

નકશાબંધી ઔલિયા

ગ્રંથ પહેલો

‘અમેઆ હિદાયત’નાં લોકપ્રિય પ્રકાશનો

અમેઆ રુસ્સુલુક

- વિલાયત શું છે? એની સાબિતી શું છે?
- વિલાયતના જુદા જુદા મતબાઓ કયા છે?
- એ મતબાઓ મેળવવા માટેના તરીકાઓ શું છે?
- પીરી-મુરીદી શું છે? એના આદાબો શું છે?
- સાચા અને ખોટા પીરની ઓળખ શું છે?

તસબુક અને તરીકતની સાદી અને સરળ સમજ આપતી
જેસો પાનાંની કિતાબની બીજી કીલક્ષ આવૃત્તિ.

મૂલ્ય : ર. ૪૦ + ૩-૫૦ + ૬ રજિ. ટપાલ ખર્ચ

હફ : ર. ૩૦ + ૨-૫૦ + ૬ રજિ. ટપાલ ખર્ચ

અભિપ્રાયો

- ‘એને જવાબો! ખરો જુદાને (મખ્સૂકને) કાયદો પહોંચશે.’
—હુઝૂર સલ. એ લેખકને ખવાબમાં આપેલી ખશારત
- ‘ખત્તી જ મહેનતથી લખાયેલી અતિકૃતમ કિતાબ છે.’
—હઝરત મુફતી સૈ. અ. રહીમ લાજપુરી સાહબ
- ‘ધણાં કિમતી અને ઝરીન વિષયોનો સંગ્રહ છે.’
—હઝરત મુફતી અહમદ અશરફ રાંદેરી સાહબ (રહ.)
- ‘કોઈ ઘર આ કિતાબથી ખાલી નહિ રહેતું જોઈએ.’
—હઝરત મુફતી અહમદ બેખાત સાહબ
- ‘મે. સુ. ખરકાત અને કુચ્છનો એક બેફતરીન ખઝાનો છે.’
—શેખુલ હકીસ હઝરત મો. મુહમ્મદ રઝા અબ્બેરી સાહબ
- ‘ત્રણે કિતાબો મેં વાંચી છે. સ્ટાન્ડર્ડ કિતાબો છે.’
—મુહમ્મદ રમ ઉસ્માન લાઈ ખત્રી સાહબ, તંત્રી : ‘તયબાહ’

આડસનુત્તકવીમ

- ફરિશ્તા દેખાતા કેમ નથી ?? તેઓની વાતો સંભળાતી કેમ નથી ?
- એક વખતે અનેક કબરોમાં હુઝુર સહ. કેવી રીતે હાજર રહી શકે ??
- પાળેલાં મુદ્દાને ફરિશ્તા પ્રશ્નો કેવી રીતે પૂછતાં હશે ??
- મરેલાને જીવતાં કરવા કરતાં પણ વધારે મોટી ખુબી કઈ છે ??
- ઓલિયા અને યોગીઓ-સાધકો વચ્ચે નફાવત કયો ??

આવા અનેક વસવસાઓના સચોટ જવાબો આપતી કિતાબ, ગુજરાતીમાં ખીણ આત્રિનિ નંબાર થઈ ગઈ છે.

મૂલ્ય : રૂ. ૧૫ + ૨ + ૬ રજિ. ટપાલ ખર્ચ

ઉર્દૂ : રૂ. ૧૫ + ૨ + ૬ રજિ. ટપાલ ખર્ચ

અભિપ્રાયો

- 'માશાઅસ્લાહ મજદૂર કિતાબમાં ઈસ્મે તસવ્વુકનો દરિયો વાંચો છે.'

—હઝરત મુફતી અહમદ અશરફ રાંઠેરી સાહબ

- 'આ એક અજબ અને બેમિસાલ કિતાબ છે.'

—હઝરત મો. અહમદુલ્લાહ સાહબ (રહ.)

- '(આ કિતાબનો) અનુવાદ પદ્મે (નિઝા) ઇ-શાઅસ્લાહ ગુમ-રાહીથી ગયશે.'

—હઝરત મુફતી અહમદ બેમાત સાહબ

- 'આ કિતાબ દરેક વસાવવા તથા મનન કરવા યોગ્ય છે.'

—હઝરત મુફતી ઈસ્માઈલ કહોલ્વી સાહબ

કુતૂહલ હર્મન

- હઝૂર (સલ.) થી આપણે દૂર શા માટે છીએ ?
- કા'બા સરીફ તરફ સજ્જો શા માટે છે ?
- ખવાબ, કસ્ક અને બજૈતાવસ્થાના દર્શનમાં શું ફેર છે ?
- અ'બિમા (અલી.) ની ખબરો ખરી શા માટે છે ?
- કાજીએ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવાની વાતો કઈ છે ?

આવી અતિસૂક્ષ્મ વાતોની સરળ સમજૂતી આપતી કિતાબ, હજી પ્રવાસ વેળા લેખક પર ખુદા અને હખીબે ખુદા (સલ.) તરફથી થયેલી ઈનાયત વર્ષાનું એમાં અદ્ભુત વર્ણન છે. એ વાંચીને આપના હૈમામાં મુહબ્બત ખુદા અને ઈશ્કે રસુલ (સલ.) નો ઘોષ વહેશે અને ઈમાન તાજુ' થઈ જશે.

મૂલ્ય : રૂ. ૭ + ૧ + ૬ રજિ. દપાલ ખર્ચ

આભિપ્રાયો

- 'કિતાબ નિહાયત મુગારક અને પુરતૂર છે.'
- શેખુલ હદીસ હઝરત મૌ. મુહમ્મદ રહા અજમેરી સાહબ
- 'કિતાબ અજીબો મરીબ વાકેઆત અને ઈલ્લામી કુચ્છાતથી ભરપૂર છે.'
- શેખુલ હદીસ હઝરત મૌ. અહમદુલ્લાહ સાહબ (રહ.)
- 'કિતાબમાં વર્ષાવેલાં ખવાબો ઘણી જ ઉચ્ચ કોટીના છે.'
- હઝરત મૌ. મુફતી હરિમાઈલ કછોલ્વી સાહબ
- 'આવી કિતાબો પઢવાથી ઈમાન તાજુ' થાય છે અને રસુલુલ્લાહ (સલ.) થી પ્રેમ વધે છે.'
- હઝરત મૌ. મુફતી અબ્દુલમની કાવીવાળા સાહબ (રહ.)

‘દુરે લાસાની’

ઈમામે રખ્યાની હઝરત મુહમ્મદ અલ્હેસાની (રહ.)ના
મુખ્યારક પત્રોના સાર અને સમજૂતી

ઉર્દૂ અનુવાદ : હઝરત મોહાના શાહ મુહમ્મદ હિદાયત અલી (રહ.)
ગુજરાતી અનુવાદ : અબ્દુલકાદિર ફાતીવાલા

પુસ્તક : ૧ ભાગ : ૧ રૂ. ૩૫ + ૩ + ૬ રજિ. ટપાલ ખર્ચ
પુસ્તક : ૨ ભાગ : ૨, ૩ રૂ. ૩૫ + ૩ + ૬ રજિ. ટપાલ ખર્ચ

આવિર્ભાવો

- ‘હઝરત મુહમ્મદ અલ્હેસાની (રહ.)ના લખેલાં મકતુબાત તસવ્વુફના ફનમાં મહાન દરજ્જે ધરાવે છે.’
—હઝરત મુફતી અહમદ અશરફ સાહબ (રહ.)
- ‘હઝરત મુહમ્મદ અલ્હેસાની (રહ.)નો દરેક પત્ર તસવ્વુફની જિંમ્મ હકીકતોથી ભરપૂર અને આગવું હિદાયતનામું છે.’
—હઝરત મો. મુફતી અહમદ ખાનપુરી સા. (ડાહોલ)
- ‘સામેજ આ કિતાબ તસવ્વુફ તેમજ ઈર્શમે મઅરિફતનાં અસંખ્ય કિંમતી મોતીઓનો સંગ્રહ છે.’
—હઝરત મોહાના માફૂખ સરીમત નહવી સાહબ
- ‘આ પત્રો એક અનમોલ અને મૂલ્યવાન-કીમતી રત્નો સમાન છે.’
—મો. સઈદ અહમદ નૂરગત સાહબ, ‘તખ્લીગ’ (માસિક)
- ‘આ પત્રોમાં શિક્ષાદિપ્ત, નિષ્પાલસતા અને અણહની રત્ના પ્રાપ્ત કરવાના તરીકા ચોંધાયેલા છે.’
—કારી રશીદ અહમદ અબ્દેરી સા. ‘હયાત’ (માસિક)

અન્તિમ નખી

લેખક : હજરત મો. સૈયદ મનાઝિર અહસન ગીલાની

અનુવાદક : અહમદ યુસુફ ખાનાણી 'અખતર' એલ. એલ. ખી.

વિશ્વના સીરત સાહિત્યની અનુપમ અને અનન્ય કૃતિ. ઈસ્કે રસુલ (સલ.) થી હસોબલ હેવામાંથી વહેલી અનેખી સરવાણી.

અભિપ્રાયો

- 'મે' મારી આખી હંમરમાં સીરતે નખવી વિશે 'રહમતુલ્લીલ આલમીન' અને 'અન્નખીયુલ ખાતિમ' (અન્તિમ નખી) (સલ.) ના કરતાં વધારે અસરકારક કિતાબ નથી વાંચી. (આ) કિતાબ અજબ અલમ્મેલા અ'દાઝમાં લખવામાં આવી છે.'

—હજરત મો. સૈ. અબૂલ હસન અલી નહવી

- 'ખાટલી સત્યતા અને સંક્ષેપ સહિત સીરત પર ખાટલી જામેઅ અને હમદા કિતાબ મારી નજરથી નથી ગુજરી.'

—હજરત મો. અબૂલ હસન આઝાહ

- 'અન્નખીયુલ ખાતિમ' (અન્તિમ નખી)ના અવલોકનથી સીરતે નખવી (સલ.)ના કેટલાયે નવા પેઠલુઓ સામે આયા.'

—અલ્લામા શખીર અહમદ હિરમાની

- 'ગાગરમાં સાગર'ની કહેવત આથી વધારે દુનિયાની ખીજ કોઈ કિતાબ પર જાગ્યે જ ન પહેસતી થઈ શકે છે.'

—હજરત મો. મુહમ્મદ મંઝૂર નુઅમાની

મૂલ્ય રૂ. ૧૫-૦૦ + ૧-૫૦ + ૬ રજિ. ટપાલ ખર્ચ

ગુલામ મુસ્તાફાખાં કાપડીઆ, 'સત્કાર કાપડ કેન્દ્ર'

જાંપા બજાર, પો. ઝો.ની સામે

ફુલ ૩૯૫ ૦૦૩

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ
 وَخَلِّصْنَا مِنَ النَّارِ

નેસ્ત ખોડા ગમ બરાયે ઓલિયા,

ઓલિયાઓના માટે ન કંઈ ખોર (ભય) છે અને ન કંઈ ગમ (ચિંતા)

ઈ યુનીન ફરસુદ હક જલ્લો અલ્લા,

એ પ્રમાણે અલ્લાહ તઆલાએ ફરમાવ્યું છે.

મા અલકતુલ જિન્ન વલ હન્સા બે ખવાન;

કુર્આન શાની આયત 'મા અલકતુલ જિન્ન...' અર્થાત 'અમે
 હન્સાન અને જિન્નાતને પવદા કર્યા છે...' ને ખ્યાનથી પડે.

જુઝ હખાદત નેસ્ત મકસુદ અઝ જહાન.

એમાં અલ્લાહ તઆલા ફરમાવે છે કે હન્સાન અને જિન્નાતને
 દુનિયામાં પવદા કરવાનો હેતુ હખાદત સિવાય બીજો કંઈ નથી.

નકશાખંદી ઓલિયા.

અંથ પહેલો.

- હુઝૂર સલ્લેહુલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમ
- હઝરત અબૂબક સિદીક (રહિ.)
- હઝરત સલમાન ફારસી (રહિ.)
- હઝરત કાસિમ (રહિ.)
- હઝરત ઈમામ જઅફર સાદિક (રહિ.)
- હઝરત બાયઝીદ ખુસ્તામી (રહ.)
- હઝરત અબૂલ હસન ખિક્મતી (રહ.)

અબ્દુલકાદિર ફાતીવાલા

પ્રકાશક :

‘જામેઆ હિદાયત’ પ્રકાશન અને પ્રસારણ વિભાગ

પો. ઓ. નં. ૨, જયપુર (રાજસ્થાન) ૩૦૨ ૦૦૧

ફોન : ૬૧૨૪૭ (ધર), ૪૮૨૭૬ (જામેઆ), ૬૬૮૧૧ (આફિસ)

વ્યવસ્થા અને મુખ્ય વેચાણ કેન્દ્ર :

‘અંબુમને હિદાયત’

C/O ‘સત્કાર કાપડ કેન્દ્ર’ (ગુલામ મુસ્તાફાભાઈ કાપડીઆ)

આંખા બજાર, પો. ઓ. સામે, સુરત ૩૬૫ ૦૦૩

[ખીબત વેચાણ કેન્દ્રોની યાદી આટે જુઓ પા. ૩૦૬]

પ્રથમ આવૃત્તિ : પ્રત ૧૯૧૧

પૃષ્ઠ સંખ્યા : ૨૦ + ૩૧૦ = ૩૩૦

પ્રકાશન વર્ષ :

ક્રિસ્ટ હજીબ, ડિ. સ. ૧૪૨૦

જુલાઈ, ઈ. સ. ૧૯૬૦

મૂલ્ય : રૂ. ૩૫

ટપાલ ખર્ચ : રૂ. ૨-૫૦ + રૂ. ૬ રજિ. ખર્ચ

મુદ્રક :

મોહન પરીખ

સુરુચિ છાપશાળા

સુરુચિ વસાહત

બારડોલી ૩૬૪ ૬૦૧

અનુક્રમણિકા

૧	'અમેઆ દિદાવત'ના અભ્યાસક્રમે	૧૧
૨	આમુખ હજરત મોહાના શાહ મુહમ્મદ અબ્દુર રહીમ સાહબ (દા.ખ.)	૧૪
૩	પ્રસ્તાવના : અબ્દુલકાદિર ફાતીવાલા	૧
૪	આધાર ગ્રંથો	૧૨
૫	શબરમે તેવિયા	૧૬
૬	ફઝૂર સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમ	૨૩
૭	હજરત અબૂનક્ર સિદ્દીક (રહિ.)	૨૮
૮	હજરત સલમાન ફારસી (રહિ.)	૬૯
૯	હજરત કાસિમ (રહ.)	૧૪૫
૧૦	હજરત હંમામ અબ્દર સાદિક (રહ.)	૧૫૯
૧૧	હજરત નાયઝીદ પુસ્તામી (રહ.)	૧૬૨
૧૨	હજરત અબૂલ હસન ખિર્કાની (રહ.)	૨૪૬
૧૩	સૂચિઓ :	
	વ્યક્તિઓ	૨૮૬
	સ્થળો	૩૦૨
	ઈમારતો	૩૦૫
	ગ્રંથો	૩૦૫
	સામયિકો	૩૦૮

આટલું સુધારી લો

પાનું	બીટી	ખેડું	ખડું
૧૪	૨૪	સુરતુન્નખી	સીરતુન્નખી
૧૬	૪	હઝરત મોલાના	હઝરત મોલાના
૪૬	૧૪	સલાલ	સલામ
૪૭	૬	કુબ્બાત	કુબ્બત
૪૭	૧૦	ખુદા	ખુદ
૬૭	૧૬	સરરોશી	સરરોશી
૬૩	૧૬	હિલેહિ	ઈલેહિ
૧૨૨	૨૫	મઠા	મઠા
૨૪૦	૨૩	યામઈઝિન	યવમઈઝિન
૨૭૩	૧૫	વા ઈન્ના ઈલેહિ	વ ઈન્ના ઈલેહિ
૨૮૧	૩	શવિવાર	શનિવાર
૭૮	ફૂટનોટ	જવાહરે અલવિયા	જવાહરે ઊલુપહ
૧૩૮	"	"	"
૧૬૬	"	"	"
૧૬૮	"	"	"
૧૯૫	"	"	"
૧૯૬	"	"	"
૨૫૧	"	"	"

દીની તાલીમ ક્ષાયરોગિનકલ તાલીમ મરિનું અનોખું વિદ્યાલય

જામેઆ હિદાયત

રામચંદ રોડ, જવપુર-દિલ્લી નેશનલ હાઈવે નં ૮,
૧૫ મેઈટ બહાર, મુ. માનપુર સરકા પોસ્ટ : જવસિંઘપુર ખાર,
જવપુર (રાજસ્થાન) પીન ૩૦૩ ૧૧૮

પ્રવેશ લાવકાત

ઉચ્ચ અભ્યાસનું પ્રથમ વર્ષ

આ કોર્સ પાંચ વર્ષનો છે; અને ટ્રેન્યુએટની સમકક્ષ છે. એમાં દાખલ થવા માટે કોઈ અણીતા મટેસામાં તાલીમ મેળવેલી હોવી જોઈએ. દાખલ થતી વખતે ઉંમર ઓછામાં ઓછી ૧૫ વર્ષ અને વધારેમાં વધારે ૧૭ વર્ષ હોવી જોઈએ. નીચે જણાવેલી કિતાબોની કસોટી સર્જને દાખલ કરવામાં આવશે

- ૧ દિલ્લમાં 'નૂરુલ હિદાયત'ની કક્ષા સુધી.
- ૨ અહમે અરબીમાં 'અલ કિરાતુલ રાશિદલ' ભાગ-૩ સુધી.
- ૩ નહવમાં 'હિદાયતુ-નહવ' સુધી

ઉચ્ચ અભ્યાસનું બીજું વર્ષ

એમાં નીચે જણાવેલી કિતાબોની કસોટી સર્જને દાખલ કરવામાં આવશે દાખલ થતી વખતે ઉંમર ઓછામાં ઓછી ૧૬ વર્ષ અને વધારેમાં વધારે ૧૮ વર્ષ હોવી જોઈએ.

- ૧ દિલ્લમાં કુદરીની કક્ષા સુધી.
- ૨ અહમે અરબીમાં 'મ-સૂરાત'ની કક્ષા સુધી
- ૩ નહવમાં 'હતરન્નિદા'ની કક્ષા સુધી.
- ૪ અંમલ દસના ધારણની કક્ષા સુધી.

પૂર્વ નેપારીના અભ્યાસનું પ્રથમ વર્ષ

આ કોર્સ માધ્યમિક શાળાએમાંથી આવનારા વિદ્યાર્થીઓને

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՊՈՍՏՈՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՊՈՍՏՈՆ

‘નમેઆ હિદાયત’ના ઉચ્ચ અભ્યાસક્રમમાં દાખલ થવાને લાયક
બનાવવા માટે છે. એમાં દાખલ થવા માટે :

- ૧ માધ્યમિક સાળાનું ધા. ૮ પાસ કરેલું હોવું જોઈએ.
- ૨ ધોરણ આઠની કક્ષા સુધીનું ઉર્દૂનું જ્ઞાન હોવું જોઈએ.
- ૩ કુરઆને કરીમ ઓછામાં ઓછું નાઝરા (ઉચ્ચાર શુદ્ધિ સાથે) પઢેલો હોવો જોઈએ.
- ૪ દાખલ થતી વખતે ઉંમર ઓછામાં ઓછી ૧૩ વર્ષ અને
વધારેમાં વધારે ૧૫ વર્ષ હોવી જોઈએ.
- ૫ કસોટી લઈને પછી દાખલ કરવામાં આવશે.

હિક્કઝ અને ફિરાઅત

એમાં દાખલ થવા માટે :

- ૧ કુરઆને કરીમ ઓછામાં ઓછું નાઝરા (ઉચ્ચાર શુદ્ધિ સાથે)
પઢેલો હોવો જોઈએ.
- ૨ કસોટી લઈને દાખલ કરવામાં આવશે.
- ૩ દાખલ થતી વખતે ઉંમર ઓછામાં ઓછી આઠ વર્ષ અને
વધારેમાં વધારે ૫૬૨ વર્ષ હોવી જોઈએ.

સુચના

- ૧ ‘નમેઆ’માં માત્ર ઊકરાઓને જ દાખલ કરવામાં આવે છે.
- ૨ ‘નમેઆ’નું શિક્ષણ-વર્ષ શુબ્હાલ માસથી શરૂ થાય છે.
- ૩ ‘નમેઆ’ના છાપેલા ફોર્મમાં અને નકી કરેલી તારીખ
સુધીમાં કરેલી અરજીઓ જ સ્વીકાર્ય છે.
- ૪ શિક્ષણ સાથે રહેવા અને જમવાની પણ સંપૂર્ણ વ્યવસ્થા છે.
- ૫ પ્રવેશ માટે શાગ્યાનમાં નીચેના સરનામે પત્ર-વ્યવહાર કરવો.
- ૬ ‘નમેઆ’માં હવે કોમ્પ્યુટરનો કોર્સ પણ શરૂ થયો છે.
- ૭ સાત વર્ષના ઊકરાને પ્રાથમિક વર્ગમાં પ્રવેશ મળે છે.

રજિસ્ટ્રાર, ‘નમેઆ હિદાયત’

પો. બો. નં. ૨ જયપુર ૩૦૨ ૦૦૧ (રાજસ્થાન)

આમુખ

હઝરત મૌલાના

શાહ મુહમ્મદ અબ્દુર્રહીમ સાહબ (દા.ખ.)

નકશાબંદી, મુજદ્દિદી, જયપુરી

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نَحْمَدُهُ وَنُصَلِّي عَلَى رَسُولِهِ الْكَرِيمِ

મુહતરમ અબ્દુલકાદિર ફાતીવાલાએ ‘ઓલિયાએ નકશાબંદ’ (‘નકશાબંદી ઓલિયા’)માં અકાબિરીન ઉરફા (મહાન આરેફા)ના હાલાત અને તેમની મુબારક સીરત (પવિત્ર જીવન ચરિત્ર)ના મહત્વના બનાવોને મહેનત, મથામણ અને ફોશિશ કરીને શુબરાતી સાધામાં પહેલી વખત સંપાદિત કર્યા છે. ઉપરાંત તેમના આતિની હાલાત અને હમાલાત પણ સંગ્રહિત કર્યા છે જે પ્રશંસા અને તારીફને લાયક છે.

હઝરત મુજદ્દિદ અબ્દેસાની (રહ.) પછી આપના સિલસિલાની એક શાખા આપના સાહબઝાદા હઝરત ખવાબ મુહમ્મદ માસૂમ (રહ.) અને તેમના સાહબઝાદા હઝરત સંકુદીન (રહ.)થી આગળ વધી હઝરત મિરઝા મઝહર બનેબનાં શહીદ (રહ.) તરફ જાય છે. એ શાખાના ઓલિયાએ કિરામ અને છુતુરોના હાલાત સંપાદિત થતાં રહ્યાં છે. હઝરત મિરઝા બનેબનાં શહીદ (રહ.) પછી આપનાં સિલસિલાના છુતુરો જેમની મજૂબી મુતાબિરીન ઉરફામાં થાય છે તેઓની સીરત મુબારક (પવિત્ર જીવન ચરિત્રો)ની પણ ટૂંકીક મહત્વની કિતાબો ગણી શકે છે.

પરંતુ હઝરત મુજદ્દિદ અબ્દેસાની (રહ.) પછી આપના સિલસિલાની જે શાખા આપના સાહબઝાદા હઝરત ખવાબ મુહમ્મદ

સર્પદ ઉર્દે 'ખાઝીનુરુદ્દીન' (રહ.) અને તેમના સાહજાદા હઝરત ખવાળ અબ્દુલ અહદ (રહ.)થી જામળ વધી હઝરત સૈયદ હંમામ-અલી શાહ સાહજ (રહ.) તરફ આવ્યો છે તે શાખાના મોટાભાગના અકાબિરોના હાલાત કયાં તો ખૂબ ટુંકાણમાં સંપાદિત થયેલા છે અથવા ઈ. સ. ૧૯૪૭ની રાજકીય બિથલપાથલ તથા દેશના વિભાજન પછી રજવાડાઓનું વિલીનીકરણ, મુસલમાનો પર અમાનુષી અત્યાચારો અને દમન, તેમના ઇસ્તમી મરદઓની તળાહી અને બરખાદીની સાથે આ ઇસ્તમી અને તારીખી કેન્દ્રો અને ખજાનાઓને થયું તળાહ અને બરખાદ કરી દેવામાં આવ્યા જેના કારણે આપણે આપણાં સિલસિલાના આરિફો અને અકાબિરોના સાચાં સંસ્કરણો, કુસ્ને સીરત, ઝાહિરી અને બાતિની કમાલાત તથા પાછીઝા હાલાતથી મેહરમ થઈ ગયા. એનું પશ્ચ જ્ઞાન નથી કે આ નેકસીરત અકાબિરો અને અસ્લાહના આરિફો વિલાયતે આગમહ યા વિલાયતે ખાસ્સહના હામિલ છે !

મુન્નતુલ્લાહ તો એ જ છે કે હકના જે તાલિમો ઝિકેઈલાહીમાં ઇસ્તેકામનની સાથે ઇતિબાએ શરીઅતમાં જ્ઞાને ખાસ ધરાવે છે અને હકીકતે કલ્મ તેમ જ નૂરે કલ્મની નેઅમતથી સરકરાઝ થાય છે ત્યારે અસ્લાહ તખાલા આવા તાલિમોને વિલાયતે ખાસથી સરકરાઝ ફરમાવે છે.

હઝરત મુન્નહિદ અફેસાની (રહ.)ની નકદીક ઇન્સાનની જિંદગીને મક્સદ નખીએ કરીમ અલૈહિસ્સલાતો વસ્સલામની ઇતિબાઅ સિવાય બીજો કોઈ નથી. કુઝૂર નખીએ કરીમ અલૈહિસ્સલાતો વસ્સલામની ઇતિબાઅ વચ્ચે અસ્લાહ તખાલાની રજા અને ખૂચનુહી તેમ જ બાતિની કમાલાત હાસિલ થઈ શકતા નથી.

પત્ર નંબર ૨૫ જે ખવાળ બહાને લખેલો છે તેમાં ફરમાવે છે કે :

'તમામ કમાલાત હાસિલ થવાનો આધાર નખીએ કરીમ અલૈહિસ્સલાતો વત્તસ્લિમની ઇતિબાઅ પર અને આપ (સલ.)ના

પ્રુદ્ધાએ રાશિદીનની ઇતિબાજ પર છે, કારણ કે (તેઓ) હિદાયતના સિતારા અને વિલાયતના આશતાબ છે. જેણે તેઓની પૈરવી કરી તેણે હિદાયત મેળવી અને જેણે મુખાલિફત કરી તે અમરાહ થયો.' ('ફુરૈ'લાસાની' ભાગ-૧)

એક ખીબા પત્રમાં લખે છે કે :

'હઝરાતે નકશબંદિયહને તજલ્લીએ દાર્દમી નસીબ થાય છે. એટલે એ યુઝુર્ગવાદોની નિસ્ખત તમામ નિસ્ખતો કરતાં વધારે શક્તિવાન અને તેઓનો કમાલ તમામ કમાલો કરતાં ઉચ્ચતર છે. અને જેવી રીતે વિલાયતે મુહમ્મદિયહ અલયહિસ્સલાતો વસ્સલામ તમામ પૈગમ્બરોની વિલાયત કરતાં વધીને છે તે જ રીતે એ યુઝુર્ગવાદોની વિલાયત પણ તમામ બોલિયાએ કુદુસ સિદુક્કમની વિલાયતથી વધીને છે.' ('ફુરૈ'લાસાની')

□

એક ખીબા મહતૂબ(પત્ર)માં લખે છે કે :

'બોલિયાએ કિરામ રહમતુલ્લાહિ અલયહિમ અજમઈને જે કંઈ મેળવ્યું છે તે નખીએ કરીમ અલયહિસ્સલાતો વસ્સલામની ઇતિબાજથી જ મેળવ્યું છે. દીન અને દુનિયાની ફલાહ તથા બેહસુદી (નખત અને બેહતરી) માત્ર શરીઅતની ઇતિબાજ પર (આધારિત) છે.'

□

મિર્ઝા બદીઅઝઝમાં (૨૬.)ને લખે છે કે :

'બંને જહાનની બેહતરી શરીઅતની ઇતિબાજ પર આધારિત છે.' ('ફુરૈ'લાસાની ભાગ-૧, પત્ર-૭૫)

□

બોલિયાએ કિરામ રહમતુલ્લાહિ અલયહિમ અજમઈને સોધી મોટા કમાલ (ખૂબી) એ છે કે તેઓનું બાલ શરીઅતના આખૂલજોથી શબુમારેફ અને સુરૈયાસિત હોય છે તથા તેઓના દિલનો સંબંધ દિલવાળા (પ્રુદા) સાથે જોડાયેલો હોય છે.

હઝરત મુજબિદ અલ્લેસાની (રહ.) એ બહાદુરખાંન લખેલા પત્રમાં ફરમાવે છે કે :

'ઝાહિરને રોગન સરીખત વડે શબ્દમારવું અને ગાતિનને હક તઆલાની સાથે રાખવું મોટું કામ છે.' ('દુરે' લાસાની' ભાગ-૧, પત્ર-૮૩)

ઓલિયાએ કિરામ રહમતુલ્લાહિ અલ્લેદિમ અજમઈને પાતાના અહવાલ અને મવાજિદને શરીખતની ઈતિખાઅ વડે જ હાસિલ કર્યા છે. તેઓ એની પાળ'દી કરતા હતા કે તેઓનું કોઈ કામ શરીખતે મુહમ્મદી અલ્લેદિસ્સલામથી ખિલાફ ન હોવ.

પત્ર ૧૮૪ માં લખે છે કે :

'કાલે કયામતમાં જે વાત કામ આવશે તે સાહેબે શરીખત અલ્લેદિસ્સલાતો વસ્સલામ (હુઝૂર સલ્લલ્લાહુ અલ્લેદિવસલ્લમ)ની તાબેદારી છે. એટલે જે અહવાલ, મવાજિદ, ઉલૂમ, મઆરિફ, ઈશારત અને રુખૂઝ આ તાબેદારીના અનુસાર હોય તે મેહલતર છે, અને નસીખદાર છે, નહિતર ખરાબી અને ઈસ્તિદરાજ સિવાય કંઈ નથી.' ('દુરે' લાસાની' ભાગ-૧)

□

વિલાયતની અફઝલિયત અને તેના ફેઝાનની દૃષ્ટિએ તેમ જ તવજજુહ ઈલ્લાલ્લાહ અને તકવા તથા 'કફલના જઅદકુમ અલા જઅદ' અનુસાર અલ્લાહ તઆલાએ કેટલાક ઓલિયાએ કિરામને કેટલાક ઓલિયાએ કિરામ પર ફઝીલત અને યુઝુમી આપી છે. શરીખતના દૃષ્ટિ નિદુથી કેટલાકને કેટલાક પર ફઝીલત આપી શકાતી નથી.

આ અકાબિરીન રહમતુલ્લાહિ અલ્લેદિમ અજમઈને એક ખીજ પર ફઝીલત અને યુઝુમી ફેઝાને વિલાયત અને ફેઝાને વુજીવતના કારણે આપવામાં આવતી રહી છે. જેમ કે હઝરત મોહાના શાહ મુહમ્મદ હિદાયત અલી સાહબ રહમતુલ્લાહિ અલ્લેદિમ ફરમાવે છે કે :

'કેટલાક ઓલિયા અલ્લાહ માત્ર ફેઝાને વિલાયતથી મુરારેફ

● અને કેટલાક ફેઝાને નુણુવતથી ફેઝયાળ છે અને કેટલાક નુણુવત અને વિલાયત બંનેના ફેઝાન અને અનવારથી ફેઝયાળ છે. તે એમાંથી જેઓ ફેઝાને નુણુવતથી મુશરફ છે તેઓ તે બોલિયા અસ્લાહથી અફઝલ અને બેહતર છે કે જેઓ માત્ર અનવારે વિલાયતથી મુશરફ છે. અને જેઓ અનવારે નુણુવત અને ફેઝાને વિલાયત (બંને)થી કામિલ મુશરફ છે તેઓ વધારે ફઝીલતના હકદાર છે.

હઝરત શાહ સાહબ રહમતુલ્લાહિ અલૈહ આગળ કહે છે કે :

‘શેખ મુહુદ્દીન ઈબ્ને અરબી રહમતુલ્લાહિ અલૈહ વિલાયતને નુણુવતના કરતાં એ અર્થમાં બેહતર બધે છે કે વિલાયતનું રૂખ હકની તરફ છે અને નુણુવતનું રૂખ ખલ્ફની તરફ છે. પરંતુ હઝરત ઈમામે રબાની મુજદ્દિ અન્દીસાની રહમતુલ્લાહિ અલૈહ ફરમાવે છે કે હઝરત શેખ મુહુદ્દીન ઈબ્ને અરબી રહમતુલ્લાહિ અલૈહની ઉપદેશ તહફીકાત (સંશોધનો) અને ફલીસો શરીઅત અનુસાર આરીફો નજીક સ્વીકારવા યોગ્ય નથી કારણ કે વિલાયત નુણુવતની શાખા છે અને શાખાને મૂળ પર કોઈ રીતે સરસાઈ આપી શકાતી નથી.’ [‘અહલનુત્તાકવીમ’ (ઉદ્દ.) પા. ૧૩૫]

એ પછી ફરમાવે છે કે :

‘આ વાત મંબીરતાથી વિચારવા જેવી છે કે જે કુખે હક ને પ્રાપ્ત કરીને નબી (અલૈ.) ખલ્ફની હિદાયતના માટે ખાલિકના તરફથી (ખલ્ફના તરફ પાછા) આવી રહ્યા છે, તે કુખે હકની તલાશમાં વધી (હજુ) રમની તરફ જઈ રહ્યા છે ! સાહબે નુણુવતને પોતાનો મકસદ અને કુખે રમ હાસિલ થયો હોવા છતાં રજાએ હકના માટે મિલનને છોડીને વિયોગને કબૂલ કરી ખલ્ફની તરફ (પાછા) આવી રહ્યા છે. વધી માત્ર મજ્બુમ જેમ ઝિલાલે અસ્મા-

- ૧ જેવી રીતે જઝમ વાળા અક્ષરનો સંબંધ તેના આગળના માત્ર એક અક્ષર જોડે જ હોય છે તેવી રીતે વધીનો સંબંધ માત્ર ખાલિક સાથે હોય છે, ખલ્ફ સાથેનો સંબંધ તરી બચ છે એટલે આ કુખ આપી છે.

એ નિશાતને અસલે હક બાગીને એ તરફ જગજ (આકર્ષિત) થઈ રહ્યા છે અને 'ફના'ની તરફ આગળ વધી રહ્યા છે.' ('અનુનુત-તકવીમ')

આ પગાણે ફજાને વિલાયતને ફજાને નુજુવનના કરતાં અફઝલ કહી શકાય નહિ.

અંતિમ વાત એ છે કે ઓલિયાએ કિરામ વધારે બાજે ફજાને વિલાયતથી મુશરફ થાય છે. અદ્ય સંખ્યામાં તાલિયો એવા હોય છે કે જે ફજાને વિલાયત અને ફજાને નુજુવત બંનેથી મુશરફ થાય છે. એવા ફજાન અને નિસ્ખતના હામિલ જુઝુર્ગ એવા મરત-ખાના હોય છે કે જે નુજુવત ખતમ ન થતે તો અલ્લાહ તઆલા તેઓને નુજુવતથી મુશરફ ફરમાવતે પરતુ હવે હુમૂર નખીએ કરીમ અલૌહસ્સલાતો વસ્સલામની બિઅસત અને નુજુવત પછી કોઈ નખી આવનાર નથી એટલા માટે અલ્લાહ તઆલા એવા ઓલિયા-એ કિરામની પાસે લખતની ફત્લાહનું કામ લેતા રહેશે.

એ જ વાત હઝરત શાહ મુહમ્મદ હિદાયત અલી સાહબ અફૌરિરુહમતે આ રીતે લખી છે કે :

'જો કે નુજુવત ખતમ થઈ ગઈ છે પરંતુ વિલાયત ખતમ નથી થઈ.' ('અહસનુ-તકવીમ')

મુહતરમ અબ્દુલકાદિરબાઈ ફાતીવાલાએ 'ઓલિયાએ નકશાનંદ' ('નકશાનંદી ઓલિયા') શીર્ષકથી અકાગિરીને નકશા દિયહ મુજદિદિયહ (રહ.)ના હાલાત અને કમાલાત કમવાર નાંખાઈ કરીને 'અજુ અને હિદાયત'ની નિગરાનીમા સાત પ્રયોગમાં પ્રગટ કરવાનું આયોજન કર્યું છે. જેની સરપરસ્તીનો શર્હ કેટલાક મુખ્સલન અગ્રીઓને ફાળે ગયો છે. જેઓમા-

- હાજી શેખ ગુલામ મુહમ્મદબાઈ,
- અગ્રીએ મુહતરમ ગુલામ મુસ્તાફામયા કાપડીઆ,
- શેખ પીર મુહમ્મદબાઈ એડવોકેટ,
- જનાબ હાજી મુખ્તાર અહમદ સાહબ એડવોકેટ,
- હ.જ. અબ્દુરરહમાનબાઈ,

હાજી શેઠ અબ્દુલસત્તારભાઈ ચોકસી,

હાજી અબ્દુલ હમીદભાઈ અ. બાકી (કાપડીઆ) મરદમ...૨ગેરે છે.

તેઓ પેટી હાજી અબ્દુલ હમીદભાઈ અ. બાકી મરદમ તેા આ અંજુમનની રહે રવાં હતા એમનો ઈન્તેજાલ થઈ ગયો છે. અલ્લાહ તઆલા મોસૂફની મરફિરત ફરમાવે અને તેમની કબર પર રેહમતોં નાજિલ ફરમાવે. (આમીન)

આ 'અંજુમને હિદાયત'ની જ સહાય અને સરપરસ્તીથી હઝરત શાહ મુહમ્મદ હિદાયતઅલી સાહબ અલમફિરફતની તમામ કિતાબો ઉપરાંત ખીલ અકાબિરીનની કિતાબોના પણ મુકતરમ અબ્દુલકાદિરભાઈ ફાતીવાલાએ ગુજરાતી ભાષામાં અનુવાદો કરીને પ્રમટ કર્યા છે. એમની આ કોશિશ હરેક રીતે કાબિલે લિહાઝ છે અને પ્રશંસાને પાત્ર છે.

મુકતરમ મોસૂફને જોસિયાએ નકશાનંદ (૨૬.)ના હાલાત સંપાદિત કરવામાં જે રુકાવરો અને મુશ્કેલીઓ પેશ આવી તેના પર ભારે કુનેહ અને નેકસલાહિયતોના કારણે કાબૂ મેળવ્યો. છેવટે અલ્લાહ તઆલાએ મોસૂફને એમના મકસદમાં ગુસરત (મદદ) અને કાબિલાખી (સફળતા) અતા ફરમાવી.

અલ્લાહ તઆલા મોસૂફની આ ખિદમતોને કળૂષ ફરમાવે અને અકાબિરીને નકશાનંદિયકના ફેઝાનથી ફેઝવાળ ફરમાવે અને ખરેખર ખુદને ઈસ્તિશાદ (લાલ લેવા)નો મોકો અતા ફરમાવે. આમીન.

رَبِّاَقْبَلْ مِنَّا اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

હે અમારા પરવરદિવાર !

અમારા અમલોને કળૂષ ફરમાવ !

બેશક તું સાંભળનાર અને જાણનાર છે !

૧, ઝિલકઅદ, ૧૪૧૦

૩૦, મે (ગુપવાર), ૧૯૯૦

ખાદિમે દુઆઓ,

મુહમ્મદ અબ્દુર્રહીમ મુબદિદી

[મૂળ હદીનો ગુજરાતી ભાવાનુવાદ]

પ્રસ્તાવના

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نَحْمَدُهُ وَنُصَلِّي عَلَى رَسُولِهِ الْكَرِيمِ

વાત આરંભું છું લઈને એનું નામ,
જેની ખરકતથી ન અટકે કોઈ કામ;
હે દયાળુ ને કૃપાળુ એ ખુદા,
એના પેગમ્બર ઉપર લાખો સલામ.

હઝરત ખવાળ ફરીદુદ્દીન અતાર (રહ.)એ પોતાની જગમશહૂર ફારસી કિતાબ 'તઝકિરતુલ ઓલિયા'ની પ્રસ્તાવનામાં ઓલિયાના હાલાત લખવાની ગરકતો વિશે જે કંઈ લખ્યું છે તે પ્રથમ અહીં ઉતારું છું કારણ કે મોટા વર્તુળમાં જેમ નાનું વર્તુળ સમાય જાય છે તેમ એમાં મારા મકસદ અને હેતુઓ પણ સમાયેલાં છે.

□

હઝરત ખવાળ ફરીદુદ્દીન અતાર (રહ.) ફરમાવે છે કે:
'તઝકિરતુલ ઓલિયા' (કિતાબ) લખવાના કારણે નીચે પ્રમાણે છે.'

પહેલું કારણ

- એ (કિતાબ) મારી યાદગાર છે.
- લોકો એનાથી ફાયદો મેળવીને મને દુઆએ ખિરથી યાદ કરશે.
- અસ્લાહવાળાઓ મારા લખેલા હાલાતથી ખુશ થશે તો તેમની ખુશીનો લાભ મને આખિરતમાં મળશે.

■

હઝરત ઈમામ હરવી (રહ.) તથા હઝરત શૈખ અબ્દુલ્લાહ અનસારી (રહ.)ના ઉસ્તાદ હઝરત યહ્યા અમ્માર (રહ.)ને વકાત યાદ લોકોએ ખવાળમાં જોયા તો પૂછ્યું,

‘તમારા પર શું વિતી ?’

આપે ફરમાવ્યું,

‘અસ્લાહ તઆલા તરફથી ઈરશાદ થયો કે, હે યલા ! હું તારાથી સખત પૂછ-પરછ કરતે પરંતુ તું એક મજ્લિસમાં મારો જિફ (મારી વાતો) કરતો હતો અને તેને સાંભળીને મારો એક દોસ્ત ખુશ થયો હતો એટલે મેં તને બખ્શી દીધો.’

બીજું કારણ

લોકોએ હઝરત શૈખ બૂ અલી દકાક (રહ.)થી પૂછ્યું,

‘જો કોઈ શખ્સ ઔલિયા અદ્લાહના હાલાત સાંભળે અને તેના પર અમલ ન કરી શકે તો હાલાત સાંભળનારાને ક’ઈ ફાયદો થાય છે કે નહિ ?’

આપે ફરમાવ્યું,

‘જો ફાયદા થાય છે :

(૧) તે શખ્સ જો તાલિમ હશે તો તેની તલંબ વધી જશે અને કિંમત મજબૂત થશે.

(૨) તે શખ્સ જો મુતકબ્બિર (અભિમાની) હશે તો તેણે તકબ્બુર (અભિમાન) ધટી જશે.’

ત્રીજું કારણ

લોકોએ હઝરત જુનેદ બમદાદી (રહ.)ને પૂછ્યું કે,

‘મુરીદોને પીરોના જિફથી (પીરોની વાતોથી) શું ફાયદો થાય છે ?’

આપે ફરમાવ્યું કે,

‘મરદાને ખુદા (અસ્લાહવાળાઓ)નો જિફ, અસ્લાહના લક્ષરોમાંનું એક લક્ષર છે. મુરીદ એ લક્ષરથી મદદ મેળવે છે અને એ મુરીદનું ‘તૂલુ’ (દુઃખી) દિલ મજબૂત થાય છે. એના સમર્થન માટે અસ્લાહ તઆલાનો આ કોલ છે :

‘હે મુહમ્મદ સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમ ! અમે આગલા
પયગ્મબરોના કિસ્સા આપથી એટલા માટે બયાન કરીએ
છીએ કે આપને ધીરજ (સાંત્વન) મળે અને આપનું દિલ
મજબૂત થઈ જાય.’

ચોથું કારણ

રસૂલે મકબૂલ સલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમે ફરમાવ્યું છે કે,

‘ઈન્દ ઝિક્ઝાકેરીન તનઝઝલુલ રહમહ.’

‘ઝાકેરીનનો ઝિક્ કરતી વેળા (અણાહવાળાઓની વાતો
કરતી વેળા) અણાહ તઆલાની રહેમત નાઝિલ થાય છે.’

પાંચમું કારણ

બુહુરોના હાલાત લખવાનું પાંચમું કારણ એ છે કે એ
બુહુરોની ફરિયાદો આ પરશાન ઝમાનાને ફેઝ પહેંચે અને એ
ફેઝની બરકતથી સોફાને મોતથી પહેલાં સઆદતની દોલત નસીબ
થાય.

છઠ્ઠું કારણ

મેં કુરઆન અને હદીસ પછી ઓલિયા અણાહના કલામને
તમામ કલામોના કરતાં બહેતર તથા કુરઆન અને હદીસના
મુતાબિક જોવાં; એટલે મેં (બુહુરોના હાલાત લખવાનું) આ કામ
(એ આશાએ) શરૂ કર્યું કે હું પોતે તો એમના મરતબાનો નથી
પરંતુ કદાચ અલ્લાહ એમના ઝિક્ (હાલાત)ની બદોલત મને પણ
મરતબાવાળો બનાવી દે!

હદીસમાં આવ્યું છે કે,

‘મન તશખ્ખોહુ જે કવમિન ફરોવ મિન્હુમ’

જે શખ્સે કોઈ કોમની નકલ કરી

તે શખ્સ તે કોમમાંથી જ છે.

□

સાતમું કારણ

કુરઆન અને હદીસ સમજવા માટે અરબી ભાષાની કાબેલિયત

જરૂરી છે. મેં ઓલિયા અસ્લાહના હાલાત ફારસીમાં લખ્યાં છે. ૧

આશુ' કારણ

આ એક સામાન્ય નિયમ છે કે જો કોઈ શખ્સ દિલને આઘાત પહોંચે એવી વાત કરે છે તો સામેનો માણસ (એટલો ઉશ્કેરાઈ જાય છે કે) તેને કતલ કરવા સુદ્ધાં તત્પર થઈ જાય છે. જો મુખાલિફ (પ્રતિકૂળ) વાત એટલી (ભારે) અસર કરે છે તો મુવાલિફ (અનુકૂળ) વાતની શું જરાપણ અસર ન થશે ?!

હઝરત શૈખ અબ્દુર્રહમાન અસ્કાફ (રહ.) થી લોકોએ પૂછ્યું કે,
'કુરઆન અને હદીસને પઢનારો જો એનો મતલબ (અર્થ) ન સમજે તો તેને કંઈ ફાયદો થશે કે નહિ ?'

આપે ફરમાવ્યું,

'તેને જરૂર ફાયદો થશે. દવા પીનારો ભલે દવાનાં તરવેથી અળણ હોય છતાં દવા પીવાથી તેને ફાયદો થાય છે તે રીતે.'

નવમું કારણ

હું એવું ચાહતો હતો કે શક્ય હોય ત્યાં સુધી ઓલિયા અસ્લાહના સિવાય હું બીજા કોઈનો ઝિક્ર (વાતો) ન કરું કે ન સાંભળું એટલે મેં આ કિતાબ લખી.

ઠસમું કારણ

લોકોએ હઝરત ઈમામ યસુફ હઝ્ઝાની (રહ.) થી પૂછ્યું કે,
'જ્યારે ઓલિયા અસ્લાહ દુનિયામાં બાકી ન રહે તો અમે શું કરીએ કે જેના કારણે દુનિયાની મક્કરહાતથી (બુરાઈ એથી) બચેલા રહીએ ?'

આપે ફરમાવ્યું કે,

- ૧ હવે લોકોમાં દિવસે દિવસે ફારસી અને હર્દની કબેલિયત પણ આજી થતી જાય છે એટલે મેં બુત્રુમોના હાલાત શુજરાતીમાં લખ્યા છે. (અબ્દુલકાદિર ફતીનાલા)

‘તેમના (ઓલિયા અઘાહના) હાલાતનો અમૂક ભાગ દરરોજ વાંચતા રહે !’

અગિયારમું કારણ

મેં પોતાની હિંમત પ્રમાણે ઓલિયા અઘાહના હાલાત લખીને તેમના તરફ ચારી મુહબ્બત દર્શાવી છે કે જેથી :

‘અલ્લ મર્ઝોમઅ મન અહબ્બ’

દરેક રાખ્સનો હમ તેના સાથે યશે
જેના સાથે તે મુહબ્બત રાખે છે.

એ કૌલ પ્રમાણે અને તેમની જરૂરોનો લાભ મળે.

બારમું કારણ

આ જમાનામાં બદકારી (કુકર્મો) ફેલાયેલાં છે. નેક કામેને લોકોએ બૂલાવી દીધાં છે. મેં ચાલું કે આ કિતાબથી નેક લોકોની પાદ તાજી રહે અને લોકોને તેઓથી મુહબ્બત પેદા થાય. લોકો તેઓને તલાશ કરે; તેઓથી લાભ ઉઠાવે અને સઆદતે જામદી (અનંત સૌભાગ્ય) મેળવે.

તેરમું કારણ

કુરઆન અને હદીસ પછી ઓલિયા અઘાહનો કલામ કોથી બેહતર છે. એનાં કારણો નીચે પ્રમાણે છે :

- ૧ એ કલામ લોકોથી દુનિયાની હિંમત ઊઠાવે છે.
- ૨ એ કલામ વાંચીને આખિરત પાદ આવે છે.
- ૩ એનાથી પુદાની દોસ્તી પેદા થાય છે.
- ૪ એ કલામ સાંભળીને આખિરતનું લાઘું ભેગું કરવાનો ખ્યાલ આવે છે.
- ૫ પુત્રુર્ગોના શબ્દો—
નામદને મદ,
મદને શેર,

શેરને ૬૬, અને
૬૬ને સાઠને ૬૬,
બનાવી દે છે !

ચોદમું કારણ

આ ક્રિતાળ લખવાનું ચોદમું કારણ એ છે કે કદાચ આ ક્રિતાળ લખવાના કારણે એ છુટ્ટો ક્રિયામતમાં મારી શકાયત કરે; અને જેથી રીતે 'અસ્થાને કહરે' પોતાના કૃતરાત્રી રિઆયત કરી હતી તેવી રીતે કદાચ એ છુટ્ટો પણ મારી રિઆયત કરે ને કે રૂત્તામાં હું કૃતરા કરતાં પણ કમતર છું !

[હઝરત ફરીદુદ્દીન અત્તાર (૨૬.)નો કલામ અહીં પૂરો થયો.]

‘મિરઅનુલ અસરાર’ નામની ક્રિતાળના કતાં લખે છે કે,

‘હિજરી સન. ૧૦૩૦ ના મધ્યમાં છુટ્ટોની કાલતોમાંથી એક હાલત મેળવવાના હેતુથી મેં કેટલાયે ચિદ્વાઓ સુધી સતત અને સખત રિયાઝત કરી પરંતુ ઈચ્છીત હાલત પેદા ન થઈ ! એક દિવસે મેં ‘તઝકિરતુલ ઓલિયા’ ક્રિતાળને શરૂઆતથી દરરોજ નિયમિત (પાઠાં પૂજો) કમવાર વાંચવાનું શરૂ કર્યું. અને અંત સુધી વાંચવાની મેં નિયત કરી લીધી.

બ્યારે સુલ્તાનુલ આરિફીન હઝરત ખવાઝ ખાચઝીદ ખુસ્તામી (૨૬.)ના મેઆરાજના ઝિક્ક પર હું પહોંચ્યો ત્યારે જે હાલત મેળવવાની મને લાંબા સમયથી ઇચ્છા હતી તે હાલત આપોઆપ બહેર થઈ ગઈ !

મને યકીન થઈ ગયો કે જે જૂતકાળના છુટ્ટોના અહેવાલો ફાયદાકારક ન હોત તો હક સુબ્હાનકુ વ તઆલા અનિયા અલૈદિમુસ્સલામના કિસ્સાઓને રસુલુલાહ સલ્લલ્લાહુ અલૈદિ વસલ્લમ સુધી હરતિઝ ન પહોંચાડતે.’

ગારા દાદાપીર હઝરત મોલાના શાહ મુહમ્મદ હિદાયતઅલી

(૨૬.) 'મેઘવાનુસ્સલુક' (ઉર્દૂ) પા. ૨૨૭ ઉપર લખે છે કે,

‘જીજીના હાલાતથી, કમાલાતથી, રિયાઝાતથી, મુબહિ-
કાતથી, કરામાતથી અને મકશફાતથી સિલસિલાના મુરીદો
જ્યારે જાણકાર થાય છે ત્યારે એ જીજીની મુબહ્યાત
એમના દિલોમાં વધે છે અને જ્યારે એમનાથી મુબહ્યાત
વધે છે ત્યારે એમના અનવારથી, ફેઝાનથી અને ગરકાતથી
શાયદો થાય છે.’

ગુજરાતમાં નકશાનંદી સિલસિલાનું આગમન

‘નદવતુલ ઉલમા’ લખનવના માજી કુલપતિ, નુઝહતુલ
ખત્રાતિર વગેરે પ્રથોના વિદ્વાન કર્તા, મહાન ઇતિહાસકાર મૌલાના
હકીમ સૈયદ અબ્દુલ હક હસની (૨૬.) (હઝરત મૌલાના અબ્દુલ-
હસન અલી નદવી સાહબના પિતા) પોતાના વિખ્યાત ઇતિહાસ
પ્રત્યે ‘યાદે એલામ’માં લખે છે કે,

‘સમજી અનુમાન એવું છે કે નકશાનંદી સિલસિલા સૌ
પ્રથમ ગુજરાતમાં સૈયદ નૂરુદ્દીન અબ્દુલકુતુબ શીરાઝી (૨૬.)
મારફતે પહોંચ્યો. તેમને મીર સૈયદ શરીફથી ઇરાફત હતી.’

કેટલાક સમય પછી ખ્વાજા જમાલુદ્દીન ખ્વારઝુમી (૨૬.)
(ગુજરાત) પધાર્યા અને સૂરતમાં નિવાસ કર્યો. તેમનું અવસાન
હિ.સ. ૧૦૧૬માં થયું. સૂરતમાં તેમનો મઝાર છે.

ખ્વાજા મુહમ્મદ દેહદારી (૨૬.), ખ્વાજા જમાલુદ્દીન ખ્વારઝુમી
(૨૬.)ના સમકાલીન હતા. આપ હઝરત મૌલાના અબ્દુર્રહમાન
જામી (૨૬.)ના કેળવણી પામેલા હતા. આપ પશુ એ જ કાળમાં
(ગુજરાત) પધારીને સૂરતમાં સ્થાયી થયા. કામરૂજ (જિ. સુરત)ના
જમીનદાર તાનસેન આપના હાથ પર ઇસ્લામથી પાવન થયા.
આપનું હિ.સ. ૧૦૧૬ માં અવસાન થયું. અને સૂરતમાં દફન થયા.

શેખ નરુલ્લાહ અને શેખ નસરુલ્લાહ પેશાવરીએ પોતાના હજી પ્રવાસ વેળા સુરતમાં ફેટલાક દિવસો રોકાઈને તેને મોરવ આપ્યું હતું અને નકશાઈની સિલસિલાનો ફેલાવો કર્યો હતો.^૧

□

‘સફરનામાએ હિજાઝ’ (કિતાબ)માં લખ્યું છે કે,

‘હજરત ખવાળ દાના (દીવાના) સાહબ (રહ.) ખવાળ ઉબેદુલ્લાહ (કદ.)ના ખલીફા હતા અને તરાનથી અહીં (સુરત) પધાર્યા હતા. હિ.સ. ૧૦૧૬ (ઇ.સ. ૧૬૦૭)માં વફાત પામ્યા.’^૨

‘પટની સુબેનિર’માં ઉલ્લેખ છે કે,

‘સૈયદ અબ્દુલ વહીદાબ ગુખારી (રહ.) અબ્દુલ સૈયદ પાશા તિમિઝી સાહેબની અવલાદમાં હતા. ખવાળ બાઈ ખિલ્લાહ નકશાઈની (રહ.)ના ખલીફા શેખ તાજુદીન સાહેબ પાસેથી ખિલાફત હાસિલ કરી અહીં (સુરત) આવ્યા હતા. અને લોકોમાં ઈસ્લામી વખલીફની તબલીગ ફરમાવતા હતા. હિ.સ. ૧૦૧૪ (૧)માં વફાત પામ્યા અને સવદામરવાડા, મસ્જિદે મુડીમરાંની સહનમાં દક્ષિણ બાજુએ દફન પામ્યા હતા.’^૩

ગુજરાતી ભાષામાં નકશાઈની સિલસિલાનું સાહિત્ય

ઉપર જોયું તેમ ગુજરાતમાં નકશાઈની સિલસિલાની શરૂઆત થયાને આશરે ચારસોથી પાંચસો વરસો થઈ ગયાં. વળી એ સિલસિલાના શરૂઆતના ધણા છુટુર્ગો સુરત પધાર્યા હતા અને સુરતની ધરતીમાંજ દફન થયા હતા.

એ છુટુર્ગોની મહેનત અને બરકતથી, ગુજરાતમાં આજે નકશાઈની સિલસિલામાં શરીફ થયેલાં લોકોની સંખ્યા ઘણી મોટી છે, અલ્લમ્દુલિલ્લાહ.

● ૧ ‘માટે એવામ’ (ગુજરાતી અનુવાદ) પા. ૧૩૬

૨ ‘સુબેનિર’ (સિફર ન્યુબિલી માહમાર) : પા. ૧૫૧

૩ ‘પટની સુબેનિર’ (ગુજરાતી) પા. ૧૪૭

પરંતુ ખેદની વાત એ છે કે ગુજરાતી ભાષામાં નકશાળ'દી સિલસિલાના સાહિત્યનું ખેડાણ અને પ્રકાશન નહિવત્ થયું છે । જેના કારણે નકશાળ'દી યુગુર્ગોના હાલાતથી, કમાલાતથી, રિયાઝાતથી, મુબહિદાતથી, કરામાતથી, મકચકાતથી, એમના પ્રમાદ સામરસમ ઈસ્મ અને સાહિત્યથી સિલસિલાના મોટા ભાગના મુરીદો બળુકાર નથી. જે એનાથી તેઓ બળુકાર થાય તો એ યુગુર્ગોની મુહબ્બત તેઓના દિલોમાં વધે અને તેમના અનવારથી, ફેઝાનથી અને વરકાતથી ફાવેલો થાય.

‘અંગુમને હિદાયત’ની પ્રકાશન પ્રવૃત્તિ

મહાન નકશાળ'દી યુગુર્ગોના પુત્રીત પત્રસંમિતી જેની ધરતી પાવન થયેલી છે અને જેની જાદમાં મહાન નકશાળ'દી યુગુર્ગો ફરન થયેલાં છે તે ગૌરવશાળી ઐતિહાસિક શહેર સુરતની સંસ્થા ‘અંગુમને હિદાયત’ના ખાદિમો પેતાના પીરો મુરશિદ હિખ્સા હઝરત મોહાના શાહ મુહમ્મદ અબ્દુર્રહીમ સાહેબ જમપુરી (દા.બ.)ની રાહબરી અને ‘અમેઆ હિદાયત’ જમપુરની હમઝાયામાં નકશાળ'દી સિલસિલાના સાહિત્યના પ્રકાશનની પ્રવૃત્તિ છેલ્લાં પંદર વર્ષથી કરતી આવી છે.

આ સમયમાળામાં ‘અંગુમને હિદાયતે’ હઝરત મોહાના શાહ મુહમ્મદ હિદાયત અલી (૨હ.)ના ઈસ્મ અને ઈરફાનના ખબનારૂપ કિતાબો ‘મેબનારુસ્સુલૂક’, ‘અહસનુત્તકવીમ’, ‘ફુતુહલ હરમૈન’, ‘ફુરૈલાસાની’ ભાગ ૧, ૨, ૩ ના ગુજરાતી અનુવાદો ઉમદા કામળ ઉપર, આકર્ષક રીતે છપાવી, નવનરમ આવરણો તૈયાર કરાવી, લગભગ પંડતર દિંમતે ગુજરાતી વાચકોને ભેટ ધર્ચાં છે. અલહમદુલિસ્લાહ.

‘નકશાળ'દી ઓલિયા’ અંશમાળા

નકશાળ'દી સિલસિલાના સાહિત્યના પ્રકાશનના અનુસંધાનમાં હવે ‘નકશાળ'દી ઓલિયા’ના સાત અંશો (આશરે કુલ બે હજાર પૃષ્ઠો)ની અંશમાળાનું આયોજન કરવામાં આવ્યું છે.

પીરો મુરશિદ કિલ્લા હઝરત મોલાના શાહ મુહમ્મદ અબ્દુર્રહીમ સાહબ જયપુરી (દા.બ.)ના મુખ્યાર્થ શબ્દમાં જેમનો નામોલ્લેખ થયેલો છે તે યુગ્મજોના જીવન પરિચયો શબ્દના દરેક શેરને શીર્ષક બનાવી ક્રમવાર આલેખવાનું આ ગ્રંથ-માળામાં આયોજન છે. આ ગ્રંથમાળાનો પ્રથમ મધ્યકો વાચકોની ખિદમતમાં રજૂ કરતાં આનંદ અનુભવું છું. એમાં સરવેર કાચેનાત સસ્સલાહુ અલેહિ વસલ્લમથી લઈ હઝરત અબૂલ હસન ખિકાની (રહ.) સુધી સાત યુગ્મજોના હાલાત છે.

આ મહાકાવ્યમાં મહામુરશેલી એ છે કે એના આલેખન માટે જરૂરી પ્રાચીન પુસ્તકો મળતાં નથી. પરંતુ નખીએ કરીમ સલ્લલાહુ અલેહિ વસલ્લમના સદકા અને તુફેલથી તેમ જ યુગ્મજોના વસીલાથી ખાસ કરીને મારા પિરો મુરશિદની નહરે કરમ, દુઆ, તવજ્જોહ અને હિંમતના કારણે અલ્લાહ તઆલાએ કેવળ પોતાના ફઝલો કરમથી આ મુરશેલ કામમાં આસાની ફરમાવી છે. અલ્હમ્દુલિલ્લાહ.

વમા તૌફીફી ઈલ્લા બિલ્લાહ
તમામ તૌફીફો અલ્લાહના તરફથી જ છે.

એ કુછ હુવા, હુવા કરમસે તેરે,
એ કુછ હી હોમા, તેરે કરમસે હોમા.

આ કિતાબમાં રહેલી તુટિઓ અને ખામીઓ તરફ મારું ધ્યાન દોરવા તથા પોતાનાં હિંમતી સૂચનો અને અભિપ્રાયો પશુ લખી મોકલી પ્રોત્સાહિત કરવા માટે વિદ્વાનો અને વાચકોને વિનમ્ર વિનંતી છે.

આ ગ્રંથમાળામાં ઉપયોગી થઈ પડે એવું સાહિત્ય કે માહિતી કોઈ પાસે હોય તો તે વિશે પશુ મને જાણ કરવા યુગ્મારીત છે જેથી આગામી ગ્રંથોમાં એનો સમાવેશ થઈ શકે.

એ અલ્લાહને મંજૂર હશે તો આ ગ્રંથમાળાના સાત ગ્રંથો પૂર્ણ થવા પછી ભારત અને યુજરાતના અન્ય નકશબંદી

બુઝુર્ગોના જીવન-પરિચય કરાવતા મંથો પણ વાચકોની સેવામાં રજૂ કરવાની દિલી તમન્ના છે.

આ પ્રકાશનમાં તન, મન, ધનથી પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ સહકાર આપનાર નામી-અનામી, જ્ઞાત અજ્ઞાત સૌનો હું હાર્દિક આભાર માનું છું.

આ પહેલાં મારી અનુદિત કિતાબોને ખૂબ જ ઉમાપૂર્ણ આવકાર આપી તેના વિસ્તૃત અને વિદ્યતાપૂર્ણ અવલોકનો, સમીક્ષાઓ, પરિચયો, અભિપ્રાયો લખી, જાપી, અને પ્રોત્સાહિત કરવા બદલ અખબારો, સામયિકો, તંત્રીઓ, સંપાદકો, પત્રકારો સાહિત્યકારો, સાક્ષરો, આરિફો, આલિમો તથા મુલ વાચકોનો હું અત્યંત આભારી છું. 'નકશબંદી ઓલિયા' ને પણ સૌનો એવો જ સહકાર સાંપડશે એવી આશા અને અપેક્ષા છે.

મારી તમામ કિતાબોના મનમોહક મુદ્રણના યશના અધિકારી 'મુરુમિ' જાપશાળા, બારડોલીના સૌમ્ય અને કુશળ કસબીઓ, કાર્યકરો તથા સંચાલકોનો પણ હું તથાગી છું.

رَبِّا تَقْبَلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

હે અમારા પરવરદિયાર !

અમારા અમલોને કબૂલ કરમાવ !

બેશક તું સાંભળનાર અને જાણનાર છે !

મોટા ધાંચીવાડ,
૧૯૯૫ ૩૯૬ ૦૦૧

નકશબંદી ઓલિયાના આસ્તાનાનો આન,
અખડુલકાદિર ફાતીવાલા

આધાર ગ્રંથો

- ૧ 'કુરઆન મજીદ અને ગુજરાતી તર્જુમો' (અરબી-ગુજ.) ૧૯૭૧
લાખાંતરકાર : મોલવી અબ્દુર્રહીમ સાદિક સાહબ
પ્રકાશક : સાદિક બુક ડેપો, રાદેર (સુરત)
- ૨ 'અહલે બયત' ('સફીનતુનનાત'નો ગુજરાતી અનુવાદ)
લેખક : મોલના મરઘુમઅહમદ હાજપુરી (રહ.)
અનુવાદક : 'સીરતી'
પ્રકાશક : સોઅબએ ઈશાઅતે કુતુબ, કશ્વેતા (જિ. સુરત)
- ૩ 'અહસનુત્તકવીમ' (ગુજરાતી અનુવાદ) ૧૯૮૦
લેખક : હઝરત મોલના શાહ મુહમ્મદ હિદાયતઅલી નકશ-
બંદી મુજદ્દી (રહ.)
પ્રકાશક : જામેઆ હિદાયત, જયપુર
(અંજુમને હિદાયત, સુરત-૩)
- ૪ 'કશમાતે મૂસવિશ્વહ' (ઉર્દૂ)
લેખક : મોલના અબ્દુર્રહીમ લખનવી (રહ.)
પ્રકાશક : હાજી ઈસ્માઈલ મેહતર, સેંટ આંદ્રિ (રીયુનિયન)
- ૫ 'કશમાતે સહાબા' (ગુજરાતી) ૧૯૫૬
લેખક અને પ્રકાશક : મોલવી શમ્સુદ્દીન કુરેશી, વડોદરા
- ૬ 'મુલકાએ શાશીલીન' (ગુજરાતી અનુવાદ) ૧૯૬૧
લેખક : મોલવી મુર્તુઝાદીન નદવી
અનુવાદક : 'શબનમ'
પ્રકાશક : અબ્દુર્રઝઝાક ઉસ્માન, કરાંચી (પાકિસ્તાન)
- ૭ 'જવાહરે ઉલૂચ્ચહ' (મૂળ ફારસીનો ઉર્દૂ અનુવાદ)
લેખક : શેખ રહી અહમદ મુજદ્દી (રહ.)
(અલીશએ હઝરત સેઈદ ગુલામઅલી શાહ સાહબ દહેલવી (રહ.)
પ્રકાશક : અલ્લાહવાલેહી કોમી દુકાન, લાહોર (પાકિસ્તાન)

૮ 'તઝકિરતુલ બોલિયા' (ફારસીનો ઉર્દૂ અનુવાદ) ૧૯૫૨

લેખક : હઝરત ફરીદુદ્દીન અત્તાર (૨૬.)

અનુવાદક : મોલવી ઈસ્હાક સિદ્દીકી

પ્રકાશક : કુતુબખાના રહિમીયલ, દેવળંદ (યુ. પી.)

૯ 'તાબેઈન' (ઉર્દૂ) ૧૯૫૬

લેખક : શાહ મુઈનુદ્દીન અહમદ નદવી

પ્રકાશક : મઆરિફ પ્રેસ, આ'હમમદ (યુ. પી.)

૧૦ 'તારીખે મશાઈખે ચિશ્ત' (ઉર્દૂ) ૧૯૭૩

લેખક : શેખુલ હદીસ મોલાના મુહમ્મદ ઝકરિયલ સાહબ (૨૬.)

પ્રકાશક : કુતુબખાના ઈશાઅતુલ ઉલૂમ, સહારનપુર (યુ. પી.)

૧૧ 'દુરૈલાસાની' ભાગ-૧ (ઉર્દૂનો અ. અનુવાદ) ૧૯૮૮

લેખક : હઝરત મોલાના શાહ મુહમ્મદ હિદાયતઅલી નકશા-
ખંદી મુબદ્દિની (૨૬.)

પ્રકાશક : જામેઆ હિદાયત, જયપુર

(અંજુમને હિદાયત, સુરત ૩)

૧૨ 'નકહાતુલ ઉ-સ' (ફારસીનો ઉર્દૂ અનુવાદ) ૧૯૫૬

લેખક : હઝરત મોલાના અબ્દુર્રહમાન જામી નકશાખંદી (૨૬.)

અનુવાદક : મોલાના હાફિઝ સૈયદ અહમદઅલી ચિશ્તી નિઝામી

પ્રકાશક : અલ્લાહવાલેહી કોમી કુશન, લાહોર (પાકિસ્તાન)

૧૩ 'સુવેનિર' (સિલ્લર ન્યુબિલી ચાહઝાર) (અબરાતી) ૧૯૬૮

સંપાદકો : અ. કાદિર હાફિઝ રૂઝુદ્દીન તથા શરફુદ્દીન એન. યરફ

પ્રકાશક : ધી પટની કે. - જી. કેડિટ સોસાયટી લિ., સુરત

૧૪ 'ફાઈલે હન્જલ' (ઉર્દૂ)

લેખક : શેખુલ હદીસ મો. મુહમ્મદ ઝકરિયા સાહબ (૨૬.)

પ્રકાશક : ઈદારએ ઈશાઅતે દીનિયાત, નવી દિલ્હી ૧૩

૧૫ કુતૂહલ હર્મન' (ઉર્દૂનો ગુજરાતી અનુવાદ) ૧૯૮૦

લેખક : હઝરત મોહાના શાહ મુહમ્મદ હિદાયત અલી નકશ-
બંદી મુજદ્દિદી (રહ.)

પ્રકાશક : જામેઆ હિદાયત, જયપુર
(અંજુમને હિદાયત, સુરત ૩)

૧૬ 'બૂસ્તાનુલ આરિફીન' (ઉર્દૂ)

લેખક : સૂફી સૈયદ આબિદમિયાં (રહ.) ઉસ્માની, નકશબંદી
(ડાબેલ)

૧૭ 'મશાઈખે નકશબંદિયલ' (ઉર્દૂ ૧૯૭૫)

લેખક અને પ્રકાશક : મોહાના અબ્દુલ મુસ્તફા આ'ઝમી સાહેબ

૧૮ 'મેઅયારુસ્સુલૂક' (ગુજરાતી અનુવાદ ૧૯૮૩)

લેખક : હઝરત મોહાના શાહ મુહમ્મદ હિદાયત અલી
નકશબંદી મુજદ્દિદી (રહ.)

પ્રકાશક : જામેઆ હિદાયત, જયપુર
(અંજુમને હિદાયત, સુરત ૩)

૧૯ 'યાહે ઐયામ' (ગુજરાતી અનુવાદ ૧૯૮૬)

લેખક : મોહાના હકીમ સૈયદ અબ્દુલહય હસની (રહ.)

પ્રકાશક : નદવતુલ-ઉલમા, પો. પો. નં. ૧૧૯, લખનવ (યુ.પી.)

૨૦ 'સરકારે હો આલમ (સલ.)' (ગુજરાતી અનુવાદ ૧૯૭૬)

અરબી લેખક : શૈખ અબૂલ ફત્હ મુહમ્મદ બિન મુહમ્મદ (રહ.)

ફારસી અનુવાદ : હઝરત શાહ વલીઉલ્લાહ મુહમ્મદ દહેલવી (રહ.)

ગુજરાતી અનુવાદ : વકીલ કાલેખાન જી. પઠાણ સાહેબ (રાધનપુર)

પ્રકાશક : ધી બુર્હાની પબ્લીકેશન સોસાયટી, અમદાવાદ

૨૧ 'સુરતુન્નખી (સલ.)' (ગુજરાતી અનુવાદક ૧૯૬૮)

અરબી લેખક અને ફારસી અનુવાદક : નં. ૨૦ પ્રમાણે

ગુજરાતી અનુવાદક : મુનશી ઈસાબાઈ ઈબ્રાહીમ કાવીવાળા

- ૨૨ 'સીરતુન્નખી' (સલ.) ભાગ-૧ (ગુજરાતી અનુવાદ ૧૯૫૯)
 લેખક : મોહાના શીખ્લી નુખમાની અને મોહાના સુલયમાન
 નદવી (૨૬.)
 અનુવાદક : 'મુનાદી'
 પ્રકાશક : હિલાલ બુક હાઉસ, સુરત
- ૨૩ 'સીરતે સરકારે મહીનહ' (સલ.) ભાગ-૧ (ગુજરાતી ૧૯૭૦)
 લેખક : મોહાના અહમદ મુહમ્મદ હથુરણી સાહબ
 પ્રકાશક : મુહમ્મદ યુસુફ સીદાત આસાવાલા
- ૨૪ 'હઝરત ખવાબ મુઈનુદ્દીન ચિશ્તી (૨૬.)' (ગુજરાતી ૧૯૭૬)
 લેખક : ઇબ્રાહીમ 'અનવર'
 પ્રકાશક : મુનિક બુક ડીપો, અમદાવાદ
- ૨૫ 'હઝરત મુજદ્દિહ અલ્ફેસાની (૨૬.)'
 લેખક : હઝરત મોહાના ઝવ્વાર હુસૈન સાહબ નકશાબંદી (૨૬.)
- ૨૬ 'હઝરત સલમાન ફારસી (૨૬.)' (ગુજરાતી ૧૯૭૪)
 લેખક અને પ્રકાશક : લેખક ઇમામુદ્દીન દરગાહવાલા સાહબ
- ૨૭ 'હાલાતે હઝરતે મશાઈખે નકશાબંદિયહ મુજદ્દિહિયહ
 (૨૬.)' (૭૬)
 લેખક : હઝરત મોહાના મુહમ્મદ હસન સાહબ નકશાબંદી
 મુજદ્દિહી
 પ્રકાશક : અલ્લાહવાલેહી કોમી દુકાન, લાહોર (પાકિસ્તાન)

સામયિકો

- ૧ 'અલ ઇસ્લાહ' (ગુજરાતી માસિક) સુરત
- ૨ 'ઉમ્મીદ' (ગુજરાતી સાપ્તાહિક) સુરત
- ૩ 'તબ્લીગ' (ગુજરાતી માસિક), તડકેધર

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

શબરએ તૈયિબા

નકશાબંદિયહ મુજદ્દિદીયહ

ઉર્દૂ કવિતાના રચયિતા

હંઝલત શાહાના

શાહ મુહમ્મદ હિદાયત અલી (રહ.)

નકશાબંદી મુજદ્દિદી

હઝરત મોલાના શાહ
મુહમ્મદ આબદુર્રહીમ સાહબ (દા.બ.)ના

શબરએ તૈયિયા

ફઝલ કરે મા રબ મુહમ્મદ અસ્તફા (સલ.)^૧ કે વાસ્તે,
આલે પાકો ચાર વારે બા સફાકે વાસ્તે.
હો મેરા ઈમાન કામિલ દે મુજે સિદ્દેકો સફા,
હઝરતે સિદ્દિકે અકબર (રદિ.)^૨ બા વફાકે વાસ્તે.
પાક કરે મેરે દિલકો હર ખતાબે બીબસે,
હમસે અસ્લાબે સદમા (રદિ.)^૩ બા ખુદાકે વાસ્તે.
હર રખ દોઝખસે મુજકો ઔર જખત કર નસીબ,
હઝરતે કાસિમ (રદિ.)^૪ ઈમામે બૌલિયાકે વાસ્તે.
ઈસ્તેકામત દે શરીખત ઔર તરીકતમે મુજે,
હઝરતે જઅફર (રહ.)^૫ ઈમામે અલીયાકે વાસ્તે.
દામને હિસ્સો કરમસે હકમે લેના છુપા,
આરિફે હક બાવઝીદે (રહ.)^૬ બે-રિયાકે વાસ્તે.

- ૧ શહીદિલ મુઝનબીન રહમતુલ્લીહ આલમીન હઝરત મુહમ્મદ રસુલુલ્લાહ (સલ.)
વફાત : ૧૨, રબીફલ અવ્વલ, હિ. ૧૧ દફન : મદીના મુનવ્વરા
- ૨ હઝરત અબૂતક સિદ્દીક (રદિ.)
વફાત : ૨૨, રબીફલ અવ્વલ, હિ. ૧૩ દફન : મદીના મુનવ્વરા
- ૩ હઝરત સલમાન ફારસી (રદિ.)
વફાત : ૧૦, રબીઅુલ મુરજબ, હિ. ૩૩ દફન : મદાઇન (ઇરાન)
- ૪ હઝરત કાસિમ બિન મુહમ્મદ બિન અબૂતક સિદ્દીક (રદિ.)
વફાત : ૨૪, જઅદીલ અવ્વલ, હિ. ૧૦૧ દફન : મદાઇન (ઇરાન)
- ૫ હઝરત ઈમામ જઅફર સાદિક (રદિ.)
વફાત : ૧૫, રબીઅુલ મુરજબ, હિ. ૧૪૮ દફન : અન્નાતુલ પાકીઅ
- ૬ હઝરત બાવઝીદ ખુસ્તામી (રહ.)
વફાત : ૧૪, સાબાન, હિ. ૨૬૧ દફન : ખુસ્તામ

હોતો દુનિયાકે મેરે સબ કામ તુ કરદે દુરસ્ત,
 ખૂલ હસન (રદિ)^૭ મેહખૂણે શાહે દો સરાકે વાસ્તે.
 જિન્દા રખ ઓર માર તુ આપની મુહબ્બતમેં મુજે,
 ખૂ અલીયે (રહ.)^૮ નામદારે પેશ્વાકે વાસ્તે.
 કર મુજે મકબૂલે આલમ ખાસ બન્દોંકી તરહ,
 ચૂસકે હમદાન (રહ.)^૯ મકબૂલે ખુદાકે વાસ્તે.
 મા સિવાસે કર જુદા ઓર આપના બન્દા લે બના,
 અબ્દે ખાલિક મજદવાની (રહ.)^{૧૦} રેહનુમાકે વાસ્તે.
 તૂરસે મઅમૂર કરદે ઈસ દિલે રંજૂરકો,
 હઝરતે આરિફ મુહમ્મદ (રહ.)^{૧૧} હકનુમાકે વાસ્તે.
 ખૈર ભરદે મેરે દિલમેં દૂર કરદે જુમ્લા શર,
 હઝરતે મેહમૂદ (રહ.)^{૧૨} મેહખૂણે ખુદાકે વાસ્તે.
 ઈસ દિલે મુદાંકો જિન્દા કરકે બસ કરલે અઝીઝ,
 હઝરતે ખવાબ અઝીઝાં (રહ.)^{૧૩} રેહનુમાકે વાસ્તે.

● ૭ હઝરત ખવાબ અખૂલ હસન ખિરકાની (રહ.)

વફાત : ૧૫, રમઝાન, હિ. ૪૨૫ દફન : ખિરમાન

૮ હઝરત ખવાબ અખૂ અલી શારમદી (રહ.)

વફાત : ૪, રબીઉલ અવ્વલ, હિ. ૪૭૭ દફન : તૂસ

૯ હઝરત ખવાબ અખૂ ચૂસકે હમદાની (રહ.)

વફાત : ૨૭, રજબુલ મુરજબ, હિ. ૫૩૫ દફન : મર્વા

૧૦ હઝરત ખવાબ અખદુલ ખાલિકે મજદવાની (રહ.)

વફાત : ૧૨, રબીઉલ અવ્વલ, હિ. ૫૭૫ દફન : મજદવાન

૧૧ હઝરત ખવાબ મુહમ્મદ આરિફ રેવમરી (રહ.)

વફાત : ૧, રાબાઇ, હિ. ૬૧૬ દફન : રેવમર

૧૨ હઝરત ખવાબ મેહમૂદ અખૂલ ખવર ફગ્નવી (રહ.)

વફાત : ૧૭, રબીઉલ અવ્વલ, હિ. ૭૧૧ દફન : પાઠની

૧૩ હઝરત ખવાબ અઝીઝાન અલી રામેતની (રહ.)

વફાત : ૨૭, રમઝાન, હિ. ૭૧૮ દફન : ખવારજુમ

નેઅમતે દીદારસે મેહરૂમ મત રખના મુજે,
હઝરતે બાબા સમાસી (રહ.)^{૧૪} દિલરૂપાકે વાસ્તે.
મસ્ત કર તોહીદસે, હુશિયાર રખ તસ્દીકમેં,
ખવાબએ મીરે કલાલે (રહ.)^{૧૫} બા સફાકે વાસ્તે.
નકશે ગેરે હક મિટા ઓર નકશે યાદે ખુદ જમા,
પેશ્વાએ દો બહાઉદ્દીન (રહ.)^{૧૬} ઝિયાકે વાસ્તે.
દિલ મેરા ખીમારીએ ઇસિયાંસે રેહતા હય મલૂલ,
દે શિક્ષા ઇસકો અલાઉદ્દીન (રહ.)^{૧૭} ઝિયાકે વાસ્તે.
કરસે શયદા અપના ઓર અપને રસૂલે પાક (સલ.) કા,
હઝરતે યાફૂળ ચર્ખી (રહ.)^{૧૮} બા ખુદાકે વાસ્તે.
શેઝે મેહશરે કશા બરદારી ઉમૈદુલ્લાહ (રહ.)^{૧૯} ખી,
કર ઇનાયત શાફએ શેઝે જાકે વાસ્તે.
ઝોહકો તકવા કર ઇનાયત મુજકો અપને ફઝલસે,
ખવાબએ આહિદ મુહમ્મદ (રહ.)^{૨૦} બે-રિયાકે વાસ્તે.

- ૧૪ હઝરત ખવાબ મુહમ્મદ બાબા સમાસી (રહ.)
વફાત : ૧૦, જમાદીલ આખર, હિ. ૭૫૫ દફન : સમાસી
- ૧૫ હઝરત ખવાબ સૈયદ મીર કલાલ (રહ.)
વફાત : ૧૫, જમાદીલ આખર, હિ. ૭૭૨ દફન : સોખાવ
- ૧૬ હઝરત ખવાબ સૈયદ બહાઉદ્દીન મુહમ્મદ નકશાખંડ (રહ.)
વફાત : ૩, રબીઉલ અવ્વલ, હિ. ૭૭૧ દફન : ખુખાશ શરીફ
- ૧૭ હઝરત ખવાબ અલાઉદ્દીન અતાર (રહ.)
વફાત : ૨૦, રજબુલ મુરજબ, હિ. ૮૦૨ દફન : જફનિયક
- ૧૮ હઝરત ખવાબ મોલાના યાફૂળ ચરખી (રહ.)
વફાત : ૫, સફરલ મુહરર, હિ. (અજ્ઞાત) દફન : બલગનૂન
- ૧૯ હઝરત ખવાબ ઉમૈદુલ્લાહ અહરાર (રહ.)
વફાત : ૨૯, રબીઉલ અવ્વલ, હિ. ૮૬૫ દફન : સમરકંદ
- ૨૦ હઝરત ખવાબ મોલાના મુહમ્મદ આહિદ (રહ.)
વફાત : ૧, રબીઉલ અવ્વલ, હિ. ૯૩૬ દફન : મોલે વખશી

કર મુળે દુરવેશ અપને દરકા ઓર દિલવેશબી,
 ખવાબ દુરવેશે મુહમ્મદ (૨૬.)^{૨૧} બા ખુદાકે વાસ્તે.
 ખસલતે ઓર ખુદક દે અપને હપીબે પાક (સલ.)કા,
 ખવાબ અમકઝી મુહમ્મદ (૨૬.)^{૨૨} બા રઝાકે વાસ્તે.
 શનીઓ બાહી મનાઝિલ કર મુળે કમિલ નસીબ,
 શની ફીલાહ બાહી બિલાહ (૨૬.)^{૨૩} મુક્તાદાકે વાસ્તે.
 અફેસાનીકે મુજદિદ શેખ અહમદ (૨૬.)^{૨૪} નામે પાક,
 બખશદે ઉસ આરિફકે પેશવાકે વાસ્તે.
 નેહાઓકે સાથ કરદે સબ મુનાહોંકા બદલ,
 ખવાબએ માસૂમ (૨૬.)^{૨૫} શાદે ઓલિયાકે વાસ્તે.
 કાસિમે રહમત મુળે કર મુસ્તઈદ શે બિલ તરક,
 ખૂ સઈદ ખાઝિનુર્રહમત (૨૬.)^{૨૬} અતોકે વાસ્તે.
 ન હો દુનિયાહી તમે શાદીકા કુલ દિલમે ખવાબ,
 ખવાબએ અબ્દુલ અહદ (૨૬.)^{૨૭} અહલે રઝાકે વાસ્તે.

● ૨૧ હઝરત ખવાબ દુરવેશ મુહમ્મદ (૨૬.)

વફાત : ૧૬, મુહર્રરૂલ હશમ, હિ. ૬૪૦ દફન : અલફરા-મુબાનેકશ

૨૨ હઝરત ખવાબ મોહાના મુહમ્મદ અમકઝી (૨૬.)

વફાત ૨૨, સાબાન, હિ. ૧૦૦૮ દફન : (અજ્ઞાત)

૨૩ હઝરત ખવાબ મુહમ્મદ બાહીબિલાહ (૨૬.)

વફાત : ૨૫, જમાદીલ આખર, હિ. ૧૦૧૨ દફન : દિલ્લી

૨૪ હઝરત હમામે રઝાબાની મુજદિદ અફેસાની શેખ અહમદ શરિફી (૨૬.)

વફાત : ૨૮ સફરૂલ મુબરક, હિ. ૧૦૩૪ દફન : સરહિદ શરીફ

૨૫ હઝરત ઉર્વતુલ લુસ્કા ખવાબ મુહમ્મદ માસૂમ (૨૬.)

વફાત : ૬, રબીકલ અવ્વલ હિ. ૧૦૭૬ દફન : સરહિદ શરીફ

૨૬ હઝરત ખાઝિનુર્રહમત ખવાબ મુહમ્મદ સઈદ (૨૬.)

વફાત : ૭, જમાદીપ્રથમ સની, હિ. (અજ્ઞાત) દફન : સરહિદ શરીફ

૨૭ હઝરત ખવાબ શેખ અબ્દુલ અહદ (૨૬.)

વફાત : ૨૦, કીલ હજજ, હિ. ૧૨૨૭ દફન : સરહિદ શરીફ

हर तजस्सीसे मुजस्सा छस दिवे अकसुई छे,
 ऊअरते भवाज्ज छनीई (२६.)^{२८} ना भुदाके वास्ते.
 मुस्किवाते नज्जो, कथो, छथो, भीजानो, सिरात,
 सछल हर ऊअरत अजीये पारसा (२६.)^{२९} छे वास्ते.
 हे किनामत और तजकुल सथो, छिस्सो ओछे छे छे,
 भज्जरे सैथे मुहम्मद (२६.)^{३०} ना भुदाके वास्ते.
 हामे दुनिवा और भके नहसो रायतांसे मुजे,
 से नया भवाज्ज अमाने (२६.)^{३१} पेस्वाके वास्ते.
 धमपे हो वरुई नयी और दिसमे' हो जिहे भुदा,
 हाण अछमद (२६.)^{३२} नाछमे भैरुल वराके वास्ते.
 नामको छय जिस्के निस्गत ना हुसैनो ना अली (२६.)^{३३}
 भज्जिरत हरमा भुदा छस पेस्वाके वास्ते.
 नाममे' जिस्के छमाभ आया अली (२६.)^{३४} छे साथ छम,
 रछम हर छस भुदाछाये ना सदाके वास्ते.

● २८ ऊअरत भवाज्ज मुहम्मद छनीई (२६.)

वक्षत : १, अक्षरल मुज्जरे, छि. ११३३ द्दन : गामिमान

२९ ऊअरत मुहम्मद अजी पारसा (२६.)

वक्षत : (अज्ञात) छि. ११४३ द्दन : छन्नकी बाधकी (अरज)

३० ऊअरत सैथ मुहम्मद भज्जरे (२६.)

वक्षत : ६, जील द्दज्ज, छि. ११२६ द्दन : भज्ज भुज्जमा

३१ ऊअरत भवाज्ज मुहम्मद अमान (२६.)

वक्षत : ४, जील द्दज्ज, छि. ११८८ द्दन : कोकरी शरीर सिंध

३२ ऊअरत हाण अछमद (२६.)

वक्षत : (अज्ञात) छि. १२२३ द्दन : अजीकी कोठ (सिंध)

३३ ऊअरत भीरान सैथ हुसैन अली शाह साहण (२६.)

वक्षत : ७, अक्षर, छि. १२४४ द्दन : रज्ज (पंनज)

३४ ऊअरत सैथ छमाभ अली शाह साहण (२६.)

वक्षत : १३, सन्वाव, छि. १२८२ द्दन : रज्ज (पंनज)

સોજો દિલ્લો ઓર ઈસ્તંકામત ગર શરીઅત કરે અતાર,

હઝરતે શેરે મુહમ્મદ (રહ.)^{૩૫} હક નુમાઁ વાસ્તે.

કરે 'હિદાયત'^{૩૭}કો ઈનાયત અસ્મે તર ઓર દહે દિલ,

મુરશિદી હઝરત અલી (રહ.)^{૩૮} શેરે ખુદાકે વાસ્તે.

જો હિદાયત ઓર અલીફા હૈ સિફતસે મુત્તસિફ,

દે મુજે તૌફિક હક ઉસ મુકતદાકે વાસ્તે.

રહમકા તાલિમ હૈ અવ રહમાન વહ 'અબ્દુર્રહીમ',^{૩૯}

રહમતુલ્લીલ આલમો ખૈરુલ વરાકે વાસ્તે.

મુજકો ઓર મેરે અહિબાકો હિદાયત કર નસીબ,

અંબિયાએ મુરસીઓ (અલૈ.) ઓર ઓસિયાકે વાસ્તે.

ઉમ્મતે અહમદી (સલ.) કરે મશહિરત અઝ રઝલે ખેશ,

ઉસ હખીબે શાફએ રોઝે જઝા (સલ.)કે વાસ્તે.

● ૩૫ હઝરત શેર મુહમ્મદ ખાન સાહબ (રહ.)

વફાત : ૨૭, સફર, હિ. ૧૩૧૭ દફન : કાલા અશ્ધાન (પંજાબ)

૩૬ હઝરત મુહમ્મદ અલી શેર ખાન સાહબ (રહ.)

વફાત : ૩૦, મુહર્રમ, જુમ્આ હિ. ૧૩૨૮ દફન : જયપુર

૩૭ હઝરત મોલાના શાહ મુહમ્મદ હિદાયત અલી (રહ.)

વફાત : ૧૭, જમાડીલ આખર, હિ. ૧૩૭૦ દફન : જયપુર

૩૮ હઝરત મોલાના શાહ મુહમ્મદ અબ્દુર્રહીમ સાહબ (દા.ખ.)

જન્મ : ઈ.સ. ૧૮૧૬ (હિ. સ. ૧૩૩૭) જન્મ સ્થળ : જયપુર

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

૬૫૨

સહસ્રાહુ અલૈહિ વસહમ

□

બલગલ ઉલા ખિ કમાલિહી,
કશફદુબા ખિ જમાલિહી;
હસનત જમીએ ખિસાલિહી,
સહુ અલૈહિ વ આલિહી.

શાખ સા'દી (૨૬.)

□

કાવ્ય રૂપાંતર

પરિપૂર્ણતાની આણથી છે જેહ પદવી ઉચ્ચતર,
છે જેહ કાન્તિને પ્રભાવે તિમિસ્તાનું રાજ્ય સર;
સદગુણ છે પ્રત્યેક જેના દિવ્યતર ને ઉચ્ચતર,
સહવાત હોજો તેહ પર ને તેહના પરિવાર પર.

‘મુનાવી’

□

ફઝલ કર યા રખ

મુહમ્મદ મુસ્તફાકે વાસ્તે,

આલે પાકો ચાર ચારે

આ સફાકે વાસ્તે.

□

એ સૌ સ્વીકારે છે કે નળીચેકરીમ સલ્લસ્લાહુ અલેહિ વસલ્લમના પાક, પવિત્ર અને દિવ્ય છવનના માત્ર કોઈ એકાદ પાસા વિશે જ, કોઈ બહેને કેટલુંચે દૂંકામાં દૂંકું લખાણ લખવા ચાહે તોપણ પાનાંઓના પાનાં ઓછાં જ પડે !

આપ સલ્લસ્લાહુ અલેહિ વસલ્લમના અખ્લાક, આદાત, મુઆમલાત, કમાલાત, મુઅજિઝાત...મતલમ કયો વિભાગ એવો છે જેનું સંપૂર્ણ વર્ણન થઈ શકે !

એટલા માટે આ કિતાબની ગરકતના કેટલી એ અદ્દાટ, અસીમ અને અગ્રાધ મહાસિધુના માત્ર ઘોડાંકે ગિંદુઓથી સંતોષ માનવામાં આવે છે.

એ રત્ન કશ્શિકાઓ હઝરત શાહ વલીમુલ્લાહ મુહમ્મદ ફહેલ્લી રહમતુલ્લાહિ અલેહિની કિતાબ 'સુરુલ મહમૂન'માંથી અત્રે રજૂ કરી છે. સંક્ષેપ બળવવા માટે કેટલીક વિગતો દૂંકાવી છે અથવા છોડી દીધી છે.

વંશાવળી

આપણા પેગમ્બર સૈનિદિના હઝરત મુહમ્મદ સલ્લાહુ અલેહિ વસલ્લમ છે.

આપના પિતાનું નામ અબ્દુલ્લાહ છે.

એકવીસમી પેઢીના આપના પૂર્વજનું નામ અદનાન છે.

આપની માતાનું નામ આમીના છે; જે વહન બિન અઝિમનાઈના મુત્રી છે.

માતા તરફની વંશાવળીમાં પાંચમી પેઢીના પૂર્વજ 'કિલાબ' છે.

પિતા તરફની વંશાવળીમાં છઠ્ઠી પેઢીના પૂર્વજ 'કિલાબ' છે.

અહીં જ ને વંશાવળી એક થઈ બાક છે.

● ૧ મહમ્મદ કિતાબના નીચે બજાવેલાં બે કુજરાતી અનુવાદો આ લખતી વખતે તબ્દલ સમક્ષ રહ્યાં છે :

'સીરતુન-નબી' અનુવાદક—મુન્શી હસિનુલ્લાહ હામ્મદીમ, કરી

'સરહારે હો આલમ' (સહ.) અનુવાદક—બકીલ અલેખાન છ. ૫૬૯

જન્મ તારીખ

‘અસ્કાએ ક્ષિપ’ (હાથીવાળાઓ)ની લગાઈ ને વરસમાં થઈ તે જ વરસના રળીઉલ અવ્વલ માસના સોમવારના દિવસે આપ સસલ્લાકુ અલૈહિ વસલ્લમને જન્મ થયો.

જન્મની તારીખ જાણતમાં મતભેદ છે પરંતુ (બારમી) તારીખ ઈસ્લામી જન્મતમાં પ્રખ્યાત છે અને એના વિશે જાણુમતી છે.

જન્મ વખતના વખાવો

જે રાતે આપ સસલ્લાકુ અલૈહિ વસલ્લમને જન્મ થયો તે રાતે—

ઈરાનના સમ્રાટ કિસરાના રાજમહેલમાં આંચકો લાગ્યો.

એનો ઠડાકો અને ધડાકો સોમી સાંભળ્યો.

રાજમહેલના ચૌદ કાંબરા તૂટી પડ્યા.

હજાર વરસથી સતત સળગતો અગ્નિ હેલવાઈ ગયો.

ઈરાનના લોકો એ અગ્નિની પૂજા કરતા હતા.

ઈરાકના સાવા નમરુનું કદી ન સુકાયેલું સરૌવર સૂકાઈ ગયું.

દૂધ માતા

આં હઝરત સસલ્લાકુ અલૈહિ વસલ્લમને હઝરત હલીમાએ દૂધ ધવરાવ્યું. તેઓ અણુ કુવૈનના પુત્રી હતાં અને સમ્રાટ ખાન-દાનના હતાં.

કુતૂબ સસલ્લાકુ અલૈહિ વસલ્લમને હઝરત હલીમા પોતાના ઘરે લઈ ગયા. તેમનું ઘર મક્કાથી લોકે દૂર એક ગ્રામમાં હતું.

ત્યાં જ એક દિવસે હરિસ્તાઓ આવ્યા. અલ્લાહ તઆલાના કુકમ અનુસાર તેઓએ આં હઝરત સસલ્લાકુ અલૈહિ વસલ્લમની જાતી ચીરીને આપના મુનારુક સીનાને ઈસ અને ઈમાનથી ભરી

દીધા અને જે ભાગમાં સેતાન પોતાની બસર કરે છે તેને કાઢી નાંખ્યો.^૧

અબૂસહબની માંદી (કાસી) મુઝેનાએ પણ કુચ્છ સલ્લેલાકુ અલેહિ વસલ્લમને દૂધ ધવરાવ્યું છે.

ખીખી ઉમ્મે ઐમન જેમનું મૂળ નામ જરકત છે તેમણે પણ કુચ્છ સલ્લેલાકુ અલેહિ વસલ્લમને પોતાના ખોળામાં રમાડ્યા છે.

ઉમ્મે ઐમન હમશ (એનિસિનિયા)ના મૂળ વતની હતા અને કુચ્છ સલ્લેલાકુ અલેહિ વસલ્લમના પિતા અબ્દુલ્લાહના માંદી હતા.

માતા, પિતા અને દાદાના અવસાન

કુચ્છ સલ્લેલાકુ અલેહિ વસલ્લમ હજુ તો માતાના પેટમાં જ હતા ત્યારે આપના પિતા અબ્દુલ્લાહનું અવસાન થયું.

કુચ્છ સલ્લેલાકુ અલેહિ વસલ્લમ જ્યારે ચાર કે છ વરસના થયા ત્યારે માતાનું પણ અવસાન થયું.

● ૧ આપ સલ્લેલાકુ અલેહિ વસલ્લમને મુબારક સીને ચાર વખત બીરવામાં આપ્યા હતા. એને 'શકકે સદર' કહે છે.

૧ ઉપર દર્શાવ્યા પ્રમાણે

૨ દશ વરસની ઉંમરે

૩ તુબુવત અર્ષણ કરતી વેળા 'હિરા' નામની ગ્રુકામાં

૪ 'મેઅરાજ'ની રીતે

હજરત શાહ અબ્દુલ અઝીઝ સાહબ અહદિસ હદીસી ત્રુસ્ટાહ મકદ્દમે સુરએ 'અલમ નશરહ'ની વફસીરમાં ખૂબ જ વિસ્તારથી એવું વર્ણન કર્યું છે.

વળી કુચ્છે અહદિસ સલ્લેલાકુ અલેહિ વસલ્લમના પાક કલ્બ (હિલ)ની ખાર મંઝીલો પણ એમાં લખવામાં આવી છે. ઉપરાંત દરેક વખતે 'શકકે-સદર' કઈ મસ્દેહતથી થયો અને કેવી રીતે થયો તે પણ જણાવ્યું છે.

(‘તારીખે મશાઈખે ખિસ્ત’ પા. ૮)

હવે કુઝૂર સસલ્લાકુ અલૈહિ વસલ્લમના દાદા અબ્દુલ મુત્તાલિખે પોતાના પોતના લરણ્ય-પોપણ અને દેખલાળની જવાબદારી લીધી.

જ્યારે કુઝૂર સસલ્લાકુ અલૈહિ વસલ્લમની ઉંમર આઠ વરસ, બે મહિના અને દસ દિવસની થઈ ત્યારે દાદા અબ્દુલ મુત્તાલિખ પથ આ દુનિયા છોડી ચાલ્યા ગયા.

કાકાની છત્રછાયામાં

હવે કુઝૂર સસલ્લાકુ અલૈહિ વસલ્લમના ઉછેર અને દેખલાળની જવાબદારી આપના કાકા અબૂ તાલિખે પોતાના માથે લીધી.

શામનો પ્રથમ પ્રવાસ

જ્યારે કુઝૂર સસલ્લાકુ અલૈહિ વસલ્લમની ઉંમર બાર વરસ, બે માસ અને દસ દિવસની થઈ ત્યારે આપ પોતાના કાકા અબૂ તાલિખ સાથે શામ (સિરિયા) દેશના પ્રવાસે ગયા.

બસરા શહેરમાં છુદેરા નામના એક ઈસાઈ પાદરીએ આપ સસલ્લાકુ અલૈહિ વસલ્લમને જોયા. પોતાના ધર્મત્ર-લેખમાં લખેલા લક્ષણો આપ સસલ્લાકુ અલૈહિ વસલ્લમમાં તેને દેખાયા.

તે નજીક આવ્યો. કુઝૂર સસલ્લાકુ અલૈહિ વસલ્લમનો હાથ પોતાના હાથમાં લીધો અને કહેવા લાગ્યો.

‘આ તો તે છે જેને જન્મનો પાલનકાર પોતાનો પૈગમ્બર બનાવનાર છે અને જે સમગ્ર વિશ્વ માટે રહેલો બનનાર છે.’

પછી તેણે અબૂ તાલિખને કહ્યું,

‘જ્યારે તમે અહીં આવ્યા ત્યારે કોઈ પથ્થર કે વૃક્ષ એવું ન હતું જે એમને સિજદો કરતું ન હોય. પથ્થર અને વૃક્ષ પૈગમ્બર સિવાય અન્ય કોઈને સિજદો કરતા નથી. બેશક, મેં મારા ધર્મત્ર-લેખમાં વાંચેલાં તમામ લક્ષણો એમનામાં જોઈ શકું છું.’

જે તમે એમને શામ (સિરિયા) લઈ જશો તો ત્યાંના યહૂદીઓ એમને અવરજ મારી નાખશે.’

આ સાંભળીને ત્યાંથી જ અખૂ તાલિયે કુઝૂર સલ્લસાકુ અલેહિ વસલ્લમને મક્કા પાઠાં મોકલી આપ્યા.

શામનો બીબે પ્રવાસ

કુઝૂર સલ્લસાકુ અલેહિ વસલ્લમે શામ (સિરિયા)નો બીબે પ્રવાસ મેસરા સાથે કર્યો. મેસરા હઝરત ખદીજ રદિયલ્લાહુ અન્હાનો ગુલામ હતા. કુઝૂર સલ્લસાકુ અલેહિ વસલ્લમે હજુ બીબી ખદીજ (રદિ.) સાથે નિકાહ કર્યા નહતા.

આ બીબે પ્રવાસ બીબી ખદીજ (રદિ.) તરફથી વેપાર માટે કર્યો હતો. શામ પહોંચીને આપે એક ઘટાદાર જાવાવાળા વક્ષ નીચે ઉતારો કર્યો. આ સ્થળે એક ઈસાઈ પાદરીનું દેવળ હતું.

પાદરીએ મેસરાને કહ્યું,

‘આ વક્ષ નીચે પૈગમ્બર સિવાય અન્ય કોઈ શખ્સે કદી મુકામ કર્યો નથી.’

મેસરાનું બધાન છે કે,

‘માર્ગમાં બપોર થઈ જતી અને રાત્રી સખત થઈ જતી તો હું જોના કે બે ફરિશ્તાઓ આકાશથી ઉતરી આવતા અને કુઝૂર (સલ્લસાકુ અલેહિ વસલ્લમ) ઉપર ઢાલો કરતા હતા.’

નિકાહ

આ પ્રવાસથી પાઠા આપ્યા પછી કુઝૂર સલ્લસાકુ અલેહિ વસલ્લમે બીબી ખદીજ રદિયલ્લાહુ અન્હા સાથે નિકાહ કર્યા.

હઝરત બીબી ખદીજ (રદિ.) ખુવેલ્લનાં પુત્રો હતાં અને મક્કા શહેરના શ્રીમંત સન્નારી હતાં.

નિકાહ વેળા કુઝૂર સલ્લસાકુ અલેહિ વસલ્લમની ઉંમર પચ્ચીસ વરસ, બે માસ અને દસ દિવસની હતી.

કાબ્યાલું સમારકામ

અપારે કુઝૂર સલ્લસાકુ અલેહિ વસલ્લમની ઉંમર પાંચીસ

વરસની થઈ ત્યારે કાળાનું સમારકામ ચાલતું હતું. આપ કાળામાં કાઠર થયા અને હજારે અસ્વસ્થને પોતાના યુગ્મરક કાઢ્યા વડે ગ્રહાવ્યા.

નુયુવત

બ્યારે આપની ઉંમર ચાલીસ વરસ એક દિવસની થઈ ત્યારે આપ સસ્થસ્થાકુ અલેહિ વસસ્થમને અસ્થાક તબાલાએ નુયુવત ઇનામત ફરમાવી.

જિખઈલ અલેહિસ્સલામ હિરા નામની યુધામાં કુઝૂર સસ્થસ્થાકુ અલેહિ વસસ્થમની પાસે આવ્યા અને કહ્યું,

‘ઈકરઅ’ (પડે)

આપે જવાબ આપ્યો, ‘કું પઢવાનું અલ્લો નથી.’

કુઝૂર સસ્થસ્થાકુ અલેહિ વસસ્થમ ફરમાવે છે કે,

‘જિખઈલ (અલે.) એ અને (બેટીને) એવા બળપૂર્વક ભાંસ્યો કે તેથી અને ધણી તકલીફ થઈ. પછી અને ભેટી દઈને કહ્યું, ‘ઈકરઅ’ (પડે)

મેં ફરી કહ્યું. ‘કું સચેયો નથી.’

‘જિખઈલ (અલે.) એ ફરી પાછો અને બાસમાં લઈને વધુ બળપૂર્વક ફમાવ્યો અને ત્રીજી વખત કહ્યું,

‘ઈકરઅ બિરિમ રખિખડસી ખલક’

‘હવે જિખઈલ (અલે.) એ એ કંઈ કહ્યું તે મેં સડસડાટ પદીને સંભળાવી દીધું.’

□

કેટલાકનું કહેવું છે કે સોમવારના દિવસે રખીઉલ અવ્વલની ખાંભી તારીએ નુયુવતનો આરંભ થયો.^૧

- ૧ હજરત શાહ અબ્દુલ અઝીઝ મુહમ્મિદ દહેલવી (૨૬) પોતાની વક્સીરમાં ફરમાવે છે કે, હજરત જિખઈલ (અલે.)નો આ પ્રમાણે કરવાનો હેતુ મસકૂતિયત- (અનુસંધાન પાના ૩૭ની ફૂટનોટ ૫૨)

● (પાના રક્તી ફૂટનોડ આણ)

ની તાસીર અને કુબ્જ આપ સહીલાકુ અતેદિ વસહીમમાં પહેાંચાડવાનો હતો.

મસાઈખની તાસીર એ બીબ્બોમાં અસર પેલા કરે છે અને એને સાગાન્થ રીતે 'તવજ્જોલ' કહેવામાં આવે છે તે એનો જ ખુલાસો છે. તવજ્જોલ આર પ્રકારની હોય છે:

૧ ઈન્અકાસી

એની મિસાલ એવી છે કે કોઈ શખ્સ ખૂબ અતર સગાતીને મજલિસમાં આવે તો એના અતરની ખૂશ્ક મજલિસમાં બેઠેલા તમામને પ્રકુલિત કરી દેશે પરંતુ એની અસર ત્યાં સુધી જ રહેશે જ્યાં સુધી એ શખ્સ મજલિસમાં મોજૂદ હોય.

તવજ્જોલનો આ પ્રકાર સૌથી નબળો છે.

૨ ઈલ્કાઈ

એની મિસાલ એવી છે કે કોઈ શખ્સ હીવામાં તેલ પૂરે, દિવેદ ઠીક કરે અને પછી એને સળગાવે.

પહેલાં પ્રકાર કરતાં આ બીજો પ્રકાર થકિયાતો છે. એમાં તવજ્જોલ આપનાર શેખની ઘેરહાજરીમાં પણ એની અસર બાકી રહે છે પરંતુ નછવા વિનથી - હાખલા તરીકે કલાની આપથી - એ હોલવાઈ જશે.

૩ ઈસ્લાહી

એની મિસાલ એવી છે કે પાણીના કોઈ મોટા બંધમાંથી નહેર બાંધીને કોઈ હોજમાં ભેડી દેવામાં આવે. રસ્તામાં ભે કોઈ મામૂલી કચરો વગેરે નડતર વશે તો પાણીનો પ્રવાહ એને હટાવી દેશે. પરંતુ ભે રસ્તો જ બંધ થઈ જશે તો પાણીનો પ્રવાહ અટકી જશે.

આ પ્રકાર પહેલાં બંને પ્રકારો કરતાં વધારે બળવાન છે. નફસની ઈસ્લાહ અને લતીફીઓની સ્વચ્છતા એમાં ઘણી વધારે થાય છે.

૪ ઈતિહાદી

આ પ્રકારમાં શેખ પોતાની શહને સુરીદની શહ સાથે એવી પેવસ્તા (સંસગ્ન) કરી દે છે કે બંને એક થઈ જાય.

સ્વચ્છ છે કે આ રીત આમળની બધી કરતાં વધારે બળવાન

(અનુસંધાન પાના ૩૧ ની ફૂટનોડ પર)

હાવત અને તળશીમ

હવે કુચૂર સહસ્રાકુ અલૈદિ વસહમ પોકારી પોકારીને અલ્લાહના કુકમો સંભળાવવા લાગ્યા અને પૈમામ પહેંચાડવા લાગ્યા.

આપે પોતાની કોમની બલાઈ ચાહવા અને તેમને દીન અને દુનિયાના ભાલ પહેંચાડવામાં કોઈ કસર નાહી રાખી નહિ, પરંતુ મક્કાવાળાઓ અતિ ચૂર્ખતાપૂર્વક કુચૂર સલ્સલાકુ અલૈદિ વસહમને પબ્બવા અને દુઃખ પહેંચાડવા માટે કટિબદ્ધ થઈ ગયા.

એક ખીણ વિસ્તારમાં કુચૂર સલ્સલાકુ અલૈદિ વસહમને બેરી લીધાં. આપ અને આપના કુટુંબીજનો તથા વરસમાં કંઈક ઓછા સમય સુધી ખીણમાં જ બેરાએલા રહ્યા. તે પછી બેરામાંથી મુક્ત થયા. ત્યારે કુચૂર સહસ્રાકુ અલૈદિ વસહમની લંબર ઝલ્લ વરસની હતી.

૨જ અને અમનું વરસ

આ પ્રસંગના બાહિ માલ અને એકવીસ દિવસ પછી (આપના કાકા) અબૂ તાલિબનું અવસાન થયું.

(કાકા)ના અવસાનના ત્રીભ દિવસે આપ સલ્સલાકુ અલૈદિ વસહમનાં પ્રિય પત્ની હંઝરત ખદીજા (રદિ.) પથ્થુ આ નાશવંત જગત છોડી ગયા.

ઈન્ના સિલ્લાહિ વર્ધન્ના ઈલૈદિ રાબિઉન.

● (પાના કોની ફૂનોટ ચાહ)

છે. રોખની રૂકમાં એ કંઈક હોય છે તે તાલિબની રૂકમાં સમાઈ નાથ છે અને પારંપાર ઈસ્તફાદહની જરૂર રહેતી નથી.

સૂફીઓમાં આ રીત ખણી મહત્વની ગણાય છે પરંતુ પછી કોઈ બેવામાં આવે છે.

હંઝરત નિજાઈલ (અલૈ.) ની તબલ્લુલેહ તથા એજ ઈસ્તિલાહી હતી. 'તારીખે મસાઈખે શિરવ' પા. ૧૩, ૧૪, ૧૫]

જિન્નોનો ઇસ્લામ સ્વીકાર

કુચ્છ સલ્સલાકુ અલૈહિ વસલ્લમની ઉંમર બ્યારે પચાસ વરસ અને ત્રણ માસની થઈ ત્યારે નવીનન નામના સ્થળના જિન્નો આપની સેવામાં હાજર થયા અને ઇસ્લામનો સ્વીકાર કર્યો.

મેઅરાજ

કુચ્છ સલ્સલાકુ અલૈહિ વસલ્લમની ઉંમર બ્યારે એકાવન વરસ અને નવ માસની થઈ ત્યારે અલ્લાહ તઆલાએ આપને મેઅરાજનું મહુસાન અર્પણ કર્યું.

ઈસ્તિઓ પ્રથમ આપને ઝમઝમ અને મકામે હંજાલીમ હરમિયાનના સ્થળેથી બેતુલમુકદ્દસ લઈ ગયા. તે પછી ધુરાહ ઉપર સવાર કરીને આસમાનો ઉપર લઈ ગયા. ત્યાં પાંચ વખતની નમાઝ રજૂ કરવામાં આવી.

હિજરત

બ્યારે આપ સલ્સલાકુ અલૈહિ વસલ્લમની ઉંમર તેાપન વરસની થઈ ત્યારે સોમવારના દિવસે, રખીઉલ અન્વલ મહિનાની આઠમી તારીખે મક્કા છોડી મદીના તરફ રવાના થયા.

ખીબ સોમવારના દિવસે મદીના પહોંચ્યા. ત્યાં દસ વરસ સુધી રહીને વક્ષત પામ્યા. વક્ષતની યોજસ તારીખ વિશે વિદ્વાનોમાં મતભેદ છે.

લડાઈઓ

લડાઈઓ બે પ્રકારની થઈ. જે લડાઈમાં કુચ્છ સલ્સલાકુ અલૈહિ વસલ્લમ પોતે ખુદ સામેલ થયા હોય તેને 'મુજબા' કહે છે.

ફરમનો સામે લડવા માટે લડકરી ટુકડીઓ મોકલી હોય પરંતુ પોતે તેમાં સામેલ થયા ન હોય તેને 'સરિઆ' કહે છે.

આ દસ વરસની મુદતમાં સત્તાવીસ લડાઈઓમાં કુચ્છ સલ્સલાકુ અલૈહિ વસલ્લમ પોતે સામેલ થયા હતા. એ પૈકી ખરેખર માત્ર સાતમાં લડાઈ થઈ હતી.

આપે સરકરની દુકડી મોકલી હોય પરંતુ પોતે સામેલ થયા ન હોય તેની સંખ્યા સગભગ પચાસ છે

હજજ અને ઉમરા

હજજ ફર્જ થઈ તે પહેલાં ફૂઝૂર સહકારકુ અલૈહિ વસક્ષમે બે વખત હજજ કરી હતી.

હજજ ફર્જ થયા પછી આપે એક વખત હજજ કરી જેને 'હજજતુલ વિદા' કહે છે.

આપે ચાર ઉમરા કર્યા હતા બધાં ઉમરા આપે 'ઝીલકદ' મહિનામાં કર્યા હતા.

દેહ અને દેખાવ

આપ (સલ.)ની જિયાઈ મધ્વમસરની હતી.

રંગ લાલાશ પડતો સફેદ હતો.

છાતી પહોળી હતી.

કેશ કાનની લો સુધી પહોંચતા હતા.

મુખમુદ્રા ચોદમીના ચાંદ સમાન ચમકતી હતી.

દેહ અને અવયવો સુડોળતાનો સર્વશ્રેષ્ઠ નમૂનો હતા.

આપની વાણી અને વચનો અતિશુદ્ધ હતાં.

સલાહ વિશાળ હતું.

કામરો લાંબી, બારીક અને બેડાયેલી ન હતી.

નાક જિયું હતું.

દાંત ચમકદાર અને હારખંધ સહેજ છૂટા હતા.

પીઠમાં બંને ખભાઓની વચ્ચે ત્રુણુવતની મહેર હતી.

અખલાક અને આદતો

હઝરત આયશા (રદિ.)ને લોકોએ પૂછ્યું કે,

'ફૂઝૂર સહકારકુ અલૈહિ વસક્ષમના અખલાક કેવા હતા?'

તેમણે જવાબ આપ્યો કે,

'આપના અખલાક કુરઆન મજીદ છે.'

એનો અર્થ એ છે કે કુરમાનમાં જે ગુણો દર્શાવ્યા છે તે તમામ ગુણોથી આપ સલ્લસલાદુ અલેહિ વસલ્લમ સંપન્ન હતા.

શૌર્ય અને સખાવત

આપ મહા શૂરવીર અને ધણા જ દાનવીર તેમ જ હિદાર હતા. માંગનારને કદી ના પાડતા ન હતા.

રાતે આપ ધરમાં નાણાં રહેવા દેતા ન હતા. જો કોઈ વખતે કોઈ માંગનાર કે લેનાર મળતો નહિ તો જ્યાં સુધી નાણાં જરૂરત-વાળાઓને વહેંચાઈ ન જાય ત્યાં સુધી ધરમાં પગ મૂકતા ન હતા.

ખૂબીઓ

આપ સલ્લસલાદુ અલેહિ વસલ્લમ

સાચા અને સત્યવક્તા હતા.

પોતાનું વચન પાળવામાં સૌથી વધુ પાકા હતા.

સૌથી વધુ નમ્ર અને દયાળુ દિલના હતા.

સૌથી વધુ સહનશક્તિવાળા અને ધીરજવાન હતા.

પરદાનશીન કુમારિકા કરતાં પણ વધુ શરમાળ હતા.

કોઈના આમંત્રણનો ઈન્કાર કરતા ન હતા.

બ્રાણીમાત્ર પ્રત્યે કરુણા અને અનુકંપા ધરાવતા હતા.

પોતાના સહાનગની ઈજાજત કરતા હતા.

સલામ કરવામાં આપ પહેલ કરતા હતા.

વાળ-વસ્ત્ર વગેરે સ્વચ્છ અને સુધક રાખતા હતા.

મિત્રો-સ્નેહીઓની દેખભાળ રાખતા. તેઓની પૂછપરછ કરતા.

ખીમારની તળિયત પૂછવા જતાં.

ગામતરે જનાર માટે દુઆ કરતા.

મૃત્યુના સમાચાર સાંભળીને 'ઈન્ના લિલ્લાહિ...' પઢતા.

નારાજ થયેલાને મનાવવા પોતે તેના ઘરે જતા.

દરેક માણસને હસીખુસીથી મળતા હતા.

લોંડી-ગુલામના ખાનપાન કે પોષાકમાં ભેદભાવ કરતા ન હતા.

જે શખ્સ આપની સેવા કરતો તેની સેવા આપ પણ કરતા.

હઝરત અનસ (રદિ.) ફરમાવે છે કે,

‘હું દસ વરસ સુધી સફરમાં અને ધરમાં આપ સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમની સેવામાં રહી પરંતુ પુદાના સોગંદ, હુઝૂર સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમની જેટલી સેવા મેં કરી તેનાથી જમણી સેવા હુઝૂર સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમે મારી કરી.’

એક વખતે હુઝૂર સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમ સહાબા સાથે પ્રવાસમાં હતા. રસ્તામાં જકરીનું જોરન તૈયાર કરવા ફરમાવ્યું.

એક સહાબી (રદિ.)એ કહ્યું, ‘એને હલાલ કું કરીશ.’

બીજા સહાબી (રદિ.)એ કહ્યું, ‘ખાલ કું ઉતારીશ.’

ત્રીજા સહાબી (રદિ.) બોલ્યા, ‘હું એને રાંધીશ.’

હુઝૂર (સલ.)એ ફરમાવ્યું, ‘ઠીક, તો લાકડાં કું વીચી લાવીશ.’ સાથીઓ બોલ્યા, ‘ના, એ કામ પશુ અમે જ કરીશું.’

હુઝૂર સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમે ફરમાવ્યું,

‘હું જાણું છું કે આપ સૌ મારા બદલે આ કામ કરી શકો છો પરંતુ આ બેદલાવ અને આપ સર્વથી જિયા હરજબનો બનવાનું કું પસંદ કરતો નથી. અક્ષાહ તઆલા પશુ પોતાના કોઈ બંદાની આવી રહેણીકરણી પસંદ કરતો નથી; કે તે પોતાના લાઈબંધોમાં મોટો બનીને રહે.’

પછી આપ (સલ.) બીજા અને લાકડાં વીચી લાવ્યા.

આપ સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમ અલ્લાહનું નામ લેવા વગર કદી બીકતા કે બેસતા ન હતા.

કોઈ મજલિસમાં જતા તો બ્યાં જબા મળતી ત્યાં, પાછળના ભાગમાં જ બેસી જતા. મુસલમાનોને પણ એ જ પ્રમાણે વતવાનો હુકમ કરતા.

દરેકના માનમરતબાનું આપ સંપૂર્ણ ધ્યાન રાખતા હતા. દરેકના સ્થાન અને મોજાને અનુરૂપ તેનો આદર-સત્કાર કરતા અને ખાસ લક્ષ્યપૂર્વક વર્તન કરતા.

આપ દરેક સાથે એવા હસતા ચહેરે પ્રેમપૂર્વક હળતામળતા હતા કે દરેક શખ્સ એમ સમજતો હતો કે હુઝૂર સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમ સોથી વધુ તેને જ ચાહે છે અને તેની જ ઈજ્જત કરે છે.

કોઈ ગરીબ શખ્સને તેની ગરીબીના કારણે તુચ્છ સમજતા ન હતા. ન કોઈ બાદશાહથી તેની બાદશાહત-બહેજલાલીના કારણે પ્રભાવિત થતા. ન તેનાથી કરતા કે ન તેનાથી શ્લોક અનુભવતા.

ખુદાની દરેક નેઅમતને મોટી સમજતા હતા બલે નાની હોય. કદી કોઈ ખાણમાં ખામી કાઢતા ન હતા.

મહેમાનની ઘણી ઈજ્જત કરતા હતા.

પોતાના પાડોશીઓની ખબરઅંતર પૂછવા કરતા.

પોતાના બેડાં પોતે જ સીવી લેતા હતા.

પોતાના ફાટેલા વસ્ત્રને પોતે જ થીંગડા લગાવી લેતા હતા.

લોડા, ખચ્ચર કે અધેડા પર સવારી કરતા હતા.

પોતાની પાછળ પોતાના શુલામ કે બીજા કોઈને બેસાડી લેતા.

જ્યારે પોતાની મનપસંદ વસ્તુ મળતી તો ફરમાવતા,

‘અલ્હમ્દુલિલ્લાહિ રખ્મિલ આલમીન’

તમામ પ્રશંસા સમગ્ર વિશ્વના પાલનહાર અલ્લાહના ખાતે જ છે.

જ્યારે કોઈ નાપસંદ પ્રસંગ જનતા તો ફરમાવતા,

‘અલ્હમ્દુલિલ્લાહિ અલામુલ્લિહાલ’
હરેક પરિસ્થિતિમાં અણાહનો આભાર.

□

ભોજન કરી રહ્યા પછી, ભોજન છોડાવી લેવામાં આવતું ત્યારે
આપ સદ્દક્ષાહુ અલૈહિ વસલ્લમ આ દુઆ પઢતા,

‘અલ્હમ્દુ લિલ્લાહિલ્લઝી અતઅમના વ સકાના
વ અરવાના વજઅલના મિનલ મુસ્લિમીન.’

અણાહનો ઉપકાર છે નેવું અમને ખવરાવ્યું
પીવરાવ્યું અને તૃપ્ત કરી દીધાં અને મુસલમાન બનાવ્યા.

□

આપ બધા જાગે કિબ્લા તરફ મુખ રાખીને બેસતા હતા.

અણાહનો ઝિક વિપુલ પ્રમાણમાં કરતા હતા.

નમાઝ લાંબી અને ખુલ્લો દુ‘કા પઢતા હતા.

એક બેઠકમાં સો-સો વખત અસ્તગથાર પઢતા હતા.

□

નમાઝની સ્થિતિમાં રુદનના કારણે આપ સદ્દક્ષાહુ અલૈહિ
વસલ્લમની હાતીમાંથી એવો અવાજ સંભળાતો બધે તાંબાની
હાંડીમાં થતાં ઉકળાટનો અવાજ.

મીઠી મળક

હુઝૂર સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમ મીઠી મળક કરતા હતા
પરંતુ મળકમાં પણ કદી અસત્ય વચન બોલતા ન હતા.

એક ડોસી આપ સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમની સેવામાં
આવી અને વિનંતી કરવા લાગી કે,

‘હે અલ્લાહના રસૂલ સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમ !

અલ્લાહ તઆલાની હુઝૂરમાં દુઆ કરમાવો કે

મરણ પછી અણાહ મને જન્નતમાં જમા આપે !’

આપ સસ્સલાહુ અલૈહિ વસલ્લમે કરમાવ્યું,

‘હે ફલાણી મા ! કોઈ ડોસી જન્મતમાં ન જશે.’

આ સાંજળીને પેલી ડોસી રડતી રડતી મજલિસમાંથી પાછી ગઈ.
હંપૂરતે બેઠેલાઓને કરમાવ્યું,

‘જલ્દી જાવ ! એને કહો કે કોઈ ડોસી જન્મતમાં
ન જશે પરંતુ નવેસરથી નવમુવાન થઈને જશે.’

પુનીત પત્નીઓ

બીબી ખડીબા (રહિ.)

આપના સૌથી પહેલાં નિકાહ એમની સાથે થયા હતા.

એનું વધુ ન આગળ આવી ગયું છે.

બીબી આયશા (રહિ.)

હંપૂરત અબૂબક સિદ્દીક (રહિ.)ના સુપુત્રી હતાં.

બીબી હકીમા (રહિ.)

હંપૂરત ઉમર (રહિ.)ના સુપુત્રી હતાં.

આ ઉપરાંત આપ સસ્સલાહુ અલૈહિ વસલ્લમે જે જે નિકાહ
ક્યાં તે ખુદાની ખુશ્નુદીને આધિન રહીને ક્યાં હતા.

અંતાનો

કાસિમ (રહિ.)

આપના પ્રથમ પુત્રનું નામ છે. તેમના નામના કારણે જ લોકો
આપને અબુલ કાસિમ (કાસિમના પિતા) કહેતા હતા.

અબ્દુલ્લાહ (રહિ.)

તેમને તૈયબ અને તાહિર પણ કહેવામાં આવે છે. જેટલાકના
મત પ્રમાણે એ બંને જુદા હતા.

ઝેનબ, રૂકૈયા, ઉમ્મે કુલસુમ, ફાતિમા (રહિ.)

ઉપર જણાવેલાં પુત્રો પછી આ ચાર પુત્રીઓ પેદા થઈ. આ

તમામ પુત્ર-પુત્રીઓના માના હઝરત ખીખી ખદીબ (રદિ.) છે.
ધખાહીમ (રદિ.)

આ પુત્રનો જન્મ મારિવા કિબ્તીયા (રદિ.)થી થયો હતા.
ખીખી કાતિમા (રદિ.) સિવાય તમામ સંતાનો હુઝૂર સલ્લલ્લાહુ
અલૈહિ વસલ્લમની હયાતીમાં જ અવસાન પામ્યા હતા.

ખીખી કાતિમા (રદિ.) હુઝૂર સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમની
વફાત પછી છઠ્ઠે મહીને વફાત પામ્યા.

જમાઈઓ

અબુલ આસ

ખીખી ઝૈનબના હમ અબુલ આસ સાથે થયા હતા.

હઝરત અલી (રદિ.)

ખીખી કાતિમા (રદિ.)ના નિકાહ હઝરત અલી (રદિ.)થી
થયા હતા.

તેમનાથી ત્રણ પુત્રો પેદા થયા. હસન, હુસૈન અને મોહસિન.
તેમ જ ત્રણ પુત્રીઓ પેદા થઈ. રૂકૈયા, ઝૈનબ અને ઉમ્મેકુલસુમ
હઝરત ઉસ્માન (રદિ.)

રૂકૈયા (રદિ.) હઝરત ઉસ્માન (રદિ.)ના નિકાહમાં આવ્યા.
એક ફરજ'દ અબુલ્લાહ નામના પેદા થયા પરંતુ બાળપણમાં જ
અવસાન પામ્યા.

જે દિવસે ઝૈદ બિન હારિસ બદરના વિજયના ખુશખબર
લઈને મદીના આવ્યા તે જ દિવસે ખીખી રૂકૈયા (રદિ.)ને
ઈન્તકાહ થયો.

તેમના પછી હઝરત ઉસ્માન (રદિ.)ના નિકાહ હુઝૂર સલ્લલ્લાહુ
અલૈહિ વસલ્લમની જ ખીખી પુત્રી ઉમ્મેકુલસુમ સાથે થયા.^૧

- ૧ હુઝૂર સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમની બે બેટીઓ અર્થાત 'બે નૂર'
હઝરત ઉસ્માન (રદિ.)ના નિકાહમાં આવ્યા હોવાથી આપને લઠળ
'ઝીન્નુરૈન' (બે નૂરવાળા) છે. હઝરત ઉસ્માન (રદિ.) સિવાય ખીખી
શપ્સ એવા નથી કે જેના નિકાહમાં કોઈ નબીની બે બેટીઓ
આવી હોય. [તારીખે મસાઈખે ચિસ્ત' પા ૧૦૬]

મોઝાજા

કુચૂર સલ્લસલાહુ અલૈહિ વસલ્લમનો સોથી મહાન મોઝાજા છે. કોઈપણ ગાનવી એની એક આયતના ગરાબર એક આયત પણુ બનાવી શક્યો નથી.

આંગળીના માત્ર એક હંશારા વડે ચાંદના બે દુકડા કરી દેવાને મોઝાજા તો ખૂબ જાણીતો છે.

કુચૂર સલ્લસલાહુ અલૈહિ વસલ્લમે ભૂતકાળમાં વરસો પહેલાં બનેલા અને ભવિષ્યમાં વરસો પછી જનનારા બનાવોની માહિતી આપી છે અને એ વાતો તદ્દન સાચી પુરવાર થઈ છે.

કુચૂર સલ્લસલાહુ અલૈહિ વસલ્લમે એક વણુ વિચાએલી બકરી ઉપર હાથ ફેરવી દીધો તો તે દૂધ દેવા લાગી ગઈ.

કુનેનની લઝાઈના દિવસે મુઝીલર માટી લઈને કુચૂર (સલ.)એ દુસ્મનોના મોઢાઓ પર ફેંટી તો અઘાહ તઆલાએ તેમને બધાંને પરાજિત કર્યાં.

કુચૂર સલ્લસલાહુ અલૈહિ વસલ્લમે એક આગવાસીને હસ્લામ ફવીહારવા ફરમાવ્યું.

તેણે કહ્યું : 'આપ (સલ.) જે કંઈ કહેો છો તેનો કોઈ સાક્ષી છે?'

આપે ફરમાવ્યું, 'હા, આ વૃક્ષ સાક્ષી આપશે!'

એમ કહીને વૃક્ષને બોલાવ્યું. તે વૃક્ષ એકદમ પાસે આવી ગયું. કુચૂર (સલ.)એ તેનાથી સાક્ષી માંગી. તેણે ત્રણ વખત સાક્ષી આપી પછી પોતાના સ્થાને જવું રહ્યું!

એક હરણીએ કુચૂર સલ્લસલાહુ અલૈહિ વસલ્લમની સેવામાં વિનંતિ કરી કે તેને કેટલી મુક્ત કરાવી દે જેથી તે તેનાં બે બચ્ચાં-

એને દૂધ પાઈ આવે. કુઝૂર (સહ.)એ તેને મુક્ત કરાવી દીધી. તેણે કલમએ શહાદત પોતાની જમાનથી પઢ્યો.

□

બદરની લડાઈના દિવસે કુઝૂર સલ્લણાકુ અલૈહિ વસલ્લમે ગતાવ્યું કે ફલાણો કાફિર અહીં અને ફલાણો કાફિર ત્યાં માથો જશે. અને એ જ પ્રમાણે ખરેખર થયું.

□

મક્કાના વિજયના દિવસે કુઝૂર સલ્લણાકુ અલૈહિ વસલ્લમે કાળા શરીરમાં હાખલ થયા. તેની અંદર ચારે તરફ મૂર્તિઓ લટકતી હતી. કુઝૂર (સહ.)ના હાથમાં એક લાકડી હતી. આપ (સહ.)એ લાકડી વડે ઈશારો કરતા અને ફરમાવતા જતા હતા :

‘બાઅલ હકેકુ વઝ હંદલ ખાતિલ’
સત્ય આવ્યું અને અસત્ય ગયું.

આમ કહેતાની સાથે જ મૂર્તિઓ (આપોઆપ) પડી જતી હતી.

□

ખંડકની લડાઈમાં કુઝૂર સલ્લણાકુ અલૈહિ વસલ્લમે માત્ર એક સામ્ય જવનું ખાણું એક હબર માણસોને ખવરાવ્યું. બધાંએ પેટ ભરીને અને ધરાઈને ખાણું તો પશુ ખાણું પહેલાં કરતાં વધુ ગાફી રહ્યું !

□

એક વખત હઝરત અબૂ હુરૈરા (રદિ.) મુઠ્ઠીભર ખજૂરો લઈને કુઝૂર સલ્લણાકુ અલૈહિ વસલ્લમની સેવામાં હાજર થયા અને કહ્યું :

‘હે અલ્લાહના રસૂલ (સહ.)! મારા માટે આ ખજૂરોમાં બરકતની દુઆ ફરમાવી દો.’

કુઝૂર (સહ.)એ દુઆ ફરમાવી. હઝરત અબૂ હુરૈરા (રદિ.) કહે છે કે તે ખજૂરો મેં લાંડકિયામાં રાખી લીધી. જોટલી ચાહતો તેટલી કઠી લેતો હતો પરંતુ તે ખતમ થતી ન હતી. હમ્લાનખ ખુદાના માર્ગમાં વાપરી નાંખી. હમેશાં તેમાંથી જ ખાતો હતો.

તે છેક હઝરત ઉસ્માન(રદિ.) સહીદ થયા તે વખતથી એ બરકત જતી રહી.

કુચૂર સલ્લલાહુ અલૈહિ વસલ્લમના મોઝાજા એટલા વિપુલ પ્રમાણમાં છે કે એ સૌ એક દળદાર ગ્રંથમાં પણ સમાવી શકાય એમ નથી. માત્ર નમૂના પૂરતા થોડાક ઉપર આપ્યા છે.

□

વકાત

કુચૂર સલ્લલાહુ અલૈહિ વસલ્લમ ત્રેસઠ વરસની ઉંમરે વકાત પામ્યા.

સોમવારનો દિવસ હતો.

આસ્તનો સમય હતો.

રખીઉલ અવ્વલની બારમી તારીખ હતી.

વકાત પહેલાં યોદ દિવસ ખીમાર રહ્યા.

શુબવારની રાત્રે દફન થયા.

હઝરત આયશા (રદિ.)ના કુજરામાં દફન થયા.

કુચૂર સલ્લલાહુ અલૈહિ વસલ્લમ પછી આપની બાજુમાં

હઝરત અબૂબક્ર (રદિ.) અને

હઝરત ઉમર (રદિ.)ને દફન કરવામાં આવ્યા.

□

વ સલ્લલાહુ તઆલા અલા સૈયિદિના મુહમ્મદી'વ

વ આલિહી વ અરહામિહી વસલ્લમ.

■

નસીહતો

આઠ રોપો. કોઈ મુસલમાન ભાઈ વૃક્ષ રોપે અને તેના ફળ ખીળ કોઈ માણસ અથવા બીજાને ખાવ તો તે તેના માટે સદકા મળ્યાશે.

□

એ નેઅમતો એવી છે કે તેનું મૂલ્ય ઘણું લોકો સમજતા નથી !

૧ તંદુરસ્તી

૨ ઉદારતા

□

મુસલમાનોએ આપસમાં હિવાલની ઈટાની જેમ હળીમળીને રહેવું જોઈએ. આવી એકતાથી સંગઠન મજબૂત થશે. પછી પોતાના બંને હાથોની આંગળીઓને એકબીજામાં નાંખી કહ્યું કે સૌએ આ રીતે માંદોમાંદો લગા જવું જોઈએ. પછી ફરમાવ્યું કે મુસલમાન તે છે કે જેના હાથથી ખીબ મુસલમાન કાઢીને કાંઈ લાભ પડેલો.

સાકડાંનો કારો પીઠ ઉપર મૂકીને મજૂરી કરનાર શખ્સ ધરે ધર ફરી બીજા માંગી જીવનાર કરતાં વધુ સારો છે.

જે કોઈ માણસ મને પોતાની જીભની તથા પોતાની શરમ-માલની સાચવણીની બાંહેધરી આપે તો તેને હું જન્મતની જામીનગીરી—બાંહેધરી આપું છું.

ખીબજોને પછાડે છે એ સાચો પહેલવાન નથી. સાચો પહેલવાન તો ગુરુસાની પથે જે પોતાને સાચવે છે તે છે.

કોઈએ મોત ન માંગવું જોઈએ. જે માણસ નેક હશે તો કદાચ (વધુ જીવતો રહેવાથી) તેને વધારે નેકીઓ કરવાની તક સાંપડશે અને જે તે ગુનેગાર હશે તો કદાચ તેને તોળા કરવાની તોફિક મળશે.

અવિધવાણી

હઝરત હુઝેફા (રદિ.) રિવાયત કરે છે કે હુઝૂર સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમે એક વેળા કયામત સુધી થનાર વાતો વિગતવાર કહી સંભળાવી. અમારામાંથી કણુને તે યાદ રહી છે.

નખી સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમે સુરાકા બિન માલિક (રદિ.) ને ફરમાવ્યું હતું કે,

‘કિસરાના (સોનાના) કંચન તમારા હાથમાં પહેરાવવામાં આવશે ત્યારે તમારી શાન જોવા જોવી હશે.’

બૈહકીની રિવાજ છે કે ઈરાન ઉપર વિજય મેળવ્યા પછી ત્યાંનો ગનીમતનો માલ હઝરત ઉમર (રદિ.) પાસે લાવવામાં આવ્યો. એમાં આવેલા કિસરાના કંચન આપે સુરાકા બિન માલિકને બોલાવીને પહેરાવ્યા.

આ રીતે કુઝૂર સલ્લસલાકુ અલૈહિ વસલ્લમની ભવિષ્યવાણી સંપૂર્ણ સાચી પડતાં હઝરત ઉમર (રદિ.) અને સુરાકા (રદિ.)ની આંખોમાં આંસુ આવ્યાં.^૧

બૈહકી અને અબૂ નહ્મમે બરાઅ બિન આઝિબ (રદિ.)થી રિવાજત કરી છે કે :

એક વેળા ખંદક બોદતી વેળા ધણે મોઠો લારે કંઠથી પથ્થર નીકળ્યો. તેના ઉપર હથિયાર આરવા છતાં તે તૂટતો ન હતો. અમે નખી સક્લસલાકુ અલૈહિ વસલ્લમને ખબર આપી. આપ સલ્લસલાકુ અલૈહિ વસલ્લમ ત્યાં તશરીફ લાવ્યા. કોદાળી હાથમાં લીધી અને ‘મિસ્મિલ્લાહ’ બોલી પથ્થર તોડવા માટે પ્રથમ પ્રહાર કર્યો. ત્રીજા ભાગનો પથ્થર તરત જ તૂટી ગયો.

કુઝૂર સલ્લસલાકુ અલૈહિ વસલ્લમે ફરમાવ્યું,

‘મને શામ દેશનો ખબરો સોંપવામાં આવ્યો. ખુદાના સમ મેં ત્યાંના રંગીન મહેલો હમણાં જ જોયા.’

તે પછી હાથ દઠાવીને બીજો પ્રહાર કર્યો. પથ્થરનો બીજો કેટલોક ભાગ ભાંગ્યો.

● ૧ હઝરત ઉમર (રદિ.)એ ફરમાવ્યું,

‘અલ્લહુ અકબર! ખુદાની શું શાન છે કે, તેણે કિસરા જેવા રાહેનરાહના કંચન સુરાકા જેવા ગામડિયાના હાથમાં પહેરાવ્યા!’
(‘સીરતે સરહદે મહીન્ન’ ભા. ૧ પા. ૫૪૧)

આપ સદ્ગુણાકુ અલૈહિ વસણમે ફરમાવ્યું,

‘મને ફારસ દેશની સોંપણી કરવામાં આવી હું અત્યારે
મદાઈન શહેરનો અવ્ય રુફેદ મહેલ જોઈ રહ્યો છું.’

તે પછી હાથ ઊઠાવીને ત્રીજે પ્રહાર કર્યો. તે આખા પથ્થરના
ટુકડા થઈ ગયા.

આપ સદ્ગુણાકુ અલૈહિ વસણમે ફરમાવ્યું,

‘ખુદાના સોગંદ મને યમન દેશની સોંપણી કરવામાં આવી,
હું હવે સદા શહેરના ફરવાળ જોઈ રહ્યો છું.’

અલ્લાહ તઆલાએ હુઝૂર સદ્ગુણાકુ અલૈહિ વસણમની આ
અવિધ્યવાણી અક્ષરશઃ સાચી પાડી.

સલામ ઉસ પર

સલામ ઉસ પર કે જસને બેઠસોંકી દસ્તગીરી કી,
 સલામ ઉસ પર કે જસને બાદશાહીમેં ફકારી કી.

સલામ ઉસ પર કે અસરારે મુહબ્બત જસને સમજાયે,
 સલામ ઉસ પર કે જસને ઝખ્મ ખાકર ફૂલ બરસાયે.

સલામ ઉસ પર કે જસને ખૂનકે પ્યાસોંકો કબાયેં દી,
 સલામ ઉસ પર કે જસને ગાલિયાં સુનકર ફુઆયેં દી.

સલામ ઉસ પર કે ફુરમનકો હયાતે બલિદાં દે દી,
 સલામ ઉસ પર અબૂ સુફિયાનકો જસને અમાં દે દી.

સલામ ઉસ પર કે જસકા ઝિક હય સારે સહાઈદમેં,
 સલામ ઉસ પર હુવા મજરહ ને બાઝારે તાઈદમેં.

સલામ ઉસ પર વતન કે લોગ જસકો તંત્ર કરતેં થેં,
 સલામ ઉસ પર કે ઘરવાસે લી જસસે જંત્ર કરતેં થેં.

સલામ ઉસ પર જસકે ધરમેં ચાંદીથી ન સોના થા,
 સલામ ઉસ પર કે તૂટા ખેરિયા જસકા બિઝીના થા.

સલામ ઉસ પર ને સચ્ચાઈકી ખાતિર દુઃખ ઉઠાતા થા,
 સલામ ઉસ પર ને બૂકા રહકર ઓરોંકો ખિલાતા થા.

સલામ ઉસ પર કે ને ઉમ્મતકે લિયે રાતોંકો રોતા થા,
 સલામ ઉસ પર ને ફરી ખાક પર ખરૂમેં સોતા થા.

સલામ ઉસ પર કે જસકી સાદગી દસેં બસીરત હય,
 સલામ ઉસ પર કે જસકી જાત ફરમેં આદમિઅત હય.

સલામ ઉસ પર કે થા 'અલ ફકે ફખી' જસકા સરમાયા,
 સલામ ઉસ પર કે જસકે જસમેં અલ્હરકા ન થા સાયા.

सलाम उस पर के उसकी याद तारोने गवाही दी,
सलाम उस पर के उसकी सन्तर्पणने गवाही दी,

सलाम उस पर के उसने यादको दो टुकड़े करमाया,
सलाम उस पर के उसके कुकभसे सूरज पलट आया.

सलाम उस पर जिजां उसने उमानेकी जद्वल दावी,
सलाम उस पर के उसने कुईकी कुष्मात कुयल दावी,

सलाम उस पर सरे राहे-राही उसने जुकाया या,
सलाम उस पर के उसने कुईको नीया कर दिभाया था.

सलाम उस पर के उसने जिहगीका राज समजया,
सलाम उस पर के ने पुष्ट जद्वे जेदानमे आया.

सलाम उस पर जूला सकते नहि उसका कभी जेहसान,
सलाम उस पर मुसलमानोंका ही तलवार और कुरआन.

सलाम उस पर के उसका नाम लेकर उससे सैदाई,
उसट देते हय तज्जे हैसरिअते जीने दाराई.

सलाम उस पर के उसके नाम लेवा कर उमानेमे,
जदा देते हय टुकड़ा सुइरोशी के हसानेमे.

सलाम उस पर के उसके नामकी अजमत पे कट भरना,
मुसलमानोंका यही ईमान यही मकसद यही शैवा.

सलाम उस ज्ञात पर उसके परेशां हाल दीवाने,
सुना सकते हय अज ली भाखिदो हैदरके अहसाने.

હઝરત અબૂબક સિદ્દીક

રદિયલાહુ અન્હુ

□

હા મેરા હિમાન કામિલ
 હે મુજે સિદ્દીકા સફા;
 હઝરતે સિદ્દીકે અકબર
 બા વફાકે વાસ્તે.

□

ઐરુલ ભરાર બમ્બલ અંગિયા (અલ.)

હંડરત અબૂનક સિદ્ધિ રદિવલ્લાહ અન્હુ નખીયે કરીમ સલ્લાહ અલૈહિ વસલ્લામના પ્રથમ ખલીફા છે. નકશાળાંદી તરીકે આપની ઝાતે મુબારકયા ચાલુ છે.

આપ (રદિ.)નું ઈમાન તમામ ઉમ્મતના ઈમાન કરતાં ભારી અને આપની એક નેકી હંડરત ઉમર રદિવલ્લાહ અન્હુની તમામ ઉમ્મતની નેકીઓ કરતાં બેહતર હોવાનું હુમૂર સલ્લાહ અલૈહિ વસલ્લામે ફરમાવ્યું છે.

મતલબ કે અંગિયાએ ફિરામ અલૈહિમુસ્સલામના પછી ઉમ્મતમાં આપનો મરતબો સર્વાનુમતિએ સર્વશ્રેષ્ઠ છે.

જુમ્હાના દિવસે દરેક દેશમાં દરેક ખતીબ મિમ્બર ઉપર પઠે છે :

‘ઐરુલ ભરાર બમ્બલ અંગિયા બિત્તાહકિક...’

બેરાક અંગિયા (અલૈહિમુસ્સલામ) પછી સર્વશ્રેષ્ઠ

માનવ હંડરત અબૂનક (રદિવલ્લાહ અન્હુ) છે.^૧

નામ અને ઉપનામ

આપના પિતાનું નામ ઉસ્માન બિન આમિર બિન કઅબ બિન સઅદ બિન તેમ બિન મુર્રહ હતું પરંતુ અબૂ કહાલિફના ઉપનામે મશહૂર હતા.

આપની માતાનું નામ ઉમ્મે સલ્મા બિન્તે સઅહ હતું.

આપનું નામ અબ્દુલ્લાહ અને ઉપનામ ‘અબૂનક’ હતું. કેટલાક સીરતકારોના મત મુજબ આપ જીટાની ઉછેર અને દેખ-ભાળ રાખવાની કળામાં ખાસ રસ ધરાવતા હતા તે જીટાની ખીમારીઓ તથા દવાદારના નિબ્બાત ગણાતા હતા. અરબી ભાષામાં જુવાન જીટને ‘બક’ કહે છે જેથી આપ મક્કામાં ‘અબૂનક’ના ઉપનામે બાણીતા થઈ ગયા.

● ૧ ‘મેઅયારુસ્સુલક’ પા. ૪૯

આપને ‘અતીક’ અને ‘સિદ્દીક’ પણ કહેવામાં આવે છે. ‘અતીક’નો અર્થ આઝાદ અને ખુલસુરત થાય છે. તિરમિઝી શરીફમાં રિવાયત છે કે, એક વેળા રસૂલે પાક સણસાકુ અલેહિ વસલ્લમે ફરમાવ્યું,

‘યા અબા બક્ર! અન્ત અતીકુદ્દાહિ મિનનાર’
હે અબૂબક! અલ્લાહે તમને દોઝખની આગથી આઝાદ કરી દીધા.
પાસ ત્યારથી જ આપનું નામ ‘અતીક’ પડી ગયું.

ઈબને અસીરે લખ્યું છે કે,

‘હઝરત અબૂબક બહુ રૂપાળા અને ખુલસુરત હતા જેથી આપને અતીક કહેવામાં આવે છે.’^૧

હુઝૂર સણસાકુ અલેહિ વસલ્લમની ‘મેઅરાબ’ની તસ્દીક કરવાના કારણે આપ ‘સિદ્દીક’ કહેવાયા.

જે રાતે ‘મેઅરાબ’ ઘઈ તેની સવારે હુઝૂર સણસાકુ અલેહિ વસલ્લમે એની વિચિત્ર લોકો સમક્ષ જવાન ફરમાવી. મુશરિકો આ સાંભળીને ખડખડાટ હસવા લાગ્યા. બે ચાર માણસો એ જ વેળા હઝરત અબૂબક પાસે દોડી ગયા ને તેમને આ સમાચાર આપતા બોલ્યા,

‘અબૂબક! તમારા સાથી મુહમ્મદ તો કહે છે કે, તેઓ રાતોરાત બેતુલ મુકદ્દસ ગયા. ત્યાં પૈગમ્બરો સાથે નમાઝ પઢી. પછી તરત મક્કા આવી ગયા!’

અબૂબક—‘તમને કેણે આ સમાચાર આપ્યા?’

લોકો—‘મુહમ્મદ સાહેબે પોતે.’

અબૂબક—‘ત્યારે તો તદ્દન સાચી વાત છે.’

લોકો—‘શું રાતોરાત બેતુલ મુકદ્દસ જઈને પાછા આવી શકાય?!’

- ૧ મોહાના અબ્દુલ હકીમ દ્વારા ‘અલ અતીક’ પા. ૧૭
લખાયો : ‘સીરતે સરકારે મહીનહ’ ભા. ૧ પાનું ૨૧૧

અખૂબક—‘કેમ નહિ. હું તો એથી યે આગળ વધીને કહું છું કે, મુહમ્મદ સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમની પાસે આંખના પલકારામાં આકાશની ખબર આવી જાય છે. શું જિય્ઞાતલ અમીન પળમાત્રમાં આકાશથી આપની પાસે નથી આવતા ? જે વાતથી તમને નવાઈ લાગી તેના કરતાં આ વાત વધારે નવાઈ બરેલી નથી !!’

તે પછી હઝરત અખૂબક (રદિ.) ઠાળા શરીરમાં આવ્યા. ત્યાં લોકો હુઝૂર સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમને અનેક પ્રશ્નો પૂછતાં હતા અને આપ સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમ એના ઉત્તરો આપતા હતા. રસૂલે પાક સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમની દરેક વાત પર હઝરત અખૂબક (રદિ.) કહેતા જતા હતા,

‘યા રસૂલલ્લાહ ! સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમ ! આપે સાચું કહેમાવ્યું !’

ખસ એ જ દિવસથી હઝરત અખૂબક (રદિ.)ને ‘સિદ્દીક’ લકબ મળી ગયો.^૧

ઈસ્લામ પહેલાં

હઝરત અખૂબક (રદિ.) આખા મક્કામાં ખૂબ જ માનીતા અને લોકપ્રિય હતા. એક બાહોશ, ઠરેલ અને અનુભવી રાજસ તરીકે સર્વત્ર પંકાએલા હતા. બહુ નેકદિલ અને ઉદાર મનના હતા. અરબના ખાનદાનો અને વંશોને લગતી કળાના બહુ મોટા અભ્યાસી હતા.

પોતે એક કુશળ અને પ્રામાણિક વેપારી હોવાથી માલી રીતે ખુશહાલ હતા. મક્કામાં કાપડનો વેપાર કરતા હતા. લોકો પોતાની મુશ્કેલીઓમાં આપની સલાહ લેતા ને આપની મજલિસમાં બેસવાનું પસંદ કરતા.

● ૧ ‘ઈબ્ને હિશામ’ કામિલ જિ. ૧ પા ૪૦૬

‘સિરતુલ મુસ્તફા’ જિ. ૧ પા. ૨૩૦

‘અસાઈસે ખુબા’ જિ. ૧ પા. ૧૭૬

હવાલો : ‘સીરતે સફારે મહીનહ’ જિ. ૧ પા. ૪૩૮, ૪૩૯, ૪૪૦

નહિસિધ્ધતના જમાનામાં પણ આપ તમામ ગદીઓથી
અલગ રહ્યા. શરાબ, જુમાર, વ્યાજ, મૂર્તિપૂજા અને એવી જ
બુરાઈઓ આખા અરબમાં સર્વ વ્યાપક હતી. ને મૂર્તિપૂજાથી કોણ
બચી શકતું હતું! પરંતુ રસલે પાક સલ્વાહ અલેહિ વસલ્લમની
દોસ્તીના કારણે આપ મુસલમાન બનવા પહેલાં પણ સદાયે મૂર્તિ-
પૂજાને ધિક્કારતા રહ્યા.

ઈમામ કસ્તલાનીએ સહીહ યુખારીની શહીમાં એક દિલ્લચરૂપ
રિવાયત ટાંકેલી છે.

હઝરત અબૂબક (રદિ.) ફરમાવે છે કે,

‘એક દિવસે મારો બાપ અબૂ કહાફા મારો હાથ પકડીને
મને એક ઓરડીમાં લઈ ગયો. આ ઓરડીમાં મૂર્તિઓ ગોઠવેલી
હતી. મારા બાપે એક મૂર્તિ દેખાડીને કહ્યું,

‘આ આપણો ખુદા છે. એને પગે લાગો ને સિજદો કરો!’

આમ કહીને મારો બાપ ચાલ્યો ગયો.

મેં મૂર્તિ પાસે જઈને કહ્યું,

‘હું જૂખો છું. મને ખાવાનું આપ!’

તેણે કંઈ જવાબ નહિ આપ્યો.

મેં કહ્યું, ‘મારી પાસે કપડાં નથી, મને કપડાં આપ!’

તેણે કંઈ જવાબ નહિ આપ્યો.

મેં કહ્યું, ‘મારી પાસે પૈસા નથી, મને પૈસા આપ!’

તેણે કંઈ જવાબ નહિ આપ્યો.

મેં કહ્યું, ‘હું કુઝી છું, મારી મદદ કર!’

તેણે કંઈ જવાબ નહિ આપ્યો.

પછી મેં એક મોટા પથરો ઉપાડીને કહ્યું,

‘હું તને પથરો મારું છું. જો તું ખુદા છે તો તારો
ખયાલ કર!’

હતાં પણ તેણે કંઈ જવાબ નહિ આપ્યો.

મેં જોરથી પથરો દઈ માર્યો તો મૂર્તિ ઊંધા માથે જમીન પર
પડી ગઈ.

ઈસ્લામ સ્વીકાર

હઝરત અબૂળક (રદિ.) રસૂલે પાક સલ્લાલ્હુ અલ્લિહિ વસલ્લમથી બે-અઢી વરસ નાના હતા. બાળપણથી જ રસૂલે પાક સલ્લાલ્હુ અલ્લિહિ વસલ્લમ સાથે દોસ્તી હતી. આપની દોસ્તીને દુનિયામાં સૌથી વધુ પસંદ કરતા હતા.

રસૂલે પાક સલ્લાલ્હુ અલ્લિહિ વસલ્લમ પણ હઝરત અબૂળકને બેહદ ચાહતા હતા. જ્યારે આપે હઝરત અબૂળકને ઈસ્લામની દઅવત આપી તો વિના સંકોચે બોલી જીક્યા :

‘આપના ઉપર મારા માતા-પિતા કુર્બાન! આપ હમેશાં સાચું બોલનારા છો. હું ગવાહી આપું છું કે, ખુદા એક છે ને આપ ખુદાના સાચા રસૂલ છો.’

હઠીસમાં છે કે, રસૂલે પાક (સલ.)એ ફરમાવ્યું,

‘કોઈ એવો શખ્સ નથી જેને મેં ઈસ્લામ તરફ બોલાવ્યો હોય અને તેને સંકોચ ન થયો હોય; અબૂળક સિવાય કે, જ્યારે મેં તેને ઈસ્લામની દઅવત આપી તો વિના સંકોચે તેણે ઈસ્લામ સ્વીકારી લીધો.’^૧

□

રસૂલે પાક સલ્લાલ્હુ અલ્લિહિ વસલ્લમની દઅવત પર લખ્યેક પુકારીને સૌથી પહેલાં કોણે ઈસ્લામ સ્વીકાર્યો તે વિષે સીરતકારો-માં મતભેદ પ્રવર્તે છે. પરંતુ હઝરત ઈમામ અબૂ હનીફે (રહ.)એ પોતાના હિકમત ભરેલા જવાબથી એક પળમાં આ મતભેદને અંત આણી દીધો. એક વેળા ઈમામે આ’ઝમ હઝરત અબૂ હનીફેને પૂછવામાં આવ્યું કે,

‘સૌથી પહેલાં કોણ મુસલમાન બન્યું?’

● ૧ ‘ઈબ્ને હિશામ’ પાનું ૧૨૫

હવાલો : ‘સીરતે સરકારે મહીનહ’ પા. ૧૧૮

આપે ફરમાવ્યું,

‘આઝાદ પુરુષોમાં હઝરત અબૂળક,
ઝોરતોમાં હઝરત ખીખી ખદીબ,
બાળકોમાં હઝરત અલી અને
યુવાનોમાં હઝરત ઝેદ ખીન હારીસહ
સૌથી પહેલાં મુસલમાન બન્યા.’^૧

ઈસ્લામ પ્રચાર

હઝરત અબૂળક (રદિ.) મુસલમાન થવાની સાથે જ સાચા
દીનના પ્રચાર અને પ્રસારમાં થંડી પડ્યા. આપની દાવતના
પરિણામે કુરેશના પાંચ અમેસરો અને મક્કાના મોલાદાર માધુસો-
એ ઈસ્લામ સ્વીકાર્યો.

હઝરત ઉરમાન બિન અદ્દાન (રદિ.)
હઝરત ઝુબેર બિન અવ્વામ (રદિ.)
હઝરત અબ્દુરહમાન બિન ઓફ (રદિ.)
હઝરત સબદ બિન અખી વઠકાસ (રદિ.)
હઝરત તરકા બિન ઉમૈદુલાહ (રદિ.)

હઝરત અબૂળક (રદિ.) બધાંને લઈને રસૂલે પાક સલામ
અલૈહિ વસલમની સેવામાં આવ્યા. બધાંએ સાચા દિલથી ઈસ્લામ
સ્વીકારી લીધો ને આપની સાથે નમાઝ પઢી.

એ ઉપરાંત ખીબા અનેક લોકોએ હઝરત અબૂળક (રદિ.)ની
કેશિત્તાથી ઈસ્લામ સ્વીકાર્યો.

હઝરત અબૂળક (રદિ.)ની બહેરી દાવત ઉપરાંત હુખી રહેલી
અસર પણ પાક રહેને ઈસ્લામ તરફ ખેંચી લાવતી.

આપ ધણી જ લાગણીવશ અને કોમળ હૈયાના કંતા. કુરઆને

● ૧ ‘સીરતુલ મુસ્તફા’ જિ. ૧ પાન ૧૧૧

‘ખિલાયત નિહાયત’ જિ. ૩ પાન ૨૬

હવાલો : ‘સીરતે સરમરે મહીના’ આ. ૧ પા. ૨૧૮

પાકની તિલાવત કરતી વેળા આંખોમાંથી આંસુઓની ધારાઓ વહેતા માંડતી. આપના રુદ્ધને સાંભળીને લોકો ભેત્રાં થઈ જતા અને આ દિલદ્રાવક દૃશ્ય નિહાળીને ખૂબ જ પ્રભાવિત થતા.

ઈરકે રસૂલ (સહ.)

હઝરત અબૂળક (રદિ.) એક દિવસે સહાબા (રદિ.)ની એક નાની સરખી જમાઅત સાથે ગૈતુલ્લાહમાં ગયા અને ત્યાં ખુલ્લો આપ્યો. ઈસ્લામમાં આપવામાં આવેલો આ સૌથી પ્રથમ ખુલ્લો છે.

ખુલ્લો શરૂ થતાં જ લોકોએ એટલી મારપીટ શરૂ કરી કે તમામ ચહેરા લોહીથી લાલ થઈ ગયા. નાક, કાન વગેરે ખુબ જ જખમી થઈ ગયા. બેડાંઓ, એડીઓ, લાતો વડે માર્યા, અપાર તકલીફના કારણે આપ (રદિ.) બેલાન થઈને ઢળી પડ્યા. કમીલાના લોકો ઉઠાવીને ઘરે લાવ્યા.

સાંજે બ્યારે હોશમાં આવ્યા તો આપના મુખ ઉપર સૌથી પ્રથમ શબ્દો આ હતા :

‘હુઝૂર સલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમનો શું હાલ છે ?’

આ શબ્દો સાંભળીને ત્યાં બેઠેલાં લોકો ત્યાંથી ઊઠીને આવ્યા ગયા !

માતાએ કંઈ ખાવા-પીવા માટે આમંત્ર કર્યો તો કસમ ખાંધી :

‘જ્યાં સુધી હુઝૂર સલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમની હું ઝિયારત ન કરીશ ત્યાં સુધી ન કંઈ ખાઈશ, ન કંઈ પીશ.’

અરધી રાતે લોકોની અવર-જવર ખંધ થઈ ત્યારે આપ (રદિ.) ના માતા આપને લઈને ખિદમતે નળવી સલ્લસ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમમાં હાજર થયા. પોતે પણ ખૂબ રડ્યા અને હુઝૂર સલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમ તેમજ સહાબા (રદિ.) પણ ખૂબ રમા.

એ જ મજલિસમાં આપે પોતાની માતાની હિદાયતના માટે વિનંતી કરી. હુઝૂર સલ્લસ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમે કુઆ ફરમાવી

અને ઈસ્લામ કબૂલ કરવા માટે પ્રેરણા તથા પ્રોત્સાહન અ.ધ્યા. એની એટલી અસર થઈ કે એ જ મળસિસમાં એમનાં માતા પણ ઈમાન લાવ્યા.^૧

મક્કાના વિજય પછી આપ (રદિ.)ના વયોવૃદ્ધ પિતા અબૂ કુહાફા પણ મુસલમાન થઈ ગયા.

આપ (રદિ.)ના પુત્ર અબ્દુર્રહેમાન પણ મુસલમાન થઈ ગયા.

તે સમયે ખારા રસૂલ સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમના સાથી-ઓમાં માત્ર હજરત અબૂબક (રદિ.) જ એવા હતા જેમનાં માતા, પિતા, સંતાનો વગેરે બધાં જ કુટુંબીજનો મુસલમાન થઈ ગયા હતા.

હુઝૂર (સલ.) એડે આપની બેટીના નિકાહ

હુઝૂર સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમ અને હજરત અબૂબક (રદિ.) વચ્ચે દોસ્તી ઉપરાંત સગપણના સંબંધ મક્કામાં જ કાયમ થયા. હજરત અબૂબક (રદિ.)નાં બેટી હજરત આયશા (રદિ.) હુઝૂર સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમના નિકાહમાં આવ્યા પરંતુ એમના વળામણાં હિજરતના બે વરસ પછી થયા.

હુઝૂર (સલ.)ના જમણા હાથ

હુઝૂર (સલ.)એ વૃણુવત પછી કાહિરો તરફથી પહોંચાડવામાં આવતી તકલીફો છતાં તેર વરસ સુધી મક્કામાં ઈસ્લામની તબ્લીગ અને ફત્તવતનો સિલસિલો ચાલુ રાખ્યો. હજરત અબૂબક (રદિ.)એ ઈસ્લામની આ બેગસી અને લાગ્યારીભરી કાલતમાં જન, માલ, સલાહ, મસ્તિરા દરેક પ્રકારે આપના જમણા હાથ તરીકે રહી આપની મદદ કરી. આપના રંજ અને રાહતમાં હિમ્મતભરી રીતે સાથી રહ્યા. આપ રોજ સવાર-સાંજ હજરત અબૂબક (રદિ.)ના ઘેર તશરીફ લઈ જતા અને મોડે સુધી ઈસ્લામી

મજલિસ અને ખાનગી વાતો ચાલુ રહેતી. ૧

અરબના જુદા જુદા કમીલાઓ અને આમ લોકોમાં ઈસ્લામી પ્રચાર અર્થે જતા તો હઝરત અબૂબક (રદિ.) હમેશાં આપની સાથે જ રહેતા. હઝરત અબૂબક (રદિ.) વંશાવળિ વિદ્યામાં નિપુણ હોવાથી તેમ જ એમની સાથેની મુલાકાતોના કારણે અરબના કમીલાઓના લોકોને આપનો પરિચય કરાવતા. ૨

ગુલામોના મુક્તિદાતા

મક્કામાં શરૂ શરૂમાં ઈમાન લાવનારાઓમાં મોટી સંખ્યા ગુલામો અને લોંડીઓની હતી. જેઓ પોતાના મુશ્કિલ આકાઓના જુલ્મી પંખમાં સપડાયેલા હોવાથી પ્રકાર પ્રકારની તકલીફો બદલતી રહ્યાં હતાં. હઝરત અબૂબક (રદિ.)એ તૌહિદના આ મઝહબ અને મુસીબતજદા બંદાઓને એમના અલિમ માલિકો પાસેથી ખરીદી લઈને આઝાદ કરી દીધા.

ઈસ્લામના મથહર મોઅઝ્ઝિન-

હઝરત બિલાલ (રદિ.),

હઝરત આમિર (રદિ.),

હઝરત નઝીરા (રદિ.),

હઝરત નહદિયા (રદિ.),

હઝરત અરિયા (રદિ.)...વગેરે અનેકોએ એ જ સિદ્દીકી દયાલાવને કારણે મુક્તિ મેળવી.

હુબશા તરફ હિજરત

રસુલે પાક સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમ અને આપના સહાળા પર મક્કાના મુશરિકોએ જુલ્મ અને સિતમની હદ વાળી દીધી. અબૂ તાલિબ અને બીબી ખદીજા (રદિ.)ની વફાત બાદ તેઓને કોઈની શર્મ કે મુરબત રહેવા પામી ન હતી. ફાવે તેવું બોલવાનો ને ફાવે તેવું કરવાનો માર્ગ મોકળો થઈ ગયો હતો. નવા

● ૧ બુખારી શરીફ (ખુલફાએ રાશિદીન પા. ૨૨ ના હવાલાથી)

૨ કનઝુલ આમાલ (ખુલફાએ રાશિદીન પા. ૨૨ ના હવાલાથી)

જોગ અને જુસ્સાથી ઈસ્લામને મિટાવી દેવાની ને મુસલમાનોને કના કરી નાખવાની જુ'મેશ આદરી દીધી હતી. એટલે સુધી કે, એક દિવસે હંઝરત અબૂળક સિદ્દીક (રદિ.) જેવા સહનશીલ અને ધીરજવાન યુરુપે પણ તેઓના જુસ્સાથી કંટાળીને હિંજરતનો ઈરાદો કરી લીધો અને રસલે પાક સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમની પરવાનગી લઈને હંજરા તરફ ચાલી નીકળ્યા.

એ એક દિવસનો માર્ગ કાપ્યો હતો ત્યાં કારહ કબીલાનો સરદાર ઈબ્ને દુયુન્ના આવ્યો.

તેણે પૂછ્યું, 'અબૂળક ! ક્યાંનો ઈરાદો છે ?'

આપે દુઃખની લાગણીથી ફરમાવ્યું,

‘શું કરું મારી કોમ અને વતનમાં રહેવા દેતી નથી !

ચાહું છું કે, ખીજ દેશમાં જઈને શાંતિથી મારા ખુદાની બંદગી કરું !’

ઈબ્ને દુયુન્ના બોલ્યો,

‘અબૂળક ! તમારા જેવા શખ્સને કાઢી પણ નહિ શકાય, ને જવા પણ નહિ દેવાય. તમે તો નિરાધારોના સહાયક છો. ગરીબોના બેલી છો. દરેકની સાથે બલાઈથી વર્તો છો. લોકોના ભાર પોતાના માથે ઉપાડો છો. મહેમાનોની સરકાર કરો છો. સત્યના પક્ષે રહો છો. પાછા વળો ! હું તમને આશરો આપું છું. ચાલો મારી સાથે ! ત્યાં જઈને હું મારા આશરાની બહેરાત કરી દઉં. તમે વતનમાં જ રહીને પોતાના ખુદાની ઈબાદત કરો !’

ઈબ્ને દુયુન્ના હંઝરત અબૂળક (રદિ.)ને લઈને મક્કા આવ્યો. કાબાનો તવાફક કર્યો ને કુરેશના ટોળામાં જઈને પોતે આપેલા આશરાની બહેરાત યુકારી દીધી.

કુરેશે તેના આશરાનો સ્વીકાર કર્યો પણ સાથે જ હંઝરત અબૂળક (રદિ.) પાસે એવી ચરત કબૂલ કરાવી કે,

ખમાજ, તિલાવત અને ઈલાદતના કામો પોતાના ઘરમાં જ કરતા રહે. પોતાનો અવાજ યુલંદ ન કરે કેમકે તેને સાંભળીને કુરેશની ઓરતો અને બાળકોના દિલ ઈસ્લામ તરફ ફેરવાઈ જાય છે ! ૧

હઝરત અબૂબક (રદિ.) ઉપડ્યા તો હતા હિજરતના ઈરાદે, પણ અસ્લાહને એ મંજૂર ન હતું. ઈખ્તે દુયુન્નાને બહાનું બનાવી પાછા એમને મક્કા પહોંચાડી દીધા. તેઓ મક્કાથી બહાર જેવી રીતે જઈ શકતા હતા, જ્યારે કે અસ્લાહે બીજી એક મહાન હિજરતના માટે આપને ચુટી લીધા હતા ! એ હતી મહીનાની હિજરત, તે પણ એકલા નહિ બલકે અસ્લાહના સાડલા નખી સલ્લસલાહુ અલૈહિ વસલ્લમની સાથે કરવાની હતી.

કુરેશની શરતનું હઝરત અબૂબક (રદિ.)એ ઘોડાકે દિવસે સુધી તો પાલન કર્યું, પણ જ્યારે ઈલાદતે ઈલાહીનો જજઓ કાબૂ બહાર નીકળી ગયો તો જેવી રીતે તિલાવત વેળા પોતાની આંખો પર કાબૂ ન હતો તેવી રીતે પોતાના અવાજ ઉપર પણ કાબૂ રાખી શક્યા નહિ. પોતાના ઘર પાસે જ સરિન્દ જેવું બનાવી લીધું ને ત્યાં યુલંદ અવાજે કલામે ઈલાહીની તિલાવત કરવા માંડ્યા. બહુ કામળ હેયાના હતા. તિલાવત વેળા નિરંકુશ રીતે રડવા લાગી જતા.

હરીવાર સાંભળનારાઓની ઠંઠ જામવા લાગી. કુરઆનની તાસીર પોતાનું કામ કરવા લાગી. ઓરતો અને બાળકોનું ટોણું વળી જતું. કાન માંડીને કુરઆનની તિલાવત સાંભળવામાં તલ્લીન બની જતું. હઝરત અબૂબક (રદિ.) બેકાબૂ થઈને રડવા લાગતા તો ટોણું પણ બેકાબૂ થઈને રડી જતું.

કુરેશને ખબર પડી તો તેઓ ખૂબ ગભરાયા. ઈખ્તે દુયુન્નાને બોલાવી મંગાવ્યો ને ફરિયાદ કરી,

● ૧ 'શીરતુન્નખી' જિ.૧ પા. ૨૪૫

હવાલો : 'શીરતે સરકારે મહીના' ભાગ - ૧, પા. ૪૦૫

‘તમારા કહેવાથી અમે આશરો આપ્યો. હવે તંઓ પોતાની શરતનું પાલન કરતા નથી. તમે જઈને તેને સમજાવો.’

એ જ વેળા ઈબ્ને ફુઝુન્ના હઝરત અબૂબક (રદિ.) પાસે ગયો ને કહેવા લાગ્યો,

‘હે અબૂબક ! મેં તમને જોટલા માટે તો આશરો આપ્યો ન હતો કે, તમે પોતાની કોમને તકલીફ પહોંચાડો. પોતાના ઘરમાં રહીને તમારે કરવું હોય તે કરો પણ પોતાની કોમને તકલીફ ન પહોંચાડો.’

હઝરત અબૂબક (રદિ.)એ ફરમાવ્યું,

‘ભાઈ ! તમારો આશરો તમને મુનારક. એ હું તમને પાછો ફેરવું છું. મને તો બસ મારા અસ્લાહનો આશરો કાઢી છે.’

આ સાંભળીને ઈબ્ને ફુઝુન્ના બીજો ચર્ચ ગયો ને હરમમાં જઈને ધુલફ બવાબે બોલ્યો,

‘હે કુરેશ ! અબૂબકે મારો આશરો મને પાછો ફેરવી દીધો છે. હવે તમારી ભરજમાં આવે તેમ કરો.’

હુઝૂર (સલ.) સાથે હિજરત

મક્કાના કુરેશો જે રાતે રસૂલે પાક સલ્વાહ અલૈહિ વસલ્લમને શહીદ કરવાનું નક્કી કર્યું હતું તે કાળી અધારી રાત હતી.

પ્રભુવતનું તેરમું વરસ હતું.

સફર મહિનાની રજમી તારીખ હતી.

જુમેરાતનો દિવસ હતો.

ઈસ્વીસન ફરરનો સપ્ટેમ્બર મહિનો હતો.

હુઝૂર સલ્વાહ અલૈહિ વસલ્લમે દરવાજા પાસે આવી જમીન

● ૧ ‘ઈબ્ને હિશામ’ કામિલ, જિલ્દ ૧ પાનું ૩૭૪થી ૩૭૬

‘સીરતુલ મુસ્તફા’ જિલ્દ ૧ પાનું ૧૬૫થી ૧૬૭

‘સીરતુન્નાબી’ જિલ્દ ૧ પાનું ૨૪૪

હવાલો : ‘સીરતે સરમરે મહીન્ના’ ભાગ ૧, પાનું ૪૦૬

પરથી ખેલે. ભરીને ધૂળ ઉપાડી કાઢિશો તરફ ફેંકી. એ ધૂળ દરેકના માથે જઈ પડી. તેઓની આંખે અંધાપો આવી ગયો. આપ સદ્વસ્ત્રાહુ અલૈહિ વસહમ 'સૂરએ વાસીન'ની આપતો પદ્મતા તેઓની સામેથી પસાર થઈ ગયા અને કોઈને દેખાયા નહિ.

કાઢિશોના ઘેરામાંથી નીકળીને હુઝૂર સમીપ્તિહુ અલૈહિ વસહમ હઝરત અબૂબક (રદિ.)ના ઘેર પહોંચી ગયા. હઝરત અબૂબક (રદિ.) પોતે પણ અહુ બેચેની અને અધીરાઈથી આપની રાહ ભેતા હતા.

તેમણે અગાઉથી જ પ્રવાસની બધી તૈયારીઓ કરી રાખી હતી. ખાસ આ પ્રવાસ માટે ખરીદેલી એ જિંટણીઓ અબ્દુલ્લાહ બિન ઉરૈકિતને સોંપેલી હતી ને એવી ઝોકવધુ કરી હતી કે, આણીને પ્રસંગે ઈશારો થતાં તરત લઈ આવે.

આ અબ્દુલ્લાહ બિન ઉરૈકિત પોતે કાઢિર અને મુશરિક હતો. પરંતુ હઝરત અબૂબક (રદિ.)નો રાજદાર અને વિશ્વાસુ હતો. જિંટણીઓને એ જ ચરાવતો અને દેખરેખ રાખતો હતો. એ પહાડો અને જંગલોના રસ્તાઓનો બાબુઘાર ભોમિયો હતો. કાળી અંધારી રાતે પણ બરાબર રસ્તાઓ બતાવી શકતો. હઝરત અબૂબક (રદિ.) એ મોં માંગી કિંમત આપીને ભોમિયા તરીકે તેની સેવા મેળવી લીધી હતી.

હઝરત અબૂબક (રદિ.)એ પોતાના નવજવાન પુત્ર હઝરત અબ્દુલ્લાહને કહી દીધું કે, રાતના અંધારામાં ચીરે પર્વતની ગુફામાં આવીને મક્કાવાસીઓની હિલચાલનો સમાચાર આપતા રહે.

પોતાના આઝાદ કરેલા ગુલામ આમિર બિન કુહૈરાને એવી સૂચના આપી કે દિનભર અહીં તહીં બકરાં ચરાવ્યા કરે ને મોડી રાત્રે ગુફામાં આવીને દૂધ પહોંચાડતો રહે.

- ૧ હઝરત આમિર બિન કુહૈરા (રદિ.) અહુ જિયા ખાયાના સંઘાબી હતા. 'બુદિરે મલ્લના'ની લડાઈમાં શહીદ થયા. ફરિશ્તા એમની લારાને આકાશ પર ઉઠાવી ગયા ને પછી પાછા જમીન પર મૂકી ગયા.

પોતાની પુત્રી બીબી અસમાને કહી દીધું કે, મોડી રાત પસાર થતાં શુદ્ધામાં આવીને આવતું આપી બાવ.

સીરતની કિતાબોમાં આ સનદી રિવાયત પણ ટાંકવામાં આવી છે કે હિજરતની રાતે હઝરત અબૂળક સિદ્દીક (રદિ.) પોતાની કુલ શેકડ પૂંજ પણ પોતાની સાથે લઈ ગયા હતા.

ઈસ્લામ સ્વીકાર્યો તે વેળા હઝરત અબૂળક (રદિ.)ની પાસે ૪૦ હજાર દિરહમ હતા. શુદ્ધામે અને લોંડીએને ખરીદી ખરીદીને આઝાદ કરવામાં આ નાણાં ખર્ચાઈ ગયા હતા. એમાંથી માત્ર પાંચ હજાર દિરહમ બાકી હતા.

હઝરત બીબી અસમા (રદિ.)નું બધાન છે કે,

‘મારા પિતા જતી વેળા તમામ શેકડ નાણાં લેતા ગયા.’

તેમના બધા બાદ મારા દાદા અબૂ કુહાશા^૧એ મને કહ્યું,

‘બેટી! હું ધારું છું કે, અબૂલક તમને બમણી મુસીબતમાં નાખી ગયો છે. પોતે પણ ઉપડી ગયો ને શેકડ નાણાં પણ ઉપાડી ગયો.’

મેં કહ્યું,

‘નારે દાદાજી! પિતાજી તો અમારા માટે બધું જ મૂકી ગયા છે.’

આમ કહીને મેં ઘોડાક પથરા લેતા કપડાં, કપડામાં મૂકી તેની પોટલી બનાવી, ને જે ગોખલામાં તેઓ વૈસા મૂકતા હતા ત્યાં જઈને મૂકી દીધી. પછી દાદાજીનો હાથ પકડીને ગોખલા પાસે લઈ ગઈ અને કહ્યું,

‘હ્યો દાદાજી! હાથ લગાડીને ખાતરી કરી લો !

પિતાજી તો બધું જ મૂકી ગયા છે.’

- ૧ અબૂ કુહાશા વયોવૃદ્ધ હતા. આંખો પણ આંધી ગઈ હતી. હજી મુસલમાન થયા ન હતા. મક્કા ફતેહ થયું ત્યારે ઈસ્લામ સ્વીકાર્યો.

ધડપણના લીધે મારા દાદા અબૂ કુહાશની આંખો ચાલી ગઈ હતી. તેમણે પગના પગ પર જીભા યઈને પોટલીને હાથ લગાડ્યો ને પછી બેઠ્યા,

‘હા બેટી ! તારી વાત સાચી છે. હવે મને સંતોષ થયો.’
બીબી અસમા (રદિ.)નું કથન છે કે,
‘દાદાજીના સંતોષ માટે મારે તદખીર કરવી પડી, નહિતર મારા પિતાજી તો રસૂલે પાક સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમની સેવા માટે બધું જ લઈ ગયા હતા.’

નખી અને સિદ્દીક રાતના અંધારામાં ચાલી નીકળ્યા. મક્કાથી બહાર નીકળ્યા તો એક પળ માટે થોભી ગયા.

કાળા તરફ હસરતભરી નજર નાખી હુઝૂર સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમે ફરમાવ્યું,

‘હે મક્કા ! તું મને સૌથી વધુ પ્રિય છે પણ તારા ફરજદો મને અહીં રહેવા દેતા નથી !’

હઝરત અબૂબાક સિદ્દીક (રદિ.)એ કુઃખી હૃદયે ફરમાવ્યું,
‘ઈન્ના સિલ્લાહિ વ ઈન્ના હિલૈહિ રાજિઉન.
મક્કાના લોકોએ પોતાના પૈગમ્બરને કાઠી ચૂક્યા.
હવે તેઓ અવશ્ય તળાહ લઈ જશે !’

આમ ફરમાવીને નખી અને સિદ્દીક ફરી પાછાં લપકેર કાળા રાતના સુનસાન વાતાવરણમાં ચાલી નીકળ્યા.

આપની મંઝિલ ‘સૌર’ પર્વતની ચૂકા તરફ હતી. ત્યાં સુધી પગે ચાલીને જવાનું હતું. આ પર્વત મક્કાથી ત્રણ માઈલ છેડે યમનના રસ્તામાં આવેલો છે. યમન મક્કાથી દક્ષિણ દિશામાં આવેલું છે.

● ૧ ‘સૌરતુ-નખી’ જિલ્લ ૩, પા. ૨૭૩

હવાલો : ‘સૌરતે સરકારે મહીના’ આ. ૧ પા. ૫૨૪

આપે આ રસ્તો એટલા મારે લીધો કે, સવારે જ્યારે કુરેશને આપના ચાલ્યા જવાના સમાચાર મળશે તો, તેઓ એમ જ સમજશે કે, આપ મદીનાના રસ્તે ગયા હોશો જ્યાં તેઓ ઉત્તર દિશામાં દોડશે; કારણ કે મદીના મક્કાથી ઉત્તર દિશામાં આવેલું છે.

□

હઝરત અબૂબક (રદિ.)ની અજીબ હાલત હતી. સારે બેચેની થી કહી આપની આગળ ચાલવા લાગતા તો કહી આપની પાછળ ચાલતા. કહી આપની જમણી તરફ ચાલતા તો કહી ડાબી તરફ ચાલવા લાગતા.

તેઓ કુઝૂર સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમના સાચા જાનિસાર હતા. આપના ઉપર પોતાના પ્રાણ કુરબાન કરી દેવા માંગતા હતા. તેમની બેચેની જોઈને રસૂલે પાક સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમે ફરમાવ્યું,

‘અબૂબક ! કહી આગળ ચાલો છો તો કહી પાછળ, એનું કારણ શું છે !’

હઝરત અબૂબક (રદિ.)એ જવાબ આપ્યો,

‘યા રસૂલલ્લાહ (સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમ) !

જ્યારે એવો વિચાર આવે છે કે, પાછળથી કોઈ કુસ્મન તૂટી ન પડે તો પાછળ ચાલવા લાગું છું. અને જ્યારે આ વિચાર આવે છે કે, સામેથી કોઈ કુસ્મન આક્રમણ ન કરી દે તો આગળ ચાલવા લાગું છું.’

કુઝૂર સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમે ફરમાવ્યું,

‘તો શું તમે એમ ચાહો છો કે, હું સલામત રહું ને તમે કતલ થઈ જાવ !’

જવાબ આપ્યો,

‘હા, યા રસૂલલ્લાહ (સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમ) !

ખુદાના સોગંદ, મારી એ જ તમન્ના છે.’

□

● ૧ ‘સીરતુલ અસ્તફા’ જિલ્દ ૧ પા. ૨૧૯

હવાલો : ‘સીરતે સરહરે મદીના’ ભાગ ૧ પા. ૫૨૫

હવે ચાલતાં ચાલતાં સૌર પર્વતના એક માઈલ જિયા શિખરની ધૂંધળી આકૃતિ આકાશ સાથે વાતો કરતી દેખાઈ. અહીં આવતા આપના મુનારક પગો ઝખ્મી થઈ ગયા. હજી પર્વતની જિંચી ગુફા સુધી પહોંચવા માટે આકરી ચઢાઈ કરવાની હતી.

જ્યાં ત્યાં તોફાની ને અણીદાર પથ્થરો પડેલા હતાં. ઉપર ચઢવાની કોઈ ખાસ પગદંડી પણ ન હતી. ચઢાઈ સર થતાં થક અને ઝખ્મોના કારણે આપ સસલાણા હૃદયે વસત્સભને ચાલવામાં મુશ્કેલી જણાવા લાગી. અંધારું હોવા છતાં આપની બદલાએલી ચાલથી હઝરત અબૂબક (રદિ.) મૂળ હાલત પામી ગયા. તેમણે આપ સહજા હૃદયે વસત્સભને પોતાના ખભા ઉપર જીંચકી લીધા.^૧

સૌર પર્વતની ઘુહાંદી પર એક ગુફા આવેલી છે. તેને 'ગારે સૌર' કહે છે. ઉંચટે હઝરત અબૂબક સિદ્દીક (રદિ.) પોતાના આકાને ઉપાડીને એ ગુફાના મુખ સુધી પહોંચી ગયા.

વિચાર કરો. કેટલે પગલે જ્યાં ત્યાં વિખરાએલા અણીદાર પથ્થરોએ હઝરત અબૂબક સિદ્દીક (રદિ.)ના માર્ગમાં કેટલી અટકાવત ઊભી કરી હશે! પણ આ જિઅરબન રહીક મરજિયા થઈને વધુ ને વધુ સુસ્તીથી આમળ કદમ બઢાવતા ચાલ્યા ગયા હશે. ખુદા જ એકતર બધે કે, આ જિઅરબન રહીકે કેટલો પથરાળી વિસ્તાર આ હાલતમાં કાપ્યો હશે અને કેવી કેવી વિટંબણાઓને સામનો કર્યો હશે!

પણ આ વાત વિના સંકોચે કહી શકાય કે, અબૂબકની આ ચાલના એક એક કડામાં પર, જિંદગીબરની ઈબાદતો કુરબાન કરી દેવાય, તો એ તેમના એક કડાના સવાળની તોલે નહિ પહોંચી શકાય!

□

● ૧ 'વહમતુલ લિલ આલમીન' જિલ્દ ૧ પા. ૬૫

'યેઅઅરે ઈન્સાનિયત' પા. ૨૪૫

હવાલો : 'સીરતે સરકારે મદીના' જા. ૧ પા. ૫૨૫

હુજૂર સલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમને ગુફાના મુખ આગળ ખેસાડીને પ્રથમ હઝરત અબૂબક સિદ્દીક (રદિ.) પોતે ગુફાની અંદર ગયા. ગુફાને સાફ કરી. સાફ કરતી વેળા તેમના હાથો ઝખ્મી થઈ ગયા. ગુફામાં ઘેર અધકારના કારણે કશું દેખાતું ન હતું. સાપ, વીંછી વગેરે ઝેરીલા જંતુઓનો ડર હતો.

હઝરત અબૂબક (રદિ.)એ પોતાના પ્રાણને હોડમાં મૂકીને હાથના સ્પર્શથી જ્યાં જ્યાં છિદ્રો દેખાયાં તેને પોતાની ચાદર ફાડીને કપડાંથી બંધ કરીયાં. ગુફાને સારી રીતે વાળીગુડીને સફ કરવા બાદ રસૂલે પાક સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમને અંદર લઈ આવ્યા. રસૂલે પાક સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમ બહુ થાકી ગયા હતા જેથી પોતાના રફીકના ખોળામાં માથું મૂકીને સૂઈ ગયા.

ઈસ્લામી ઇતિહાસમાં બે જ ગુફાઓને મહત્વ મળેલું છે.

એક 'હિરાની ગુફા' જ્યાં પ્રથમ વહી જીતરી હતી ને બીજી આ 'સૌરની ગુફા' જ્યાં રસૂલે પાક સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમ પોતાના રફીક સાથે ત્રણ દિવસ રહ્યા.

'ગારે હિરા'નું કોઈ વર્ણન કુર્આનમાં નથી જ્યારે 'ગારે સૌર'નું વર્ણન કુર્આનમાં થયેલું છે.

'સૂરએ તૌબા'ના છઠ્ઠા રકૂઅમાં છે :

'ઈંઝ હુમા ફીલ ગારિ...'

'જ્યારે તે બંને ગુફામાં હતા...'

સંજોગોવશાત્ ગુફાનો એક દર બંધ થવા વગરનો રહી ગયો હતો. એમાંથી એક ઝેરીલા સાપે માથું બહાર કાઢ્યું. પરંતુ હઝરત અબૂબક (રદિ.)એ પોતાના આકાના આરામમાં ખબેલ ન પડે એટલા માટે પોતાના પ્રાણને હોડમાં મૂકીને દરમાંથી માથું કાઢેલા સાપને પોતાના પગ વડે દબાવી દીધો !

સાપે પગમાં ફંસા માર્યો. સખ્ત દર્દના કારણે બાંખોમાંથી આંસુ

વહેવા માંડ્યા. પરંતુ આ વફાદાર સાથીએ પોતાના જાકાની આંખો ખૂલી ન જાય એ માટે પોતાના શરીરને જરા નેટલુંયે હલવા ન દીધું. અનાયાસે આંસુનું એક ટીપું કુઝૂર સલ્લસલાહ અલેહિ વસલ્લમના મુખારક ચહેરા ઉપર પડ્યું જેથી આપ સલ્લસલાહ અલેહિ વસલ્લમ ભગી ગયા.

પોતાના મિત્ર મિત્રની વ્યાકુળતા જોઈ પૂછ્યું,

‘અબૂબક્ર ! શી વાત છે ?’

અર્જ કરી,

‘મા રસૂલસલાહ (સલ્લસલાહ અલેહિ વસલ્લમ) !

મારા માતા-પિતા આપ પર કુરબાન !

સાથે મને ડંઠ માર્યો છે !’

કુઝૂર સલ્લસલાહ અલેહિ વસલ્લમે એ જ પથે દંશની જગાએ (પોતાનું પવિત્ર) યુદ્ધ લગાવી દીધું એથી એર ભતરી મર્યું.^૧

મક્કાવાસીઓની દોડધામ

મક્કાના કુરેશ ગુસ્સાથી પાગલ થઈ ગયા. તેઓને રહી રહીને આ વાત પર ગુસ્સો આવતો હતો કે, આળાદ કતલની રાતે જ મુહમ્મદ (સલ્લસલાહ અલેહિ વસલ્લમ) છટકી ગયા. હવે તેઓ ટોળાઓ બનાવીને આપની શોધમાં નીકળી પડ્યા. કેટલાક માણસો મહીનાના રસ્તા તરફ દોડી ગયા.

એક ટોળી હઝરત અબૂબક્ર (રદિ.)ના ઘર તરફ ઉપડી. તેઓને ખબર હતી કે, અબૂબક્ર આપના પાગ દોસ્ત છે. ત્યાંથી આપનો પત્તો મળવાની તેઓને આશા હતી. આ ટોળીનો નેતા અબૂ જહલ હતો. ઘરે પહોંચીને બારણું ઠોક્યું.

હઝરત અબૂબક્ર (રદિ.)નાં બેટી અરુમા બહાર આવ્યાં. અબૂ જહલે ગુસ્સાથી મૂજતા જવાને તાડ પાડી,

‘હોકરી ! તારો બાપ કયાં છે ?’

બીબી અસ્મા બોલ્યાં, ‘મને ખબર નથી.’

આ લોકોને ખાતરી થઈ ગઈ કે, હઝરત અબૂઅક (ર.દિ.) પણ રસૂલે પાક સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમની સાથે ચાલ્યા ગયા છે. બીબી અસ્માનો જવાબ સાંભળીને અબૂ જહલ અસ્સાધી પાગલ થઈ ગયો. એ જ પળે તેણે બીબી અસ્માના માલ ઉપર એવો ભોરદાર તમાચો ચોડી દીધો કે, બીબી અસ્માના એક કાનનું એરોંઝ નીકળીને દૂર જઈ પડ્યું !^૧

અલ્લાહ આપણી સાથે છે

કેટલાક લોકો એક પગીને પકડી લાવ્યા. પગલાંનાં નિશાન નોંધીને બાજુ મેળવનારાઓને પગી અથવા બોજી કહેવામાં આવે છે. આ પગી પોતાની કળામાં પારંગત હતો.

તે રસૂલે પાક સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમ અને હઝરત અબૂઅક (ર.દિ.)ના પગલાંના નિશાન ભેતો ચાલવા લાગ્યો. કુરેશનું એક ટોળું પણ એની પાછળ ચાલવા લાગ્યું. ચાલતાં ચાલતાં આ લોકો મક્કાથી બહાર નીકળી ગયા.

અમાનક પગી દક્ષિણ દિશાએ વળી ગયો. સૌર પર્વતની તરફ આગળ વધવા લાગ્યો. કુરેશના લોકોને સમજાતું ન હતું કે, મુહમ્મદ સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમ કઈ દિશાએ ગયા છે ! દક્ષિણ તરફ કે ઉત્તર તરફ ! તેઓ ચોક્કસ માનતા હતા કે, તેઓ અવસ્ય મદીનાના રસ્તે જ ગયા છે. મદીના ઉત્તર દિશામાં છે, ત્યારે પગી દક્ષિણ દિશામાં કયાં ચાલ્યો ! એક શખ્સે કંટાળીને પૂછી નાખ્યું,

● ૧ ‘ઈબ્ને હિશામ કામિલ’ જિલ્દ ૧ પા. ૪૬૬

‘સીરતુલ અસ્તફા’ જિલ્દ ૧ પા. ૨૮૮

‘રહમતુલ લીલ અહમ્મીન’ જિલ્દ ૧ પા. ૬૧

[હવાલો : ‘સીરતે સરકારે મદીના’ પા. ૧ પા. ૫૨૮]

‘અથા ! આ તરફ ક્યાં ચાલ્યો. મહીનાનો રસ્તો તો ઉત્તર તરફ છે !’

પગીએ કંઈ જવાળ નહિ આવ્યો ને પગલાંનાં નિશાન લેતા સોર પવંત સુધી પહોંચી ગયો. પછી તે બધાંને લઈને ઉપર ચઢવા લાગ્યો. અંતે તેઓ પહાડની ઠાંચે પહોંચી ગયા. શુક્રાનું મુખ અહીંથી માત્ર જસો હાથ રહી ગયું. સામે ઢોળાવ તરફ શુક્ર દેખાતી હતી. પગી બધાંને લઈને તે તરફ વળ્યો. હવે શુક્રાથી લગભગ પચાસ હાથનો ફાસલો રહી ગયો !

હવે પગી મુંઝાયો. આગળ ક્યાં જવું ને શું કરવું તે સમજાતું ન હતું. એક શખ્સે અધીરાઈથી પૂછ્યું,

‘કહો ભાઈ ! હવે ક્યાં જવું ?’

પગીએ ચોંટીને કહ્યું,

‘આ પથર સુધી તો જાંને આવ્યા છે. પછી ક્યાં ગયા તેની ખબર નથી !’

બધાં રમૂજમાં ખડખડાટ હતી પડયા. તેઓના હાસ્ય અને વાતચીતનો અવાજ હંઝરત અજૂણક સિદ્ધીક (રદિ.)એ સાંભળી લીધો. તેઓ ગભરાઈ ગયા. તેમને પોતાની નહિ, રસુલે પાક સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમની ચિંતા હતી. તેમણે શાસ થંભાવી દીધી ને ટગર ટગર રસુલે પાક સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમની સામે જોઈ રહ્યા. તેમના દિલમાં આ તમન્ના ઉછાળા મારતી હતી કે, આપ સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમને પોતાના દિલમાં છુપાવી લે ને જિન્દગીમાં સમાવી લે !

તેમણે ભારે દુઃખી દિલે રહતાં રહતાં કાનમાં કહ્યું,

‘યા રસુલલ્લાહ (સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમ) ! દુસ્મનો નજીક આવી ગયા છે. જો તેઓ વાંકા વળસે તો આપણને જોઈ લેશે.’

હજૂર સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમે ગંભીર સ્વરે શાંતિથી કહ્યું,

‘આપણે માત્ર બે જ જણા નથી. એક ત્રીજો પણ આપણી સાથે છે અને તે ખુદા છે :

લા તહઝન ઈન્નલ્લાહ મઅના
‘ચિંતા ન કરો, ખુદા આપણી સાથે છે !’

‘સૂરએ તૌબા’માં છઠ્ઠા રૂકૂઅમાં એ જ બનાવતું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે :

‘ઈઝ હુમા ફિલગારિ ઈઝયકૂલુ લિ સાહિબીહી
લા તહઝન ઈન્નલ્લાહ મઅના’

‘બ્યારે તે બંને શુક્રમાં હતા તો પૈગમ્બરે, પોતાના સાથીને કહ્યું હતું કે, ચિંતા ન કરે! ખુદા આપણી સાથે છે.’

હઝરત અનસ (રદિ.), હઝરત ઝેદ (રદિ.) અને હઝરત મુગીરહ (રદિ.)થી રિવાયત છે કે,

‘અલ્લાહના હુકમથી શુક્રના મુખ સામે એક ઝાડ ઊગી નીકળ્યું. પછી જંગલી કબૂતરના એક જોડાએ આ ઝાડ પર આવીને માળો બાંધ્યો ને તેમાં ઈડાં મૂક્યાં.

મુશરિકો બ્યારે શોધતાં શોધતાં શુક્રના મુખ પાસે આવી લાગ્યા તો કબૂતરનો માળો જોઈને પાછા ચાલ્યા ગયા.’

હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન અબ્બાસ (રદિ.)થી રિવાયત છે,

‘ખુદાએ એક કરોળિયાને હુકમ કરાવ્યો કે, શુક્રના મુખ ઉપર જાણું વણી દે. બ્યારે મુશરિકો શોધતાં શોધતાં શુક્રના મુખ પાસે આવ્યા તો કરોળિયાનું જાણું જોઈને બેઠી ઉઠ્યા, કોઈ અંદર ગયું હોત તો આ જાણું

સલામત નહિ રહેતે !^૧

□

હઝરત ખીખી અરુયા (રદ્દિ.)થી રિવાયત છે કે,

‘બ્યારે કુરેશ આપને સોધતા સોધતા અહા સુધી પહોંચી
ગયા તો અબૂબક્રે વિનંતી કરી,

યા રસલ્લલાહ (સલ્લલાહુ અલૈહિ વસલ્લમ) ! જે શખ્સ
અહાની સામે ઉભેલો છે તે આપણને અવસ્ય ભેઈ લેશે.

આપે ફરમાવ્યું,

હરગિઝ નહિ. ફરિસ્તાઓએ આપણને પોતાની પાંખોમાં
ધ્રુપાવી રાખ્યા છે.

ઐટલામાં પેલો શખ્સ અહાની સામે બેસીને પેશાબ કરવા
લાગ્યો.

આપે અબૂબક્રે ફરમાવ્યું,

આ માણસ આપણને ભેટે તો સામે બેસીને પેશાબ ન
કરતે !^૨

■

મઘીના તરફ પ્રયાણ

કુરેશના દુસ્મનો નિબૂળ થઈને ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા અને
અલ્લાહના આ સુરજ તથા ચાંદ ત્રણ દિવસ સુધી અહામાં રહ્યા.

- ૧ કુરઆ શરીફમાં કરોળિયાના ભળાને ‘અવ હનલ સુરૂત’ (સૌથી
વધારે કમભેર ધર) ફરમાવ્યું છે, પરંતુ એ જ કમભેર ભળાએ
અલ્લાહના કુકમથી, પોલાદના સંગીન ત્રિલાથી પણ વધીને
આપણું રક્ષણ કર્યું. [‘સીરતે સરખરે મઘીના’ બા. ૧ પા. ૫૩૨]

૨ ‘સીરતુલ અસ્તફા’ જિલ્દ ૧ પા. ૨૮૨

‘ફલ્કલ ખારી’ જિ. ૭ પા. ૧૮૭

‘ખસાઈસે કુઆ’ જિ. ૧ પા. ૧૮૫

‘ફલ્ક મઆની’ જિ. ૧૦ પા. ૮૮

(હવાલો : ‘સીરતે સરખરે મઘીના’ બા. ૧ પા. ૫૩૨)

હઝરત અબૂબક સિદ્દીક (રદિ.)ના પ્રત્યેક પ્રમાણે ભોગ્ન, દૂધ વગેરે શુદ્ધામાં જ મળતાં રહ્યાં. હઝરત અબૂબક (રદિ.)ના પુત્ર હઝરત અબ્દુલ્લાહ દિનહર મક્કામાં રહેતા ને મોડી રાતે શુદ્ધામાં આવીને કુરેશની હિલ્યાલની બાતમીઓ આપતા.

ત્રણ રાત દિવસ પસાર થયા બાદ મક્કાના કાફિરોનો જોશ નરમ પડ્યો. હઝરત અબ્દુલ્લાહે શુદ્ધામાં આવીને એની માહિતી આપી. આપ સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમે હઝરત અબૂબક (રદિ.) ને કૂચની તૈયારીનો હુકમ ફરમાવ્યો.

અગાઉથી નક્કી કર્યા મુજબ ચોથી રાતે અબ્દુલ્લાહ બિન ઉરૈકિત બંને જિટણીઓને લઈને આવી લાગ્યો. હઝરત અબૂબક (રદિ.)ના આઝાદ શુદ્ધામ હઝરત આમિર બિન કુદૈરા પણ આવી ગયા. હઝરત અબૂબક (રદિ.)એ એક જિટણી પેશ કરતાં કહ્યું,

‘મારાં મા-બાપ આપના ઉપર કુરબાન થા રસૂલલ્લાહ !
(સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમ) આ જિટણી પર સવાર થઈ જાવ !’

આપે ફરમાવ્યું,

‘મારી પોતાની સવારી ન હોય તેના ઉપર નહિ બેસું !’

હઝરત અબૂબક (રદિ.)એ આગ્રહ કરતાં કહ્યું,

‘યા રસૂલલ્લાહ ! (સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમ) આ સવારી આપની જ છે.’

રસૂલે પાક સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમે ફરમાવ્યું,

‘ના મને એની કિંમત કહો. પ્રથમ ખરીદી લઈ ને પછી બેસું.’

હઝરત અબૂબક (રદિ.)એ કિંમત બતાવી તો આપે ફરમાવ્યું,

‘વારુ એટલી જ કિંમત મેં એને ખરીદી લીધી.’

અહીં સવાલ ઉત્પન્ન થાય છે કે, હજરત અબૂબક્ર સિદ્દીક (રદિ.)એ આ જિંદગીની કિંમતથી પણ વધુ દૌલત રસૂલે પાક સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમની સેવામાં વાપરી છે અને આપે તેનો સ્વીકાર પણ કરેલો છે જેમકે,

સહીહ ખુબારીમાં છે,

‘અબૂબક્રે પોતાની જાન અને માલથી મારા ઉપર જે ઉપકાર કર્યો છે તે બીજા કોઈએ કર્યો નથી.’

તિરમિઝી શરીફની હદીસ છે કે,

‘કોઈ પણ શખ્સે મારા ઉપર કંઈ ઉપકાર કર્યો તો મેં તેના ઉપકારનો જદલો વાળી દીધો છે, સિવાય અબૂબક્રના કે તેમના ઉપકારનો જદલો અલ્લાહજી કિયામતના દિવસે આપશે.’

જેથી કુદરતી રીતે સવાલ થાય છે કે, રસૂલે પાક સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમે જિંદગીની કિંમત ચુકવવાનો શા માટે આમલ શખ્સો ?

જવાબ એ છે કે,

હિજરત એક મહાન ઈબાદત છે જેનું વર્ણન અલ્લાહે ઈમાન બાદ કર્યું છે. જેથી આ મહાન ઈબાદતમાં આપ કોઈને બાગીકાર બનાવવા મામતા ન હતી અને ચાહતા હતા કે ખુદાની રાહમાં હિજરત જેવી મહાન ઈબાદત માત્ર પોતાની જ જાન અને માલથી કરે.

□

રસૂલે પાક સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમે હજરત અબૂબક્ર (રદિ.) પાસેથી જે જિંદગી ખરીદી હતી તેનું નામ ‘કસવાબ’ હતું. એના જ ઉપર બેસીને આપે હિજરત કરી અને એની જ ઉપર બેસીને આપે ‘હજ્જતુલ વિદાઅ’નો ખુત્બો પણ આપ્યો હતો..

હુરથાનીના કથન મુજબ એની કિંમત ૪૦૦ (ચારસો) દિરહમ હતી. જેમકે બીબી આવશા (રદિ.)ની રિવાયતમાં છે :

‘હઝરત અબૂબકે બંને જિંટણીઓ ૮૦૦ દિરહમમાં ખરીદી હતી.’

સારાંશ કે રસૂલે પાક સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમ પોતાની જિંટણી પર સવાર થયા હઝરત અબૂબક (રદિ.) પોતાની જિંટણી પર સવાર થયા. અને પોતાની પાછળ જિંટણી પર હઝરત આમિર બિન કુહૈરાને બેસાડી લીધા. અબ્દુલ્લાહ બિન ઉરૈકિત પોતાની જિંટણી પર સવાર થયા.

આમ આ મુબારક કાફલો મક્કાને છોડીને મદીના તરફ રવાના થયો. અબ્દુલ્લાહ બિન ઉરૈકિત આ કાફલાનો બોમિયો હતો. આગળ આગળ આલીને રસ્તો દેખાડતો હતો. તેણે સરિયામ રસ્તાનો ત્યાગ કરીને સમુદ્ર કાંઠાનો રસ્તો લીધો.

હાજર જવાબી

આ મુબારક સવારી આગળ આલી, ‘રસ્તામાં એક દિલ્લચ્છપ બનાવ બની ગયો. થોડે આગળ જતાં એક શખ્સ મળ્યો તે હઝરત અબૂબક (રદિ.)ને ઝોળખતો હતો પણ રસૂલે પાક સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમને ઝોળખતો ન હતો. મૂળ બનાવની તેને કશી ખબર ન હતી. તેણે સલામ કલામ બાદ હઝરત અબૂબક (રદિ.)ને પૂછ્યું,

‘તમારી સાથે આ કેણું છે?’

વિચાર કરો, હઝરત અબૂબક (રદિ.) કેટલી મૂંઝવણમાં પડી ગયા હશે? બોલું કહે તો જૂઠ્ઠો ગુનાહ લાગુ પડે ને સાચું કહે તો દુશ્મનોને ખબર પડવાની ધાસ્તી છે! પરંતુ હઝરત અબૂબક (રદિ.)એ જરાયે સંકેત કે મૂંઝવણ નહિ અનુભવતાં તેજ વેળા જવાબ આપી દીધો કે :

‘હાજર મુહમ્મદ વહ્દી નીસ સખીલ’

‘આ એવા શખ્સ છે જેઓ મને રસ્તો બતાવે છે.’

હઝરત અબૂબક (રદિ.)નો હેતુ એ હતો કે, રસૂલે પાક સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમ અમારા માર્ગદર્શક એટલે હિદાયતનો રસ્તો

બતાવનારા છે ત્યારે પેલો રાખસ એમ સમજ્યો કે, અબૂળક (રદિ.)એ ભોમિયા તરીકે એમને સાથે લીધા છે.

કટોકટી અને અણીના પ્રસંગે બુદ્ધિબળથી કામ લેવું તે એક કળા છે. એને હાજર દિમાગી અને હાજર જવાબી કહે છે. દુનિયામાં આ ચાતુર્ય બુદ્ધિના અસંખ્ય દાખલા મોજૂદ છે પરંતુ હઝરત અબૂળક (રદિ.)ની હાજર દિમાગી અને હાજર જવાબીને આ દાખલો ખરેખર હાજવાળ છે.

મસ્જિદે નખવી માટે જમીન ખરીદી

મહીના પધારવા બાદ ફુઝૂર સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમે મસ્જિદે નખવીની તામીરનું કામ શરૂ કર્યું. આપની જિંદગી ખેડી હતી તે જગા સહલ અને સુહેલ નામના બે વતીમ બાળકોની માલિકાની હતી. તેમણે આ જમીન રાજપુતશીથી હદિયા તરીકે પેશ કરવા ઇચ્છા દર્શાવી પરંતુ ફુઝૂર સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમે વગર કિંમતે સ્વીકારવા ના પાડી ને હઝરત અબૂળક (રદિ.)ને કુકમ ફરમાવ્યો કે, એની જો કિંમત થાય તે ચૂકવી આપો.

એક રિવાયતમાં છે કે, હઝરત અબૂળક (રદિ.)એ દસ સોના મહોરની કિંમતે આ જમીન ખરીદી લીધી.^૧

આમ, મહીના પહેંઆ બાદ પણ સૌ પ્રથમ હઝરત અબૂળક સિદ્દીક (રદિ.)એ ઈસ્લામ માટે પોતાની હમેશાંની ફ્રિયાગી અને સખાવતની વર્ષા વરસાવી.

મસ્જિદના ચણતર કાર્ય દરમિયાન પણ હઝરત અબૂળક (રદિ.)એ ખીજઓની સાથે એક મજૂરની જેમ કામ કર્યું.

ગઝવાઓ

મહીના તરીકે લાવ્યા પછી પણ દુશ્મનોએ ફુઝૂર સલ્લલ્લાહુ

- ૧ 'સીરતુલ મુરતજી' જિ. ૧ પા. ૩૧૬; 'ફતહુલ બારી' જિ. ૩ પા. ૧૬૨ 'અસિહ ફુસ સિખર' પા. ૫૬૩; 'સીરતુન્નખી' જિ. ૧ પા. ૨૮૦ [હવાલો : 'સીરતે સરકારે મહીના' ભા. ૧ પા. ૪૫૮]

અલૈહિ વસલ્લમને યેનથા બેસવા ન દીધા. ઠેક મક્કાની ફતેહ સુધી એક પછી એક ખૂનખાર જંગોનો ક્રમ ચાલુ રહ્યો. આ તમામ જંગોમાં આપના જમણા હાથસમા હઝરત અબૂયુફ (રદિ.) હમેશાં સાથે જ રહ્યા.

નિરુપતે ઇતિહાદી

હુદૈબિયામાં હુઝૂર સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમ અને મક્કા-વાસીઓ વચ્ચે સુલેહના જે ડોલકરાર થયા તેમાં મોટા કામની શરતો બહેરમાં કાફિરોના લાભમાં જણાતી હતી.

તમામ સહાબા (રદિ.) અને ખાસ કરીને હઝરત ઉમર (રદિ.) આ બાબતથી ખૂબ જ વ્યાકુળ થઈ ગયા! હઝરત ઉમર (રદિ.) હુઝૂર સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમની ખિદમતમાં હાજર થયા અને અર્જ કરી :

‘યા રસૂલલ્લાહ (સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમ)! શું આપ નબી નથી?’

હરમાવ્યુ : ‘કેમ નહિ?’

અર્જ કરી : ‘તો પછી આપણે આપણા દીન વિશે આટલી ઝીલ્લત શા માટે લઇન કરીએ?’

હરમાવ્યુ : ‘હું અલ્લાહનો રસૂલ છું. અને તે મારો મદદગાર છે. હું તેની નાહરમાની નથી કરી શકતો.’

અર્જ કરી : ‘શું આપે અમારાથી એ વાપદો કયો ન હતો કે આપણે મક્કા જઈને તવાફ કરીશું?’

હરમાવ્યુ : ‘જરૂર કયો હતો પરંતુ મેં ક્યારે કશું હતું કે આજ વરસે તવાફ કરીશું?’

અર્જ કરી : ‘હાં, એ તો હરમાવ્યુ ન હતું.’

આપે હરમાવ્યુ : ‘ઉમર! હું હજી પણ એ ઠહું છું કે તમે મક્કા જશો, તવાફ કરશો.’

હઝરત ઉમર (રદિ.) અહીંથી ફારિય થઈને હઝરત અબૂબક (રદિ.)ની પાસે પહોંચ્યા અને આ જ વાતચીત ત્યાં જઈને કરી. હઝરત અબૂબક (રદિ.)ના પચ્ચ તે જ જવાબો શબ્દશઃ હતા જે હુઝૂર (સલ.)એ આપ્યા હતા !

અતે હઝરત અબૂબક (રદિ.)એ ફરમાવ્યું :

‘હે અહમ્મી ! એ અહાહના રસૂલ છે. એમની લગામને મજબૂત પકડો !’

આ જ પ્રકારની ઘટનાઓના આધારે આરિફા અને આસિમે ફરમાવે છે કે, હઝરત અબૂબક (રદિ.)ને હુઝૂર સદ્સાહુ અલૈહિ વસલ્લમ જોડે નિરુખતે ઇતિહાદી* હતા.

શબ્દો નુબુવ્વતના પરવાના

હિ. સ. હમાં રમનો બાદશાહ અરબ ઉપર ચઢી આવે છે એવા સમાચાર ફેલાયા. ઉપરા ઉપરી જંગોના કારણે મુસલમાનોના માટે આ સમય ઘણો જ તંગદસ્તી અને મુશ્કેલીનો હતો. એ કારણે રસૂલુલ્લાહ (સલ.)એ સહાબાને લશ્કરી તૈયારીઓ માટે અહાહના માર્ગે કંઈક ખરચવાની નસીહત કરી. તે હઝરત અબૂબક (રદિ.)એ ધરમાં જે કંઈ હતું તે સર્વ લાવીને આપ (સલ.)ની ખિદમતમાં પેશ કરી દીધું. હુઝૂર (સલ.)એ પૂછ્યું : ‘ધરમાં શું છેકયું ?’

ફરમાવ્યું : ‘અહાહ અને એના રસૂલ (સલ.)ને !’

ડા. ઇફનાસના શબ્દોમાં કહીએ તો—

પરવાનેકો ચિરામ હવ જુલજુલકો ફૂલ બસ,
સિદ્દીકે લિયે હવ જુલકા રસૂલ બસ.

હ. જિખ્રઈલ (અલ.) સિદ્દીકી લિબાસમાં

કહે છે કે એ વેળા હઝરત અબૂબક (રદિ.)એ પોતાનાં વસ્ત્રો પણ અહાહની રાહમાં આપી દીધાં હતા અને શરીર પર માત્ર

* ૧ ‘નિરુખતે ઇતિહાદી’ : એની સમજૂતી પા. ૩૦ ઉપર આવી ગઈ છે.

એક ફાટેલ તૂટેલ કામળો ઓઢી લીધો હતો જેમાં ફાટેલા ભાગોને સાંધવા માટે ઝાડના કાંટા લગાડેલાં હતાં.

હુઝૂર (સલ.)એ પૂછ્યું :

‘હે અબૂબક (રદિ.) ! આ શી હાલત છે ?’

એમણે હજી જવાબ આપ્યો ન હતો કે એટલામાં હઝરત જિજ્ઞર્ષલ (અલ.) પણ એ જ સ્વરૂપમાં તશરીફ લાવ્યા. એથી હુઝૂર (સલ.)ને વધારે નવાઈ લાગી. એમનાથી એનું કારણ પૂછ્યું.

હઝરત જિજ્ઞર્ષલ (અલ.)એ કહ્યું :

‘આજે અસાદ તઆલાએ અમને (ફરિસ્તાઓને) હુકમ ફરમાવ્યો છે કે, જેવી રીતે જમીન પર અબૂબક (રદિ.)એ પોતાનું સ્વરૂપ બનાવ્યું છે; તમે આસમાન પર બનાવો! અને મને અસાદે આપની પાસે મોકલ્યો છે કે અબૂબક (રદિ.)થી મારા સલામ કહે અને પૂછે કે આ હાલતમાં તમે મારાથી ખુશ છો ?’

આ સાંભળીને હઝરત અબૂબક (રદિ.)એ તથ્ય વખત જોરથી નમસ્કાર લગાવ્યો કે :

‘હું મારા રબથી ખુશ છું, હું મારા રબથી ખુશ છું, હું મારા રબથી ખુશ છું.’^૧

હબ્બના અમીર

એ જ વરસે આં હઝરત (સલ.)એ ‘અમીરે હબ્બ’ના પદ ઉપર હઝરત અબૂબક (રદિ.)ને નિયુક્ત કર્યા અને હિદાયત કરી કે, મિનાના અઝીઝુસ્સાન હબ્બ-સમ્મેલનમાં એલાન કરી દેવામાં આવે કે, આ વરસ પછી કોઈ પણ સુશરિક હબ્બ નહિ કરી શકે અને ન કોઈ નવન હાલતમાં ખાનગે કબજાનો તવાફ કરી શકશે. ^૨

૧ ‘મરાઈએ નકસલ-દિયા’ : પા. ૭૩

‘જવાહરે અલવિયા’ : પા. ૨૭

૨ યુખારી શરીફ

નળવી સંકેત

‘હજીજતુલ વિદાઅ’ પછી એક દિવસે હુઝૂર (સલ.)એ ફરમાવ્યું :

‘જો હું કોઈ ઈ-સાનને દોસ્ત બનાવતો તો તે અબૂબક (રદિ.) હોત કિંતુ અબૂબક (રદિ.) મારા દીની ભાઈ છે.’

આમ ફરમાવીને હુકમ આપ્યો કે હઝરત અબૂબક સિદ્દીક (રદિ.)ના મહાનની બારી સિવાય બાકીની તમામ બારીઓ, જે મસ્જિદના તરફ ખૂલે છે તેને બંધ કરી દેવામાં આવે !

હસમાએ લખ્યું છે કે આ હુકમથી હઝરત અબૂબક સિદ્દીક (રદિ.)ની ખિલાફત તરફ ઈશારો છે.

હુઝૂર (સલ.)ની હયાતીમાં ઈમામત

હુઝૂર (સલ.)ની ખીમારી બપોરે ધણી વધી ગઈ અને મસ્જિદમાં આવવાથી તકલીફ થવા માંડી તો આપે હઝરત અબૂબક (રદિ.)ને કહેવડાવ્યું કે તેઓ ઈમામત કરે.

હઝરત આયશા (રદિ.)એ અર્જ કરી :

‘યા રસૂલલાહ ! (સલ.) અબૂબક ધણા કોમળ હૃદયના છે. આપની જગા બાલી જોઈ શકશે નહિ. માટે એ ખિદમત હઝરત ઉમર (રદિ.)ને સોપો. તેઓ મજબૂત હિલના છે.’

હઝરત હકસા (રદિ.)એ પણ એને ટેકો આપ્યો જેથી આપ (સલ.)એ બંનેને ધમકાવ્યા અને ફરમાવ્યું :

‘અલાહ અને મુસલમાન અબૂબક સિવાય બીજા કોઈને કબૂલ કરશે નહિ. માટે અબૂબકને કહી દો કે તેઓ નમાઝ પઢાવે.’

જેથી હઝરત અબૂબક (રદિ.)એ આપ (સલ.)ની હયાતીમાં

સત્તર વખતની નમાઝો પઢાવી.^૧ બે વખત આપ (સલ.) ખીમારીની હાલતમાં મસ્જિદમાં તશરીફ લઈ ગયા. એક વખત હઝરત સિદ્દીક (રદિ)ના પાછળ નમાઝ પઢી અને એક વખતે એમની પાસે બિલા રહ્યા હતા.^૨

સ્વસ્થતા

હુઝૂર (સલ.)ની વફાત વેળા હઝરત ઉમર (રદિ.) જેવા શરપીર અને દિલેરના દિલ અને દિમાગ પશુ કાબૂમાં રહ્યા ન હતા અને તલવાર હાથમાં લઈને પોકારી રહ્યા હતા કે,

‘જે કોઈ કહેશે કે આપ (સલ.) વફાત પામ્યા છે, એનું માથું ધકધી છૂટું કરી નાખીશ !’

પરંતુ આવા કપરા કાળમાં પશુ હઝરત અબૂળક (રદિ.) સ્વસ્થ રહ્યા અને પરિસ્થિતિ સાંભળી લેતા લોકો સમક્ષ ખુલ્લામાં ફરમાવું :

‘લોકો અગર તમે મુહમ્મદ (સલ.)ની પૂજા કરતા હતા, તો બેશક એ મરણ પામ્યા છે અને અગર ખુદાને પૂજતા હતા તો બેશક એ જિન્દા છે અને કદી પશુ મરશે નહિ. ખુદાએ બરતર ફરમાવે છે : મુહમ્મદ (સલ.) માત્ર એક રસૂલ છે, જેમના અગાઉ ધણા રસૂલો થઈ ગયાં છે.’

આ પ્રજાવશાળી અને અસરકારક ખુલ્લો સાંભળીને લોકોના દિલો દિમાગ ઠેકાણે આવ્યા !

ઈસ્લામના પ્રથમ ખલીફા

હુઝૂર (સલ.)ની વફાત પછી ઈસ્લામના પ્રથમ ખલીફા બનવાનું જહુમ ન હઝરત અબૂળક (રદિ.)ને મળ્યું પરંતુ ખિલાફત-પદ ઉપર આવતાવેંત જ પોતાની સમક્ષ મુસ્લેલીઓ, ખતરાઓ અને કાવતરાઓના એક પહોડ નજરે પડ્યો. છતાં આપે પોતાની

● ૧ તારીખે મશાઈખે ચિરત : પા. ૬૭

૨ મશાઈખે નક્શાઈદિવા : પા. ૧૭

દિવ્ય સૂક્ષ્મ-સમજ, દીર્ઘદષ્ટિ અને દિલેરીયા, માત્ર એ વરસ અને થોડાક માસના ખિલાફત કાળમાં એવો કુશળતાથી વહીવટ સંભાળ્યો કે ઈસ્લામના માર્ગમાંના તમામ કાંટાઓને વીણી વીણીને ફેંકી દીધાં અને ઈસ્લામના ભાવી વિકાસ માટેનો માર્ગ મોકળો કરી આપ્યો.

■

કુઝૂર (સહ.)એ પોતાની હયાતીમાં હુકમ આપ્યા પ્રમાણે, હઝરત ઉસામા (રદિ.)ને સિપેહસાલાર બનાવી શામ ઉપર ચઢાઈ કરવા રવાના કરી દીધાં. તેઓ કામચાળી સાથે ત્યાંનીસ દિનમાં પાછાં આવ્યા.

■

કુઝૂર (સહ.) પછી નુખુલ્લતના બહુ દાવેદારો પૈકા થઈ ગયા હતા. દિનપ્રતિદિન તેઓની તાકાત અને અસર વધતી જતી હતી. તેઓ લોકોને ધ્રુમરાહ કરી રહ્યા હતા. હઝરત અબૂબક (રદિ.)એ સખત હાથે કામ લઈને એ સૈનું નિકંદન કાઢી નાંખ્યું.

■

અરબના બહુ સરદારો ઈસ્લામથી ફરી જઈને પોતાના વિસ્તારોમાં બાદશાહ બની બેઠા હતા. એ સૈની પલ્લુ આપે ખબર લીધી.

□

પોતાને મુસલમાન કહેવડાવતાં કેટલાક લોકો ઝકાત અઢા કરવાથી ઈન્કાર કરતા હતા તેમને પલ્લુ આપ ડેકાણે લાવ્યા.

□

હઝરત ઉમર (રદિ.)ના મસ્તેરાથી હઝરત અબૂબક (રદિ.)એ હઝરત ઝેદ બિન સાગિત (રદિ.) મારફતે કુરઆન શરીફના વિખરાયલા ભાગોને એકત્ર કરીને કુમવાર જોડાવ્યા અને કિતાબી સૂરતમાં લઈ આવ્યા. એટલે કે એનું સંકલન અને સંપાદન થયું.

■

ઈરાક અને શામ ઉપર ચઢાઈઓ કરવામાં આવી.

□

તેજ, મકરાન અને આરંહ તેમજ એની આસપાસના વિસ્તારોને ફતેહ કરીને ઈસ્લામી હકુમતમાં સામેલ કરી દીધાં.

નાશુ ખાતું, કાયદો-વ્યવસ્થા અને સજા, લશ્કરી તંત્ર, લશ્કરી સરંજામ, બિદઅતોનો અટકાવ, હંદીસની ખિદમત, ફત્વાખાતું, ઈસ્લામ પ્રચાર, ઝિમ્મીઓના હકની રક્ષા, વગેરે વિવિધ વિભાગોને આપે સુવ્યવસ્થિત અને સુસજ્જ બનાવ્યાં !

આમ, માત્ર સવા બે વરસની પોતાની ખિલાફતના ખૂબ જ દૂંધા ગાળામાં પણ આપે ઢગ ઢગ અને મહાન કામોને અંજામ આપ્યો.

ઇન્તેકાલ

હુઝૂર (સલ.)ના ઇન્તેકાલના આઘાતથી આપ દિનપ્રતિદિન અર્ધજ અને કમજોર થતાં જતા હતા. ઉપરાંત આપને યોરાકમાં આપવામાં આવેલા ઝેરના કારણે પણ છેલ્લા એક વરસથી ખીમાર રહેતા હતા.

શબ્દો કહે છે કે આ ઝલીલ દુનિયાથી શી ઇમ્મીદ રાખીએ ? હુઝૂરેપાક (સલ.)ને પણ ઝેર આપવામાં આવ્યું અને હઝરત અબૂલક (રદિ.)ને પણ.

તિબરાની એ હઝરત ઈમામ હસન (રદિ.)થી નક્કલ કયું છે કે હઝરત અબૂલક (રદિ.)એ ખૂંસુ વખતની ખીમારીમાં હઝરત આયશા (રદિ.)થી ફરમાવ્યું કે,

‘દૂધ આપનારી આ બે છિટ્ણીઓ, શાકનો પ્યાલો અને ચાદર જે ખિલાફતના કારણે મને આપવામાં આવી હતી તે મારા મરવા પછી હઝરત ઉમર (રદિ.)ના હવાલે કરી દેજો.’

ઇન્તેકાલ પછી આ તમામ ચીજો હઝરત ઉમર (રદિ.)ના હવાલે કરી દેવામાં આવી. એ વખતે હઝરત ઉમર (રદિ.)એ

ફરમાવ્યું :

‘અબૂનક ! અલ્લાહ તમારા પર રહમ કરે કે તમે તમારા પછી આવનારા ખલિફાઓને ભારે તકલીફમાં નાખી દીધા !’

(કારણ કે આટલી બધી કાળજી રાખવી બીજાઓ માટે મુશ્કેલ છે.)

લોકો આપની અમાદત માટે (ખબર-અંતર પૂછવા) આવ્યા અને કહેવા લાગ્યા :

‘આપના માટે કોઈ તબીબને બોલાવીયે ?’

ફરમાવ્યું : ‘તબીબ તો મને જોઈ ચૂક્યો છે.’

લોકોએ પૂછ્યું : ‘તબીબે શું કહ્યું ?’

ફરમાવ્યું : ‘તેણે કહ્યું કે હું જે ચાહું તે કરું, શું કોણ ?’

૭ જમાદિલ આખિર હિ. સ. ૧૩ના રોજ આપે ગ્રસલ કર્યું. ૬ઠી ભારે હતી જેથી આપને તાવ ચઢ્યો. પંદર દિવસ સુધી સખત તાવ રહ્યો. ૨૨ જમાદિલ આખિર હિ. સ. ૧૩ના દિવસે આપે ઈન્તેકાલ ફરમાવ્યો. ઈન્ના સિલ્લાહિ વઈન્ના ઈલેહિ રાજિઉન, ઈન્તેકાલ વખતે આપની વય હુમૂર (સલ.) જેટલી ૬૩ વર્ષની હતી !

કફન

કફન સંબંધમાં ફરમાવ્યું :

‘આ વખતે જે કપડું મારા શરીર ઉપર છે, એને જ ઘોઈને બીજા બે કપડાં સાથે મને કફન આપજો.’

હઝરત આમશા (રદિ.)એ અર્ક કરી :

‘એ તો પુરાણા કપડાં છે, કફન માટે નવાં કપડાં હોવા જોઈએ.’

આપે ફરમાવ્યું :

‘મુદ્દાઓ કરતાં જીવતાંઓ નવા કપડાંના વધારે હકદાર છે. મારા માટે આ ફાટેલાં જૂનાં કપડાં પૂરતાં છે.’^૧

દરુન

હઝરત આયશા (રદિ.) ફરમાવે છે કે, બ્યારે મારા વાસિદ્દ
હઝરત અબૂબક સિદ્દીક (રદિ.) ખીમાર થયા તો વસીયત ફરમાવી કે :

‘મારા ઈન્તેકાલ પછી મારી હાથને રોઝએ અકદસ (સલ.)
પર લઈ જઈને અઝા કરી દેજો કે આ અબૂબક છે, આપના
કરીબ દફન થવાની તમજા ધરાવે છે. જો ત્યાંથી પરવાનગી
મળી ભય તો મને ત્યાં દફન કરી દેજો અને પરવાનગી ન
મળે તો (મહીના શરીફના કબ્રસ્તાન) “બહીઅ”માં દફન
કરી દેજો.’

આપના ઈન્તેકાલ પછી, વસીયત પ્રમાણે જનાઝો ત્યાં લઈ
જઈને કબર શરીફની નજીક એ પ્રમાણે અઝા કરી દેવામાં આવી.
ત્યાંથી એક અવાજ અમને સંભળાયો. કહેનાર માણસ અમને
દેખાતો ન હતો :

‘માન અને સન્માન સહિત અંદર લઈ આવો!’

હઝરત અલી (ક. વ.) ફરમાવે છે કે, બ્યારે હઝરત અબૂબક
સિદ્દીક (રદિ.)ના ઈન્તેકાલને સમય નજીક આવ્યો તો મને પોતાના
સિરહાના આગળ બેસાડીને ફરમાવ્યું :

‘જે હાથો વડે તમે કુઝૂરે અકદસ (સલ.)ને સુસલ આપ્યું
હતું તે જ હાથો વડે મને સુસલ આપજો. ખૂશખૂ હસાડજો
અને મને તે કુજરાના કરીબ લઈ જઈને બ્યાં કુઝૂર
(સલ.)ની કબર છે, પરવાનગી માંગજો. જો પરવાનગી
માંગવાથી કુજરાનો દરવાજો ખુલી ભય તો મને ત્યાં દફન
કરી દેજો નહિતર સુસલમાનોના સાર્વજનિક કબ્રસ્તાન
(બહીઅ)માં દફન કરી દેજો.’

હઝરત અલી (રદિ.) ફરમાવે છે કે :

‘જનાઝો તૈયાર કર્યા પછી સૌથી પ્રથમ હું આગળ વધ્યો
અને મેં જઈને અઝા કરી :

“પા રસુલ્લાહ (સલ.)! આ અબૂબક્ર અહીં દફન થવાની પરવાનગી માંગે છે.”

“મેં જોયું કે તરત જ હુજરાના પારણાં ખૂલી ગયાં અને એક અવાજ સંભળાયો કે દોસ્તને દોસ્તની પાસે પહોંચાડી દો.””

અસ્લામા સૂચી (રહ.)એ ‘ખસાઈસે કુઆ’માં આ બન્ને ઘટનાઓ વર્ણવી છે. મુહમ્મિના હૈસિયતથી આ રિવાયતને મુન્કિર દર્શાવી છે પરંતુ ઐતિહાસિક હૈસિયત તો બાકી છે જ.^૧

આમ સરવરે કાએનાત (સલ.)ની ઝિન્દગીના રહીકને આપના પેહલુમાં જ દફન કરવામાં આવ્યા.

કેટલાક અન્ય પ્રસંગો

એક વખતે આપની પુનીત પત્નીએ કાઈક મીઠી ચીઝ ખાવાની ઇચ્છા કરી,

આપે ફરમાવ્યું :

‘મારી પાસે તો પૈસા નથી કે ખરીદીને ખવડાવું.’

પત્નીએ અર્જ કરી :

‘આપણે આપણા દરરોજના ભોજનમાંથી થોડું થોડું કાંઈક જમાવતા રહીશું. થોડા દિવસમાં એટલી રકમ થઈ જશે.’

આપે પરવાનગી આપી દીધી. પુનીત પત્નીએ કેટલાયે દિવસની કરકસર પછી થોડાક પૈસા ભેગા કર્યાં. એ જોઈને હઝરત અબૂબક્ર (રદિ.)એ ફરમાવ્યું :

‘અનુભવથી આ વાત બાબુવા મળી કે આપણને બેટલ માલ (સરકારી ખજાના)માંથી આટલી રકમ વધારે મળે છે.’

એટલું ફરમાવીને પત્નીએ બે કાંઈ જમાવ્યું હતું તે બેટલ માલમાં જમા કરાવી દીધું અને કહેવડાવી દીધું કે હવે પછી મારા પગારમાંથી આટલી રકમ એાછી કરી દેવામાં આવે !

□

એક વખતે પોતાની ખિલાફતના કાળમાં શામદેશ તરફ એક સરકર રવાના કર્યું. તેને વિદાય કરવા માટે ઘણે દૂર સુધી સાથે ગયા.

સાથીઓએ અર્જ કરી :

‘હે મુસલમાન (સલ.)ના ખલીફા ! આપ પગપાળા ચાલી રહ્યા છો અને જામે લોકો સવાર છીએ !’

ફરમાવ્યું :

‘હું આ પગલાંઓથી ભારી ખતાઓને માફ કરાવી રહ્યો છું. મારા આ હક્ક અક્ષાહના રસ્તામાં ઉપડી રહ્યાં છે.’

આપના યુગ અખ્બુરુદ્દીમાન બદરના જંગમાં કાફિરો તરફથી લડતા હતાં કારણ કે તે વખતે મુસલમાન યથા ન હતા. મુસલમાન યથા પછી પોતાના પિતા કચ્છરત અજૂળક (રદિ.)થી અર્જ કરી કે,

‘જાંજે બદરમાં આપ ભારી સામે આવી ગયા હતા પરંતુ આપ હોવાના એકતિરામથી હું મુખ ફેરવીને ચાલ્યો ગયો હતો.’

આપે ફરમાવ્યું :

‘અગર તું ભારી સામે આવી જતે તો હું ન ખસતો.’

(વાને અક્ષાહના રસ્તામાં તારી પરવાહ ન કરતે અને તારા પર કુમલો કરી દેતે.)

એક વેળા આપના એક ગુલામે ખાવાની કોઈ વસ્તુ આપી. આપ પછી ગુલામે ફર્માવ્યું કે તેણે જહાલત કાળમાં કોઈની શાલ જોઈ હતી તેના બદલામાં જો વસ્તુ મળી છે. આપે મોઢામાં આંગળા નાંખીને જે કંઈ ખાધું હતું, એ ઊલટી કરીને બહાર કાઢી નાખ્યું.

આપ (રદિ.) ફરમાવતા હતા કે :

‘જે શરીર હરામ ખાણાથી પરવરિશ પામે છે, જહનમ એના માટે સર્વોત્તમ રહેકાણુ છે !’

■

મદીનાની આસપાસ એક વૃદ્ધ આંધળી સ્ત્રી રહેતી હતી. હઝરત ઉમર ફારૂક (રદિ.) રોજ વહેલી સવારે એની ઝૂંપડીમાં જઈને એના કામો કરી આપતા. થોડા દિવસો પછી એમને માલુમ પડ્યું કે કોઈક બીજો રાખસ એમનાથી પણ પહેલાં આવીને કામો કરી ગયું છે !

એક દિવસ તપાસની નેમથી વહેલા આવી ગયા. જોયું તો ખલીફાએ અવ્વલ હઝરત અબૂનુફ (રદિ.) ઝૂંપડીમાંથી બહાર નીકળી રહ્યા છે. હઝરત ઉમર (રદિ.) બોલ્યા : ‘ખલીફાએ રસૂલલ્લાહ (સલ.) ! શું રોજ આપ જ મારા ઉપર સરસાઈ લઈ ગયો છો ?’

■

એક વેળા હુઝૂર (સલ.)એ સહાબા (રદિ.)થી પૂછ્યું :

‘આજે તમારામાંથી કોણ રોઝાથી છે ?’

હઝરત અબૂનુફ (રદિ.)એ જાહેર કરી : ‘હું છું.’

ફરમાવ્યું :

‘આજે કોઈ જનારો સાથે ગયું છે ?’

કોઈએ ખિસ્કીનને ખાણું ખવડાવ્યું છે ?

કોઈએ બીમારપૂતી કરી છે ?’

આ બધા પ્રશ્નોનો હકારમાં જવાબ આપનાર માત્ર હઝરત અબૂનુફ (રદિ.) હતા !

હુઝૂર (સલ.)એ ફરમાવ્યું :

‘જેણે એક દિનમાં આટલી બધી નેહીઓ પોતાના નામ ઉપર એકઠી કરી હોય, એ અવશ્ય જન્નતમાં જશે.’

□

હઝરત અબૂળક સિદ્દીક (રદિ.) રાતભર નમાઝો પઢ્યા કરતા. દિવસે બહુધા રોઝા રાખતા હતા. ખાસ કરીને છનાગો રોઝામાં જ વિતી જતો. નમાઝમાં આપના ઝવક અને શવકની એ હાલત હતી કે લાકડાની જેમ હાલ્યા ચાલ્યા વગર સિજદામાં પડેલા દેખાતા અને કુસ્કે કુસ્કે રોતાં હિચ્છી બંધાઈ જતી. મેહશરના ડર અને ઈબરતથી હમેશાં ઝાઝનાં પાંદડાંની જેમ ઠાંપતા હતા!

કે.ઈએ આપને માળ આપી.

આપે ફરમાવ્યું :

‘મારી હાલત તારાથી છૂપી છે. બાકી કું તો એના કરતાં મે વધારે (ખરાબ) છું!’

કરામતો

હઝરત જિય્ઝઈલ (અલ.) કુઝૂર (સલ.) એડે ધીમી રીતે જ વાતો કરતા હતા તેને હઝરત અબૂળક (રદિ.) સાંભળતા હતા, પણ તેમને નજરે એતા ન હતા.

કુદૈમિયામાં યુસેફના જે કેસ કરાર થવા તે વિશે હઝરત ઉમર (રદિ.)એ કુઝૂર (સલ.)ને જે પ્રશ્નો પૂછ્યા અને આપે એના જે જવાબો આપ્યા તે જ જવાબો હઝરત અબૂળક (રદિ.)એ પણ અક્ષરશઃ આપ્યા, એ કે કુઝૂર (સલ.)એ શું જવાબો આપ્યા તેની આપને ખબર ન હતી!

આ ઘટનાનો ઉલ્લેખ આગળ ‘નિસ્ખતે ઇતિહાદી’ના શીર્ષક હેઠળ આવી ગયો છે. આ આપ (રદિ.)ની સ્પષ્ટ કરામત છે. (જુઓ પા. ૭૬)

ઈન્તેકાલથી પહેલાં હઝરત અબૂળક (રદિ.)એ હઝરત આવશા (રદિ.)ને ફરમાવ્યું :

● ૧ ‘મશાઈએ નકલન-દિવા’ : પા. ૮૨

‘તમારા જે ભાઈ અને જે બહેનો છે; આટલેને (વારસાના માલને) ખુદાપાકની કિતાબ મુજબ વહેંચી લેજો !’

હરઝત આયશા (રદિ.)એ અર્જ કરી :

‘હે પિતાજી ! મારી તો એક જ બહેન જન્મ્યા છે, બીજી કઈ ?’

હરમાલ્યુ :

(મારી પત્ની) ગિન્તે ખારીબહના પેટમાં છે. મને (ઈલકામથી) જણાવવામાં આવ્યું છે કે તોણીનો હમલ (પુત્રો) તો છે !’

આખરે ગિન્તે ખારીબહએ (પુત્રો) હરમે કુલસુમને જન્મ આપ્યો.

હરઝત આયશા (રદિ.)ની બહેન પેદા થવાનો ઈલકામ અને તે મુજબ જ દીકરી પેદા થવું એ હરઝત સિદ્દીક (રદિ.)ની કરામત છે.

□

હરઝત અબૂબક સિદ્દીક (રદિ.)ની વફાત આપે દશાવેલા સમયે જ થઈ એ પણ આપ (રદિ.)ની કરામત છે.

□

હરઝત અબૂબક (રદિ.)ની મદિના શ.માં વફાત થઈ તો મક્કા મોઅઝઝમા કંપી હિંદુ. મક્કામાં રહેતા આપના પિતા અબૂ કુહાફાએ કહ્યું :

‘આ શું છે ?’ (એટલે કે આ મુબારક શહેરમાં ધરતીકંપ કેમ થયો ?)

લોકોએ કહ્યું : ‘આપના પુત્રની વફાત થઈ ગઈ !’

આપની વફાતના કારણે ખાસ મક્કામાં ધરતીકંપ થયો એ પણ આપની કરામત છે.^૧

□

ફઝીલતો

હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ (રદિ.) ફરમાવે છે કે સૂરએ 'અહઝાફ' ની આયત :

‘હતા ઈબ્ના ખલમ અશુદ્ધુ વ ખલમ અર્બઈન’
‘એટલે સુધી કે બ્યારે તે પોતાની યુવાવસ્થાએ
પહોંચે છે અને ચાલીસ વર્ષની વયે પહોંચે છે...’

હઝરત અબૂબક (રદિ.)ની શાનમાં ઉતરેલી છે.^૧

સૂરએ તોળાની આયત :

‘સાનિયસ્નેનિ ઈઝ્હુમા ફિલમારિ ઈઝ
ચફ્ફુ સિ સાહિબીહી લા તહઝન ઈન્નહાહ
મખના, ફઅન ઝલ્લાહો સકીનહ...’

‘તો બે માણસોમાંનો એક તે પોતે હતો બ્યારે કે તે
બન્ને (હોર નામની) યુદ્ધમાં હતા તે વેળા તે રસલ (સલ.)
પોતાના સાથીને કહી રહ્યો હતો કે તું (કંઈ પણ)
ચિંતા ન કર, બેશક અલ્લાહ આપણી સાથે છે.
ફરી અલ્લાહે તેના ઉપર પોતાની શાંતિ ઉતારી...’

એનાં પ્રત્યેક વાક્ય અને શબ્દમાં હઝરત અબૂબક (રદિ.)ની
હિમ્મત શાન, કુબૂર (સલ.) એડે આપના ખાસ સંબંધ અને
મુહબ્બતની તરફ સ્પષ્ટ ઈશારા મોબૂદ છે.

સૂરએ ‘વલ્લૈલ’માં અલ્લાહની રાહમાં ખર્ચ કરવાની તારીફ
અને તૌસિફ બવાન કરવામાં આવી છે. અને સાથોસાથ આ
બશારત પણ મળી કે હઝરત સિદ્દીક (રદિ.) આ સર્વ કંઈ
અલ્લાહની રઝા હાસિલ કરવા માટે કરે છે અને એ પણ બશારત
મળી કે (દૂકમાં બ) જન્મતમાં તેઓ ખુશખુશાલ થઈ જશે.

હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ (રદિ.)થી રિવાયત છે કે, અલ્લાહ તઆલાનો ઈરશાદ :

‘શાવરહુમ ફિલ અમ્મ’^૧

‘અને કામમાં તેમની સલાહ પણ લેતા રહે !’

હઝરત અબૂબક (રદિ.) અને હઝરત ઉમર (રદિ.)ની શાનમાં નાઝિલ થયેલો છે.

બ્યારે આવત :

‘ઈન્નલ્લાહ વ મલાઈકતહુ સુસલ્લૂન અલય્નની યા અરયુહલ્લીઝીના આમનૂ સલ્લૂ અલયહિ વસલ્લિમૂ તસ્લીમા’^૨

‘બેશક અલ્લાહ અને એના ફરિસ્તાએ કુરફ મોકલે છે નહીં (સલ.) પર, કે મોમિને! તમે પણ આપ (સલ.) પર કુરફ અને સલામ મોકલો.’

નાઝિલ થઈ તો હઝરત અબૂબક સિદ્દીક (રદિ.)એ અર્જ કરી :
‘અલ્લાહ તઆલાએ જે કંઈ આપ પર નાઝિલ ફરમાવ્યું તેમાં અમને જરૂર શરીફ ફરમાવ્યા પરંતુ આમાં (શરીફ) ફરમાવ્યા નથી !’

તે પછી આ આવત નાઝિલ થઈ :

હુવલ્લહી સુસલ્લી અલયકુમ વ મલાઈકહ...’^૩

‘તે એવો (દયાળુ) છે કે તે (પિતે) તથા તેના ફરિસ્તા તમારા ઉપર રહમત મોકલે છે...’

પ્રથમ આવત શરીફમાં ‘અલય્નની’ (નહીં (સલ.) ઉપર શબ્દ વપરાયો હોવાથી માત્ર નહીં (સલ.) માટે જ કુરફ મખસૂસ છે બ્યારે

૧ ‘સૂરએ આલે હિઝાન’ આવત : ૧૫૮, પારો : ૪

૨ ‘સૂરએ અહઝબ’ આવત : ૫૬, પારો : ૨૨

૩ ‘સૂરએ અહઝબ’ આવત : ૪૨, પારો : ૨૨

ખીજી આયત શરીફમાં 'અલયકુમ' (તમારા ઉપર) શબ્દ હોવાથી સહાબા (રદિ.) પણ શરીફ ગઈ ગયા.

□

એક મોકા પર અલ્લાહ તઆલાએ હઝરત બિઅર્હસ (અલ.) સહિત તમામ ફરિસ્તાઓને હઝરત અબૂબક સિદ્દીક (રદિ.) નેવે લિખાશ ધારણ કરવાનો હુકમ ફરમાવ્યો હતો. વળી આપને સલામ પાઠવ્યા હતા અને પૂછાવ્યું હતું કે શું આવી હાલતમાં મારાથી રાઝી છે? એનો વિગતવાર ઉલ્લેખ આગળ પા. ૭૮ પર આવી ગયો છે.

□

- ૧૮ હદીસો ખાસ હઝરત અબૂબક (રદિ.)ના ફઝાઈલમાં રિવાયત થયેલી છે.
- ૮૮ હદીસો એવી છે જેમાં હઝરત અબૂબક (રદિ.) અને હઝરત ઉમર (રદિ.) બંનેના નામો છે.
- ૧૭ હદીસોમાં હઝરત અબૂબક (રદિ.); હઝરત ઉમર (રદિ.) અને હઝરત ઉસ્માન (રદિ.) એ ત્રણેનો ઉલ્લેખ છે.
- ૧૪ હદીસોમાં આદેશ ખલિફાઓનો ઝિક્ક છે.
- ૧૬ હદીસોમાં આદેશ ખલિફાઓની સાથે ખીબ સહાબાએ ફિરામ (રદિ.) પણ ફઝાઈલમાં શરીફ છે.

ખામ બધું મળીને ૩૧૬ હદીસોમાં હઝરત અબૂબક (રદિ.)નું મુખ્યારક નામ ફઝાઈલમાં મોજૂદ છે.^૧

નમૂના પૂરતી મોડીક હદીસો નીચે લખી છે :

આપની શાનમાં નખીવે કરીમ (સલ.)એ ફરમાવ્યું છે :

‘મા સબખલ્લાહો ફી સદ્રી સયઅલ

લા સબખતોહુ ફિ સદ્રી અખી બક’

‘અલ્લાહ તઆલાએ કોઈ ચીઝ મારા સીનામાં (એવી) નથી નાંખી કે જે મેં અબૂબકના સીનામાં ન નાખી હોધી.’

■

● ૧ ‘મશાઈખે નકસખ-દિના’ : પા. ૧૪ [અ. મુસ્તફા ખાઝરી]

ખીજી જમાએ ઈરશાદે નખવી (સલ.) છે :

‘ઉમર (રદિ.)ની તમામ ઉમરની નેકાઓ કરતાં અબૂબક સિદ્દીક (રદિ.)ની એક નેકા બેહતર છે !’

□

વળી ઈરશાદે ફરમાવ્યો છે કે :

‘તમામ ઉમ્મતનું ઈમાન એક પક્ષામાં મૂકવામાં આવે અને અબૂબક (રદિ.)નું ઈમાન ખીજી પક્ષામાં મૂકવામાં આવે તો ભારી થશે ઈમાન અબૂબક (રદિ.)નું.’

□

હઝરત સરવરે કાએનાત (અલ.)એ ફરમાવ્યું છે :

‘મેં સૌના એહસાનોનો બદલો ચૂકવી દીધો છે; પરંતુ અબૂબક (રદિ.) બાકી છે. કિયામતના દિવસે બક્ષાહપાક એનો અજર આપશે. અબૂબકથી વધારે भारी જ્ઞાત પર કોઈનો એહસાન નથી. અબૂબકે પોતાની જાનથી વધારે પ્રમખવારી કરી, માલ અર્પણ કર્યો, પોતાની સાહબઝાદી ભેડે નિકાહ કરાવ્યા. જો મારા દિલમાં સિવાય મોહબ્બતે ખુદાના ગુનાઈશ હોત તો હું મોહબ્બત રાખતે અબૂબકની.’

‘હે સહાબાઓ ! તમારા પર અબૂબકને (જે) સરસાઈ (છે તે) વિપુલ નવાશિલ, યા તિલાવતે કુરઆન, યા રાત્રિ ભગરણુ, યા માલ ખર્ચ કરવાના કારણે નથી બદલે અક્ષાહે અબૂબકના દિલમાં પોતાની મોહબ્બત એવી આપી છે કે જેનાથી એમને સરસાઈ છે.’

□

હુઝૂર (સલ.)એ ફરમાવ્યું :

‘ખૈરની ત્રણસો ખસલતો છે. બ્યારે ખુદાવંદ તમાલા કોઈ બંદાની સાથે નેકાનો ઈરાદો કરે છે તો એમાંથી કોઈ ખસલત એને આપે છે. અને તે એ ખસલતના જ સખબથી (તેને) જન્નતમાં દાખલ કરશે.’

હઝરત અબૂબક સિદ્દીક (રદિ.)એ અર્ઝ કરી :

‘યા રમુલ્લાહ (સલ.) ! એમાંની કોઈ અસલત મારા પશુ
હો કે નહિ ?’

હરમાન્યુ : ‘તમારામાં સર્વે (અસલતો) હો !’

□

મુબારક ઈરશાદાત

આપ (રદિ.) એક વખતે બાગમાં તારીફ લઈ ગયા. ત્યાં
એક પક્ષીને વૃક્ષની ઝાંચામાં બેસીને બોલે છે કે ‘હાહ હરી અને
હરમાન્યુ’ :

‘હે પક્ષી તને મુબારક હો ! તું આડના ફળ ખાય છે,
ઝાંચામાં બેસે છે અને હિસાબ-કિતાબ વગર કિયામતમાં
નબત પામશે. કાશ ! અબૂતક પશુ તારા જેવો હોત !’

□

ધારીવાર હરમાવતા :

‘કાશ ! હું કોઈ મુસલમાન બંદના સંવાદમાં એનો બાળ
બનીને રહેતો !’

કચારેક હરમાવતા :

‘કાશ ! હું આક હોત, અને અને કાપવામાં આવતો અને
પછી ખામ લેવામાં આવતો !’

વળી કચારેક હરમાવતા :

‘હું ધાસ હોત, જેને બનવરો ચરી જતો !’

□

કોઈ આપની તારીફ કરતું તો હરમાવતા !

‘હે અલ્લાહ ! તું મારા કરતાં વધારે મારો હાલ જાણે છે
અને હું મારો હાલ આ પ્રશંસકના કરતાં વધારે જાણું છું !’

હે અલ્લાહ ! અને એની ધારણાથી સારો બનાવી દે અને
મારી જે જૂરાઈને એ જાણતો નથી તેને માફ કરી દે, અને
એના કહેવાથી મારી પકડ કરીશ નહિ.’

□

‘જે શખ્સ અસ્લાહની મુહબ્બતની મઝા ચાખી લે છે, પછી તેને દુનિયાની તલબની કુરસદ નથી મળતી. ઈન્સાનોથી એને વહીત (મલરામણ) થાય છે.’

■

એક વખતે એક શિકાર આપની સમક્ષ લાવવામાં આવ્યો તો ફરમાવ્યું કે :

‘જ્યારે કોઈ શિકાર મારવામાં આવે છે, ત્યાં કોઈ ઝાડ કાપવામાં આવે છે તો એનું કારણ એજ હોય છે કે તેણે અસ્લાહની તરખીલ ઊડી દીધી !’

■

‘મારા હબીબ (સહ.)એ મને કુકમ આપેલો છે કે કોઈ પણ ઈન્સાનથી કંઈ પણ માંગવું નહિ.’

■

ક્યારેક ખુલ્લામાં ઈન્સાનની પૈદાઈશવું વચ્ચેન કરતાં ફરમાવતા કે :

‘ઈન્સાન જે વખત નબલત (મંદગી)ના સ્થાનેથી નીકળ્યો છે. (વાને એક વખતે પિતાની શર્માહમાંથી અને એક વખત માતાની શર્માહમાંથી)

■

‘હે ભોંઠા ! ખુદશા ખોશી રહો ! જો રહવું ન આવે તો રહવાની સૂરત બનાવો !’

■

એક દિવસે પોતાના ખુલ્લામાં ફરમાવ્યું કે :

‘તે હસીન ક્યાં ત્યાં જમના એકરા ખૂળસૂરત હતા !
તે મુવાનો ક્યાં છે જમને પોતાની જવાની પર મર્વ હતા !
તે બાદશાહો ક્યાં ત્યાં જમણે ચહેરો વસાવ્યા હતા !
તે બહાદુરો ક્યાં ત્યાં જમણે જમના મેદાનમાં હમેશાં વિજેતા થતા હતા !

મેાતે તેઓને હલાક કરી નાખ્યા !
તેઓ કબરના અધારામાં પડેલાં છે !

‘અબરદાર ! કોઈ શખ્સ કોઈ મુસલમાનને હકાર (તુઝ) ન સમજે કારણ કે નાના દરજ્જાનો મુસલમાન પણ અલ્લાહની નજીક મોટો છે.’

‘મે’ ખુઝુમીને તકવા (પરહેઝવારી)માં જોઈ,
તવંગરીને વહીન (આસ્થા)માં જોઈ અને
ઈઝ્ઝતને તવાઝીઅ (વિનમ્રતા)માં જોઈ.’

ધણીવાર દુઆ માગ્યા કરતા હતા કે !

‘યા અલ્લાહ !
મને હક દર્શાવ અને હકની પૈરવીની તોફિક આપ !
મને બાતિલની ઝોળખ આપ અને ઝેનાથી બચવાની તોફિક આપ !
હક અને બાતિલને મારા પર શંકાસ્પદ ન બનાવ !
મને નફસની ધ્રુજાઓને તાબે ન કર !’

સોથી મોટી સમજદારી તકવા (પરહેઝવારી) છે,
સોથી મોટી મૂર્ખાઈ નફામાં કામો છે,
સોથી વધીને સમ્યાઈ અમાનત છે અને
સોથી વધીને જુઠાણું ખયાનત છે.

જ્યારે નાદમી દુનિયાની શોભામાંથી કોઈ શોભાની
મીઝ પર ઈતરાવા મોડે છે તો અલ્લાહ તઆલા તેનાથી
ત્યાં સુધી નારાજ રહે છે જ્યાં સુધી તે આ શોભાની
મીઝથી વિલકુલ અલગ ન થઈ જાય.’

‘જે શરીર હરામ ખાણ્યાથી પરવરિશ પામે છે, જહનમ એના માટે સર્વોત્તમ રહેલાય છે.’

□

હઝરત સલમાન હારસી (રદિ.) આપની અયાદત (ખબર-અંતર પૂછવા) માટે તશરીફ લાવ્યા અને કહ્યું :

‘હે અબૂખક (રદિ.) મને કંઈક વસીયત કરો !’

આપે ફરમાવ્યું :

‘ખુદા તમારા માટે દુનિયા ફતેહ કરનાર છે, તેમાંથી જરૂરત પૂરતું લેજો. વાદ રાખો ! જે કોઈ સવારની નમાઝ અદા કરે છે તે અલ્લાહ તજાલાલી જમીનગીરીમાં જામ છે. એવું ના કરતા કે અલ્લાહ તજાલાલી વચનબગ કરો. અને એ વચનબગ તમને જાધા મોંએ ફોઝખમાં નાંખી દે.’

□

‘જે શખ્સ હાખલ થયો હમરમાં લાથા વિના, જાણે સવાર થયો હરિયા પર ફિસ્તી વિના.’
(લાથાથી મુરાદ નેક અખમાલ છે.)

□

‘જેની ફાસિદ ઘઈ ઝમાન, રહે છે તેના પર જિન્નાત અને આનવદો;

જેવું ખરામ થયું દિલ્લ રહે છે તેના પર ફરિસ્તાઓ.’

□

‘ત્રણ મીઝા એવી છે, જે ત્રણ મીઝા વડે પ્રાપ્ત થતી નથી :
દોલતમંદી ખવાલીસોથી,

જુવાની ખિજાખથી. (સફેદ વાળોને રંગીને કાળા કરવાથી);
અને તંદુરસ્તી દવાઓથી.’

□

‘પસંદ છે મને દુનિવાની ત્રણ મીઝા :

જોતો રહું રસુલુલાહ (સલ.)ના મુખારક એઠરા તરફ;

ખચ્ કડુ પોતાનો માલ રસલુલાહ (સલ.) પર; અને
મારી બેટી રસલુલાહ (સલ.)ની ખીવી રહે.’

□

અંધકાર પાંચ છે અને એના ચિરાગ પાંચ છે;
કુનિયાની મુહમ્મત અંધકાર છે અને એના ચિરાગ પરહેઝ-
મારી છે;
સુનાહ અંધકાર છે અને એના ચિરાગ તોળા છે;
કબર અંધકાર છે અને એના ચિરાગ કલ્મએ ‘લા ઈલાહ
ઈલ્લાહો મુહમ્મદુર્રસુલાહ’ છે;
આપિરત અંધકાર છે અને એના ચિરાગ અમલ છે;
પુલસિરાત અંધકાર છે અને એના ચિરાગ યકીન છે.

□

આઠ મીઝા શોભા છે આઠ મીઝોની:
પરહેઝમારી શોભા છે ફકીરીની;
શુક શોભા છે નેઅમતની;
સબ શોભા છે મુસીબતની;
સહનશીલતા શોભા છે ઈત્મની;
વિનમ્રતા શોભા છે શીખનારા (વિદ્યાર્થી)ની;
રુદનની વિપુલતા શોભા છે ખોદની;
એહસાન ન જતાવવું શોભા છે એહસાનની; અને
નિયાઝ (આજીવી) કરવી શોભા છે નમાઝની.

★

હઝરત સલમાન ફારસી

રદિયલ્લાહુ અન્હુ

□

પાક કર દે મેરે દિલકે।

હર ખતાઓ ઐબસે,

કમલે અસ્હાબે સલમાં

બા ખુદા કે વાસ્તે.

□

હજરત ઉમર (રદિ.)નો ખિલાફત કાળ છે. ઈરાનમાં ઈસ્લામી શાસન સ્થપાઈ ચૂક્યું છે. ઈરાનના પાટનગર મદાઈનના બજારમાં એક શખ્સ-ધાસનો ભારો ખરીદીને એને ધરે ઉપાડી જવા માટે મજૂરની સોધમાં આવે તેમ નજર દોડાવી રહ્યો છે. તેની નજર થોડે દૂર બિલકુલ મામૂલી કપડાં પહેરી બિલેલા એક માણસ પર પડી. પેલાએ હાક મારી :

‘હે મજૂર! બહીં આવ! ચાલ આ ધાસનો ભારો મારા ધરે ઉપાડી લે!’

પેલા માણસે નજીક આવી ધાસનો ભારો માથે ઉપાડી લીધો અને તે શખ્સની સાથે ચાલવા માંડ્યો. રસ્તામાં કેટલાંક શહેરીજનો દોડી આવ્યા અને અત્યંત વિનમ્રતાપૂર્વક આગ્રહ કરવા લાગ્યા :

‘અરે આપ આ શું કરી રહ્યા છો! લાવો ભારો બમને આપો અમે ઉપાડી લઈએ!’

ધાસ ખરીદનાર શખ્સને નવાઈ લાગી. તેણે એકને પૂછ્યું :

‘તમે શાને આટલો આગ્રહ કરો છો? એ કાણ છે!’

પેલા માણસે નવાઈથી તેની તરફ જોઈને ઉત્તર આપ્યો :

‘તમે આ શહેરમાં નવા લાગ્યા છો! તમે જાણખતા નથી! એ આપણા શહેરના હાકિમ (ગવર્નર) છે!’

પેલા માણસને પોતાની ભૂલ સમજાઈ. તે હરખરવા લાગ્યો :

‘સાહેબ, મને માફ કરો, મારી ભૂલ થઈ. મેં આપને જાણખ્યા નહિ. લાવો ધાસનો ભારો અને આપી દો. હું કોઈક મજૂર જોડે ધરે લઈ જઈશ.’

આપે ભારો માથેથી ઉતાર્યા વિના જવાળ આપ્યો :

‘મેં આ કામ અલ્લાહના માટે કર્યું છે. જ્યાં સુધી એને આપના ધરે પહોંચાડી દઈશ નહિ ત્યાં સુધી એને માથેથી ઉતારીશ નહિ.’

અને ખરેખર આપે એ ઘાસનો ભારો પેલા શુષ્કના ધરે પહોંચ્યા પછી જ માથેથી ઉતાર્યો. આ ઘટનાથી ઘાસ ખરીદનાર માણસ શરમથી પાણી પાણી થઈ ગયો.

એ ત્રવર્ગેર કોણ હતો?

એ હતા રસુલુલ્લાહ (સલ.)ના મહાન સહાથી હજરત સલમાન ફારસી (રદિ.).

ઈસ્લામ સ્વીકાર

રસુલે પાક સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમ હિજરત કરીને મહીના પંદરમાં તો પ્રથમ થોડા દિવસ આપે કુબામાં થોભીને આરામ કરાવ્યો હતો. એ ફરમાન ફારસ (ઈરાન)ના વતની સલમાન આપની સેવામાં આવ્યા અને બાદમાં મુસલમાન બની ગયા.

એ ઈરાન દેશના વતની હતા. સત્તની શોધમાં મા-બાપ, ધરખાર, વૈભવ-વિલાસને છાત ભારીને વતનથી નીકળી પડ્યા હતા. ધૂનના પાકા હતા. સ્વભાવે પરાક્રમી અને સાહસપૂર્વક હતા. પ્રવાસની પારાવાર યાતનાઓ વેડતાં, હામાનાની બેશુમાર લીલી-સુદી-ઓ ભેટાં અતે મહીના પહોંચવામાં સફળ થયા.

એની વિગતો દિલ્લમરુપ અને બોધપ્રદ હોવા ઉપરાંત ભારે રોમાંચકારી અને હેરતખંજેષ્ટ છે. ખુદ હજરત સલમાન ફારસીએ મુસલમાન બનવા બાદ રસુલે પાક સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમને પોતાની આ આત્મકથા કહી સંભળાવી છે.

આત્મકથા

હજરત અબ્દુલ્લાહ બિન અબ્બાસ (રદિ.) ફરમાવે છે કે, સલમાન ફારસીએ પોતાની આત્મકથા વર્ણવતા જ્યારે કહ્યું :

‘હું ઈરાન દેશનો વતની છું. ઈસ્ફહાન પ્રાંતમાં બેઅ નામનું એક નાનકડું સુંદર ગામ છે. એ જ ગામમાં મારો જન્મ થયો. મામાપે લાડકોડથી મારું લાલન પાલન કર્યું. મારા પિતાનું નામ બૂઝખશાન છે. તેઓ ગામના પટેલ

અને બહુ મોટા ખેડૂત હતા. અમે પારસી (જરથોસ્તી) ધર્મ પાળતા હતા. આમને ખુદા માનીને તેની બંદગી કરતા હતા.

પિતાનો હું લાડકવાયો હતો. તેઓ અને બહુ ચાહતા હતા. પોતાની નજરથી કદી અને અજગેર થવા દેતા ન હતા. કુંવારી કન્યાઓ પેટે મારા પર ચાંપતી નજર રાખતા હતા. હું ધરમાંથી બહાર નીકળું તે તેમને પસંદ ન હતું. આ રીતે હું હર વખત ધરમાં જ ઝોંધાઈ રહેતો.

આમના પૂજારી

અમારા ધરમાં એક અગ્નિકુંડ હતો. રાત દિવસ એમાં આગ બળ્યા કરતી હતી. આગ જાળવી એ જ અમારી પૂજા હતી. હું પણ રાત દિવસ એ જ ઈશ્વારમાં લાગેલો રહેતો.

એક દિવસે અમારા ધરમાં સમારકામ ચાલતું હતું. મનુરો તેમાં શેઠાયેલા હતા. મારા પિતાથી ખેતરે જવાય એમ ન હતું. તેમણે અને ખેતરના કામની બધી સમજણ પાડી અને મને ખેતરે મોકલ્યો. હું ખેતર તરફ ઉપડ્યો.

ધરમાંથી બહાર નીકળવાનો બહુ ઝોંઝો પ્રસંગ મળતો હતો તેથી આજે મારા આનંદનો પાર ન હતો. ખુશીઓની લાગણીથી હ્રમતો ને દરેક વસ્તુને ખાનથી જોતો હું મારો રસ્તો કાપતો હતો.

ખ્રિસ્તીઓના દેવળમાં

આજળ જતાં એક સુંદર ઈમારત પર મારી નજર પડી. એ 'ખ્રિસ્તીઓનું' એક દેવળ હતું. હું નજીક ગયો. અંદરથી કોઈના ગાવાનો સ્વર સંભળાયો. હું કાન માંડીને ત્યાં જ બેસી રહી ગયો. ઘણાં માણસો સાથે અગ્નિને કંઈક ગાઈ રહ્યા હતા. તેઓનો અવાજ બહુ દિલકશ અને મધુરો હતો.

હું દેવળમાં દાખલ થયો. મુ' જોઈ છું કે, પુરાની ચહેરા વાળા ટેટલાક લોકો સહ બાંધીને બેસેલા છે ને કોઈ અણુદેખ્યા ખુદાના ગુણગાન ગાઈ રહ્યા છે. તેઓની ઈશ્વારતનો આ તરીકે

મને યમી યયો. તેઓના ઝીતનો દિલકશ સ્વર મારા દિલની આરપાર નીકળી યયો.

આ તેઓની નમાઝ હતી. હું તેઓની નમાઝનું આ દૃશ્ય જોવામાં આવે તદ્દલિન બની યયો કે, જેતરે જવાનું ને જલ્દી ઘેર પાછાં ફરવાનું પણ જૂલી યયો. જ્યારે તેઓની નમાઝ પૂરી થઈ ત્યારે મેં કહ્યું,

‘મને તમારો ધર્મ યમી યયો છે. ખાસ કરીને બંદગી કરવાની તમારી આ રીત મને બહુ પસંદ પડી છે. મતાવો તમારા ધર્મનું મુખ્ય મથક કયાં છે?’

મારી વાતથી તેઓ બહુ ખુશ થયા. એક પાદરી બોલ્યો,
‘અમારા ધર્મનું મુખ્ય મથક સૌરીયામાં છે. ત્યાં જ અમારા વડા પાદરીઓ રહે છે.’

પિતાએ કોઠડીમાં પૂરી દીધી

સૂરજ આશમી યયો હતો. ચારે તરફ અધારું જવાઈ ગયું હતું. તેઓ સાથે થોડી બાર વાતચીત કરીને હું ઘર તરફ ઉપડ્યો. પિતાજી મારી ચિંતામાં બેચેનીથી આંટા મારતા હતા. મારી શાધમાં તેમણે એતરફ માણસોને કોઠાવી દીધા હતા.

હું ઘરમાં દાખલ થયો. પિતાજીએ કોઠીને મને કોઠે વળગાવી દીધી. પછી પ્રેમથી ખુજ્યું,

‘બેટા ! તમે કયાં હતા ? મેં તમને કહ્યું ન હતું કે સાંજ પહેલાં આવી શાગજોડા !’

હું તો આજે કોઈ અનેરી જ ધૂનમાં હતો. મેં કહ્યું,

‘પિતાજી ! જેતરને રસ્તે ખ્રિસ્તીઓનું દેવળ છે ત્યાંથી પસાર થતાં ગાવાનો અવાજ આવ્યો. હું ત્યાં થોભી યયો. ગાયનનો અવાજ બહુ ખારો ને દિલકશ હતો. હું બેધડક અંદર ચાલ્યો યયો. કેટલાક નૂરાની ચહેરાવાળા લોકો બેભા બેભા નમાઝ પઢતા હતા. આ દૃશ્ય જોવામાં હું આવે તદ્દલિન

બની ગયો કે, ખેતરના કામકાજનું પલ્લુ મને ભાન નહિ રહ્યું. સૂરજ ડુબી ગયો ને અંધારું છવાઈ ગયું ત્યારે મને હોશ આવ્યા : મારા આત્માએ પુકાર પાડી કે, એજ ધર્મ સાચો છે. આપણો ધર્મ ખોટો છે.'

પિતાશ્રીએ કહ્યું,

‘ખબરદાર બેટા! આમ બોલવું નહિ. અગ્નિ દેવતા સાંભળી સેશે તો તને જલ્દનનથી આગમાં નાખી દેશે! ધર્મ તો આપણો જ સાચો છે. ખ્રિસ્તીઓના ધર્મમાં શું ધરું’ છે, એ તો સાવ ખોટો ધર્મ છે.

મેં જુસ્સાથી કહ્યું,

‘પિતાશ્રી! આપણો ધર્મ સાચો કેવી રીતે હોઈ શકે! આપણા ધર્મમાં આમની પૂજા થાય છે! આજને આપણે પોતાના હાથે સળગાવીએ છીએ, એ ખુદા કેવી રીતે હોઈ શકે! ધર્મ તો મને ખ્રિસ્તીઓનો જ સાચો લાગે છે. માત્ર એક ખુદાની બંદગી, અલ્લહેખ્યા ખુદાની નમાઝ, એવો ખુદા જેણે આખા જગતનું સર્જન કર્યું’. જેનો કોઈ ભાગીદાર નથી, મારો આત્મા આમને ખુદા માનવાનો ઈન્કાર કરે છે. હવે હું આમની પૂજા નહિ કરું. બસ અલ્લહેખ્યા ખુદાની બંદગી કરીશ. તેની મહાનતાનાં ગીતો લલકારીશ. પાક પરવરદિમારના સોગંદ ખ્રિસ્તીઓનો ધર્મ આપણા ધર્મથી ઉત્તમ છે.’

□

ધર્મ વિરુદ્ધ બેળવાના વિચારો બાણીને પિતાશ્રી બહુ નારાજ થયા. તેમણે મારા પગમાં બેડીઓ પહેરાવીને મને ઘરની એક કોઠડીમાં પૂરી દીધો.

સીરીયા પહોંચ્યા

હું શાંતિ અને ધીરજથી અણાહના બરોસે કોઠડીમાં પૂરાઈને પોતાના દિવસો વિતાવવા લાગ્યો. મારી રહ પાંજરામાં પૂરાએલા પંખી પેઠે બેચેન હતી. બહીને ખ્રિસ્તીઓ પાસે જવા માટે પાંખો

ફરડાવતી હતી ! મેં મારે સાવચેતીથી ધરના એક નોકરને પોતાનો રાત્રદાર બનાવી લીધો. એ મારો વફાદાર માણસ સાબિત થયો. મેં એના મારફતે દેવળના ખ્રિસ્તીઓને સદેશો મોકલાવ્યો કે, સીરીયાથી વેપારીઓનો કાફલો આવે તો જુખી રીતે અને તેના સમાચાર આપવા !

થેડા જ દિવસો બાદ સીરીયાનો કાફલો ઈસ્ફહાન આવ્યો. ખ્રિસ્તીઓએ અને બધુ કરી, મેં પોતાના છૂટકારા માટે અગાઉથી જ બધું જોઠરી રાખ્યું હતું. અવાસની બધી તૈયારીઓ સંપૂર્ણ કરી લીધી હતી. યોજના મુજબ પૂરી સાવચેતી અને સાવધાનીથી મેં મારી બેઠીઓ કપાવી નાખી. રાતના અધારામાં યુવકાપ ધરમાંથી નીકળ્યો ને લપાતો છુપાતો કાફલાવાળાઓને જઈ મળ્યો.

આ કાફલો સીરીયા તરફ જતો હતો. હું એમાં સામિલ થઈ ગયો. સત્તની રોધમાં આ મારો પ્રથમ અવાસ હતો. ધરનાર, માળાપ, ભાઈબહેન, એશઆરામ અને વતન દરેક વસ્તુને છોડીને હું જતો હતો. પરંતુ મને એનો કસો મજ ન હતો. સાચા ખુદા સુધી પહોંચી જવાની અને ધૂન લાગી હતી. મંઝીસો પર મંઝીસો વટાવતાં થોડા જ દિવસોમાં સીરીયાની ધરતી પર અમે પગ મૂક્યો.

પાદરીના વેશમાં સેતાન

મેં લોકોને પૂછ્યું,

‘ખ્રિસ્તીઓનો સૌથી વડો પાદરી કોણ છે ?’

તેઓએ કહ્યું કે,

‘ફલાણા દેવળમાં આ નામનો જે પાદરી રહે છે તે જ અહીંનો સૌથી મોટો પાદરી છે.’

આ સાંભળતાં જ હું ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો. દેવળ આવતાં સીધા બેઘડક દેવળની અંદર ચાલ્યો ગયો. શું જોઈ હતું કે, લાંબી દાઢીવાળા નૂરાની ચહેરાવાળા એક ધર્માત્મા ત્યાં બેઠેલા છે. કેટલાંક બીજા લોકો પણ તેમની સાથે બેઠેલાં છે. હું પણ સલામ કરીને ત્યાં બેસી ગયો. મારા દિલમાં કસો ડર ન હતો.

અદભૂત મેં કહ્યું,

‘મહારાજા! હું ઈરાન દેશમાં આવેલા ઈસ્લામ પ્રાંતનો વતની છું. મને આપનો ધર્મ બહુ પસંદ પડ્યો છે. એના જ ખાતર માળાપ અને વતનનો ત્યાગ કરીને અહીં આવ્યો છું. ત્યાહું છું કે, આપની સેવામાં રહું. આપના ધર્મની વાતો શીખું. આપની સાથે નમાઝ પઢું. એક ખુદાની બંદગી કરીને પોતાના દિલ અને આત્માને શાંતિ આપું!’

□

પાદરી સાથેજ મારી વાતોથી બહુ ખુશ થયા. તેમણે રાજ્ય-પ્રશાંતી અને દેવળમાં રહેવાની પરવાનગી આપી દીધી. મારા આનંદનો પાર નહિ રહ્યો. હું મનની શાંતિ સાથે દેવળમાં રહેવા લાગ્યો. રાત દિવસ અણદેખ્યા ખુદાની ઈબાદત કરતો. નમાઝ પઢતો, પાદરીની સેવા કરતો ને ધર્મની વાતો શીખતો.

પરંતુ થોડા જ દિવસોમાં મને અબર પડી ગઈ કે, આ પાદરી મારો માણસ નથી. બોડો મઠ્ઠાર અને લુચ્ચો છે. દુનિયાનો લોભી ને પૈસાનો પૂજારી છે. લોકોને ધાન ખેરાતની ગ્રેસ આપતો ને પોતે બધું કબજા કરી જતો. આ રીતે હોલત બેગી કરતાં કરતાં તેણે સાત મોટાં મોટાં માટલાં સોના ત્યાંદીના જારી લીધાં હતાં. મારા દિલમાં એના પ્રત્યે ધિક્કારની લાગણી ઉત્પન્ન થઈ ગઈ. પણ મેં મારા કામ સાથે કામ રાખ્યું. એની કસ્ટી એની સાથે.

દિવસો પસાર થતાં રહ્યા ને આ મઠ્ઠાર પાદરી તરફ મારી નકરત વધતી રહી. છેવટે એની બિંદગીના દિવસો પૂરા થયા ને મરી ગયો. લોકોએ એક નવા પાદરીની દેવળમાં નિમણૂક કરી.

નવો પાદરી

આ પાદરી બહુ નેક અને સદાચારી હતો. ખુદાએ વાહિદનો સાચો પૂજારી હતો. રાત દિવસ અલાહની ઈબાદતમાં લાગેલો રહેતો. દરેક કામ પૂરી પાળંદી સાથે કરતો. મેં આજ સુધી આવો નેક અને સરીખતનો પાળંદ ઈન્સાન જોયો ન હતો. હું

તેના પાકસાઈ જીવન અને નિખાલસ ધર્મપાલનથી બહુ જ પ્રભાવિત થયો. તેની મુહુર્જીત મારા દિલમાં ઘર કરી ગઈ, રાત્રિન પડછાયા ખેંઠે તેની સાથે લાગેલો રહેતો. દિવ્યોન્નનથી તેની સેવા કરતો. તેની પાસેથી ધર્મની વાતો શીખતો.

અસોસ કે વધુ સેવા કરવાનો ને તેના જીવનથી લાભ લેવાનો અને પ્રસન્ન નહિ મળ્યો. તેનો સમય પણ પૂરો થઈ ગયો હતો. અને થયું કે, હવે તે આ દુનિયામાં ઘોડાકા જ લલાકોનો મેઠમાન છે. હું કુઝી દિલે તેની સેવામાં ગયો ને રડતા સ્વરે બોલ્યો,

‘શુરુશુ ! દુનિયામાં કોઈ રહ્યું નથી ને સદા રહેવાનું નથી. આપ મારા શુરુ છો. મેં આપની પાસેથી લઈ શીખ્યું છે. આપનો વિચાર મારા માટે જાતિ વસમો થઈ પડ્યો. હવે અને જતાવો કે, આપના બાક મારે ક્યાં જરૂં ને શું કરવું ? દીનનો ઈશ્વર હાસિલ કરવાની તરફ કોની સેવામાં જઈને છુટાવું ?’

૨૬ પાદરીએ નિસાસો નાખતા કહ્યું,

‘બેટા ! હું કેશન છું કે, તમને શું વસિયત કરું ને કોની સેવામાં મોકલાવું ! નેક લોકો દુનિયાથી છૂટતાં જઈ રહ્યાં છે. ખુદાના સાચા પૂજારી, ને ધર્મના સાચા અનુયાયી બહુ જ જોવા રહી ગયા છે. હઝરત ઈસા (અલે.)ના આઠાશી ધર્મમાં લોકોએ નવી નવી વાતો ઉમેરી દીધી છે. આમ છતાં અક્ષાફના નેક જગા દુનિયાથી મરી ગયા નથી. મુસિલ શહેરમાં અક્ષાફનો એક જગા રહે છે. તે ખુદાનો સાચો પૂજારી છે. મૂળ આઠાશી ધર્મ પર ચાલનારો છે. મારા મરણ બાદ તમે તેની સેવામાં રહીને ધર્મની વાતો શીખજો !’

મુસિલ શહેરના પાદરીની સેવામાં

મારા આ મુરખી નેકદિલ પાદરીના અવસાન પછી હું મુસિલ શહેર તરફ ઉપડ્યો. તેમણે જતાવેલા નવા પાદરીની

મુલાકાત લીધી ને મારી પૂરી કથા મેં તેને સંભળાવી. મારી કથા સાંભળીને તેમની આંખોમાંથી દડ દડ આંસુ વહેવા લાગ્યાં.

મુસિલમા આ પાદરી સાહેબ પણ એક ખુદા રસીદા છુઝુમ હતા. બહુ પાકળાઈ ને પરહેઝમાર હતા. હું દિલોબનથી તેમની સેવામાં લાગી ગયો ને દીનની વાતો શીખવા લાગ્યો. તેમણે બહુ પ્યાર અને સ્નેહથી મને કેળવવા માંડ્યો. પરંતુ અફસોસ કે, તેમના જીવનનો જામ પણ છલકાઈ ગયો. ટૂંક મુદતમાં તેમની અંતિમ પળો પણ આવી લાગી.

જ્યારે તેમની દશા વધુ બગડી ગઈ ને મને મરુ કે, આ એમનો આખરી વખત છે તો હું આંસુબીની આંખે તેમની સેવામાં ગયો ને હફ્તેબાઈ સ્વરે બોલ્યો,

‘મહોત્મા ! મને કંઈ વસિયત કરો ને હરમાવો કે, આપના પાદ્ર મારે કયાં જવું ને શું કરવું ?’

મારી વાત સાંભળીને તેમનું હૈયું ભરતું આવ્યું. એક પળ માટે તેઓ ખામોશ રહ્યા ને પછી મસ્તક ઉપાડીને કરુણ સ્વરે બોલ્યા,

‘બેટા ! કેરાન હું કે, તમને શું સલાહ આપું !! દુનિયામાં મારે કોર ગુમરાહીનો અંધકાર ફેલાયેલો છે. હઝરત ઈસા-એ આલેહિસા આકાશી ધર્મ પર ચાલનારા બહુ જ ઝોજા લોકો રહી ગયા છે. અલખત નસીબેન શહેરમાં એક ખુદા રસીદા છુઝુમ રહે છે. તેઓ ખુદાના સાચા પૂજારી ને મૂળ આકાશી ધર્મના અનુવાચી છે. બની શકે તો ત્યાં જશો ને તેમની સેવામાં રહીને ખુદાએ વહદકુ લાશરીકની બંદગી કરો.’

નસીબેનના પાદરીની સેવામાં

એમના અવસાન પછી મેં નસીબેનનો રસ્તો લીધો. પ્રવાસની મંઝિલો વટાવતો જઈ ત્યાં પહોંચી ગયો. મેં મારી પૂરી આત્મ-કથા તેમને સંભળાવી દીધી. તેઓ બહુ ખુશ થયા ને રાજખુશી-

થી મને પોતાની પાસે રહેવાની પરવાનગી આપી દીધી. આ યુગ્મ
પણ ખરેખર બહુ પહેંચેલા હતા. હું ભારી આ ખુશનસીબી પર
અદ્વાહનો આજાર માનતો આ મહાત્માની સેવામાં રહેવા લાગ્યો.

પરંતુ થોડા જ દિવસો બાદ એમના મૃત્યુનો સંદેશો પણ
આવી લાગ્યો. બહુ મોટી ઉમરના યુગ્મ હતા. હાલત વધુ બગડી
ગઈ. હું ધક્કતા દિલે ને રડતી આંખે તેમના ચરણોમાં બેસી ગયો.

મેં કહ્યું,

‘મહાત્મા! કુદરતના ખેલ ન્યારા છે. તેના બેદને કાશુ
પામી શક્યું છે! ઈરાનથી રખડતો રઝળતો સીરીયા
પહેંચ્યો. ત્યાંથી મુસિલ ગયો ને પછી આપની સેવામાં
નસીબન આપ્યો. હવે આપ પણ અમને રડતા છોડીને
ખુદાના દરબારમાં સીધાવવાની તૈયારી કરી રહ્યા છો. કૃપા
કરીને મને વસિયત કરાવો કે, આપના અવસાન પછી
મારે ક્યાં જવું ને કોની સેવામાં રહીને ધર્મની વાતો
શીખવી?’

તેમણે રડતાં રડતાં કહ્યું,

‘બેટા! દુનિયામાં યુમરાહીતો અધકાર ફેલાઈ રહ્યો છે.
સોફિ મઝહબથી દૂર થઈ ગયા છે. ખુદાને છોડીને
સૈતાનની તાબેદારી કરી રહ્યા છે. આકાશી ધર્મ તેના મૂળ
સ્વરૂપે બાકી રહ્યો નથી. હંઝરત ઈસાને માનનારા તો
ધણાં છે પણ તેમના પગલે માલનારા દેખાતા નથી. ભારી
ભણ મુજબ દુનિયામાં એક જ શખ્સ એવો છે જે આકાશી
ધર્મનો સાચો અનુયાયી છે. એ મહાત્મા શામ દેશના
“ઉમૂરિયા” શહેરમાં રહે છે. તમારાથી બની શકે તો તેમના
દર્શનથી પાવન થજો ને તેમની સેવામાં રહેજો!’

શામના પાદરીની સેવામાં

આ પાદરીના અવસાન પછી હું વિના વિલંબે શામ તરફ
ઉપડ્યો. સતત પ્રવાસ ખેડતો ને મંઝિલો પટાવતો હું શામ

પહોંચી ગયો. સમુરિયા પહોંચી હું ધડકતા દિલે સીધા દેવળમાં દાખલ થઈ ગયો. એક નૂરાની ચહેરાના છુઝુર્ગ કેટલાક માથુસે સાથે ત્યાં બેઠેલા હતા. હું સલામ કરીને અલબથી એક તરફ બેસી ગયો.

છુઝુર્ગે ખાર અને મીઠાશથી પૂછ્યું,
'બેટા! ક્યાંથી આવો છો?'

મેં भारी પૂરી કયા પ્રથમથી છેવટ સુધી સંભળાવી દીધી. આ રોમાંચકારી અને સાહસથી ભરપૂર કયા સંભળીને તેઓ હંમ થઈ ગયા. भारी હિંમતની દાદ આપતાં તેઓ કહેવા લાગ્યા,

'બેટા! તમે ખરા ધર્મપ્રેમી છો. દીન ખાતર તમે અનેક તકલીફો વેઠી છે. બહુ મોટા બોમ આપ્યો છે. હું તમને ખરા દિલથી આવકાર આપું છું. તમને રાજી ખુશીથી અહીં રહેવાની પરવાનગી આપું છું.'

ખરેખર આ છુઝુર્ગ બહુ મોટા મહાત્મા હતા. રાત દિવસ અલ્લાહની વાદમાં મશગૂલ રહેતા હતા. એમની ઈમાદતો અને દુઆઓમાં એટલું હતું, એટલું આકર્ષણ હતું કે, દિલ બનાંયાસે તેમના તરફ ખેંચાઈ હતું. એમનો નૂરાની ચહેરો જોઈને જ ખુદા વાદ આવતો હતો. भारી ઉપર એમણે માયા અને ખારનો ઘોષ વહાવી મૂક્યો. રાતની ઈમાદતો અને દુઆઓમાં પણ હું તેમની સાથે શામિલ રહેતો. સમય મળતાં કંઈક મહેનત મજૂરી પણ કરી લેતો. આ રીતે ટૂંક સુદ્ધમાં भारી પાસે ગાય બકરાંની સારી જેવી સંખ્યા થઈ ગઈ.

આખરે એમણે પણ માંદગીનો ખાટલો પકડી લીધો. હું દુઃખી દિલે તેમની સેવામાં ગયો ને આંસુ નિમળતી આંખે બોલ્યો,

'મહાત્માજી! આપને તો ખબર છે કે, હું ક્યાં ક્યાંની ઠોકરો ખાતો ને જેવી જેવી વાતનાઓ વેઠતો આપની સેવામાં આવ્યો છું. હવે આપ પણ અમને રહતા છોડીને ખુદાના દરબારમાં જવાની તૈયારી કરો છો. આરા મુરખી! મને

વસિયત કરો કે, આપની વફાત બાદ મારે ક્યાં જવું ને શું કરવું ?

અસ્લાહનો આ નેક બંદો બહુ ખ્યાનથી મારી વાતો સાંભળતો રહ્યો. પછી બહુ ખ્યાર અને દહેની લાગણીથી કહેવા લાગ્યો,

‘વફાથી પુત્ર! ખુદાના સોગંદ, હવે દુનિયામાં એક પણ શખ્સ એવો નથી જે હજરત ઈસાના આકાશી ધર્મને સાચો અનુયાયી હોય. તમે જ જતાવો, હું તમને કેની પાસે જવાની સલાહ આપું? જમતમાં ચારે તરફ અંધારું જ અંધારું છે. લોકો ખુદાને બૂલાવી બેઠાં છે. સાચા ધર્મને ઊડી ચૂક્યા છે. વાસનાઓના ગુલામ અને દુનિયાના પૂજારી બની ગયા છે !

અલબત્ત હું તમને એક પુરાખબરી સંભળાવું છું. હું તો દુનિયાથી રખસત થઈ જઈશ. ખુદાએ ચાહ્યું તો તમે નેક બખ્તીનો આ સોનેરી સુત મેળવી લેશો. સાંભળો, ખુદાના આખેરી નખીની પધરામણીનો સમય પાછો ગયો છે. અરબની પવિત્ર ભૂમિમાં તેમનો જન્મ થયો. તેઓ “હાને ઈબ્રાહિમ”ના ઝંઝાધારી હશે. લોકોને એક ખુદાની બંદગી તરફ બોલાવશે. કેટલાક બદનસીબ લોકો તેમના દુસ્મન બની જશે. તરફ તરફથી તેમને સતાવશે; ને છેવટે વતનથી તેમને કાંધી કાઢશે.

અસ્લાહના આ આખરી નખી પોતાનું વતન ઊડીને એવા શહેર તરફ હિજરત કરી જશે જે બે કાળા પહાડો વચ્ચે આવેલું છે. ત્યાં ચારે તરફ ખજૂરીઓ જ ખજૂરીઓ હશે. તેમની નુખુવતની નિશાનીઓ છુપાએલી નહિ હશે. મારી દુઆ છે કે ખુદાવંદે કુદુસ તમને પોતાના નખીની ઝિયારતથી પાવન કરે !’

મામ કહીને આ છુકુર્ત ઘોડીવાર માટે ખામોશ થઈ ગયા. તેમનું હૈયું ભરાઈ આવ્યું હતું. મેં જોયું તો તેમની આંખોમાંથી દડદડ આંસુ વહેતાં હતાં. બધો પોતે આ નખીના દર્શનથી

મહદમ રહી જવાનો ભારે ગમ હતો. યોડીવાર પછી જુસ્સાથી તેઓ કહેવા લાગ્યા,

‘વહાલા પુત્ર! આ ઉમ્મી (નિરક્ષર) નખ્ખીની ત્રણ નિશાનીઓ હું તમને બતાવું છું તેને જરાબર યાદ રાખજો :

- ૧ તે સદ્કાનો માલ નહિ ખાશે.
- ૨ તે ભેટ સોગાતની વસ્તુઓનો સ્વીકાર કરશે.
- ૩ તેના જાને ખસાઓની વચ્ચે તુણ્ણવતની મુઠ્ઠર હશે.

બેટા! તમે હિંમતવાન છો. ખતરાઓમાં દૂધી પકવાતું ભણે છો. નસીબ યારી આપે તો જરૂર તેમની સેવામાં જજો ને તેમના દર્શનથી પાવન થજો!’

□

વહ પાદરીથી આવળ બોલાયું નહિ. અચાનક તેમને કિચકા બાવી ને તેમનો પવિત્ર આત્મા પરલોક તરફ પ્રવાસ કરી ગયો. મારી આંખોમાંથી ભણે આંસુઓની નદી વહી નીકળી. જેમ તેમ કરીને એમના કબ્રને દફનની ક્રિયા પૂર્ણ કરી.

■

મારું દિલ અરબની ભૂમિમાં જવા માટે ઉજળા મારતું હતું. યોડા દિવસો પછી ખબર પડી કે, એક કાફલો અરબની સરઝમીન તરફ જઈ રહ્યો છે. હું કાફલાના લોકો પાસે પહોંચ્યો.

મેં ભારે અધીરાઈથી તેઓને કહ્યું,

‘મારે તમારી સાથે આવવું છે. મારાં આ તમામ બેટાં, બકરાં ને ગાયો હું તમને આપી દઈશ. મને પોતાના દેશમાં લઈ ચાલો!’

આ બની કલ્પ કબીલાના વેપારીઓનો કાફલો હતો. મેં પોતાની તમામ પૂંજ તેઓને આપી દીધી. તેઓએ મને પોતાની સાથે લીધા ને કાફલો અરબની સરઝમીન તરફ રવાના થયો. મારી કુલ પૂંજ આપી દેવા છતાં મારું દિલ ખુશ હતું. જેમ જને તેમ જલહી અરબની ભૂમિ પર પગ મૂકવાની મને ધૂન લાગી હતી. અમે મંઝીલો પશ મંઝીલો વટાવી રહ્યા હતા. બ્યારે ‘વાદિલકુરા’

નામના રથએ પહોંચ્યા તો કાફલાના લોકોએ મારી સાથે દગો કર્યો. તેઓ પોતાના વચનથી ફરી ગયા. મારાં ચેટાં, બકરાં ને ગાયો પણ લઈ લીધી ને અને એક વઢૂદીને હાથે વેચી માર્યો.

□

મહીનામાં

આ વઢૂદી અને ગુલામ તરીકે ખરીદીને પોતાને વેર લઈ ગયો. એની કેટલીક વાડીઓ હતી. કું દિનભર તેમાં કામ કરતો ને રાતે ખુદાના દરબારમાં બિભો થઈને દુઆઓ માંગતો કે,

‘પરવરદિમાર! અને તારા આખેરી નખીની સેવામાં પહોંચાડી દેજે! અને આ મુસીબતથી છુટકારો આપજે!’

આ રીતે વઢૂદીની ગુલામીમાં મારા દિવસો વીતવા લાગ્યા. એક દિવસે એકું બન્યું કે, આ વઢૂદીને એક પિત્રાઈ ભાઈ મહીનાથી આવ્યો અને મારા વિશે વાતચીત કરવા લાગ્યો. પછી અને ખબર પડી કે, તેણે અને ખરીદી લીધો છે ને હવે અમારે મહીના જવાનું છે.

કું મારા આ નવા આકા સાથે મહીના તરફ ઉપડ્યો. જલ્દી જામે મહીના પહોંચી ગયા. આ શહેર અને બહુ જ પસંદ પડ્યું. અહીંની એક એક વસ્તુ મને મારા દિલમાં ખ્યાર પેદા થવા લાગ્યો. મારા ઝહેનના પદાં ઉપર એક એક કરીને તે બધી નિશાનીઓ તાઝી થવા લાગી જે ઉમૂરિયાના મહાન પાદરીએ બતાવી હતી. ‘એ કાળી પહાડીઓ, ખજૂરીની વાડીઓ...’ વગેરે.

આ બહુ વિચારીને કું ખુશીની લાગણીઓથી ખૂબી ખૂબી બિઓ અને યકીન તો ન હતો કે, આ તે જ શહેર છે જ્યાં ખુદાના આખેરી નખી હિજરત કરીને પધારવાના છે પરંતુ મારું દિલ ગવાહી આપતું હતું કે, આ તે જ શહેર છે જ્યાં ખુદાના નખી હિજરત કરીને પધારવાના છે. દુનિયાનો દરેક સખ્સ પોતાની આશા પર જીવી રહ્યો છે. કું પણ મારી આશા પર ધુરીલથી રીતે બિહગીના દિવસો ખસાર કરવા લાગ્યો.

આ તે દિવસો હતા જ્યારે અરબના નખી મક્કામાં પોતાની પૈગમ્બરીની બહેનાત કરી ચૂક્યા હતા; ને ઈસ્લામની તબ્લીગમાં પડેલા હતા. પરંતુ મને કશી ખબર ન હતી. ખબર પડતે પણ કેવી રીતે? હું તો રાત્રિનિ અુલામીના ધંધાઓમાં લાગેલો હતો. મારી હાલત ખેતીના જળદ જેવી હતી.^૧

અહલાહના રસૂલ કુબા પધાર્યાના સમાચાર

જ્યારે રસૂલે પાક (સમૃદ્ધાકુ બલૈહિ વસલ્લમ) હિજરત કરીને મદીના પધાર્યા અને કુબામાં કુલસૂમ બિન હિદમના મકાને યોજ્યા તો એક દિવસે અજુબો ગરીબ બનાવ બની ગયો. હું મારા પહ્લો સેફની વાડીમાં કામ કરતો હતો ને એક ખજૂરીની ટાંચે બેસેલો હતો. મારો સેફ એ જ ખજૂરીની ડાયામાં બેઠેલો હતો. શું બેઠું છું કે, તેનો પિત્રાઈ ભાઈ લાંબા લાંબા ડગ કરતો આવી રહ્યો છે.

તેણે આવતાં જ કહ્યું, 'ભાઈ તમે કાંઈ સાંભળ્યું?'
તે બોલ્યો, 'ના ભાઈ, મેં તો કંઈ સાંભળ્યું' નથી.'
તેણે કહ્યું,

'ખુદા આ આરબોનું સત્તાનાશ કરે! મોટા યેવકૂફ ને બહિસ છે. મને તો તેઓની જહાલત પર હસવું આવે છે.'
મારા શેઠે પૂછ્યું, 'કેમ શું થયું?'

તે બોલ્યો,

'હું હમણાં કુબા તરફ ગયો હતો. ત્યાં એક માણસ મક્કાથી આવેલો છે. તે કહે છે કે, હું ખુદાનો પૈગમ્બર છું. મારા ઉપર આકાશથી વહી આવે છે. મારા ઉપર ઈમાન લાવો! ને એક ખુદાની નંદગી કરો...ખુદા બલે બીજું શું શું કહે છે।

- ૧ સહીહ ખજૂરીની એક રિવાયતમાં કવરત સલમાન ફારસી (રદિ.) પોતે ફરમાવે છે કે, હું આ રીતે દસથી વધુ વાર અુલામ તરીકે વેચાણે છું. ગુઓ : 'સીરત મુસ્તફા' જિલ્દ ૧ પા. ૩૧૧

અહોના આરખો પણ ઢેલ્યા નાહાન અને બહિસ છે કે,
તેની આસપાસ ટોળું વળીને બેઠેલા છે ને આવા અબળવા
મુસાફરને પૈશખર તરીકે અપનાવી રહ્યા છે !

આ સાંભળતાં જ મારા તન બદનમાં સનસનાટી પ્રસરી ગઈ.
બધે મારા બદનમાં વીજળીની લહેર દોડી ગઈ. જેનાથી મારી
બે.ટી બે.ટી ઝબ્બણી બિટી. મારું આખું બદન ધ્રુજવા લાગ્યું.
સાથે ખજૂરી પણ ચરચરી બિટી. મને થયું કે, હમણાં હું મારા મહાદી
શેઠના માથા ઉપર ધબ દઈને ગળડી પડીશ. એ જ પ્રભરાટની
દશામાં હું જલ્દી જલ્દી ખજૂરી ઉપરથી ઉતરવા લાગ્યો. મારે
આસ બૂલી ગયો. કાચપત્ર ધ્રુજવા લાગ્યા. જેમતેમ કરીને નીચે
ઉતર્યો ને પેલા મહાદી પાસે જઈને કાંપતા સ્વરે બોલ્યો,

‘મહાશય ! આપ શું પુરાખમરી સંભળાવતા હતા ?’

મારી આ અસ્તાખીથી મારા શેઠને બહુ ખેડું લાગ્યું. તેણે
અસ્તામાં આવીને પૂરી તાકાતથી મને એક તમાચો લગાવી દીધો
ને મને ધમકાવતાં બોલી બીઠ્યો,

‘જા, પોતાનું કામ કરાં તને આ વાતો સાથે શું સંબંધ ?’

પરંતુ હું હેરાશમાં જ રહ્યાં હતો કે હું એક મહાદીનો અલ્યામ છું
તે વાત પણ બૂલી ગયો હતો. શેઠની હું વધુ નજીક ગયો. કાવકું
મેં કરીને ગંભીરતાથી મેં કહ્યું,

‘શેઠજી ! મારે પણ બાણવું હતું કે, આપના ભાઈ શું
પુરાખખર લઈને આવ્યા છે !’

મામલો રફેદફે થઈ ગયો. હું પોતાના કામમાં લાગી ગયો.
મારે બેચેનીથી ઈન્તેઝારની ધડીઓ ગચ્છવા લાગ્યો. ક્યારે સાંજ
પડે ને મને પોતાના કામથી નવરાશ મળે ! દિવસ પહોંચે જવો
લાગ્યો હતો. સૂરજ બધે ચંલી ગયો હતો. હું એક એક ધડી
ગચ્છતો હતો.

પણ નિશાનીઓની ચકાસણી અને ઈસ્લામનો સ્વીકાર

ખુદા ખુદા કરી સાંજ પડી. મેં પોતાનું કામ છોડ્યું. મારી અંધારી ઝૂંપડીમાં ગયો. ખાવા પીવાની થોડીક વસ્તુઓ ભેગી કરી. રાતના અંધારામાં કુખા તરફ ચાલી નીકળ્યો. હું ચાલીને નહિ દોડીને કુખા પહોંચી ગયો.

રસૂલે પાક (સલ.) કુખાની વસ્તીમાં કુલસૂમ બિન હિદમના મકાનમાં થોભેલા હતા. હું મકાનમાં દાખલ થયો. મેં જોયું કે, રસૂલે પાક (સક્કાહુ અલેહિ વસલમ) પોતાના કેટલાક સહાયા સાથે ત્યાં બેઠેલા છે. હું પણ સલામ કરીને ત્યાં બેસી ગયો. મેં ખાવા-પીવાની વસ્તુઓ આપની સેવામાં પેશ કરતાં વિનંતી કરી,

‘હજૂર! મેં સાંભળ્યું છે કે, આપ મકાથી પધારેલા છો. આપની સાથે ખીજા મુસાદિરો પણ છે. મેં વિચાર્યું, ચાલો આપ લોકોની મદદ કરું. આ સદકાની થોડીક વસ્તુઓ લાવ્યો છું. આપ લોકોથી વધુ જોનો હકદાર ખીજો કોણ કોઈ શકે? હ્યો જોનો સ્વીકાર કરો!’

આપે હાથ લંબાવીને મારી પાસેથી એ વસ્તુઓ લઈ લીધી ને પોતાના સાથીઓની સામે મૂકતાં ફરમાવ્યું,

‘હ્યો ખાવા! અમે પૈગમ્બરો સદકાની વસ્તુ ખાતા નથી.’

આપે જોમાંથી કોઈ વસ્તુ આખી સુધ્ધાં નહિ. હું મનમાં ને મનમાં ખુશ થયો ને ખુદાનો શુક્ર અદા કર્યો કે, ચાલો એક નિશાની તો મળી વઈ! થોડી વાર ત્યાં બેસીને હું ચાલ્યો આવ્યો.

□

એક જ ધૂન મારા મસ્તક પર સવાર હતી કે, જેમ જને તેમ જલ્દી કરી વાર આપની સેવામાં પહોંચી જાઉં. એ જ લખંગમાં પીવાની કેટલીક વસ્તુઓ મેં ભેગી કરવા માંડી. થોડા દિવસ બાદ આ વસ્તુઓ લઈને હું રવાના થયો. હવે આપ કુખાથી મદીના પધારી ચૂક્યા હતા. હું આપની સેવામાં હાજર થયો. આપ

પોતાના સહાળા સાથે બેઠેલા હતા. સલામ બાદ પેલી વસ્તુઓ આપના ચરણોમાં મૂકતાં મેં કહ્યું,

‘હુબૂર ! સદકાનો માલ તો આપ ખાતા નથી; નેથી આ કેટલીક વસ્તુઓ હદિયા તરીકે લાવ્યો છું. એનો સ્વીકાર કરો !’

આપે બહુ ખુશીથી આ બધી વસ્તુઓનો સ્વીકાર કર્યો. પોતે પણ ખાધી ને પોતાના સાથીઓને પણ ખવડાવી. આ બેઠ-ને મારા આનંદનો પાર નહિ રહ્યો. મેં મનમાં જ અલાહનો આભાર માન્યો કે, ચાલો ખીજી નિશાની પણ મળી ગઈ. એ પછી હું ત્યાંથી ચાલ્યો આવ્યો.

થોડા દિવસો પછી ત્રીજી વાર હું આપની સેવામાં પહોંચી ગયો. આ વેળા આપ ‘બહાઉલ મરકક’ (જન્મવૃક્ષ બહાઉમ)માં પોતાના કેઈ સહાળીના જનાઝા સાથે પધારેલા હતા. આપે પોતાના પવિત્ર અંગ ઉપર બે ચાદરો ઓઢેલી હતી. આજુબાજુ આપના સહાળા બેઠેલા હતા.

મેં આગળ વધીને આપને સલામ કરી અને બેસવાના બદલે આપની પીઠ પાછળ ચાલ્યો ગયો. ત્યાંથી ફરીવાર આગળ આવ્યો. ફરી પાછળ ગયો. થોડી વાર આ રીતે આપની ફરતે આંટા ફેરવારતો રહ્યો. મારો હેતુ એ હતો કે, કેઈ રીતે આપની પીઠ ઉપર નજર પડે તો ‘મુહરે નુજુવ્વત’ના હશીન કરીને મારી આંખો ઠંડી કરું ને દિલની ચુરાદ પૂરી કરું.

આપ (સલામ) મારો હેતુ સમજી ગયા. આપે ધીરેથી ચાદર પોતાના ખભા પરથી નીચે સરકાવી દીધી. હું તો વાર જ બેઠો હતો. ‘મુહરે નુજુવ્વત’ પર નજર પડતાં જ હું પામલો પેઠે ધસી ગયો. તેને ચુબન આપવા લાગી ગયો. હું મુહરે નુજુવ્વતને ચુબન આપતો જતા હતા ને રડતો જતા હતા.

આપે ધ્યાનથી ફરમાવ્યું, ‘અહીં મારી સામે આવીને બેસો !’

હું આપની સામે જઈને જાદુગદી બેસી ગયો !

હે અબ્દુલ્લાહ બિન અબ્બાસ !

આપને જેવી રીતે હું મારી આત્મકથા આપને સંભળાવું છું તેવી જ રીતે સહાબીની મજલિસમાં બેસીને મેં રસૂલે પાક (સલ.)ને પોતાની આત્મકથા પ્રથમથી છેવટ સુધી સંભળાવી દીધી. કલેમએ શહાદત પઢીને મુસલમાન બની ગયો. મારી આત્મકથા સાંભળીને રસૂલે પાક સહાબી અલૈહિ વસલ્લમ બહુ જ ખુશ થયા. મેં અલ્લાહ તઆલાનો શુક્ર બદા કર્યો કે, તેણે પોતાની કૃપાથી મને ઈસ્લામ અને ઈમાનની દોસ્તથી માલામાલ કરી દીધો.

□

ગુલામીમાંથી મુક્તિ

એ પછી હું મારા ચઢદી માલિકની ગુલામીમાં મશગૂલ રહ્યો એ જ કારણે હું બદ અને ઉહની લડાઈઓમાં શરીક ન થઈ શક્યો.

એક દિવસે આપે મને ફરમાવ્યું,

‘પોતાના આઠા સાથે મુકાતબત કરાવી લો !’

આપનો હુકમ મળતાં હું મારા માલિક પાસે ગયો. તેને આ વાત કરી. તે બોલ્યો,

‘તારે આઠાદ થવું હોય તો મને વાંધો નથી. ૪૦ બ્રાબકર સોનું લાવી આપ ને ત્રણસો ઓઝવા ખજૂરીના રોપી આપ. સોનું મળતાં ને ખજૂરીઓ પર ફળ લાગતાં તું આઠાદ છે.’

■

મેં રસૂલે પાક સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમને આ વાત કરી. આપે ફરમાવ્યું, ‘મંજૂર કરી લો !’

મેં તરત જ માલિક પાસે જઈને આ શર્તોના બદલામાં આઠાદીનું લખાણ કરાવી લીધું.

● ૧ પોતાના માલિક સાથે અમુક શર્તો નક્કી કરીને અથવા ઠરાવેલી કિંમત ચૂકવીને તેની ગુલામીમાંથી આઠાદ થવાને ‘મુકાતબત’ મા કિતાબત કહે છે.

૨ હુગત (સબ્કોશ)માં એક બ્રાબકા વજન બરાબર સાત મારાથી લઈને ત્રણ તોલા સુધી વજન બતાવ્યું છે.

એ પછી આપે પોતાના સહાળાને ફરમાવ્યું,

‘પોતાના ગરીબ બાઈની મદદ કરો !’

દરેક મુસલમાને મારી બનતી મદદ કરી. કોઈએ ખજૂરીના ત્રીસ રોપા અને આપ્યા. કોઈએ વીસ, કોઈએ પંદર તો કોઈએ દસ. આ રીતે પૂરા ત્રણસો રોપા મારી પાસે ભેગા થઈ ગયા.

પછી આપે અને ફરમાવ્યું,

‘સલમાન ! જાવ ખાડા તૈયાર કરો ને અને ખખર કરો.

હું પેલો ત્યાં જાવીને મારા હાથથી બધા છોડવા રોપીશ.’

હું વાડીમાં ગયો ને ખાડા ખોદવા લાગ્યો. મારા સાથીઓએ પણ મારી મદદ કરી. ખાડા તૈયાર થતાં હું રસૂલેપાક (સલ.)ને બોલાવી લાવ્યો. આપ વાડીમાં પધાર્યાં. અમે આપની સામે એક એક છોડવો મૂકતા જતાં ને આપ પોતાના મુખારક હાથ વડે રોપતા જતા. આપ છોડવાને જમીનમાં રોપીને માટી સરખી કરી દેતા. આમ પૂરા ત્રણસો છોડવા આપે પોતાના મુખારક હાથ વડે પહોંચીને વાડીમાં રોપી દીધા.

ખુદાના સોત્રંદ બાઈને કહું છું કે, આમાંનો એક પણ છોડવો સુકાવા પામ્યો નહિ. બધા જ લીલાછમ થઈ ગયા ને એક જ વરસમાં દરેક ઝાડને ફળ પણ લાગી ગયા.

ત્રણસો ખજૂરીઓનું ફરજ તો બહા થઈ ગયું. હવે માત્ર ૪૦ ઊંઝાવક સોનું આપવાનું બાકી હતું. ખુદાની કુદરત જુઓ કે, રસૂલેપાક સહાલાકે અલેહિ વસલ્લમના એક સહાબી એક દિવસે મરઘીના ઈંડા જેવડું સોનું લઈ આવ્યા. આ સોનું તેમને કોઈ ખાણમાંથી મળ્યું હતું. તેમણે રસૂલેપાક સહાલાકે અલેહિ વસલ્લમની સેવામાં આ સોનું પેશ કર્યું.

આપે સોનું લઈને ફરમાવ્યું,

‘પેલો ! મિસ્કીન સલમાન કયાં છે ?’

હું આપની સેવામાં હાજર થયો તો આપે અને સોનું આપતાં

ફરમાવ્યું,

‘હે સલમાન! આ સો! તમારા ઉપર જે કરજ બાકી છે તેના બદલામાં આ ચૂકવી દો!’

મેં સોનું હાથમાં લીધું તો તે મને બહુ જ નજીવું લાગ્યું. મેં નિરાશાથી કહ્યું,

‘યા રસૂલ્લાહ (સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમ)! આ તો બહુ જ નજીવું સોનું છે. આટલાથી મારું કરજ બાદા થઈ શકશે નહિ. ક્યાં ૪૦ બીડીયા સોનું ને ક્યાં આ મરદીના ઈંડા જેટલું સોનું!’

આપ ધુરુકુરાયા ને પછી ફરમાવ્યું,

‘તમે એને સઈ સો. આટલાથી જ અલ્લાહ તમારું કર્જ બદા કરાવી દેશે.’

મેં સોનું સઈ લીધું અને તેને તોલ્યું તો, સોગંદ છે તે ઝાતના, જેના બધિકારમાં સલમાનનો છવ છે, એ પૂરા ૪૦ બીડીયા સોનું હતું! એ સોનું મેં મારા વહીવી માલિકને આપી દીધું અને તેની કુલામીમાંથી આઝાદ થઈ ગયો.

□

એ પછી ખન્દકની લડાઈને પ્રસંગ બન્યો ને હું લડાઈમાં રસૂલે પાક સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમની સાથે રહ્યો. તે પછી તો દરેક લડાઈમાં હું આપની સાથે ને સાથે જ રહ્યો.

હું ઇસ્લામનો બેટો છું

એક વેળા એવું બન્યું કે, હું રસૂલેપાક સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમની મજલિસમાં બેઠેલો હતો. મક્કાના મુહાબિર અને મદિનાના અન્સાર આપની સેવામાં જેસી હીનની વાતો કરતા હતા. અમાનક વાતચીતનો વિષય મારા તરફ પહોંચ્યો. તેઓમાં મીઠી તકરાર થવા લાગી. આ દિલ્લચરૂપ તકરારનો વિષય એ હતો કે,

‘સલમાન કોનો બેટો છે ને ક્યા ખાનદાનનો છે?’

મક્કાના મુકાબિર કહેતા હતા કે,

‘સલમાન (ઈરાનથી હિજરત કરીને આવેલા હોવાથી)
મુકાબિર છે જેથી તે અમારો આદમી છે !’

મદીનાના અન્સાર કહેતા હતા,

‘(કુબૂર (સલ.) મદીનામાં તરારીક લાવ્યા તે) અગાઉથી
જ સલમાન મદીનામાં રહેતા હતા જેથી તે અમારો
આદમી છે !’

તેઓની મોટી તકરાર સાંભળીને રસૂલેપાક સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ
વસલ્લમે ફરમાવ્યું,

‘સલમાનુ મિન્ના અહલલ ખૈત !’

‘સલમાન અમારા અહલે ખૈતમાંથી છે !’

□

અમારે અને કોઈ પૂછવું કે,

‘તમે કેના ખેટા છો ?’

તો કું જવાબ આપતો કે,

‘કું ઈસ્લામનો ખેટા છું !’

□

હઝરત સલમાન ફારસી (રદિ.)ની આત્મકથા અહીં પૂરી
ધાય છે.

• હઝરત સલમાન ફારસી (રદિ.) તરફથી વહ્દીની વાડીમાં
રસૂલેપાક સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વસલ્લમે પોતાના મુળારક હાથ પડે જે
૩૦૦ હોડાના રોપી આપ્યા હતા અને જે એક જ વરસમાં મોટા
થઈને ફળ આપતા થઈ ગયા હતા, એમાંથી બે ખજૂરીનાં ઝાડો
આને ૧૪૦૦ વરસ પછી પણ મોજૂદ છે ને આને પણ દર વરસે
એના ઉપર ખજૂર લાગે છે ! મદીનાથી આશરે બે કિલોમીટર દૂર
આ વાડી આવેલી છે. આને આ વાડી સરકારના કબજામાં છે.^૧

• ૧ ‘સીરતે સરકારે મદીના’ જાન-૨ ખ. ૧૩૨થી ૧૫૩ના આધારે

હઝરત અબૂ દરદા (રદિ.) જોડે બાઈચારો.

ગુલામીમાંથી મુક્ત થવા પછી હઝરત સલમાન (રદિ.) નું નિવાસસ્થાન મસ્જિદે નબવીનો ચબૂતરો (મુશરફ) હતો. જોડે આપ (રદિ.)ની મળવા અસ્થાને સુફરહમાં પણ થાય છે. તે પછી જેવી રીતે કુજૂર (સલ.)એ મક્કાના મુહાજિરો અને મદીનાના અનસારો વચ્ચે બાઈચારો કરાવી આપ્યો હતો તે જ પ્રમાણે મદીનાના મશકૂર અનસારી હઝરત અબૂદરદા (રદિ.) જોડે હઝરત સલમાન (રદિ.)નો બાઈચારો કરાવી આપ્યો. જોડે હવે હઝરત સલમાન (રદિ.) પોતાના દીનીબાઈ હઝરત અબૂદરદા (રદિ.)ના મકાનમાં રહેવા લાગ્યા.

લેકાઈઓ.

કુરેશ મુસલમાનોના હંદર દુશ્મનો હતા. તેર વરસ સુધી મક્કા મુઅઝ્ઝમામાં તેઓએ બારે પરેશાન કર્યાં. અંતે લાચાર થઈને મુસલમાનો હિજરત કરીને મદીના ચાલી આવ્યા. પરંતુ અહીં પણ કાફિરોએ એનથી બેસવા ન દીધાં. બલકે મદિના ઉપર ચડાઈ અને હુમલા કરવા માંડ્યા અને લડાઈઓની એક લટમણ ચાલુ થઈ ગઈ. સૌથી પ્રથમ 'બદર'ની લડાઈ થઈ; તેના બે જ વરસ પછી 'ઉહદ'ની લડાઈ થઈ એ બંનેમાં મુસલમાન જોકે ઓછી સંખ્યામાં હતા પરંતુ અલ્લાહે પોતાના દીને ઇસ્લામને કાફિરો પર વિજય આપ્યો. તમામ શહીદો (રદિ.)એ આ લડાઈમાં ભાગ લીધો પરંતુ હઝરત સલમાન (રદિ.) પોતાની ગુલામીના કારણે શરીર થઈ શક્યા નહિ.

ખંદકનું યુદ્ધ

હઝરત સલમાન (રદિ.) જ્યારે આઝાદ થયા તો સૌથી પ્રથમ ખંદકનું યુદ્ધ થયું. આ વેળા મક્કા અને તેની નજીક તેમ જ દુરના તમામ કાફિરો નક્કી કરીને આવ્યા હતા કે મુસલમાનોને ક્યારે નાખીશું વળી હુમલો સીધો જ મદીના શહેર પર કરવાની એમની યોજના હતી. મુસલમાનો ધણી પરેશાન હતા કારણ કે એક તો એમની સંખ્યા ખૂબ નાની હતી; બીજું મદીનાની ફરતે ઠોઈ કિલ્લો પણ ન હતો જેમાં બરાઈને મુકાબલો કરે.

હજરત સલમાન (રદિ.) ઈરાની હતા એટલે ત્યાંની સુદ પદ્ધતિ-
ઓથી માહિતગાર હતા. એમણે આં હજરત (સલ.)ને કહ્યું કે આવા
વખતે ઈરાનમાં શહેરનાં ચોતરફ ખૂબ જીંડી અને પહોળી ખંદક
(ખાઈ) ખોદવામાં આવે છે કે જેથી કુશ્મન એને પાર કરીને શહેરમાં
આવી ન શકે. અહીં પણ એ જ કરવું જોઈએ.

હુઝૂર (સલ.)ને આ યુક્તિ ઘણી પસંદ પડી. તમામ સહાળા
(રદિ.) ખંદક ખોદવામાં લાગી ગયા. રસુલુલ્લાહ (સલ.) પણ
તેઓ સાથે શરીફ હતા. હજરત સલમાન શરસી (રદિ.) દરરોજ
પાંચ ચોરસજળ ખંદક ખોદતાં હતા !

અલ્લાહની જેબી મદદ

બ્યારે ખંદક ખોદાઈને તૈયાર થઈ ગઈ તો કાફિરોનું લશ્કર
જેની સંખ્યા દશ હજાર કરતાં પણ ઘણી વધારે હતી તે આવી
પહોંચ્યું. તેમણે કહી આ રીતનું સુદ જોઈ ન હતું. તેઓ બહાર
જિલા હતા. સામે ખાઈ ખોદેલી હતી. અને સામે પાર મુસલમાનો
મુકાબલો કરવા માટે તૈયાર જિલા હતા.

બ્યારે કાફિરો શહેરમાં આવી શક્યા નહિ તો તેઓએ મદીના-
ને બેરે કાલ્લો જેથી જરૂરતની કોઈ પણ વસ્તુ શહેરમાં જઈ શકે
નહિ. વીસ-બાવીસ દિવસ સુધી તેઓ બેરે કાલ્લો પડી રહ્યા.
અંતે એક રાતે અલ્લાહે સખત આંધી અને વાવાઝોડ મોકલ્યું.
કાફિરોના તંબૂઓ ઊડી ગયા, કેઓ ઊંધી વળી ગઈ, સાધન સામગ્રી
બેર વિખેર થઈ ગઈ અને તેઓ ગભરાઈને ભાગી ગયા.

હજરત સલમાન (રદિ.)ની આ પ્રથમ લડાઈ હતી જેમાં
એમની યુક્તિ અને ખુદાની મહેરબાની તેમજ જેબી મદદથી મુસલ-
માનોને આટલા મોટા લશ્કર પર ફતેહ મળી.

ઈરાન પર અઢાઈ

ખંદકની લડાઈ પછી આં હજરત (સલ.)ની જિન્દગીમાં
જેટલી પણ નાની મોટી લડાઈઓ થઈ તે સમગ્રીમાં હજરત સલમાન
(રદિ.) શરીફ થયા અને બહાદુરીથી લડતા રહ્યા.

ખીબ ખસીદા હજરત ઉમર ફારુક (રદિ.)ના ખિલાફત કાળમાં પશુ હજરત સલમાન (રદિ.) બિહાલમાં ગરાબર શરીફ થતા રહ્યા. એક વખતે બ્યારે મુસલમાનોનું લશ્કર ઈરાન પર ચઢાઈ કરવા માટે ગયું તો હજરત સલમાન (રદિ.) પણ તેમની સાથે ગયા. જોકે હજરત સલમાન (રદિ.) પણ વંશના કિસાબે ઈરાની હતા પરંતુ હવે મુસલમાન થઈ ચૂક્યા હતા. એમની નજરમાં બધાં જ કાફિરો એક સરખા હતા.

આપે ઈરાનીઓથી કહ્યું :

‘હું પણ ઈરાની હતો પરંતુ હવે મુસલમાન છું’. જો તમે પણ ઈસ્લામ કબૂલ કરો તો અમારા ભાઈ છો; અથવા જો જઝિબા વેશ આપો તો અમારા રક્ષણમાં રહેશો. જો બે પેટી કાઈ પણ શરત કબૂલ ન હોય તો પછી યુદ્ધ માટે તૈયાર થઈ બચો!’

બ્યારે ઈરાનીઓ ઈસ્લામ સ્વીકારવા કે જઝિબાવેશ આપવા તૈયાર ન થયા તો હજરત સલમાન (રદિ.)એ જંગનું એલાન કરી દીધું.

પાણી પર ઘોડા દોડાવી મૂક્યા

ઇતિહાસ બોલે છે કે :

ઈરાનીઓ કાહિસિયાના યુદ્ધ વખતે ‘બહેરહશેર’થી નાસીને કિસાના પાટનગર મદાઈન ખાતે ચાલ્યા ત્યાં અને નાસતાં નાસતાં બહેરહશેર તથા મદાઈનની વચ્ચે આવેલી ટાઈગ્રીસ નદીના પૂલને તેમણે એવા આશયે તોડી-ફોડી નાખ્યો કે ઈસ્લામી સૈન્ય ટાઈગ્રીસ નદી પાર કરી ન શકે.

ઈસ્લામી સૈન્યના સરસેનાપતિ હજરત સમ્દ બિન વક્રાસ (રદિ.) બ્યારે પોતાના સૈન્યને લઈને ટાઈગ્રીસ નદીના કિનારે પહોંચ્યા અને તેમણે પૂલને ધીકતી ધરાનો ભોગ બનેલો જોયો ત્યારે તેઓ નિરાશ નહિ થયા. હજરત સમ્દ (રદિ.) અને હજરત સલમાન ફારુકી (રદિ.)ની આજેવાની હેઠળ સૌ ‘અસ્લાહો

અકબરના નજરા (સુવો) ઉચ્ચારતા પોતાના વૌડાઓ સહિત પાણીથી છલોછલ વહેતી નદીમાં ફેદી પડ્યા. અને વૌડા સમયમાં નદી પાર કરીને સામેના કાંઠે પહોંચી ગયા.

ઈરાનીઓના લશ્કરી દળોએ અચારે મુસલમાનોને આ રીતે આવી પહેંચેલા જોવાં ત્યારે તેમને લાગ્યું કે આ સૈનિકો ઈસ્લામ દોષ્ટ શકતાં નથી પણ જિન્ન અથવા દાનવો (રાક્ષસો) છે. તેથી તેઓ અવિરતપણે:

હેવાં આમઠનઠ, હેવાં આમઠનઠ
દાનવો આવી પહોંચ્યા ! દાનવો આવી પહોંચ્યા !

ના ચિત્કારો કરતા નાસી છૂટ્યા !^૧

ઈસ્લામના મુબહિદોની આવી જ ચરવીરતાના પ્રસંગોને અનુ-લક્ષીને ડો. ઈસ્લામે લખ્યું છે :

હશ્ત તો હશ્ત હય, હરિયાબી ન છોડે હમને;
અહરે જુલમાત મેં, કોળા દિચે વોળે હમને.

ઈસ્લામી સૈન્યના આ રીતે દાઈઓસ નદી પાર કરવાના સમાચાર સાંભળીને શહેનશાહ પઝડેબંદ પશુ મદાઈન શહેર છોડી ફરાર થઈ ગયો.^૨

આપ (રદિ.)ની ફઝીલતો

હઝરત સલમાન (રદિ.) આં હઝરત (સલ.)ની ધણી સેવા-આકરી કરતા હતા. ખુદ આં હઝરત (સલ.) પણ તેમને ધણા આહતા હતા. દુનિયામાં ધણા ઓળાં ભોઠો હઝરત સલમાન (રદિ.) જેવા પ્રશાસનીય અને છુટુર્ગ હશે.

મઝવએ ખંદકના મોઢા પર અનસારો અને મુહાજિરોમાં આ વાત પર ચર્ચા ચાલી કે હઝરત સલમાન (રદિ.) કોનામાંથી

- ૧ અલફારક અને નસેમન.

સૈયદ ઈમામુદ્દીન દરવાહવાલા કૃત : 'હઝરત સલમાન ફારસી (રદિ.)' પા. ૧૬

૨ 'અલ-ફારક'

છે! મુહાબ્બિશ કહેતા હતા કે તેઓ અમારા સમૂહમાં છે કારણ કે ઈરાનથી હિજરત કરીને આવ્યા છે. અનસારીઓ કહેતા હતા કે ના, હઝરત સલમાન (રદિ.) અનસારી છે કારણ કે આ હઝરત (સલ.)ના મદિના આવવાથી પહેલાં જ તેઓ અહીં આવી ગયા હતા!

આ અર્થા અને વાદ-વિવાદ સાંભળી હઝૂર (સલ.)એ ફરમાવ્યું, 'સલમાન (રદિ.) ન તો મુહાબ્બિશમાંથી છે અને ન જ અનસારી છે બલકે તેઓ "અહલે બૈત" છે અને અમારા ખાન્દાનમાંથી છે!'

અલ્લાહો અકબર! આપની ખુશનસીબી અને ધુકુર્ગાનો આથી વિશેષ પુરાવો શું હોઈ શકે!

યહ દુલ્લા ખુલ્લંદ મિલ્લા હસકે મિલ્લ મયા.

ઘણી વેળા રાતના સમયે આ હઝરત (સલ.) એટલે મોડે સુધી હઝરત સલમાન (રદિ.) જોડે વાતો કરતા રહેતા કે 'અઝવાન્ મુતહિહરાત' (પુનીત ખનીઓ)ને એવો આશાસ થતો કે ક્યાંક રાત પૂરી ન થઈ જાય!

અનસ બિન માલિક (રદિ.) કહે છે કે, નખીયે ફરીમ (સલ.)એ ફરમાવ્યું છે કે:

'જન્નતને ત્રણ આદમીઓનો ઈન્તેઝાર છે; અને તે ત્રણ આદમી અલી (રદિ.), અમ્માર (રદિ.) અને સલમાન (રદિ.) છે.'

હઝરત સલમાન (રદિ.)ની ફઝીલતની જોળખ એ છે કે જેનાથી આપ નારાઝ થઈ જાય તેનાથી અલ્લાહ તઆલા નારાઝ થઈ જાય!

એક વેળા હઝરત નિલાલ (રદિ.), હઝરત સુહેબ (રદિ.) અને હઝરત સલમાન (રદિ.) એક જગ્યાએ બેસીને વાતો કરતા

હતા. એટલામાં તે તરફથી અબૂ સુધિયાન (રદિ.) પસાર થયા. અબૂ સુધિયાન ત્યારે ઈમાન લાવ્યા ન હતા.

ત્રણે બોલ્યા,

‘અલ્લાહની કોઈ તલવાર અલ્લાહના આ દુશ્મન (અબૂ સુધિયાન) પર પડી નથી!’

હઝરત અબૂબક (રદિ.)એ આ સાંભળ્યું તો કહ્યું :

‘તમે લોકો કુરેયના સરદાર વિશે આમ બોલો છો!’

આટલું કહીને ચાલ્યા ત્યાં જ અને આ હઝરત (સલ.)ની પાસે આવીને આ બનાવ કહી સંભળાવ્યો.

એ સાંભળીને બાપે ફરમાવ્યું :

‘અબૂબક! એમ લાગે છે કે તમે તે લોકોને નારાજ કરી દીધા. એ સમજી લો કે જેનાથી એ લોકો નારાજ થઈ ત્યાં તેનાથી અલ્લાહ નારાજ થઈ ગયો!’

હઝરત અબૂબક (રદિ.) આ સાંભળીને તબરાઈ ગયા; કોડતાં ત્યાં ચાલ્યા અને જ્યાં સુધી એ યુબુરેને રાજી કરી ન લીધા ત્યાં સુધી સંતોષ ન થયો.

□

હુઝૂર (સલ.) હઝરત સલમાન (રદિ.)ને ખૂબ ચાહતા હતા એટલે સહાબાએ કિરામ (રદિ.) પણ આપ (રદિ.)ની બધી ઈજ્જત કરતા હતા.

એક વખતે હઝરત સલમાન (રદિ.) હઝરત ઉમર (રદિ.)ને મળવા માટે ગયા. હઝર ઉમર (રદિ.) એક તકિયાને ટેક લગાવીને બેઠા હતા. એમને જોતાં જ ભ્રમા થયા અને તકિયો તેમની તરફ સરકાવી દીધો.^૧

■

● ૧ હ. સલમાન ફારસી (રદિ.) : કર્તા : મશીરલ હક બહરી આબાદી ખ. ૧૮ થી ૨૧

સૈયદના ઈમામ અબ્બાસ સાદિક (રદિ.) ફરમાવે છે કે :

‘ઈમાનના દશ દરજ્જાઓ છે.

હજરત સલમાન (રદિ.) દશમા દરજ્જામાં છે;

અબ્બાસ (રદિ.) નવમા દરજ્જા છે; અને

મિકદાદ (રદિ.) આઠમા દરજ્જામાં છે.’

(એટલે કે એ બધામાં હજરત સલમાન ફારસી (રદિ.) ચંદિ-
યાતા છે.)^૧

સાદાઈ અને વિનમ્રતા

આરબમાં આપ એ ઘટના વાંચી ગયા છે કે હજરત સલમાન ફારસી (રદિ.) મદાર્દનના ગવર્નર હોવા છતાં એવા સાદા અને સામાન્ય કપડાં પહેરીને બજારમાં ફરતા હતા કે બાસનો બારે ખરીદનાર એક માણસે આપને અબૂર માની લીધા હતા.

વળી એ જ ઘટનામાંથી આપ (રદિ.)ની વિનમ્રતા પણ સ્પષ્ટ પ્રગટ થાય છે કે શહેરના ગવર્નર હોવા છતાં આપે બાસનો બારે વિના સંકોચે પોતાના માથે ઉપાડી લીધા અને પેલા માણસના ઘરે પહોંચાડીને જ જમ્યા.

આપ (રદિ.) બ્યારે મદાર્દનના ગવર્નર હતા ત્યારે આપને માસિક પાંચ હજાર દિર્હમ પગાર મળતો હતો ! પરંતુ પગારની રકમ મળતાં જ આપ તે રકમ ગરીબો, મિસ્કીનો અને હાસિ નબવી (સલ.)ના આશિકો અને વિદ્યાર્થીઓ પર ખર્ચી નાખતા હતા. અને પોતે ચટાઈઓ અને ટોપલીઓ વણીને તેના વેચાણની આવકમાંથી પોતાનો જીવનનિર્વાહ ચલાવતા હતા.

નુઅમાન બિન હમ્મીદ (રહ.) કહે છે કે,

મેં મદાર્દનના બજારમાં હજરત સલમાન (રદિ.)ને જોયા.

૧ ૬. સલમાન ફારસી (રદિ.) છતાં : સૈયદ ઈમામુદ્દીન ફરમાદવાલા પા. ૨૫

તે વખતે તેઓ ત્યાંના મવનર હતા. પરંતુ ખજૂરની ચટાઈઓ વેચતા હતા અને ફરમાવતા હતા કે :

‘આ ચટાઈને હું ત્રણ દિહમમાં વેચું છું. જેમાંથી એક દિહમની ખજૂરની પટીઓ ખરીદીને ચટાઈ વણું છું; એક દિહમ સફેદા કરી દઈ છું; અને એક દિહમમાંથી પોતાનો અને પોતાના કુટુંબ પરિવારનો જીવન નિર્વાહ કરું છું.’^૧

એક વખતે એક માણસ આપને મળવા આવ્યો. એણે તો આપ બેસીને આટો ગુદો છે. તેણે ખૂબ જ નવાઈ પામીને પૂછ્યું :

‘સાહેબ! આપનો નોકર ક્યાં ગયો? આપ શાને આટો ગુદો છો?’

હઝરત સલમાન (રદિ.)એ જવાબ આપ્યો :

‘નોકર અત્યારે કામસર બહાર ગયો છે. અને એ ઠીક લાગતું નથી કે હું તો બેકાર બેઠેલો રહું અને નોકર પાસે બે કામ કરાવું.’

હઝરત સલમાન (રદિ.) દુનિયાનો ક્યારેય મોઢો કરતા ન હતા. માત્ર આખિરતનો ખમાસ રાખતા હતા. આપ જાણતા હતા કે દુનિયામાં ઘણા ઓછા દિવસ રહેવાનું છે એટલે અહીં સાધન સામગ્રી જમા કરવાની શી જરૂર છે! આપે મકાન સુદાં બનાવ્યું ન હતું. ક્યારેક વૃક્ષની નીચે સૂઈ જતા ક્યારેક મસ્જિદમાં રાત વિતાવી દેતા !

- ૧ આ ૫,૦૦૦ દિહમ જમાર આજથી ૧,૪૦૦ વર્ષ પહેલાંનો છે. જે જમાનામાં માત્ર એક દિહમ (લગભગ ચાર આના)માં પોતાના આખા કુટુંબનો આખો મહિનો જીવન નિર્વાહ ચલાવી શકાતો હોય ત્યારની સૌંધવારીની આજની અસહ્ય મોંઘવારી સાથે તુલના કરીએ તો આજે ૫,૦૦૦ દિહમ પાંચ લાખ રૂપિયા થવા લાગે! આજે કોઈ માણસને માસિક પાંચ લાખ રૂપિયા જમાર મળતો હોય તો તેના મનજનો પારો ન ભણે કેટલો ભોગ ચઢી ભય!

એક વખતે એમના એક અકીદતમંદ માણસે પરવાનગી માંગી કે આપના માટે એક મકાન બનાવી દેવામાં આવે. પરંતુ આપ રાહી ન થયા. બધારે પેલા માણસે ખૂબ આગ્રહ કર્યો તો આપે પૂછ્યું,

‘મકાન કેટલું મોટું બનાવશો ?’

તેણે કહ્યું :

‘એટલું ઘણું કે તમે જિલા ચાઓ તો તમારું માથું છતમાં લાગી જાય; અને એટલું પહેણું કે તમે આઠા પડીને સૂઓ તો તમારા પગ દીવાલમાં લાગી જાય !’

આપે કહ્યું : ‘ઠીક છે, એટલું મોટું મકાન બનાવી શકો છો !’

એક વખતે કુરૈશના સરદારો આપની સામે બેસીને પોતપોતાના કુળ અને ખાનદાન પર ગર્વ કરી રહ્યા હતા. હઝરત સલમાન (રદિ.) ચૂપચાપ બેસીને સાંભળતા રહ્યા. બધારે તેઓની વાત પૂરી થઈ તો આપે માત્ર એટલું જ ફરમાવ્યું :

‘હું તો માટીમાંથી પૈદા કરવામાં આવ્યો છું અને માટીમાં જ મળી જઈશ. હાં, કિયામતના દિવસે જો મારી નેકાએતુ પહોં જારી થયું ત્યારે તો હું ફરીમ અને શુક્રમ છું નહિતર પછી કશીય થઈશ !’

અક્ષાહ અને રસૂલ (સલ.)નો ખ્યાલ

હઝરત સલમાન હારસી (રદિ.) હમેશાં એ વાતનો ખ્યાલ રાખતા હતા કે એમનાથી કેઈ એવું કામ ન થઈ જાય જે અક્ષાહ અને રસૂલ (સલ.)ના કુકમોના ખિલાફ હોય. રસૂલુલ્લાહ (સલ.) એ એક વેળા ઈરશાદ ફરમાવ્યો હતો કે દુનિયામાં જિન્દગી એવી રીતે વિતાવવી જોઈએ જેવી રીતે એક મુસાફર જિન્દગી વિતાવે છે.

હઝરત સલમાન (રદિ.) હમેશાં કસતા રહેતા હતા કે મારી પાસે સાધન સામગ્રી વધારે ન થઈ જાય. એકે આપની વફાત

વખતે આપની તમામ સાધન સામગ્રીની કુલ કિંમત લગભગ વીસ દિહંમ (લગભગ પાંચ રૂપિયા) કરતાં વધારે ન હતી. એક મામૂલી બિહાનું હતું અને તકિયા માટે બે છંટા રાખેલી હતી. એ છતાંયે આપ (રદિ.) ડરતા હતા અને રકતા હતા કે હું મારા મિત્ર આં હઝરત (સલ.)ને કેવી રીતે મોં દેખાડીશ !

□

કોઈ વેળા કોઈથી કોઈ કામ હઝરત સલમાન હારસી (રદિ.) ની ઇજા વિરુદ્ધ પણ થઈ જતું તો આપ એ વિચારે એના વિશે કોઈ શબ્દ ઉચ્ચારતા ન હતા કે અલ્લાહની એવી જ મરજી હતી.

એક વખતે આપ બની લેસ કમ્પીલાની એક ઝી જોડે શાદી કરવા આહતા હતા. પોતાના દીની સાઈ હઝરત અબૂ દરદા (રદિ.) ને માંડુ લઈને ત્યાં મોકલ્યા. તેઓ ત્યાં ગયાં. પ્રથમ હઝરત સલમાન (રદિ.)ની ફજીલતો બતાવ કરી. એ પણ દર્શાવ્યું કે આપ ઈરાની-ઓમાં સૌથી પ્રથમ મુસલમાન છે.

પછી મૂળ મકસદની વાત કરી, કે તેઓ તમારી ફલાણી છોડરી જોડે શાદી કરવા આદે છે. તે લોકોએ જવાબ આપ્યો કે અમે હઝરત સલમાન (રદિ.)થી શાદી કરાવીશું નહિ. બલબત, અગર તમારી ઇજા હોય તો તમારી જોડે શાદી કરાવી આપીએ.

હઝરત અબૂ દરદા (રદિ.)એ જોયું કે આ લોકો હઝરત સલમાન (રદિ.)ને છોડરી આપવા રાજી નથી તો ખુદ પોતે શાદી કરી લીધી. નીકાહ પછી બ્યારે ઘરે આવ્યા તો હઝરત સલમાન (રદિ.)એ પૂછ્યું કે શી વાત નક્કી થઈ? હઝરત અબૂ દરદા (રદિ.) ચૂપ રહ્યા. બસા, જવાબ પણ શું આપે! બ્યારે હઝરત સલમાન (રદિ.)એ ધણે આમલ કર્યો તો બોલ્યા :

‘એ તમે ન પૂછો તો સારું વાત; કારણ કે મેં એવું કામ કર્યું છે કે તમને બતાવતાં શરમ આવે છે !’

હઝરત સલમાન (રદિ.)એ કહ્યું :

‘નહિ, બતાવો !’

તેમણે જવાબ આપ્યો :

‘તે લોકો આપની જોડે શાદી કરાવવા માટે રાત્રી ન હતા
જેટલે મેં શાદી કરી લીધી છે !’

આ સાંભળીને હઝરત સલમાન (રદિ.) બિલકુલ નારાજ ન
થયા બલકે ખુદ પોતેજ શરમિંદા થયા અને બોલ્યા :

‘હવે તો અને પોતાને તમારાથી શરમ આવે છે; કારણ કે
એ સ્ત્રીને અસ્લાહ તઆલાએ તો આપના માટે મુકર્રર કરી
હતી (હતાં) મેં એની ઇચ્છા શાને કરી ?!’

■

ખુશીનો મોકો હોય કે ગમનો, હમેશાં હઝરત સલમાન (રદિ.)
આં હઝરત (સલ.)ના હુકમનો ખ્યાલ રાખતા હતા, અને તેના
પર અમલ કરતા હતા. આપ (રદિ.)ની જ્યારે શાદી થઈ તો
પોતાના મિત્રો જોડે સાસરે ગયા. જ્યારે ઘરમાં જવા માંડ્યા તો
મિત્રોથી કહ્યું કે હવે આપ લોકો સિધાવો. અસ્લાહ આપ લોકોને
જગ્યાએ ખેર (નેક બદલો) આપશે. તેઓ પાછા ફરી ગયા.

ઘરમાં ગયા તો જોયું કે ઘર ખૂબજ સજ્જવેલું છે. ચોતરફ
પહાં અને તોરણો લટકાવેલાં છે. આ જોઈને હઝરત સલમાન
(રદિ.) ઘરમાંથી બહાર નીકળી આવ્યા, અને બોલ્યા :

‘શું આ ઘર ખીમાર છે કે આવી રીતે કપડાં ઝોઢી મૂકેલાં
છે ! કે ખાનાએ કબળા છે જે ગિલાફથી ઢંકાયેલ છે !’

લોકોએ બધી સજ્જવટ હિતારી લીધી અને માત્ર ફરવાઝાના
પહાં રહેવા હીષા સારે હઝરત સલમાન (રદિ.) ઘરમાં ગયા. જોયું
તો (ફહેજનો) માલ-સામાન અને લોંડી-ગુલામ પુષ્કળ છે.

આપે પૂછ્યું :

‘આ બધો માલ-સામાન, નોકર-ચાકર કેના માટે છે ?’

ઘરવાળાઓએ કહ્યું કે તમારા માટે અને તમારી ખીવી માટે છે.
આપે ફરમાવ્યું :

‘મારા મિત્ર હઝરત મુહમ્મદ રસૂલુલ્લાહ (સલ.)એ તો અને
એની વસીયત કરી ન હતી. એમણે તો અને કહ્યું હતું કે

સહમાન ! દુનિયામાં માત્ર એટલો સામાન રાખજો જેટલો એક મુસાફર રાખે છે. હું આમાંથી કંઈ પણ લઈશ નહિ. માત્ર આ ખીવી મારી છે જેની સાથે મારા નીકાલ થયા છે.'

પછી આપે ત્યાં બેઠેલી સીઆથી કહ્યું કે તમે સૌ અહીંથી ચાલ્યા જાઓ તો મહેરબાની. તે બધી ત્યાંથી ચાલી ગઈ. હઝરત સહમાન (રદિ.) બેસા થયા, દરવાજા બંધ કર્યા અને પદા પાડીને ખીવી પાસે આવ્યા અને કહ્યું :

‘શું તમે મારી ઈતમત (આજ્ઞા પાલન) કરશો ?’
તેણીએ કહ્યું :

‘જી હાં ! હું આપના હરેક હુકમનું પાલન કરીશ.’

હઝરત સહમાન (રદિ.)એ કહ્યું :

‘રસુલુલ્લાહ (સહ.)એ ફરમાવ્યું છે કે જ્યારે મીયાં-ખીવી એક જગ્યાએ (એકાંતમાં) મળે તો અલ્લાહને વાદ રાખવું નોઈએ. એટલા માટે જાવો, નમાઝ પઢીએ !’

આમ હમ્મજીવનની શરૂઆત પ્રથમ નમાઝ પઢીને કરી.

સવારે જ્યારે હઝરત સહમાન (રદિ.) બહાર આવ્યા તો મિત્રો રાતની વાતો પૂછવા લાગ્યા. આપ જામોશ રહ્યા. મિત્રોએ આમક હરવાનું શરૂ કર્યું તો આપે ફરમાવ્યું :

‘ઈન્સાનને નોઈએ કે જે મીઝા બહેર છે તેના વિશે તો વાતમીત કરે પરંતુ જે મીઝને અલ્લાહે જુપાવી છે તેના વિશે કંઈ ન પૂછે. આં હઝરત (સહ.)એ ફરમાવ્યું છે કે, એવી બેચરમીની વાતો કરનારા ઝલ્લીલ જાનવરો કરતાં પણ બદતર છે.’

□

ઈદમ

હઝરત સહમાન (રદિ.)ની પૂરી જિન્દગી હકની તલાશમાં દેશ-વિદેશ ધુમવામાં વિતી એટલે અલ્લાહ તઆલાએ આપને ઈદમ પણ ધણે આપ્યો હતો.

હઝરત સમાજ બિન જળલ (રદિ.) ને ધણા મોટા આલિમ હતા તેમણે પોતાના શાગિર્દોયા એક વખતે ફરમાવ્યું કે,

‘ઈસ્મ આર માણસો પાસેથી મેળવજો.’

એ ચારમાં હઝરત સલમાન (રદિ.)નું નામ પણ હતું.

□

ધણી વેળા આં હઝરત (સલ.) હઝરત સલમાન (રદિ.)ના ઈસ્મની તારીફ કરતા હતા. એક વાર આપ (સલ.)એ ફરમાવ્યું કે,

‘સલમાન (રદિ.) ઈસ્મથી હલોહલ છે.’

□

એક વખતે હઝરત સલમાન (રદિ.) પોતાના કોની બાઈ હઝરત બખૂ દરદા (રદિ.)ના ઘેર ગયા. જોયું તો એમની ખીલી ખૂબ જ અસ્તવ્યસ્ત અવસ્થામાં છે. કપડાં મેલા, વાળ ફોળ્યા વિનાના વેરવિખેર.

‘આપે પૂછ્યું’,

‘તમે આ શી હાલત બનાવી રાખી છે ?’

તેણીએ જવાબ આપ્યો કે,

‘તમારા બાઈ [બખૂ દરદા (રદિ.)]ને ઈબાદત કરવામાંથી કુરેસદ જ નથી મળતી ! હું કપડાં વગેરે કેના માટે બદલું !’

હઝરત સલમાન (રદિ.) આ સાંભળીને ત્યાં જ રોકાઈ ગયા. જ્યારે હઝરત બખૂ દરદા (રદિ.) આવ્યા તો હઝરત સલમાન (રદિ.)ના માટે જમવાનું આવ્યું. હઝરત સલમાન (રદિ.)એ હઝરત બખૂ દરદા (રદિ.)ને પણ જમવા માટે તોકયા. હઝરત બખૂ દરદા (રદિ.)એ કહ્યું :

‘હું રોકાયા છું !’

હઝરત સલમાન (રદિ.)એ કહ્યું :

‘જ્યાં સુધી તમે આવો નહિ ત્યાં સુધી હું પણ આઈશ નહિ.’

જ્યારે વધારે મજબૂર કર્યાં તો હઝરત બખૂ દરદા (રદિ.)એ રોકો તોડી નાખ્યો કારણ કે અસ્તકળ અને નફલ રોઝાને આવા

મોઢા પર લોડી શકાય છે. તે પછી જનએ ખાધું.

જ્યારે રાત થઈ તો હંઝરત સલમાન (રદિ.) ત્યાં જ સૂતા હંઝરત અબૂ દરદા (રદિ.) નમાઝ પઢવા માટે ઊઠ્યા. આપે હાથ પકડીને સૂવડાવી દીધા અને કહ્યું કે સૂતેલા રહે. થોડા સમય પછી પાછા ઊઠ્યા. આપે ફરી પાછા સૂવડાવી દીધા. પાછલી રાતે હંઝરત સલમાન (રદિ.)એ તેમને પોતે જમાડીને કહ્યું કે હવે નમાઝ પઢો.

પછી બોલ્યા :

‘તમારા પર માત્ર અલ્લાહનો જ હક નથી. તમારા ઉપર તમારો જાન, તમારી બીવી, બાળકો, મહેમાન, સમા-સ્નેહીઓ સર્વેના હકો છે. માત્ર અલ્લાહનો જ હક કેમ અદા કરો છો. બધાંના હક પૂરા કરો.’

જ્યારે આ બાબત જાં હંઝરત (સલ.)ની ખિદમતમાં રજૂ થઈ. આપ (સલ.)એ ફરમાવ્યું :

‘સલમાન (રદિ.)એ સાચું કહ્યું.’

પછી અબૂ દરદા (રદિ.)ની તરફ ઈશારો કરીને ફરમાવ્યું :

‘તમારા કરતાં સલમાન વધારે અબુધાર (ઈસ્માયીલ) છે.’

□

એ જ પ્રમાણે એક દિવસે હંઝરત સલમાન (રદિ.) જુઝ્માના દિવસે હંઝરત અબૂ દરદા (રદિ.)ના ઘેર ગયા; તો અબુવા મળ્યું કે તેઓ સૂતેલા છે. આપે કારણ પૂછ્યું તો જવાબમાં આવ્યું કે તેઓ જુઝ્માની આખી રાત જાગીને ઈલાહત કરે છે અને જુઝ્માના દિવસે રોડો પાળે છે.

હંઝરત સલમાન (રદિ.)એ હંઝરત અબૂ દરદા (રદિ.)ને જમામા. જ્યારે ખાવાનું આવ્યું તો હંઝરત સલમાન (રદિ.)એ ફરી પાછું એમને ખાવા માટે કહ્યું. તેમણે પોતાની મજબૂરી દર્શાવી કે હું રોડાચી છું. હંઝરત સલમાન (રદિ.)એ આજરે આમ્રક કરીને

● ૧ મશ્હૂરહ હક ફૂત કિતાબ : ‘હંઝરત સલમાન ફરસી (રદિ.)’

તેમને ખવડાવ્યું. તે પછી આં હજરત (સલ.)ની પાસે ગાળ્યા.
આપ (સલ.)એ પૂરો કિસ્સો સાંભળીને ફરમાવ્યું :

‘અબૂ હરદા ! સલમાન તમારા કરતાં વધારે બળ્લુકાર છે.’

આપ (સલ.)એ પોતાનો હાથ હજરત અબૂ હરદા (રદિ.)ની
બાંધ પર ત્રણ વખતે મારીને ફરમાવ્યું :

‘સલમાન તમારા કરતાં ઈસ્મમાં ચઢિયાતા છે.’

પછી ફરમાવ્યું :

‘માત્ર કુરઆની જ રાતને બમરણુ માટે અને રોઝો રાખવા
માટે મજબૂસ ન કરો !’

■

એક વખતે લોકોએ હજરત બલી (રદિ.)ને પૂછ્યું કે :

‘અમીરલ મોમિનીન ! હજરત સલમાન (રદિ.)ના ઈસ્મ
વિશે ક’ઈક ક્ષણો !’

હજરત બલી (રદિ.)એ ફરમાવ્યું :

‘હજરત સલમાન (રદિ.) સુલમાન હાશમી કક્ષાના છે ।
એમણે દુનિયા અને આખરત બંનેનો ઈસ્મ મેળવ્યો છે ।
એમનો ઈસ્મ એક એવો સામર છે જે કદી ચૂકતો નથી !’

■

હજરત સલમાન (રદિ.) કુરઆન શરીફ, હદિસ (ખાઈમલ)
અને તોરાત એ ત્રણે આકાશી મકામોના જિહા અબ્લાસી હતા.
એક વખતે હજરત સલમાન (રદિ.)એ આં હજરત (સલ.)ને કહ્યું કે :

‘મેં તોરાતમાં વાંચ્યું છે કે, બોબન ક્યાં પછી વુઝૂ કરી
લેવાથી નરકત થાય છે.’

હજૂર (સલ.)એ એનું સમર્થન કર્યું.

■

હજરત સલમાન (રદિ.) ઈસ્લામના ચર્મગ, હદીસવેતા અને
શીખ હતા. હદીસોના સર્વમાન્ય સંગ્રહોમાં હજરત સલમાન (રદિ.)

થી રિવાયત થયેલી સાઠ હઠીસો અંશસ્થ થયેલી છે. તેમ જ કુઝૂર (સલ.)ના જમાનામાં એમણે મુશ્કેલી તરીકેની પણ ફરજ બજાવેલી છે.^૧

એક રિવાયત અનુસાર કુઝૂર (સલ.)એ હઝરત અબૂઝર ગફારી (રદિ.) જોડે હઝરત સલમાન ફારસી (રદિ.)નો આઈયારો સ્થાપિત કરી આપ્યો હતો; અને એ જાનને મહાનુભાવો અસ્લાએ સૂફી અને એકલે ખાતિનના સરદાર હતા.^૨

કુઝૂર (સલ.) પછી હઝરત સલમાન (રદિ.)એ ખાતિની ફેઝ હઝરત અબૂબક સિદિક (રદિ.)થી પ્રકલ્પ કર્યો; અને મોટા મોટા જલ્લીલુલ્લ કદ તાબેઈન, ફુકકા, યુહદિસાન, ખાબેદિન અને આરેદિને હઝરત સલમાન (રદિ.)થી બહેરી અને ખાતિની ફેઝ પ્રાપ્ત કર્યો.

ઈન્તેકાલ

હઝરત સલમાન (રદિ.)ની વફાતનો સમય બ્યારે નજીક આવ્યો તો લોકો અવાહત (ખબર-અંતર પૂછવા) માટે આવ્યા. જોયું તો આપ રડતા હતા અને આંખોમાંથી આંસુઓની ધારા વહી રહી હતી. હઝરત સઅદ બિન અબી વક્કાસ (રદિ.)એ કહ્યું :

‘આપ શાને આ પ્રભાણે રડો છો બ્યારે કે રસૂલે કરીમ (સલ.) આપથી ખુશી ખુશી ત્રવા છે અને થોડા સમયમાં જ આપ હોતે હોસર પર તેમનાથી મળશો !’

હઝરત સલમાન (રદિ.)એ ફરમાવ્યું :

‘ન તો હું મોતના ડરથી રડું છું, ન મને દુનિયામાં રહેવાની ઇચ્છા છે. બલકે એટલા માટે રડું છું કે મારી પાસે દુન્યવી સામાન બેહદ જમા થઈ ગયો છે. આં હઝરત (સલ.)એ એની મનાઈ કરી હતી. હવે હું જઈને મારા મિત્રને શું મોકું બતાવીશ !’

● ૧ ‘મહમુદખાતે હઝરત અબી (રદિ.)’

૨ ‘હરુલ એહબુલ’

એકે જે માલના માટે હઝરત સલમાન(રદિ.) રડતા હતા તેની કુદરતિમત તે વખતે ૧૫-૨૦ દિહામ (ચાર-પાંચ રૂપિયા)થી વધારે ન હતી ।

□

એક વખતે કોઈક લકાઈમાં હઝરત સલમાન(રદિ.)ને મુસ્કનો એક ટુકડો માલે જનીમતમાં મળ્યો હતો. તે આપે પોતાની બીવી પાસે મૂકાવી રાખ્યો હતો. બીવી પાસે આપે તે ટુકડો મંગાવ્યો અને કહ્યું :

‘બધાં દરવાજા ખોલી દો અને મુસ્કને પાંચીમાં પીમાળીને મારા ખાટલાની ચો-તરફ છાંટો કારણ કે અત્યારે મારી પાસે એવા મહેમાનો આવનાર છે જેઓ ન તો જિન્ન છે ન જ ઈન્સાન છે. એમને કોઈ જોઈ પણ નથી રોકતું !’

બ્યારે આપના દર્શાવ્યા પ્રમાણે બધું કાર્ય કરી દેવામાં આવ્યું ત્યારે સૌને પોતાના ખંડમાંથી બહાર મોકલી દીધાં અને પોતે ચૂપચાપ સૂતેલા રહ્યા. થોડા સમય પછી લોકોએ આવીને જોયું તો આપની રહ પરવાજ કરી ચૂકી હતી.

‘ઈન્ના લિલ્લાહિ વર્ધન્ના ઇલિયલિ રાજિલન.’

□

આપ એટલા ઈમેનનાથી સૂતેલા હતા કે ખમર સુકાં પડતી ન હતી કે આપનો ઈન્તેકાલ થઈ ગયો છે. બલકે એવું લાગતું હતું કે જાણે ખૂબ માલ નિકામાં પોટેલાં છે ।

□

અમીરલ મોમિનીન હઝરત અલી મુર્તાઝા(રદિ.) એક જ રાતમાં બતીરે તથે અહ^૧ મદીના શ.થી મદાઈન આવ્યા અને આપને ગુસલ આપીને તે જ રાત્રે ફરી પાછા મદીના શ. તશરીફ લાવ્યા.^૨

□

● ૧ તથે અહ^૧ : પળવામાં અમાપ અંતર કાપવાની કિબ્લ શક્તિ.

૨ ‘જવાહરે અલવિયા’ : પા. ૨૬

આપનો ઈન્તેકાલ હઝરત ઉસ્માન (રદિ.)ની ખિલાફતના સમયમાં ૧૦, ૨૦જુલૈ મુરજ્જીય હિ. સ. ૩૮ માં થયો. આપનો મઝારે મુબારક ઈરાનના એક મહત્વના શહેર મદાઈનમાં આવેલો છે.

આપની ઉંમર ઘણી યોટી થઈ હતી. કેટલાક ૨૫૦ અને કેટલાક ૩૫૦ વર્ષની ઉંમર થઈ હોવાનું પણ જણાવે છે. અલ્લાહ બેહતર જાણનાર છે.

□

કરામતો

ઈરાનની ચઢાઈ વખતે, જાણે કામરની સડક પર લોડા દોડાવતાં હોય એ રીતે ટાઈમ્રોસ નદીના પાણી ઉપર લોડા દોડાવીને નદી પાર કરી જવી એ હઝરત સલમાન (રદિ.) અને એમના સાથીઓની ક્ષમ્પટ કરામત છે.

□

‘રવજુર રયાહીન’માં છે કે હઝરત સલમાન (રદિ.) અને હઝરત અબુ દરદા (રદિ.)ની વચ્ચે એક ખાલ્લુ મૂકેલું હતું તે ખાલાએ ‘મુબહાનફલાહ’ કહ્યું એટલા મુધી કે જાને સાહેબોએ સાંભળી લીધું.

જાને સહાબીઓની રહાની તાસીર અને જરફતથી ખાલ્લુ પણ તસ્ખીહ પડવા લાગ્યું અને તેની તસ્ખીહને જાનેએ સાંભળી પણ લીધી એ જાનેની મહાન કરામત છે.^૧

□

એક વખતે આપે જંગલમાં દોડી જતાં હરથુને બેસાવ્યા તો તેઓ તરત જ આપની પાસે હાજર થઈ ગયા.^૨

□

એ જ પ્રમાણે એક વખતે ઊડતી ચઢલીને હાંક મારી તો તે અવાજ સાંભળીને આપ (રદિ.) પાસે ઉતરી પડી.^૩

□

● ૧ ‘કરામાતે સહાબા (રદિ.)’ પા. ૧૪૭

૨ ‘મશાઈએ નકશાનંદ’ પા. ૧૬

૩ ‘મશાઈએ નકશાનંદ’ પા. ૧૬

પોતાના ઈન્તેકાલનો સમય બાણી લેવો, તેમ જ ફરિશ્તાઓના આદર-સત્કાર માટે મુસ્ક મેળવેલું બળ જાંટાવીને પૂર્વ તૈયારી કરી લેવી અને તેમના આગમન સમયે તમામ લોકોને ખંડની બહાર મોકલી આપવા એ હઝરત સલમાન (રદિ.)ની દેખીતી કરામત છે.

□

અુબારક ઈરશાદાત

હમર ખૂબ ઓછી છે અને ઈસ્મ ધણો વધારે છે (માટે) જટલો ઈસ્મ ફીની જરિયાતના માટે આવશ્યક છે તેને હાસિલ કરો, બાહીનો છોડી દો.

□

જો બૂરાઈ બહેરમાં કરતાં હોય તો નેહી પણ બહેરમાં કરો અને જો બૂરાઈ જૂપી રીતે કરતા હોય તો નેહી પણ જૂપી રીતે કરતા રહો કે બંનેના પક્ષમાં સરખાં થાય.

□

એક શખ્સને આપે નસીહત કરી કે વાત-ચીત ન કરો !

તેણે કહ્યું :

‘એ કેવી રીતે બની શકે કે છુવતો રહું અને બોલું નહિ !’

આપે ફરમાવ્યું :

‘અમર ખામોશ નથી રહી શકતા તો સારી વાતો કરતાં રહો; ખરાબ વાતો કરવા કરતાં ચૂપ રહેવું બેહતર છે.’

પેલા શખ્સે કહ્યું : ‘હજી કંઈ વધારે નસીહત કરો !’

આપે ફરમાવ્યું : ‘ગુસ્સો ન કરો !’

તેણે કહ્યું :

‘બ્યારે મને ગુસ્સો આવી બાથ છે તો હું મજબૂર થઈ બાઈ છું; એમાં હું શું કરી શકું છું !!’

આપે ફરમાવ્યું :

‘ઠીક છે; બ્યારે ગુસ્સો આવી બાથ તો ઝોઝામાં ઝોઝું પોતાની અબાન અને પોતાના હાથને કાળમાં રાખો !’

પેલાએ કહ્યું : 'કંઈ વધુ ઈરલાદ ફરમાવો.'

આપે ફરમાવ્યું : 'લોકો સાથે સંબંધ ન રાખો.'

તેણે કહ્યું :

'સુબ્હાનસલાહ ! એ કેવી રીતે શક્ય છે કે દુનિયામાં રહું અને લોકો સાથે સંબંધ વગર રહું !'

આપે ફરમાવ્યું :

'એ સંબંધ રાખો તો પછી સાચી વાત કહો અને અમાનત અદા કરતા રહો.'

ઈન્સાનને જોઈએ કે તે આરામ અને તકલીફ બંને હાલતોમાં અક્ષાહને યાદ રાખે.

જો શખ્સ આરામના વખતે પણ અક્ષાહથી દુઆઓ કરતો રહે છે અને મુસીબતના સમયે પણ દુઆ માંગતો રહે છે તો ફરિસ્તાઓ તેનો અવાજ આગળથી ઓળખતા હોય છે એટલે તેના માટે તેઓ પણ દુઆ કરે છે.

જો શખ્સ આરામમાં અક્ષાહને ભૂલી ગયેલો હોય છે, માત્ર તકલીફના વખતે તેને યોદ્ધા છે તો ફરિસ્તાઓ તેનો અવાજ ઓળખતા નથી એટલા માટે મઝહિરતની દુઆ કરતા નથી.

એક વખતે હઝરત સલમાન (રદિ.) એક શખ્સ જોડે નદી કિનારે ગયા. આપે પેલા શખ્સને કહ્યું નદીમાંથી પાણી પીઓ. તેણે પાણી પીધું. આપે કહ્યું કે હજી વધારે પીઓ. તેણે ખીજું પીધું. જ્યારે તે પાણી પી ને ખૂબ ધરાઈ ગયો તો હઝરત સલમાન (રદિ.)એ પૂછ્યું કે :

'તમારા પાણી પીનાથી નહીનું કેટલું પાણી જોડું થઈ ગયું ?'

તેણે કહ્યું : 'વાહ, પીનાથી તે કંઈ નહીનું પાણી જોડું થાય છે ?'

ત્યારે હઝરત સલમાન (રદિ.)એ ફરમાવ્યું :

‘મારા પ્રિય! એ જ કાલત ઈસ્તમી છે. તમે જેટલો પણ ઈસ્ત કાસિલ કરો તે જોજો છે.’

□

કચ્છરત અબૂદરદા (રદિ.) કચ્છરત અબૂબક (રદિ.)ની ખિલા-ફતના જમાનામાં શામ (સિરીયા) ચાલ્યા ગયા હતા. ત્યાંથી તેમણે કચ્છરત સલમાન (રદિ.)ને પત્ર લખ્યો કે :

‘અહીં (શામ)માં આવ્યા પછી અંધાક તઆલાએ મને થયો. માલ, દોલત અને ઝીલાફ આપ્યાં છે. તદ્દલપરાંત પાક ઝમીન (બેતુલ મુકદ્દસ)માં રહું છું.’

કચ્છરત સલમાન (રદિ.)એ ઉત્તર પાઠવ્યો કે :

‘ઈસ્તમાની પાછી એમાં નથી કે તે પાક જગ્યામાં રહે બસકે ખૂબી એ છે કે તે પોતે પાક હોય. યાદ રાખો કે માલ અને દોલતનો વધારો, આલ ઝીલાફની વૃદ્ધિ આખિરતમાં તમને કંઈ ફાયદો પહોંચાડશે નહિ. તે દિવસે તમારો ઈસ્ત અને ફિસ્ત તમારા કામમાં આવશે.’

એક શખ્સે કચ્છરત સલમાન (રદિ.)ને ભોજન માટે આમંત્ર કર્યો. આપે તેને જણાવ્યું કે ભોજન કરવા માટે મને આમંત્ર કરશો નહિ કેમકે મેં કુબૂર (સલ.)ના પવિત્ર યુગે સાંભળ્યું છે કે :

‘આખિરતમાં સૌથી વધારે બૂખ્યા તે સોકો જ હશે જેઓ કુનિયામાં પોતાના પેદને કાંસી કાંસીને ભરે છે.’

તે પછી કુબૂર (સલ.)એ મને ઉદેશીને શરયાવ્યું :

‘હે સલમાન! કુનિયા મોમિનનું ‘કેદખાનું’ અને કાફિરની જન્મલ છે.’

□

કુનિયામાં મોમિનની ખિસાલ આ પ્રમાણે છે :

એક રોગી છે. તેની સાથે હમેશાં એક હકીમ (ડોક્ટર) રહે

છે. તે તેના રોગથી પૂરેપૂરો પરિચિત છે. તે તેના રોગની દવા પણ જાણે છે. જ્યારે રોગીનું દિલ કંઈક ખાવા ચાહે છે (ત્યારે જો એ વસ્તુ રોગીના માટે હાનિકારક હોય) તો હકીમ એને એ વસ્તુ ખાતા રોકે છે. તે કહે છે કે, ખબરદાર ! આ વસ્તુ ખાશો તો મરી જશો !

આ રીતે હકીમ પોતાના દર્દીને તમે તેમ ખાવા-પીવાથી રોકે છે. છેવટે આ રોગી તંદુરસ્ત થઈ જાય છે.

ખિલકુલ આ પ્રમાણે મૌખિક અને ખુદનો મામલો છે. મૌખિકનું દિલ જાન્ય લોકો પાસેથી અનેક ચીજોની લાલસા કરે છે પરંતુ અધ્યાત્મ તત્ત્વાલા એને આવી ચીજોથી બચાવતો રહે છે. એટલે સુધી કે મૌખિક મૃત્યુને ભેટે છે અને અધ્યાત્મ તત્ત્વાલા તેને જન્નતમા હાખલ કરી દે છે.

કાઈએ આપને પૂછ્યું :

‘એવી કઈ બાઈ છે કે જેની સામે નેહી કંઈજ કામ આવતી નથી ?’

આપે ફરમાવ્યું : ‘તે બડાઈ અને અહંકાર છે.’

□

શ્રીયદના હઝરત ઈમામ જબ્બાર સાદિક (રદિ.)થી રિવાયત છે કે-

હઝરત સલમાન ફારસી (રદિ.) છ ચીજો ઉપર નવાઈ વ્યક્ત કરતા હતા. એ છ માંથી ત્રણ ચીજો એમને હસાવતી હતી અને ત્રણ ચીજો રડાવતી હતી.

જે ત્રણ ચીજો રડાવતી હતી તે આ પ્રમાણે છે :

- ૧ રસૂલે પાક (સલ.) અને સહાબાએ કિરામ (રદિ.)નો વિયોગ.
- ૨ મૃત્યુનો ભય અને મૃત્યુ પછીના બનાવો.
- ૩ કિયામતના દિવસે ખુદાવંદ જબ્બાર અને કહફાર આગળ કર્મોનો જવાબ આપવા માટે બિલા થવું.

જે ગણ ચીજો આપને હસાવતી હતી તે આ પ્રમાણે છે :

- ૧ માણસ દુનિયાની તલમ કરે છે પરંતુ મૃત્યુ એની તાકમાં હોય છે.
- ૨ માણસ પરલોકના અહેવાલથી ગાફેલ હોય છે પરંતુ હક તઆલા તેમજ ફરિશ્તાઓ તેનાથી ગાફેલ નથી; એટલું નહિ તેના પ્રત્યેક કૃત્ય અને તેની દરેક હિલચાલ ઉપર તેમની દષ્ટિ મંડાવેલી હોય છે.
- ૩ માણસ ઘણું હસે છે (પરંતુ) તેને એ વાતની ખબર નથી કે ખુદાતઆલા તેનાથી રાજ છે કે નહિ !

હઝરત કાસિમ

રદિયલ્લાહુ અન્હુ

□

હર રખ દોઝખસે મુજકો

ઔર કર જન્નત નસીબ,

૨૬ હઝરતે કાસિમ (રદિ.)

ધમામે ઔલિયા કે વાસ્તે.

□

નામ અને ખાનદાન

આપનું નામ કાસિમ હતું.

આપની કુનિયત (લકબ) અબૂ મુહમ્મદ હતી.

આપ હઝરત અબૂતક (રદિ.) ના પૌત્ર હતા.

આપના પિતા મુહમ્મદ બિન અબૂતક (રદિ.) હતા.

આપ હિમ્મુલ મોમિનિન હઝરત આયશા (રદિ.)ના ભત્રીજા હતા.

આપ હઝરત ઐનુલ આબિદીન (રદિ.)ના ખાલાઝાદ ભાઈ હતા.

આપ હઝરત સાલિમ (રદિ.)ના ખાલાઝાદ ભાઈ હતા.

આપ હઝરત હિમામ જન્ગર સાદિક (રદિ.)ના નાના હતા.

આપની માતાનું નામ સવદહ ઉમ્મે વધદ હતું.

આપ મહાન તાબેઈન હતા.

આપ પોતાના માદા હદિમ અને હિમ્મ અબ્બાકના કારણે

મદીના શરીફના એક યુજુર્ગમાં મજાતા હતા.

ઈરાનના બાદશાહના નવાસા

રિવાયત છે કે :

હઝરત ઉમર (રદિ.)ના ખિલાફતના જમાનામાં ઈરાન દેશ જતી સેવામાં આપો ત્યારે ઈરાનના બાદશાહ વઝ્રજર્જની ત્રણ રાજકુમારીઓ કેદ લઈને આવી.

હઝરત અલી (રદિ.)એ તેઓની કિંમત ચૂકવીને ખરીદી લીધી અને ત્રણ યુવાનોને આપી. એ ત્રણેથી તે સમયના ત્રણ અત્યંત મહાન અને નેક યુજુર્ગો પેદા થયા.

- એક હઝરત હિમામ હુસૈન (રદિ.)ને આપી. તેનાથી હઝરત હિમામ ઐનુલ આબિદીન (રદિ.) પેદા થયા.
- બીજા હઝરત અબૂતક (રદિ.)ના પુત્ર મુહમ્મદ (રદિ.)ને આપી. તેનાથી હઝરત કાસિમ (રદિ.) પેદા થયા.
- ત્રીજા હઝરત ઉમર (રદિ.)ના પુત્ર હઝરત અબ્દુલ્લાહ (રદિ.)ને આપી. તેનાથી હઝરત સાલિમ (રદિ.) પેદા થયા.^૧

● ૧ 'રસૂલાત' પા. ૧૨

[હવાલો : 'હઝરત મુહમ્મદ અલ્ફેસાની (રહ.)' પા. ૧૦૨]

હઝરત આયશા (રદિ.)ની જન્મજયંતિમાં

હઝરત કાસિમ (રદિ.)ના પિતા મુહમ્મદ બિન અબૂબકર (રદિ.)ને હઝરત અલી (રદિ.)એ પોતાના ખિલાફતના જમાનામાં મિસરના હાકેમ (ગવર્નર) બનાવ્યા હતા. એક મુદ્દમાં તેમને ઈન્તેકાલ થઈ ગયો.

એ વેળા હઝરત કાસિમ (રદિ.) કુબળી વયના બાળક હતા એટલે આપના ફાઈ ઉમ્મુલ મોમિનિન હઝરત આયશા (રદિ.)એ આપને પોતાની માયાળુ જન્મજયંતિમાં લઈ લીધાં અને ખૂબ જ લાડ અને ખ્યારથી પાલન કર્યું.

જેમને ઉમ્મુલ મોમિનિન હઝરત આયશા સિદ્દિકા (રદિ.) પાસેથી શિક્ષણ, કેળવણી અને તર્બિયત મેળવવાનું સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થયું હોય તેમના શિક્ષણ અને સંસ્કાર વિશે આજનો અદના આદમી શું લખે !

બાળપણનાં સોનેરી સંસ્મરણો

હઝરત કાસિમ (રદિ.) પોતાના બાળપણની કેટલીક વાતો, જે તેમને યાદ હતી, બયાન કરતા હતા. આપ ફરમાવતા હતા કે મારાં ફાઈ હઝરત આયશા (રદિ.) અર્ધાની રાતે અમારા લોકોના માથા મુકાવતી હતી અને અમને ટોપી પહેરાવીને મસ્જિદમાં મોકલતી હતી. અને ખીજે દિવસે સવારે અમારા તરફથી કુરબાની કરતી હતી.^૧

ફઝલો કમાલ

હઝરત આયશા (રદિ.) ઈલ્મના એવા સ્રોત હતા કે આપના અદનાતરીન આદિમો પણ મસનદે ઈલ્મ અને અમલના વારિસ થયાં. હઝરત કાસિમ (રદિ.) તો બહુ આપના મેહબૂબ ફરઝંદ હતા. હઝરત આયશા (રદિ.)ની તર્બિયતે આપને ઈલ્મ અને અમલના મજમૂલ બહરૈન (જે સાગરના સંજમ) બનાવી દીધા હતા.

● ૧ 'ઈલ્મે સઅદ' જિ.૫, પા. ૧૩૯ ('તાબેહન' પા. ૩૭૫ના હવાલાથી)

અવ્લામા ઈબ્ને સઅદ લખે છે કે,

‘તેઓ યુલ્હં પાયાના અને ઉચ્ચ કક્ષાના ફરીફ, ઈમામ, મોટા હાકિમે હદીસ અને પરહેઝગાર હતા.’^૧

ઈમામ નવવી લખે છે કે,

‘તેઓ મોટા જલીલુલ કદર તાબેઈન છે; એમની જલાલત, તૌશીક (દહતા) અને ઈમામત પર સોની સંમતિ છે.’^૨

હદીસના હાકિમોના ઈમામ

હઝરત આયશા (રદિ.)ની સુબારક આત સરયશમાએ હદીસ હતી. હઝરત કાસિમ (રદિ.) મોટા બાત્રે એ જ સરયશમાથી વૃષ્ટ થયા હતા. એ ઉપરાંત આપે ઈબ્ને અબ્બાસ (રદિ.); ઈબ્ને ઉમર (રદિ.); અને અબૂ હુરયરહ (રદિ.)થી પણ લાલ મેળવ્યો હતો. આપનું પોતાનું બયાન છે કે :

‘હું બહુ ઈબ્ને અબ્બાસ (રદિ.)ની પાસે બેસતો હતો; ઈબ્ને ઉમર (રદિ.) અને અબૂ હુરયરહ (રદિ.)ની પાસે બેસતો હતો અને તેમનાથી વધારેમાં વધારે ફાયદો ઉઠાવ્યો. ઈબ્ને ઉમર (રદિ.)ની પાસે એવો ઈલ્મ અને વચ્ચાં (પર-હેઝગારી) હતાં અને એવી અમૂલ્ય બાબુકારી હતી; જે બીજે કયાંય પ્રાપ્ત થઈ શકતી ન હતી.’^૩

આ યુઝુર્ગો ઉપરાંત

ઈબ્ને હમ્મૂ બિનલ આસ (રદિ.),
અબ્દુલ્લાહ બિન અબ્દર (રદિ.),
મુઆવિયહ (રદિ.),
અબ્દુલ્લાહ બિન ખત્રાબ (રદિ.),
રાફિઅ બિન ખદીજ (રદિ.),

- ૧ ‘ઈબ્ને સઅદ’ જિ. ૫, પા. ૧૩૬ (‘તાબેઈન’ પા. ૩૭૫ના હવાલાથી)
- ૨ ‘તેહઝીબુલ અરમાઅ’ જિ. ૧, પા. ૫૫ (‘તાબેઈન’ પા. ૩૭૫)
- ૩ ‘તેહઝીબુલ અરમાઅ’ જિ. ૧, પા. ૫૫ (‘તાબેઈન’ પા. ૩૭૫) ?

અસ્સમ મૂલી ઉમ્મ

વગેરેથી પણ હદીસો સાંભળી હતી.^૧ આ યુમુર્ગોના ક્યારે
આપને મુગતાઝ હાકિરે હદીસ બનાવી દીધા હતા.

ઈબ્ને સઅદ લખે છે કે,

‘આપ “કસીરિસ હદીસ” હતા’^૨

હાકિરે ઝહબી આપને,

‘હુદ્રફાઝે હદીસમાં ઈમામ અને કદવહ’

લખે છે.^૩

અબુલ રનાદ કહેતા હતા કે,

‘મેં કાસિમના કરતા વધારે સુન્નતના આલિમ (જ્ઞાતા)
નથી જોયા.’^૪

હઝરત આયશા (રદિ.)ની અહાદીસના ખુસસિયતની સાથે
મેટા હાકિરે હતા. ખાલિફ બિન બઝાઝનું બયાન છે કે આયશા
(રદિ.)ની હદીસોના ત્રણ મોટા બધુકાર હતા; કાસિમ, ઉવ્હ
અને ઉમ્મુ.^૫

આપની રિવાયતોનો ફરજબો

હદીસવેતાઓ અને હદીસજ્ઞાતાઓ તેમ જ હદીસના તબક્કોની
નઝદીક હઝરત આયશા (રદિ.)થી આપની રિવાયતો ૧૦૦ દબના
શુદ્ધ સોનાનો હુકમ ધરાવે છે.

ઈબ્ને મોઈનનું બયાન છે કે,

- ૧ ‘તેહઝીબ’ જિ. ૮ પા. ૩૩૩ (‘તાબિઈન’ પા. ૩૭૬)
- ૨ ‘ઈબ્ને સઅદ’ જિ. ૫, પા. ૧૩૯ (‘તાબિઈન’ પા. ૩૭૬)
- ૩ ‘તઝકરિતુલ હુદ્રફાઝ’ જિ. ૧, પા. ૧૮૪ (‘તાબિઈન’ પા. ૩૭૬)
- ૪ નં. ૩ પ્રમાણે
- ૫ ‘તેહઝીબ’ જિ. ૮ પા. ૩૩૪

‘હિયયદુલ્લાહ બિન હિમર અને કાસિમ અને અ.દ.શા
(રદિ.)નો રિવાયતનો સિલસિલો (૧૦૦ ટયુન) શુદ્ધ
સોનું છે.’^૧

હદીસનો મુખ્યકિરદ

દરરોજ રાત્રે, ઈશા બાદ, આપ અને આપના સાથીઓ બેમા
મળીને હદીસ પઞ્ચાની કરતા હતા.

શાજિદો

હદીસમાં, આપના શાજિદોમાં મોટા મોટા મુમતાઝ ઈમામો
હતા. એમાંથી કેટલાકનો નામો આ પ્રમાણે છે :

અબ્દુર્રહમાન બિન કાસિમ,
ઈમામ શુઅબી,
સાલિમ બિન અબ્દુલ્લાહ બિન હિમર,
સઈદ અન્સારીના પુત્ર યહ્યા,
સઈદ બિન અબી મલીકહ,
નાદિઅ મૂલી,
ઈબ્ને હિમર,
ઈમામ ઝહરી,
હિયયદુલ્લાહ ઈબ્ને હિમર,
અય્યૂબ, ઈબ્ને જૂન અને માલિક બિન હિનાર...વગેરે.^૨

ફિક્કહ

હઝરત કાસિમ (રદિ.)નો ખાસ ફન ફિક્કહ હતો. એમાં આપને
ઈમામત અને ઈજતેહાદનો દરબજો હાસિલ હતો. એમના ફિક્કહી
કમાલની સૌથી મોટી સન્દ એ છે કે આપ મહીના શરીફના સાત
મરફૂર અને મુમતાઝ ફુકહામાંથી એક હતા.^૩

૧ ‘તેહઝીબુલ અરમાઅ’ જિ. ૧, પા. ૫૫ [‘તાબેઈન’ પા. ૩૭૧]

૨ ‘તેહઝીબુલ તેહઝીમ’ જિ. ૮, પા. ૩૩૩ [‘તાબેઈન’ પા. ૩૭૭]

૩ ‘તેહઝીબુલ અરમાઅ’ જિ. ૧, પા. ૫૫ [‘તાબેઈન’ પા. ૩૭૭]

ફિક્ક પણુ આપે પોતાના ફોઈ હેઝરત આયશા સિદીકા (રદિ.),
ઈબને ઉમર (રદિ.) અને ઈબને અબ્બાસ (રદિ.)થી હાસિલ કયો
હતો.

આપ ફરમાવતા હતા કે:

‘અબૂખક (રદિ.) અને ઉમર (રદિ.)ના જમાનામાં આયશા
(રદિ.) સ્વતંત્ર રીતે ફતવાઓ આપતા હતા અને હું
એમની બેઠે રહેતો હતો.’

તે સમયના તમામ ઉલમા એમના ફિક્કના પ્રશંસક હતા.

અબિ અનાદ કહેતા હતા કે,

‘મેં કાસિમથી મોટા ફકીહ બોવા નથી !’

ઈમામ માલિક ફરમાવતા હતા કે,

‘કાસિમ આ ઉમ્મતાના ફકીહો પૈકી હતા.’

ફતવામાં સાવધાની

ફિક્કના વિષયમાં આવેા કમાલ ધરાવવા છતાં આપ હદીસની
જેમ જ ફિક્કમાં પણ ખૂબ જ સાવધ હતા; અને ઈસ્મ વગર
કંઈ પણ વાત કહેવી યા કોઈ મસઅલાનો જવાબ આપવો ખૂબ
જ ખરાબ સમજતા હતા.

આપ ફરમાવતા હતા કે:

‘ખુદાના ફર્જ અહકામ બાકી લીધા પછી ઈન્સાનનું જાહેલ
રહેવું, એના કરતાં બેહતર છે કે તે ઈસ્મ વગર કોઈ
વાત કહે.’

જે મસઅલાની આપને બાજુ ન હોય, તેના જવાબમાં વિના
સંકોચે પોતાની અજ્ઞાનતા બહેર કરી દેતા. એક વેળા આપને
કોઈ મસઅલો પૂછવામાં આવ્યો.

● ૧ ‘તેહઝીબુલ અરમાન’ જિ. ૧, પા. ૪૫ [‘તાબિઈન’ પા. ૩૭૭]

આપે જવાબ આપ્યો :

‘મને એના વિશે કંઈ બાબતકારી નથી.’

માત્ર સાદે અને સ્પષ્ટ મસખલાઓનો જ જવાબ આપતા હતા, જે મસખલાઓનો પોતાની રાય [તકશક્તિ]થી જવાબ આપતા તેમાં એ વાતની ચોખવટ કરી દેતા કે,

‘આ ભારી રાય (અનુમાન) છે. હું એમ નથી કહેતો કે એ હક (સત્ય) છે.’^૧

હુદકએ દસ્ (અધ્યાપન વર્તુળ)

મસ્જિદે નબવી (સલ.)માં હઝરત કાસિમ (રદિ.)નો દસ્નો હફેકો થતો હતો. આપની અને સાલિમ બિન અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમર (રદિ.)ની મજલિસ એક જ હતી.

આપના પછી આપના પુત્ર અબ્દુર્રહમાન, અને સાલિમના કાઈ ઉમયદુલાહ બિન ઉમર (રદિ.) આ મજલિસમાં બેસતા હતા.

એ બંને બાદ આ સ્થાને ઈમામ માલિક (રહ.)ની મસ્જિદે દસ્ ખીજાવાઈ.

એ જગા રોઝએ નબવી (સલ.) અને શિમ્મરે નબવી (સલ.) ના દરમિયાન ખવખહ ઉમર (રદિ.)ની સામે હતી.^૨

હઝરત કાસિમ (રદિ.) સવારની પહોરમાં જ દસ્ અને ફતાવાના માટે મસ્જિદમાં આવી જતા હતા. અને એ રકબત પહોંતે મજલિસમાં બેસતા હતા. એ વખતે લોકોએ જે કંઈ પૂછવું હોય તે રજૂ કરતા હતા.^૩

આપના સમકાલીન યુઝુર્ગોના અભિપ્રાયો

એ કાળના તમામ મોટા મોટા ઉલમા અને કમાલનાળા યુઝુર્ગો હઝરત કાસિમ (રદિ.)ના ઈમ્મી કમાલાતના પ્રશંસક હતા.

● ૧ ‘ઈબ્ને સઅદ’ જિ. ૫, ૧૩૯ [તાબિઈન’ પા. ૩૭૮]

૨ ‘ઈબ્ને સઅદ’ જિ. ૫, પા. ૧૪૦ [હવાસો : ‘તાબિઈન’ પા. ૩૭૮]

૩ ‘ઈબ્ને સઅદ’ જિ. ૫, પા. ૧૪૦ [હવાસો : ‘તાબિઈન’ પા. ૩૭૮]

યશા બિન સર્પદ અનસારી કહે છે કે :

‘મે’ મદીનામાં કોઈ એવા શખ્સ નથી જોયા જેમને કાસિમ પર ફઝીલત આપી શકાય.’

અબૂ ઝનાદ કહેતા હતા કે :

‘કાસિમ પોતાના જમાનાના સૌથી મોટા બાબુકાર હતા.’

ઐયૂબ સખત્યાની કહેતા હતા કે :

‘મે’ કાસિમના કરતાં અફઝલ આદમી જોયા નથી.’

ચિનઝતા અને સમકાલીન યુઝુર્ગેનો આદર

ઈસ્મની રૂએ આપ આટલો ઉચ્ચ મતજો ધરાવતા હોવા છતાં આપને પોતાની ઉચ્ચતાનો જરાપણ એહસાસ ન હતો. આપ પોતાનાથી ઉતરતી કક્ષાના સમકાલીનોનો એટલો લિહાઝ રાખતા હતા કે કોઈ પણ મોકા પર આપની ઝમાનથી કોઈ શબ્દ એવા નીકળતો ન હતો જેનાથી આપના સમકાલીન યુઝુર્ગેની શાનમાં જરા જેટલો મંડિત ઈશારાનો પણ અદેશો હોય. આ કાળજી અને સાવધાનીના કારણે આપ કેટલાક મોકા પર અજબ નાનુક પરિસ્થિતિમાં મુકાઈ જતા હતા.

એમને જ પૂછો

એક વખતે એક એઅરાબી [ત્રામવાસી]એ આપથી પ્રશ્ન પૂછ્યો :

‘અ.પ મોટા સાલિમ છો કે સાલિમ ?’

આ સવાલનો જવાબ આપવામાં ધણી મુંઝવણ થઈ. જો ખરી હકીકત દર્શાવવામાં આવે તો પોતાના મુખે પોતાની પ્રશંસા થતી હતી અને જો સાલિમને દર્શાવવામાં આવે તો એ અસત્ય વાત હતી. એટલા માટે પ્રથમ તો ‘સુન્દાનદલાહ’ કહીને વાત ટાળી પરંતુ જ્યારે એઅરાબીએ ફરી પાછું પૂછ્યું ત્યારે આપે જવાબ આપ્યો કે,

‘સાલિમ મોજૂદ છે; એમને જઈને પૂછી લો!’

● ૧ હઝરત સાલિમ બિન અબ્દુલ્લાહ બિન હમર (રહિ.) આપના ખાલા-આદ બાઈ હતા.

ફઝાઈલ અને અખ્લાક

હઝરત કાસિમ (રદિ.)માં જે કક્ષાનો ઈફ્તમ હતો તે જ કક્ષાનો અમલ પણ હતો. આપની જાત તમામ ફઝાઈલ અને અખ્લાકની જામેઅ હતી. આપ પોતાના મહાન ફાદા હઝરત અબૂળક (રદિ.) ના નમૂના રૂપ હતા.

બુખેર (રદિ.) કહેતા કે :

‘અબૂળક (રદિ.)ની ઋઝાલાહમાં મેં આ નવજવાન (કાસિમ) ના કરતાં વધારે કે એમનાથી મળતા આવતા હોય એવા કાઈને નથી જોયા.’^૧

તો હું એમને ખલીફા બનાવતે

હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલઅઝીઝ (રહ.) આપના ઈફ્તમી અને અખ્લાકી કમાલાતના કારે પ્રશંસક હતા. તેઓ ફરમાવતા હતા કે :

‘કાશ ! ખિલાફત કાસિમના માટે હોત !’

એક ખીજી રિવાયતમાં છે કે :

‘જો ખિલાફતનો નિર્ણય મારા અધિકારમાં હોત તો હું કાસિમને ખલીફા બનાવી દેતો !’

હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝ (રહ.)ની જોડે આપના ખૂબ જ મૈત્રીકરેલાં અત્યંત એતકલ્લુફાનક સંબંધો હતા. હઝરત કાસિમ ખૂબ જ ઝોઝા બોલા, મિતલાયી અને ખામેશ સ્વભાવન. હતા.

જ્યારે હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝ (રહ.) ખલીફા થયા ત્યારે મહીના વાસીઓએ કહ્યું કે હવે કુંવારી (કાસિમ) બોલશે !^૨

ખાતિની ફૈઝ અને કમાલાત

આપ (રદિ.) શરીઅત અને તરીકત બંનેના ઈમામ હતા.

- ૧ ‘તેહઝીબુત્તેહઝીબ’, જિ. ૮ भा. ૩૩૪ [‘તાબેઈન’ પા. ૩૭૬]
- ૨ ‘તેહઝીબુત્તેહઝીબ’, જિ. ૮, પા. ૩૩૪ [‘તાબેઈન’ પા. ૩૭૬]

ખૂબ જ આગિદ, આહિદ અને ગાકરામત સાહમે વિલાપત છુઝુમ્ હતા. આપે ક્યએ બાતિની હઝરત સલમાન ફારસી (રદિ.) થી હાસિલ કયેાં અને એમના ખલીફા તેમ જ બનશીન થયા.

આપે હઝરત ઈમામ ઝેનુલ આબિદીન (રદિ.) ની સુહબતથી હઝરત અલી (ક.વ.) ની નિસબત પણ હાસિલ કરી હતી.^૧

આપની પ્રશંસા માટે એટલી જ વાત પૂરતી છે કે હઝરત ઈમામ જઅફર સાદિક (રદિ.) ને પોતાના બાપદાદાઓથી સીના-બ-સીના આટલા બધાં કમાલાત હાસિલ થયેલાં હોવા છતાં; હઝરત કાસિમ (રદિ.) થી ફાયદો ઉઠાવ્યો અને આપથી ખિલાફત મેળવી.

કુહદ અને વર્ખા (પરહેઝમારી)

કુહદ અને પરહેઝમારીના એતવારથી પણ આપ મુમતાઝ તરીન તાબેઈન પેકી હતા.

અલ્લામા ઈબ્ને સઅદ આપને,

‘વર્ખે’ અજલી તથા ખથાર તાબેઈન અને બદલ સાસિહ’ લખે છે.

ઈબ્ને હબાન આપને,

‘સાદાત તાબેઈનમાં અને અફઝલે ઝમાનામાં’ શુમાર કરે છે.^૨

■

વૃદ્ધાવસ્થામાં પણ રમી જિભાબના માટે પત્રપાળા જતા હતા.

રબિઅહ બિન અબી અબ્દુર્રહમાનનું બધાન છે કે;

‘કાસિમ બવારે વધારે ઝઈફ થઈ ગયા હતા, ત્યારે તેઓ

● ૧ ‘હાલાતે મશાઈખે નકશાળાંદિયહ’, પા. ૮૨

૨ હઝરત ઈમામ જઅફર સાદિક (રદિ.) હઝરત અલી (રદિ.) ના પૌત્ર હઝરત ઝેનુલ આબિદીન (રદિ.) ના પૌત્ર છે. અને હઝરત કાસિમ (રદિ.) ના નવાસા છે.

૩ ‘ઈબ્ને સઅદ’ જિ. ૫ પા. ૧૪૧ (‘તાબેઈન’ પા. ૩૭૬)

પોતાના નિવાસ સ્થાનથી મિના સુધી સવારી પર આવતા હતા. પછી અહીંથી જિમાઅ સુધી પગપાળા જતા હતા. રમી ક્યાં પછી મસ્જિદ સુધી પગે ચાલતાં પાછાં આવતા હતા, પછી અહીંથી સવાર થઈને ઘરે પાછાં જતા હતા.^૧

ધનદોલતથી બેનિયાઝી

દુનિયાની દોલતથી આપ એટલા બેનિયાઝ (નિરુદ્ધ) હતા કે એના માટે કોઈ અઝીઝ (સ્નેહીજન)નો ઉપકાર લેવો પણ યોગ્ય માનતા ન હતા.

સુલયમાન બિન કીત્તાહનું વચાન છે કે,

‘એક વખતે હમર બિન ઉમયદુલ્લાહે અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમર (રદિ.) તેમ જ કાસિમ બિન મુહમ્મદ (રદિ.)ની પાસે મારા હાથે એક હઝાર દીનાર મોકલ્યા. ઇબ્ને ઉમર (રદિ.)એ લઈ લીધા અને આશાર માન્યો કે હમર બિન ઉમયદુલ્લાહે સિલહ રહમીથી કામ લીધું. અત્યારે મને એની જરૂરત હતી. પરંતુ કાસિમ (રદિ.)એ કબૂલ કરવાથી ઈનકાર કરી દીધો.’^૨

રૂબાય અને લિબાસ

આખિરી ઉમરમાં આપ આંખોથી માઝૂર થઈ ગયા હતા. માથા અને હાઠીમાં મેંદીનો ખિઝાળ કરતા હતા. ચાંદીની વોટી પહેરતા હતા જેના પર એમનું નામ ‘કોતરેલુ’ હતું.

લિબાસ ઉમદા અને ખૂશરંગ ઈસ્તેમાલ કરતા હતા. જુબહ અમામહ અને રવાઅ વગેરે તમામ કપડાં મોટા ભાગે ‘ખઝના’ પહેરતા હતા. ખઝ ઉપરાંત અન્ય કિંમતી કપડાં પણ ઉપયોગ કરતા હતા. ચાદર છુટ્ટાદાર અને રંગીન રહેતી હતી. અમામહ

● ૧ ‘તેદ્દીબ’ જિ. ૮, પા. ૩૩૫ (‘તાબિઈન’ પા. ૩૮૦)

૨ ‘ઇબ્ને સઅદ’ જિ. ૫, પા. ૧૪૧ (‘તાબિઈન’ પા. ૩૦૦)

૩ ખઝ : એક કિંમતી કાપડનું નામ છે.

સફેદ રહેતો. ઝાઝારાની રંગ વધારે પસંદ હતો. ક્યારેક ક્યારેક લીલા રંગનો પણ ઉપયોગ કરતા હતા.

વક્ષત

આપની વક્ષતની સાથ વિશે રિવાજોમાં ઈખતેલાફ છે. હિ.સ. ૧૦૭ થા ૧૦૮માં આપનો ઈન્તેકાલ થયો. મૃત્યુ ટાણેની ખીમારીમાં કાતિળ (સહિયા)ને બોલાવીને વસીયત લખવા માટે કહ્યું. તેણે આપના બતાવ્યા વગર જ લખી દીધું કે;

‘કાસિમ બિન મુહમ્મદ વસીયત કરે છે કે ખુદાના સિવાય કોઈ મઅબૂદ નથી.’

આપે સાંભળ્યું તો ફરમાવ્યું કે,

‘જો આજથી પહેલાં મેં એની શકાદત આપી ન હોય તો હું કેટલો બદકિસ્મત છું !’

કફન

કફન વિશે વસીયત કરી કે હું જો વસોમાં નમાઝ પઢું છું એમાં જ મને દફનાવવામાં આવે. એમાં કમીસ, ઈઝાર અને ચાદર વગેરે કફનનાં તમામ કપડાં છે.

આપના સાહેબઝાદહઓ કહ્યું કે,

‘શું આપ ખીજા બે નવા કપડાં પસંદ નથી કરતાં ?’

આપે ફરમાવ્યું :

‘અબૂગક (રદિ.)ને પણ ત્રણ કપડાંમાં દફનાવવામાં આવ્યા હતા. મુર્દાઓની તુલનામાં જિન્દાઓને નવા કપડાંની વધારે જરૂર છે.’

આ વસીયતો પછી આપનો ઈન્તેકાલ થયો. એ વેળા આપની ઉંમર લગભગ સીત્તર થા બોતેર વર્ષની હતી.

દફન

આપને મહીના મુનવ્વરાના કબ્રસ્તાન જન્નતુલ બકીઅમાં દફન કરવામાં આવ્યા.

બાપ તેવા બેદા

હઝરત કાસિમ (રદિ.)ના નિકાહ આપના કાકા હઝરત અબ્દુર્રહમાન બિન અબૂબક (રદિ.)ની સાહગઝાદી હઝરત કરીબહ^૧ સાથે થયા હતા જેમનાથી આપના પુત્ર હઝરત અબ્દુર્રહમાન બિન કાસિમ પેદા થયા.

હઝરત અબ્દુર્રહમાન બિન કાસિમ (રદિ.) પોતાના પિતા જેવા જ મહાન આલિમ, મુહફીસ, ફકીહ અને ઝાહિદ તેમ જ મુતકી હતા. પિતાના અવસાન પછી આપ મસ્જિદે નગવીમાં ફર્સના હફ્લામાં બેસતા હતા. ઈમામ ઝહરી, અવઝાઈ વગેરે અકાબીરો આપના ફૈઝ વાફતા છે.^૨

હઝરત કાસિમ (રદિ.)ના સાહગઝાદી હઝરત ફફહ (રદિ.) તે તેક અને ખુશનસીબ ખાતૂન છે જે જેમના પેટથી હઝરત ઈમામ જઅફર સાદિક (રદિ.) જેવા મહાન યુઝુમ^૩ પેદા થયા.^૩

- ૧ 'તાબિઈન'ના કર્તા એમનું નામ કરીબહ દર્શાવે છે જ્યારે 'સફીન-તુન્નલત'ના કર્તા એમનું નામ 'અરમાન' દર્શાવે છે.

૨ 'તાબિઈન' પા. ૨૫૮, ૨૫૯

૩ 'તાબિઈન' પા. ૬૮

હઝરત ઇમામ જઅફર સાદિક

રહમતુલ્લાહિ અલૈહ

□

ઈસ્તેકામત દે શરીઅત
 ઔર તરીકતમેં મુજે,
 હઝરતે જઅફર (રદિ.)
 ઇમામે અત્કિયાકે વાસ્તે.

□

હઝરત સયસ બિન સઅદ (૨૬.) કહે છે કે હું દિગરી સન ૧૧૩માં પમપાળા હજજ માટે ગયો. જ્યારે હું મક્કા મુકર્રમા પહોંચ્યો તો અસરની નમાઝ વખતે અબૂ હખીસ પહાડ ઉપર ચઢી ગયો. ત્યાં મેં એક સાહજને બેઠેલા જોયા. તેઓ દુઆ માંગી રહ્યા હતા અને :

‘યા રખિમ! યા રખિમ’

એટલી વખત કહ્યું કે શાસ રૂધાવા લાગ્યો, ફરી તેણે

‘યા રખ્યા હો! યા રખ્યા હો!’

એ જ પ્રમાણે કહ્યું કે હમ નીકળવા માંડ્યો. પછી એ જ પ્રમાણે

‘યા અસ્લાહો! યા અસ્લાહો!’

કહેતા રહ્યા કે શાસ રૂધાવા માંડ્યો. પછી એ જ પ્રમાણે

‘યા હુચ્યો! યા હુચ્યો!’

લગાતાર કહેતા રહ્યા. પછી એ જ પ્રમાણે

‘યા રહેમાનો! યા રહેમાનો!’

પછી

‘યા રહીમા! યા રહીમા!’

એ જ પ્રમાણે કહ્યું કે શાસ રૂધાવા માંડ્યો. પછી

‘યા અરહમશોહિમીન!’

પણ એ જ પ્રમાણે કહ્યું કે શાસ રૂધાવા લાગ્યો. એના પછી તેઓ કહેવા લાગ્યા :

‘હે અલાહ! દ્રાક્ષ ખાવાનું મારું મન યધુ છે; દ્રાક્ષ અર્પણ કર. વળી મારી ચાદરો જૂની-પુરાણી થઈ ગઈ છે.’

સયસ (૨૬.) કહે છે કે,

‘ખુદાની કસમ તેમના મુખથી આ શબ્દો હજી પૂરા નીકળ્યા પણ ન હતા કે મેં એક કરંડિયે. દ્રાક્ષથી બારેલો, મૂકેલો જોયો. જોકે તે વેળા ધરતી પર કયાંય દ્રાક્ષના ચિહ્નો ન હતા. અને બે ચાદરો મૂકેલી જોઈ!’

તેમણે દ્રાક્ષ ખાવાનો ઈરાદો કર્યો તો મેં કહ્યું કે,

‘હું’ પણ એમાં આપનો ભાગીદાર છું !’

તેમણે કહ્યું :

‘ત્રેવી રીતે દા’

મેં કહ્યું :

‘બ્યારે આપ દુઆ કરતા હતા તો હું ‘આમીન’, ‘આમીન’ કહેતો હતો.

ફરમાવવા સાંજા :

‘આવો ! આવો ! પરંતુ એમાંથી કંઈ સાથે લઈ ન જશો.’

હું આજળ વધ્યો અને એમની ભેડે એવી અજળ ચીજ ખાધી કે આખી જિંદગીમાં એવી ચીજ ખાધી ન હતી. એ અજળ પ્રકારની દ્રાક્ષ હતી કે એમાં ખીજ પણ ન હતા. મેં ખૂબ પેટ ભરીને ખાધી. પરંતુ તે કરંડિયામાં કંઈપણ થટાડો ન થયો !

પછી તેમણે ફરમાવ્યું :

‘આ બંને ચાદરોમાંથી જે કંઈ તમને પસંદ હોય તે લઈ લો.’

મેં કહ્યું :

‘ચાદરની મને જરૂર નથી.’

પછી ફરમાવવા સાંજા :

‘જરા સામેથી હટી જાઓ હું એને પહેરી લઉં.’

હું દૂર ખસી ગયો તો તેમણે એક ચાદર લૂંગીની જેમ બાંધી લીધી અને ખીજ એટલી લીધી. અને જે ચાદરો આજળ પહેરી હતી તેને હાથમાં લઈને પહોંચી નીચે ઊતર્યા. હું પાછળ પાછળ ચાલવા માંડ્યો. બ્યારે સફા-મર્વાના દરમિયાન પહોંચ્યા તો એક સવાલીએ કહ્યું :

‘રસુલુલ્લાહ (સલ.)ના બેટા ! આ કપડું મને આપી દો !

અલ્લાહ જલ્લ શાતુહ આપને જન્મતની ભેડ આપે !’

એ બંને ચાદરો તેને આપી દીધી.

મેં રેક્ષા સવાલીની નજીક જઈને પૂછ્યું :

‘એ કેવું છે?’

તેણે કહ્યું :

‘હઝરત ઈમામ જઅફર સાદિક (રહ.) છે.’

પછી ફરી હું તેમની પાસે જવા લાગ્યો કે તેમનાથી કંઈ (નસીહતની વાતો) સાંભળું પરંતુ એમનો કયાંય પત્તો ન હતો.^૧

નામ અને ખાનદાન

આપનું નામ જઅફર છે.

આપનો લકબ સાદિક છે.

આપની કુનિયત (ઉપનામ) અબૂ અબ્દુલ્લાહ છે.

આપ હઝરત અલી (રદિ.)ના પૌત્રના પૈત્ર છે.

આપની વંશાવળી નીચે પ્રમાણે છે :

હઝરત ઈમામ જઅફર સાદિક (રહ.)ના પિતા

હઝરત ઈમામ ખાકર^૨ (રદિ.) છે. એમના પિતા

હઝરત ઐનુલ આબિદીન^૩ (રદિ.) છે. એમના પિતા

હઝરત ઈમામ હુસૈન (રદિ.) છે. એમના પિતા

હઝરત અલી (ક.વ.) છે.

હઝરત અબૂજક (રદિ.)થી બંધો વાસ્તો

હઝરત ઈમામ જઅફર સાદિક (રહ.)ના માતા ઉમ્મે રદ્દા છે; જેઓ હઝરત અબૂજક સિદિક (રદિ.)ના પૌત્ર હઝરત કાસિમ બિન મુહમ્મદ (રદિ.)ના સાલબગાદી છે.

● ૧ ‘ફઝાઈલે હજ્જ’ : પા. ૧૮૭, ૧૮૮

૨ આપનું મૂળ નામ ઈમામ મુહમ્મદ (રદિ.) છે. ‘ખાકર’ આપનો લકબ છે.

૩ આપનું મૂળ નામ અલી બિન હુસૈન (રદિ.) છે, બેહદ ઈબ્રાહીમ કરવાના કારણે ‘ઐનુલ આબિદીન’ નામ પડી ગયું.

વળી ઉપરમે ફક્કના માતા અરુમા (વા 'કરીબલ')^૧ હજરત અબૂબક સિદિક (રદિ.)ના પુત્ર હજરત અબ્દુર્રામાન (રદિ.)ના પુત્રી છે.

ઉપરાંત હજરત ઈમામ જન્મકર સાદિક (રહ.)એ પોતાના નાના હજરત કાસિમ (રદિ.)થી બાતિની ફેઝ પણ મેળવેલો છે.

એટલે જ હજરત ઈમામ જન્મકર સાદિક (રહ.) ને અમત વ્યક્ત કરવાના માટે ઔરવધી ફરમાવ્યા કરતા હતા કે,

‘મને જન્મથી હજરત સિદિક (રદિ.) સાથે જમણો વાસ્તો છે.’

મહાન પિતાના પુત્ર

આપના પિતા હજરત ઈમામ બાકર (રદિ.) સૈયદુસ્થુલ્લા હજરત ઈમામ હુસૈન (રદિ.)ના પૌત્ર છે. કરબલાની ઘટના વખતે હજરત ઈમામ બાકર (રદિ.) ત્રણ વર્ષના હતા. આપ મહાન સાહબે કરામત છુટ્ટાઈ હતા.

અબૂ બસીર કહે છે :

મેં એક દિવસ હજરત ઈમામ બાકર (રદિ.)થી અજાં કરી :

‘તમે રસલુલાહ (સલ.)ના વારસ છો ?’

આપે ફરમાવ્યું : ‘હા.’

મેં કહ્યું :

‘રસલુલાહ (સલ.) ચુકતે અંગિયા (બલે.)ના વારસ હતા ?’

આપે ફરમાવ્યું : ‘હા.’

મેં કહ્યું :

‘આપ આ હજરત (સલ.)ના તમામ ઈસ્મના વારસ છો ?’

ફરમાવ્યું : ‘હા.’

મેં કહ્યું :

- ૧ ‘સફીનલુન્નલત’ના કર્તા એમણું નામ અરુમા લખે છે તથા ‘વાયિઈન’ના કર્તા એમણું નામ ‘કરીબલ’ લખે છે.

‘તમે મુદ્દાને જીવતા, ખીમારને તંદુરસ્ત અને કેદીને સારા કરી શકો છો? અને દર્શાવી શકો છો કે લોકો શું ખાય છે અને પોતાના ઘરોમાં શો સંમત કરે છે?’

ફરમાવ્યું :

‘હા, અક્ષાહના કુકમથી અમે પશુ કરી શકીએ છીએ.’

પછી મારાથી ફરમાવ્યું :

‘હે અબૂ બસીર! મારી નજીક આવીને બેસો.’

હું અંધ હતો. આપની નજીક ચલે તો આપે પોતાનો મુખારક હાથ મારા મુખ પર ફેરવ્યો. મારી આંખોમાં દર્શન શક્તિ આવી ગઈ. આસમાન, જમીન, પહાડ વગેરે અને દેખાવા લાગ્યા.

પછી આપે ફરમાવ્યું :

‘તું હવે છે કે આ જ પ્રમાણે તું કેળવતો રહે અને તારો હિસાબ અક્ષાહ પર રહે મા બદસ્તૂર અંધ રહે અને તેના બદલે તને જન્મત મળે?’

મેં કહ્યું :

‘મને જન્મત મળે.’

ફરી આપે મારા ચહેરા પર હાથ ફેરવી દીધો, તો હું તેવો જ અંધ થઈ ગયો, જેવો પહેલાં હતો.^૧

આવા મહાન પિતાના બહે, મહીના શરીરમાં, હિજરી સન ૮૦ માં હઝરત ઈમામ જઅફર સાદિક (રહ.)નો જન્મ થયો.

મુખ પર અનવારે નુજુવત

ઉમ્મુ બિનલ મકદામનું બધાન છે કે :

‘બચારે હું જઅફર બિન મુહમ્મદ (રહ.)ને જોતો હતો તો નજર પડતાં વેંત જણાઈ આવતું હતું કે આપ નખીઓના ખાનદાનથી છે.’

• ૧ ‘તુરુસ અબ્સાર’ (‘અહલે જયત’ ખા. ૧૧૭, ૧૧૮, ૧૧૯.)

મતલબ કે આપના મુગારક મુખ પર અનવારે નુબુવત રુપાટ બહેર થતાં હતા.

ઈંદમે બહિર

આપ ધણા જ મોટા આલિમ અને પોતાના કાળના ઈમામ હતા. અહલે બયત (રદિ.)માં આપની બરોબરીનો કોઈ ન હતા. આપ હદીસના હાફિઝ હતા. આપે આપના વાલિદ અને અનેક મહાન સહાબીઓથી હદીસો હાસિલ કરી.

હદીસનો આપને એટલો એહતિરામ હતો કે વુઝૂ વિના કદી કોઈ હદીસ બયાન કરમાવતા ન હતા.

શિક્કમાં આપ બારે નિબ્જાત હતા. હઝરત ઈમામ માલિક અને હઝરત ઈમામ અબૂ હનીફા (રહ.) વગેરે અનેક મહાન છુઝૂર્ગો આપના શાગિર્દો હતા. હઝરત ઈમામ અબૂ હનીફા (રહ.) આપની શાગિર્દો પર ફત્વ કરતા હતા.

હઝરત ઈમામ અબૂ હનીફા (રહ.) ફરમાવે છે :

‘મે’ હઝરત જબ્બર ઈબ્ને મુહમ્મદ (રહ.)થી મોટા કોઈ ફકીહ નથી જોયા !’

□

કહે છે કે એક દિવસે હઝરત ઈમામ જબ્બર સાદિક (રહ.)એ હઝરત ઈમામે આઝમ ઈમામ અબૂ હનીફા (રહ.)થી પૂછ્યું :

‘હુદિમાન કોણ છે ?’

આપે જવાબ આપ્યો :

‘જે બલાઈ અને બૂરાઈમાં તકાવત પારખી શકે તે.’

હઝરતે ફરમાવ્યું :

‘બલાઈ અને બૂરાઈમાં તો ચોપાયાં (પ્રાણીઓ) પણ તકાવત પારખી શકે છે. મારનારાઓ અને ચારે આપનારાઓને તેઓ પણ જોળખી શકે છે.’

હઝરત ઈમામ અબૂ હનીફા (રહ.)એ પૂછ્યું :

‘આપની નજીક પુદ્ધિમાન કોણ છે?’

હઝરતે ફરમાવ્યું :

‘પુદ્ધિમાન તે છે જે બલાઈ અને બે પુરાઈની વચ્ચે તમીઝ કરી શકે. જેથી બે નેહાઓમાંથી જે વધારે સારી હોય તેને પ્રહણ કરે અને બે પુરાઈઓમાંથી જે વધારે ખરાબ હોય તેને છોડી દે.’

□

એક વેળા હઝરતે, હઝરત ઈમામ અબૂ હનીફા (૨૬.)થી પૂછ્યું :

‘નમાઝની ચાવી, એની શરખાત અને ઈસ્તિફતાહ શું છે?’

હઝરત ઈમામ અબૂ હનીફા (૨૬.)એ જવાબ આપ્યો :

‘નમાઝની ચાવી વુજૂ છે. એની શરખાત તકબીરે બીલા છે અને ઈસ્તિફતાહ કિબ્લા રખ થઈ બીલા રહેવું તેમ જ “સુબહાનકદ્દલા હુમ્મ” પઢવું છે.’^૧

ઈસ્મે ખાતિન

આપે એક ફેઝે ખાતિની તો પોતાના વાસિદે છુઝૂર્મવાર ઈમામ મુહમ્મદ બાકર (રદિ.)થી હાસિલ કર્યો, અને ખીન્ને ફેઝે ખાતિની પોતાના નાના હઝરત કાસિમ બિન મુહમ્મદ બિન અબૂબક (રદિ.) થી મેળવ્યો. અને બંને નિસ્ખતાના ‘મજમુદિલ જહરયન’ [બે સાતરના સંમમ] બન્યા. એટલા જ માટે ‘શજરએ કાદિરીયહ’ અને ‘શજરએ નકશાન દિમહ’ બંનેમાં આપના મુખ્યારક નામનો ઉલ્લેખ છે.

બહેરી એતબારથી પણ હઝરત ઈમામ જન્મકર સાદિક (૨૬.), હઝરત અબૂબક સિદીક (રદિ.)ના પૌત્ર હઝરત કાસિમ બિન મુહમ્મદ (રદિ.)ના નવાસા છે તેમ ખાતિની એતબારથી પણ આપ હઝરત કાસિમ બિન મુહમ્મદ (રદિ.)ના ખલીફા છે. એટલે જ આપ ફરમાવ્યા કરતા હતા કે :

● ૧ ‘જવાહરે અલવિયહ’ : પા. ૩૦

‘મને જન્મમાં હજરત સિદ્દીક (રદિ.)થી જમણો વાસ્તો છે.’

જોકે તમામ હક પરસ્ત અહલે ખયતે કિરામ (રદિ.)ને ચારે ખલીફાઓ (રદિ.)ની સાથે એક સરખી અકીદત હતી પરંતુ હજરત ઈમામ જઅફર સાદિક (રહ.)ની રજોમાં સિદ્દીકી ખૂન પશુ શામેલ હતું. વળી આપના કદબમાં સિદ્દીકી ફેઝનો સાગર પશુ ઉઠાળા મારતો હતો એટલા માટે આપને હજરત અબૂબક (રદિ.) જોડે ખાસ સંગ્રમ હતો અને આપના પોતાના પર દાદા હજરત અલી (રદિ.)ની જેમજ એમના ઉપર પશુ પોતાનો હક સમજતા હતા.

એટલેજ આપ ફરમાવતા હતા કે :

‘મને હજરત અલી (રદિ.)થી જેટલી શ્રદ્ધાઅતની આશા છે એટલીજ હજરત અબૂબક (રદિ.)થી છે.’^૧

હજરત મુજદ્દિ અફેસાની (રહ.) ફરમાવે છે કે :

‘ઈમામ જઅફર સાદિક (રદિ.) નિસ્ખતે સિદ્દીકિયહ અને નિસ્ખતે અમીરિયહના અમેઅ (સંગ્રમ કરતાં) છે...જાને નિસ્ખતો આપના મુતારક સીનામાં ઉઠાળા મારતો હતો. અને એકજ સીનામાં ભેગી હોવા છતાં પોતપોતાની સિદ્ધતમાં અલગ હતી.

આ ફરીર એક વેળા જવારસ મયો. જ્યાં ગંગા અને જમના નદીઓનો સંગમ થાય છે ત્યાં જાનેનાં પાણીઓનો સંગમ થવા છતાં મેહસૂસ થાય છે કે ગંગાનું પાણી અલગ છે અને જમનાનું અલગ !’^૨

ઈમામે આઝમ હજરત અબૂ હનીફા (રહ.)એ આપની સુહબતથી મુશરફ થઈને વ્યવજત કરી અને ગાતિની ફેઝ હાસિલ કર્યો.

ઈમામ સાહબ (રહ.)નું નામ નુઅમાન હતું. તેઓ પોતાના

● ૧ ‘તહઝીખુત હઝીબ’ જિ. ૨, પા. ૧૦૪ [હવાલો : ‘તાબેઈન’ પા. ૭૩]

૨ ‘ફરેલાસાની’ શાવ-૧, પાનું ૩૫૮, પત્ર ૩૧૭

વિશે ફરમાવે છે કે :

‘હવે હો અસ્સનતાન લહલહલ નુઅમાન’
‘જો નુઅમાનની ઉંમર બે વરસ ન હોત
(ઓછી હોત) તો નુઅમાન હલાક થઈ જતે.’

□

ઈબાદત અને રિયાઝત

ઈબાદત આપની રાત-દિવસની પ્રવૃત્તિ હતી. આપનો કોઈ દિવસ અને કોઈ મડી ઈબાદતથી ખાલી ન હતી. ઈબાદતમાં જાણે આપ એવીસે હલાક લીન અને તલ્લીન રહેતા હતા.

હઝરત ઈમામ સાદિક (રહ.)નું જવાન છે કે :

‘એક મુદત છગી આપની સેવામાં મારી જવર જવર રહી.
મેં હમેશાં આપને નમાઝ પઢતા યા રોઝાની હાલતમાં
યા કુરઆન મજીદની તિલાવત કરતા જોયા.’

□

અખસાક અને આદતો

એક મૂઠ પ્રશ્નનો જવાબ આપવા અનોખી રીત અપનાવી :

એક શખ્સ હઝરત જઅફર સાદિક (રહ.)ની પાસે આવ્યો
અને કહ્યું :

‘આપ મને ખુદાના હીકાર (દર્શન) કરાવો.’

આપે ફરમાવ્યું :

‘શું તેં સાંભળ્યું નથી કે હઝરત મૂસા (અલ.)થી કહેવામાં
આવ્યું હતું કે તું જોઈ શકતો નહિ.’

તેણે કહ્યું :

‘હાં, મેં સાંભળ્યું છે પરંતુ આ ઉમ્મત તો ઉમ્મતે મુહમ્મદી
(સલ.) છે. એક ફરિયાદ કરે છે કે મારા પરવરદિમારને
મારા દિલે જોયો. ખીજો જૂમ પાડે છે કે હું એવા રખતી
ઈબાદત ન કરીશ જેને જોઈ નહિ.’

હઝરત જઅહર સાદિક (રહ.)એ હાજર જનોને ફરમાવ્યું કે :

‘આ શખ્સના હાથ, પગ બાંધીને ફજલા નદીમાં નાંખી દો.’

લોકોએ હુકમનું પાલન કર્યું અને તે શખ્સના હાથ, પગ બાંધીને ફજલા નદીમાં નાંખી દીધા. પાણીએ તેને ડૂબકી મરાવી અને પછી ઉપર ઉઠાર્યો.

તેણે કહ્યું :

‘હે હંપને રમૂસ ! ફરિયાદ છે ! ફરિયાદ છે !’

હઝરત જઅહર સાદિક (રહ.)એ ફરમાવ્યું :

‘હે પાણી ! એને પોતાનામાં જૂપાવી લે !’

પાણીએ તેને નીચે ડૂબકી મરાવી અને ફરી પાછો ઉપરની તરફ ઉઠાર્યો. ફરી પાછી નીચે ડૂબકી મરાવી અને ફરી પાછો ઉપર ઉઠાર્યો. કંઈ ટેલથી વાર પાણીએ તેને નીચે ડૂબાડ્યો અને ફરી પાછો ઉપર ઉઠાર્યો. અને બ્યારે બ્યારે તે ઉપર આવતો ત્યારે બા જ મઘાણે જૂમે પાડતો :

‘હે હઝરત જઅહર સાદિક (રહ.) ! બચાવો ! બચાવો !’.

બાબરે તે જૂમે પાડતોપાડતો ઘાફી મયો. તે પછી બ્યારે તે પાણીમાં નીચે મયો ત્યારે તેણે કુનિયાથી આશા છોડી દીધી અને બ્યારે ફરી પાછો પાણીએ તેને ઉપર ઉઠાર્યો તો તેણે કહ્યું :

‘હે અલ્લાહ ! મારી મદદ ફરમાવ !’

હઝરતે ફરમાવ્યું :

‘એને બહાર કાઢી લાવો !’

લોકો તેને બહાર કાઢી લાવ્યા. થોડો સમય તેને એમ જ બેઠેલો રહેવા દીધો. બ્યારે તે સ્વસ્થ મયો ત્યારે હઝરતે ફરમાવ્યું :

‘તે હક તઆલાને બેસો !’

તેણે ઉત્તર આપ્યો :

‘બધાં સુધી હું મથરો (ખુદા સિવાય બીજાઓ)ની મદદ શોધતો રહ્યો ત્યાં સુધી પરદો હતો. અને બ્યારે મેં

દુનિયાને બિલકુલ છોડી દઈને ખુદાથી જ પનાહ માગી અને હું બેચેન થઈ ગયો તો મારા દિલમાં રોશનદાન ખુલી ગયું ત્યારે મેં નજર કરી અને જોયું. જ્યાં સુધી બેકરારી અને જોશ ન હતો ત્યાં સુધી તે ન હતો. જેવું કે હક તઆલાએ ફરમાવ્યું છે :

‘(તે) કાણુ છે કે જે જવાબ આપે છે હાજતમંદને જ્યારે તે તેને યાદ કરે !’

હજરતે ફરમાવ્યું :

‘જ્યાં સુધી તું સાદિકને (મને) પુકારતો હતો ત્યાં સુધી જુદો હતો. હવે આ રોશનદાનની હિફાજત કરતો રહેજે !’

□

વિનમ્રતા

એક વખતે મહાન છુઝૂર્ગ હજરત દાઉદ તાઈ (૨૬.) આપની ખિદમતમાં હાજર થયા અને અર્જ કરી :

‘હે રસૂલ (સલ.)ના ફરજંદ ! કંઈક નસીહત ફરમાવો, કારણ કે મારું દિલ કાળું થઈ ગયું છે !’

આપે ફરમાવ્યું :

‘બસા, તમને મારી નસીહતની શી જરૂર ! તમે ખુદ આ સમયના ઝાહિદ છો !’

તમણે કહ્યું :

‘આપની ફઝીલત તમામ પર સાબિત છે. આપના માટે જરૂરી છે કે સૌને બોધ અને નસીહત ફરમાવો.’

આપે ફરમાવ્યું :

‘હે અબા સુલયમાન ! મને ખુદ પોતાને જ સંદેહ છે કે ક્યામતના દિવસે મારા દાદા મારાથી ફરમાવે કે તે તાબેદારીના હક કેમ અદા કર્યો નહિ ? !’

હે જાણા સુલયમાન ! આ કામ નસળ પર મોઢૂર નથી.
બસકે જસાહ તજાસાથી સારો સંબંધ ધરાવનારાઓ પર
મોઢૂર છે.’

આ સાંભળીને હઝરત દાહિદ તાઈ (૨૬.) ખૂબ રડયા કે
જ્યારે આવા શખ્સો કે જેમની પેદાઈશ જાણે નુકુલ્લતથી થયેલી
છે અને જેમના દાદા રસૂલ (સલ.) તેમ જ માતા ગતૂલ (રદિ.)
છે; તેમનો આ હાલ કેવલ તો દાહિદ બિચારો શી વિસાતમાં છે !^૧

□

એક દિવસે આપ પોતાના ખાદિમો જોડે બેઠેલા હતા.

ફરમાવવા સાંજ્યા :

‘આવો, આપસમાં બચ્ચત અને ઈફરાર કરીએ કે
આપણામાંથી જેની નજલ થાય તે ખીજ બધાંની શક્તિ-
અત કરે.’

સૌએ અર્જ કરી :

‘હે રસૂલ (સલ.)ના ફરજંદ ! આપને અમારી શક્તિઅતની
શી જરૂર છે, આપના દાદા તો વિશ્વજનોના શક્તિઅત
કર્તા છે !’

ફરમાવ્યું :

‘મને મારાં કાર્યોથી શરમ આવે છે કે (આવાં કાર્યો)
લઈને તેમના રૂબરૂ જઈ.’^૨

એકાંતવાસ

જ્યારે હઝરત ઈમામ જન્ગહર સાદિક (રહ.)એ એકાંતવાસ
અહલુ કર્યો અને બકાર નીકળવાનું બંધ કરી દીધું તો હઝરત
સુફિયાન સવરી (રહ.) આપની પાસે આવ્યા અને કહ્યું :

‘હે રસૂલસાહ (સલ.)ના ફરજંદ ! લોકો આપની બરકતો-
થી મેહરૂમ છે. આપે શાને એકાંતવાસ અહલુ કર્યો !’

• ૧ ‘હાલાતે હઝરતે મસાહબે નક્ષત્રાન્દીયહ’ : પા. ૮૮

૨ ‘હાલાતે હઝરતે મસાહબે નક્ષત્રાન્દીયહ’ : પા. ૮૮

હઝરતે ફરમાવ્યું :

‘હવે મેં એ જ મુનાસિબ માન્યું છે. અને પોતાની સ્થિતિ દર્શાવવા માટે નીચેની બે પંક્તિઓ કહી સંજ્ઞાવી જોના. બાવાર્થ એ છે કે :

‘વફાદારી, વિદાય થનારાઓની જોમ વિદાય થઈ ગઈ છે, અને લોકો પોતાના વિચારો અને જરૂરોમાં મગ્ન છે. એક ખીબની સાથે મુહબ્બતનો દેખાવ કરે છે, પરંતુ એમના દિલ વીંછીઓથી (ફુરમનીથી) ભરેલાં છે.’^૧

એવડા પોશાક

લોકોએ હઝરત ઈમામ જન્મદર સાદિક (રદિ.)ને જોયાં કે આપે અત્યંત કિંમતી પોશાક પરિધાન કરેલો છે. લોકોએ કહ્યું :

‘હે રસુલુલ્લાહ (સલ.)ના ફરજંદ! આ સિંખાસ અહલે અમતને શોભતો નથી!’

આપે એક રાખસનો હાથ પકડ્યો અને તેને ઉપરનું વસ્ત્ર કાઢીને તેની નીચેના વસ્ત્ર ઉપર મૂક્યો. નીચે એવો કંતાનનો સિંખાસ પહેરેલો હતો કે હાથ ઊંધાઈ ગયો. પછી આપે ફરમાવ્યું :

‘આ (ઉપરનો સિંખાસ) ખલકના માટે છે અને પેલો (નીચેનો સિંખાસ) ખાલિકના માટે છે.’^૨

ફરમાડી

એક વેળા એક રાખસની દીનારોની થેલી મૂક થઈ ગઈ. તે રાખસ હઝરત ઈમામ જન્મદર સાદિક (રહ.)ને ઓળખતો ન હતો એટલે આપને પકડીને પૂછ્યું કે થેલી આપે લીધી છે ?

હઝરતે પૂછ્યું : ‘એમાં કેટલા દીનાર હતા ?’

તેણે જવાબ આપ્યો : ‘એક હજાર દીનાર.’

● ૧ ‘તઝકિરતુલ ઓલિયા’ : પા. ૧૧

● ૨ ‘તઝકિરતુલ ઓલિયા’ : પા. ૧૧

આપ તેને ઘરમાં લઈ ગયા અને એક હળર દીનાર તેને આપી દીધા. બાદમાં પેલા માણસને પોતાની થેલી ખીજે ક્યાંકથી મળી ગઈ. પેલો માણસ હજરતના એક હળર દીનાર લઈ પાછો આવ્યો અને કહેવા લાગ્યો :

‘મારી ભૂલ થઈ ગઈ.’

હજરતે ફરમાવ્યું :

જે ચીજ હું આપી દઉં છું તેને પાછી નથી લેતો.’

તે પછી પેલા માણસે કોઈકને પૂછ્યું કે, ‘આ કોણ છે?’

લોકોએ દર્શાવ્યું કે હજરત ઈમામ જમશર સાદિક (રહ.) છે. પેલો માણસ ખૂબ જ શરમાઈ ગયો અને ચાલતો ગયો.^૧

ખોફ ખુદાનો હોવાને બેઠકો

આપે ઘરમાં એ તાકીદ ફરમાવી રાખી હતી કે માળ પર ચા મકાનની છત પર કોઈ બાળકને ચઢવા દેવામાં ન આવે. એક દિવસ આપની એક કનીઝ ખુદ હજરતના જ એક બાળકને જાદમાં ઊપાડી સીડીઓ ચઢી છતની તરફ જઈ રહી હતી. હજરત તેની તરફ નિહાળતા રહ્યા.

બપોરે તે પૂરતી સીડીઓ ચઢી ચૂકી તો અચાનક તેની નજર હજરત પર પડી. તેનો રંગ ફિક્કો પડી ગયો. તેનો હેઠ ઘર ઘર કાંપવા લાગ્યો અને ખોફના કારણે પેલું બાળક તેના હાથમાંથી છૂટી ગયું. નીચે પડતાં જ તેનો ઈન્તેકાલ થઈ ગયો.

હજરતે ફરમાવ્યું :

‘બાળકને તો મોત આવવાનું હતું તે આવી ગયું, પરંતુ મને એ બચીને આઘાત થયો કે મારો આટલો બધો ખોફ એ કનીઝના દિલમાં છે!’

અને પછી હજરતે તે જ સમયે કનીઝને આજાદ કરી દીધી અને નસીહત કરી.

‘આટલા ખોફની કશી જરૂરત નથી. બંદાએ બંદાથી શું કરવાનું? જોટલો ખોફ અને ઈતાઅત તો હકીકી માલિકને હોવો જોઈએ.’

બંદાએ પોતાના મવલાની રજા પર રાઝી હોયું જોઈએ જનાળ કતીબતુલ અમરીની રિવાયત છે :

હઝરત ઈમામ જઅફર સાદિક (રહ.)નું બાળક બીમાર હતું. હું અપાદત (ખબર જાંતર પૂછવા) માટે હાજર થયો. જોયું કે હઝરત ફરવાએ ધણા ચિંતામસ્ત અને ગમગીન બેઠા છે.

મેં પૂછ્યું :

‘બાળકનો શો હાલ છે?’

‘હાલત સારી નથી!’

એમ કહીને ખામોશ થઈ ગયા અને મને બેસવાનો ઈશારો કરી પોતે ઘરમાં ચાલ્યા ગયા. થોડા સમય પછી પાછા આવ્યા તો મુખ પર સંતોષ હતો. એવું જણાવું હતું કે આ તે નથી જે અંદર ગયા હતા.

મેં બાળકના વિશે પૂછ્યું :

‘હવે શો હાલ છે?’

ધણા જ શાંત સ્વરે ફરમાવ્યું :

‘ઈન્તેકાલ થઈ ગયો!’

રાવીનું ખ્યાન છે, મારાથી ન રહેવાયું. મેં પૂછ્યું :

‘હઝરત! બાળક જીવંત હતું ત્યારે આપ ખૂબ જ પરેશાન અને વ્યથિત હતા, અને હવે એનો ઈન્તેકાલ થઈ ગયો છે ત્યારે આપ ખૂબ જ સંતોષિત જણાઓ છો! એમાં શું રહસ્ય છે?’

હઝરતે તરત જ ઉત્તર આપ્યો :

‘તે બીમાર હતો તો વ્યથતા અને ખિન્નતા તેની તકલીફ

અને રાત્રના કારણે હતી. દિલ ધ્રુવવું હતું કે તે, તકલીફ વિના, સારો થઈ જાવ પરંતુ હવે માલિકે પોતાની અમાનત અમારાથી વાપસ લઈ લીધી તો હું સંતાપિત થઈ ગયો. નંદાએ તો પોતાના મવલાની રજા પર રાત્રી હેાવું જોઈએ.’^૧

મોતને નજર સામે રાખો

આપના મોટા સાહજાદા હજરત ઈસ્માઈલ (૨૭.)એ બર જવાન વયે ઈન્તેકાલ કર્યો. લોકોને ખબર પડી તો તઅઝિયતના માટે આવવા લાગ્યા. આ સિલસિલો કેટલાય દિવસો લગી ચાલુ રહ્યો.

સાહજાદાના ઈન્તેકાલના ખીબા જ દિવસથી આપે તઅઝિયતના માટે આવનારાઓની સંજાયે ધરાઈને ખાણું ખાણું અને કોઈ પ્રકારના દુઃખ અને મલાલના ચિહ્નો જાહેર ન થવા દીધાં.

એક છુટ્ટો^૨ હિમ્મત કરીને પૂછ્યું :

‘હુમ્મીદી ! અમે સૌ એ નિહાળીને હચરાન છીએ કે આટલા મોટા સદમાની આપ પર કોઈ જસર ન થઈ ! શું એમાં કશું રહસ્ય છે ?’

હજરતે આસમાન તરફ નજર કરી ફરમાવ્યું :

‘મોતને નજર સમક્ષ રાખો. એ બરહક છે. આપણામાંથી સૌએ એ દિવસ જોવાનો છે. રંજ કઈ વાતનો અને મલાલ શાને ? આપણને એણે જેદા કર્યા છે તે સીધો મોટો છે.

‘હે લોકો ! જે આપણે માલિક અને મવલા છે, આપણે વિના આનાકાનીએ તેની રજામંદીના માટે તૈયાર રહેવું જોઈએ. મારા નાના અને દાદાથી એ જ તાલીમ મારા લગી પહેાંચી છે.’^૨

૧ ‘અલ હરિસાહ’ (માસિક) બન્ધુ. ૧૯૮૦ ટાઈટલ પેઈજ છેલ્લું

૨ ‘અલ હરિસાહ’ (માસિક) બન્ધુ. ૧૯૮૦ ટાઈટલ પેઈજ છેલ્લું

આરામના મદિ તો રાત છે

એક વાર હઝરતે કોઈ ખાદિમને કશા કામના માટે મોકલ્યાં. તેને આવવામાં થયેા વિલંબ થઈ ગયો. તો આપ પોતે તેની શોધમાં નીકળ્યા. એક જગાએ જોયું કે તે ખાદિમ જમીન પર પડ્યો જિંદી રહ્યો છે. આપ તેની પાસે બેસી ગયા અને કોઈ વસ્તુથી પંખા રૂપે હવા નાખવા લાગ્યા. લાંબા સમય પછી તે ખાદિમ જાગ્યો તો થયેા છેાલીસો પડી ગયો. આપથી માફી માંગી.

હઝરતે હસતાં હસતાં ફરમાવ્યું :

‘રાત દિવસ જિંદગીનું નુકસાનકર્તા છે. વખત તબાહ થાય છે, વધ થટે છે. આરામના માટે તો રાત છે. દિવસે કામ કરવું જોઈએ !’

ખસીફાને પણ રોકડી વાત કહી દેતા

એક વખતે ખસીફા મનસૂરના મુખ પર માખી આવીને બેઠી. તેણે તેને ઉડાવી દીધી. માખી પાછી આવીને બેઠી. અહીં લગી કે તે ત્રાસી ગયો. હઝરત ઇમામ જઅફર સાદિક (રહ.) તે સમયે તેની પાસે હતા.

ખસીફાએ પૂછ્યું :

‘હે અબ્બા અબ્દુલ્લાહ ! અલ્લાહે માખી શા માટે પેલા કરી ?’

હઝરતે ફરમાવ્યું :

‘એ માટે કે અત્યાચારી અને ઝાલિમને ઝલીલ કરે.’

મનસૂર એ સાંભળીને ચુપ થઈ ગયો.

પરોપકાર

હયાજ બિન યુસ્તામ રિવાયત કરે છે કે, હઝરત ઇમામ જઅફર સાદિક (રહ.) કમી વેળા ધરનું તમામ ભોજન ખીજાને ખવડાવી દેતા હતા અને ખુદ એમના ધરના લોકોના માટે કંઈ બાકી રહેતું ન હતું.^૧

● ૧ ‘તઝકિરતુલ હુદદાક’ જિ. ૧, પા. ૧૫૦ [‘તાબિઈન’ પા. ૭૨]

વફાત

૧૫ મી રજબ કિબરી સન ૧૪૮માં, અડસઠ વરસની હંમેરે મદિના મુનવ્વરામાં જુમ્હાના દિવસે આપની વફાત થઈ. ઈન્ના લિલ્લાહિ... આપનો મઝારે મુબારક, જન્નતુલ બક્કીઅ, મદિના મુનવ્વરામાં, આપના વાસિદે માજીદ ઈમામ મુહમ્મદ બાકર (રદિ.)ની પાસે છે. હઝરત ખવાળ મુઈનુદ્દીન ચિસ્તી (રહ.) આપના વંશથી છે

ખવાળ ખુઝુમ^૧ સુલતાનુલ દિન્દ હઝરત સય્યિદ મુઈનુદ્દીન હસન સંજર ચિસ્તી અબમેરી (રહ.) (વફાત હિ. સ. ૬૩૨) હઝરત ઈમામ જઅફર સાદિક (રદિ.)ના વંશથી છે.

હઝરત ખવાળ મુઈનુદ્દીન ચિસ્તી (રહ.)ના માનનીય પૂર્વજોને સિલસિલો આ પ્રમાણે છે :

હઝરત ખવાળ મુઈનુદ્દીન (રહ.)ના પિતા
ખવાળ મિયામુદ્દીન તાહિર છે. એમના પિતા
સય્યિદ અબ્દુલ અઝીઝ છે. એમના પિતા
ખવાળ નજમુદ્દીન છે. એમના પિતા
સય્યિદ ઈબ્રાહીમ છે. એમના પિતા
સય્યિદ ઈફ્રીસ છે. એમના પિતા
સય્યિદ ઈમામ મૂસા કાઝિમ છે. એમના પિતા
ઈમામ જઅફર સાદિક (રદિ.) છે^૨

કશામતો

બાદશાહ ખુઝુમ ધરધર ધૂળવા માંડ્યો
ખલીફા મનસૂરે એક રાતે પોતાના વઝીરથી કહ્યું :

‘જઓ ! સાદિક (રદિ.)ને બેલાવી લાવો. હું એમને કતલ કરીશ.’

વઝીરે કહ્યું :

‘જે શખ્સ એક ખુલ્લામાં એકાંતવાસ મહલ કરીને અલાહની

● ૧ ઈબ્રાહીમ અનવરે કૃત ‘હઝરત ખવાળ મુઈનુદ્દીન ચિસ્તી (રહ.)’
પા. ૨૫

ઈબ્રાહિમમાં મશગૂલ છે અને દુનિયાની માલ મિલકતની વંતે પડી નથી, તેમને આપ કતલ કરવા ચાહે છે !'

બાદશાહે નાખુશ થઈને કહ્યું :

‘તમે તમારે જાઓ અને એમને તેડી લાવો કે જ્યાં હું તેમને કતલ કરું.’

વઝીરે, બાદશાહને મનાવવા ઘણા પ્રયત્નો કર્યા પરંતુ નિષ્ફળતા મળી. આખરે લાચાર થઈને હઝરત ઈમામ જઅફર સાદિક (રહ.)ને તેડવા માટે ગયો.

ખલીફાએ ગુલામોને હુકમ આપ્યો કે જ્યારે તેઓ આવે અને હું મારા માથા પરથી તાજ ઉતારું કે તરત જ તમે એમને કતલ કરી નાંખજો.

જ્યારે હઝરત ઈમામ જઅફર સાદિક (રહ.) પધાર્યા તો મનસૂર ઊભો થઈ ગયો અને ખૂબ જ વિનમ્રતાપૂર્વક હઝરત ઈમામ સાદિક (રહ.)ના સ્વાગત માટે દોડ્યો અને આપને અંદર તેડી લાવીને પોતાની રાજગાદી ઉપર બેસાડ્યા અને પોતે અદમ-પૂર્વક તેમની સામે બેઠો. આ જોઈને ગુલામોને ખૂબ જ નવાઈ ઉપજી. મનસૂરે કહ્યું :

‘આપને કોઈ ચીજની જરૂરત હોય તો ફરમાવો !’

આપે ફરમાવ્યું :

‘મને બીજી વખત પોતાની પાસે બેલાવીશ નહિ જ્યાં હું ખુદા તઆલાની ઈબ્રાહિમમાં મશગૂલ રહું.’

મનસૂરે આપને ઈજ્જત આપી અને ખૂબ જ ઈજ્જતપૂર્વક આપને વિદાય કર્યા. તે વખતે મનસૂરની કાયા થરથર કાપવા લાગી અને બેહોશ થઈને જમીન પર ઢળી પડ્યો. ત્રણ દિવસ સુધી એજ હાલતમાં રહ્યો. ‘કેટલાકનું કહેવું’ છે કે એટલો સમય બેહોશ રહ્યો કે તેની ત્રણ નમાઝો કઝા થઈ ગઈ. જ્યારે હોશમાં આવ્યો ત્યારે વઝીરે પૂછ્યું :

‘શી બાબત હતી ?’

મનસૂરે જવાળ આપ્યો :

‘જ્યારે હજરત સાદિક (રહ.) દરવાજામાં દાખલ થયા ત્યારે મેં જોયું કે એક મહાકાવ અજબર આપની સાથે હતો જેનું એક જડણું ચળૂતરાના નીચે અને ખીજું ઉપર હતું. અને જાણે મને ઈશારાથી કહી રહ્યો હતો કે જો તે હજરતને સત્તાવ્યા તો હું તને ચળૂતરા સહિત ગળી જઈશ. એ અજબરનો મારા ઉપર એવો ખોર છત્તાઈ ગયો હતો કે હું ‘શુ’ બેલતો હતો તેનું મને પોતાને પશુ ભાન ન હતું અને મેં તેમનાથી માછી માંગી અને બેહોશ થઈને ઢળી પડ્યો.’^૧

□

હજરત મોલાના મરણ અહમદ શાજપૂરી (રહ.)એ પોતાની પ્રખ્યાત કિતાબ ‘સહીનગુન્નખત’માં પશુ આજ પ્રકારની એક ઘટના બયાન કરી છે. સકય છે એ ઘટના કોઈક ખીજા દિવસે બનેલી હોય. એ ઘટના આ પ્રમાણે છે :

હિ.સ. ૧૪૭માં જ્યારે ખલીફા મનસૂર અબ્બાસીએ હજમ અને કરી હજમના પછી મહીનહ આવ્યો અને પોતાના વઝીર રખીઅને હુકમ કર્યો કે,

‘જઅફર (રહ.)ને તેડી લાવો, હું તેને કતલ ન કરું તો ખુદા મને મારે.’

રખીએ ટાળમટાળ કર્યું. વળતે દિવસે ફરી વઝીરને ધણો કપકાર્યો તો વઝીરે માથુસને મોઢસીને હજરત ઈમામ જઅફર સાદિક (રહ.)ને તેડાવ્યા. હજરત ઈમામ જઅફર સાદિક (રહ.) આવ્યા તો વઝીરે કહ્યું :

‘અબૂ અબ્દુલ્લાહ ! તમે અલ્લાહને શાફ કરો. તમને એવા માથુસે તેડ્યા છે, જેના અંતરાયને ખુદા સિવાય કોઈ દે નથી કરી શક્યું. અને તમારા માટે ધણો જય છે.’

હઝરત જઅફર સાદિક (રહ.)એ ફરમાવ્યું :

‘લા હવલ વલા કુવત ઈલ્લા બિલ્લાહ’

તે પછી રખીઅ તેમને મનસૂર પાસે લઈ ગયો. જ્યારે મનસૂરે તેમને જોયા તો ધૂંધવાઈ ઊઠ્યો અને કડક સ્વરે કહ્યું :

‘હે ખુદાના દુસ્મન! તને ઈરાકવાસીઓએ પોતાનો ઈમામ બનાવ્યો છે. પોતાના માલની ઝકાત તેઓ તારી પાસે મોકલે છે, અને તું મારી સસ્તનતમાં બગાવત કરે છે; અને મારી તબાહિના માટે પ્રયત્નો કરે છે! હું તને કતલ ન કરું તો ખુદા મને કતલ કરે.’

ઈમામ જઅફર (રહ.)એ ફરમાવ્યું :

‘અમારૂં મુઅમિનીન!

સુલૈમાન (અલ.)ને ખુદાએ હકુમત આપી, તેમણે શુક ક્યોં. ઝૈયૂન (અલ.)ને ખુસીયતોમાં આઝમાવામાં આવ્યા, તેમણે સખ ક્યોં.

હઝરત યુસુફ (અલ.) પર બ્રહ્મ કરવામાં આવ્યો, છતાં ઝાલિમોને માફ કરી દીધાં!

આ અનિયાએ કિરામ (અલ.)માં તમારો નસબ પશુ તેમના લગી પહોંચે છે. તમારે એ પવિત્ર આત્માઓનું અનુકરણ કરવું જોઈએ.’

મનસૂરે કહ્યું :

‘યા અયા અબ્દુલ્લાહ! ઠીક કહ્યું, મારી નજીક પધારો.’

પછી કહ્યું :

‘મેં તમને જે વાતો કહી, તેની માહિતી ફલાણા માથસે મને આપી છે.’

ઈમામ જઅફર (રહ.)એ ફરમાવ્યું :

‘તને મારી સામે બોલાવો.’

તે માથસને હાજર કરવામાં આવ્યો.

મનસૂરે તેને કહ્યું :

‘જાગર (૨૬.) વિશે જે વાત તં અને કહી છે, યું તે સત્ય છે ?’

તેણે કહ્યું : ‘હા.’

ઈમામ જાગર (૨૬.)એ ફરમાવ્યું : ‘ઝેનાથી સોગંદ લો !’

તે માણસ ઉતાવળે કહેવા લાગ્યો :

‘વલ્લાહુલ અઝીમુલ્લાહી લાઈલાહ ઈલાહુ આલિમુલ ગયબુ વરશહાદતુલ વાહિદુલ અહદ...’

આ પ્રમાણે તે માણસ અલ્લાહની સિદ્દતોની મજાગી કરવા લાગ્યો.

હઝરત જાગર સાદિક (૨૬.)એ ફરમાવ્યું :

‘જે પ્રમાણે હું કહું તે પ્રમાણે તેનાથી સોગંદ લો.’

ખલીફાએ કહ્યું :

‘તમે જે પ્રમાણે ઇચ્છો સોગંદ લો.’

જાગર સાદિક (૨૬.)એ ફરમાવ્યું :

‘હે રાખસ ! આ પ્રમાણે કહે :

બરઅત મને હવલદલાહુ વ કુવ્વતહુ વત્તઅઅત ઈલાહ વલી વ કુવ્વતી લકહ ફઅલ જાગર કઝા વ કઝા.’

તે માણસ એ પ્રમાણે સોગંદ લેવાથી આનાકાની કરવા લાગ્યો. મનસૂરે તેના તરફ ક્રોધથી જોયું, સારે તેણે તે જ પ્રમાણે સોગંદ ખાધા, કસમ ખાતાં જ પગો જમીન પર પછાડ્યા અને મરણ પામ્યો.

મનસૂરે કહ્યું :

‘પગ જમીને ઝીને બહાર ફેંકી દો.’

પછી ઈમામ જાગર (૨૬.)થી ખલીફાએ માફી માંગી અને કિંમતી ખૂફૂ મંજાવી અને પોતાના હાથે તેમની દાઢીમાં એટલી લગાડી કે ટીપાં ટપકવા લાગ્યાં.

પછી રખીઆને હુકમ કર્યો :

‘એમને ઈનઆમથી માલામાલ કરી માનભેર વિદાય કરો.’
રખીઅ કહે છે :

‘મેં એ જ પ્રમાણે કર્યું’. વિદાય કરતી વેળાએ મેં અર્જ કરી : હઝરત ! આપના ઓષ્ઠ હાલતા હતા. જ્યારે આપ ઓષ્ઠ હલાવતા હતા ત્યારે મનસૂરનો ગુસ્સો ઠંડો પડી જતો હતો. આપ શું પઢતા હતા ?’

ફરમાવ્યું :

હું મારા સાદા કુસૈન (રદિ.)ની કુઆ પઢતો હતો.’

મેં પૂછ્યું :

‘તે શી કુઆ છે ?’

ફરમાવ્યું :

‘અલ્લાહુમ્મ યા ઉહ્દતી ઈન્ક શિદ્તી વ યા અવની ઈન્ક કુખંતી અહરિસુની બિઅયનિકદ્દલતી લા તના સુવઅક તુફની બિરકનિકદ્દલતી લાયરામુવ અહમની બિરુદરતિક અસઅ ફલા ઉહલિક વ અન્ત રખઈ અલ્લાહુમ્મ ઈન્ક અકબરૂ વઅજલુ વઅકબરૂ મિમ્મા અખાકુ વઅહબરૂ અલ્લાહુમ્મ બિક અહર ઉફી નહરિહી વઅસ્તઈસુ મિન શરિહી ઈન્ક અલા કુલ્લિ શયઈન કહીર.’

રખીઅ કહે છે :

‘મારા પર જ્યારે કશી મુસીબત નાજિલ થઈ, મેં આ જ કુઆ કરી. અલ્લાહે તે મુસીબતને મારાથી દૂર કરી નાંખી.’

પછી મેં હઝરત જમશર (રદિ.)થી અર્જ કરી :

‘જે માણસે અલીશ સમક્ શિકાયત કરી હતી, તેના સોગંદથી આપે મનાઈ કરી અને પોતાની મરજી મુજબ સોગંદ લેવડાવ્યા, તેમાં શું રહસ્ય છે ?’

ફરમાવ્યું :

‘તેના સોગંદમાં ખુદાની તોહીદ અને તમજૂદ હતી. મેં વિચાર્યું કયાંક અલ્લાહ તેના પર સંયમથી કામ લે અને તેના અઝાબમાં વિલંબ થાવ. હું અઝાબની ઉતાવળ કરતો

હતો. આથી મેં તેને તે સોમંદ આપ્યા, જે તમે સાંભળ્યા અને અલ્લાહે તેને તરત જ પકડી લીધો.^૧

□

મરેલી ગાય જીવતી થઈ ગઈ

હઝરત ઈમામ જઅદર (રદિ.) એક દિવસે ક્યાંક જઈ રહ્યા હતા. આપે જોયું કે એક ડોસીની આગળ એક મરેલી ગાય પડેલી છે અને તે ડોસી પોતાના બાળક જોડે રહે છે. હઝરતે રડવાનું કારણ પૂછ્યું.

તેણે કહ્યું :

‘મારી પાસે આ એક માત્ર ગાય હતી. એના દૂધથી અમારું ગુજરાન ચાલતું હતું, એ મરી ગઈ. હવે મને ચિંતા છે કે અમારો નિર્વાહ કેવી રીતે થશે.’

આપે ફરમાવ્યું :

‘શું તારી એવી ઇચ્છા છે કે અલ્લાહ તઆલા એને ફરીથી જીવતી કરી દે?’

પેલી ડોસીએ જવાબ આપ્યો :

‘અમારા ઉપર આવી ખુસીબત આવી પડી છે અને તમે મરમત કરો છો.’

આપે ફરમાવ્યું :

‘હું મરમત નથી કરતો.’

પછી આપે પોતાના પગ લડે મરેલી ગાયને એક લાત મારી. તે ગાય જીવી થઈ ગઈ! અને આપ જનસમુદાયમાં જઈને ભળી ગયા જેથી ઠાઈ ઝોળખી ન શકે.^૨

□

સૂખાઈ ગયેલા વૃક્ષને ફૂજો આવ્યાં

એક દિવસે એક સૂખાઈ ગયેલા વૃક્ષને આપે ફરમાવ્યું :

● ૧ ‘અહલે જમત’ [‘સફીનવુન્નખત’નો ગુજ. અનુવાદ] પા. ૨૨૦થી ૨૨૪

૨ ‘હાલાતે હઝરતે મરાઈએ નકશાનંદીયહ’ : પા. ૬૦

‘તું’ અમને ખજૂરો આપ ।’

તે જ વખતે તે વૃક્ષ ઉપર ખજૂરો લાગી ગઈ.^૧

કુખલ કરેલાં પક્ષીઓ ફરી જીવતાં થઈ ગયાં

એક દિવસે આપે ચાર પક્ષીઓ કુખલ કર્યાં અને તેમની બે.ટી. ઓને એકબીજા સાથે ભેળવી દીધી. પક્ષી આપે ફરેકનું નામ લઈને સાદ આપ્યો તો ફરેક જીવતું થઈ ગયું !^૨

સુખારક ઈરશાહાત

એક વખતે સુદીયાન સવરી (૨૬.)એ કહ્યું,

‘કંઈક નસીહત કરમાવો !’

કરમાવ્યું :

‘હે સુદીયાન !

જુહું’ બોલનારને મુરજીત (માણસાઈ) નથી, અને

ઈર્ષાણુ (હાસિદ)ને રાહત નથી.

મદઅજલાકને સરકારી મળતી નથી, અને

બાદશાહોને ઉખુજીત (ભાઈચારો) નથી હોતો.

હઝરત સુદીયાન (૨૬.)એ અર્જ કરી કે,

‘કંઈક વધારે કરમાવો !’

આપે કરમાવ્યું :

‘હે સુદીયાન :

પોતાના નયન અંધાહ તમાલાના મહારમથી બચાવજો;

જેથી આનિદ બનો; અને

જે કંઈ કિસ્મતમાં થઈ ગયું તેના પર રાજ રહેજો,

જેથી મુસ્લિમ બનો; અને

૧ ‘મરાઈએ નકરાબંદીયહ’ : પા. ૨૦

૨ ‘મરાઈએ નકરાબંદીયહ’ : પા. ૨૦

શાન્તિથી મુહુર્ણત ના રાખસો; કયાંક તમારા પર કુળૂર
માલિગ થઈ ન બચ;
પોતાના મામલામાં એવા માણસો બેડે સલાહ મશવેરો કરો;
જેઓ ખુદાની ઈબાદત ખૂબ કરતા હોય;

હઝરત સુફીયાન (રહ.)એ જાહેર કરી કે,
'હજી કંઈક વિશેષ કરમાવો !'

આપે કરમાવ્યું :

'હે સુફીયાન !

જે શાખસ ઈન્કતો હોય કે તેની ઈબ્જત (તેની) આત
અને કબીલા વિના યાય; અને
હયબત હકૂમત વિના યાય; તેનાથી કહી દો કે—
ગુનાહ છોડી દે અને કરમાંબરદારી મહબુ કરે !'

હઝરત સુફીયાન (રહ.)એ વિનંતી કરી,
'હજી કંઈક વિશેષ કરમાવો !'

આપે કરમાવ્યું :

'હે સુફીયાન !

જે માણસ હરેકની સાથે સુહબત (મંઘત) ધરાવે છે
તે સલામત નથી રહેતો; અને
જે ઠાઈ બૂરા રસ્તે બચ છે; તેના પર તોહમત લાગે છે; અને
જે શાખસ પોતાની જાણને કાબૂમાં નથી રાખતો તે
પસ્તાય છે.'

□

કરમાવ્યું :

'જે કંઈ અઘાહ તગાલાથી મુહુર્ણત રાખે છે; તેને
કુનિયાથી વેહશત થઈ બચ છે.'

□

કરમાવ્યું :

'ધણા ખરા ગુનાહ એવા છે કે જેના કારણે જાહેર
અઘાહ તગાલાથી નઝદીક યાય છે ! અને

ધણી ખરી ઈબાદતો એવી છે કે જેના કારણે જાહે
અલાહ તઆલાયા દૂર થઈ જાય છે!

કારણ કે ફરમાનરદાર ધમંડી, યુનેમાર થાય છે; અને
યુનેહમાર, પસ્તાવો કરનાર, ફરમાનરદાર બને છે !'

□

આપથી કોઈએ પૂછ્યું કે,

‘સખ કરનાર દુરવેશ બેહતર છે કે શુક કરનાર તવંમર !’

ફરમાવ્યું :

‘સખ કરનાર દુરવેશ. કારણ કે તવંમરનું દિલ નાણાંની
થેલીમાં લાગેલું રહે છે; બ્યારે દુરવેશનું દિલ અલાહ
તઆલામાં (મગ્ન) હોય છે.’

□

ફરમાવ્યું :

‘ઈબાદત, તોળા વિના દુરસ્ત નથી થતી. કારણ કે
અલાહ તઆલાએ તોળાને ઈબાદત પર મુકદ્દમ (અમતા
કમે) મૂકેલી છે. બ્યાં ફરમાવ્યું છે કે :

‘અત્તાઈમુનલ આબિદુન’

‘તેઓ તોળા કરનારા, ઈબાદત કરનારા છે.’

તો આ મકામાતનો આરંભ અને ઉજૂદિયત ઈન્તેહા મકામાત
અને દરખત છે.

■

‘જેની રોજમાં તંગી હોય તે વધારે પ્રમાણમાં અસ્તમદાર
પડે તો તેની રોજમાં ખૂબ જ જલ્દી વધારો અને વિશાળતા
વશે.’

■

● ૧ ‘સૂરએ તોળા’ : આયત ૧૧૨, પારો ૧૨

(એમાં અલાહ તઆલાએ પ્રથમ તોળાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે અને
તે પછી ઈબાદતનો ઉલ્લેખ કર્યો છે.)

‘હવેમા રસુલોના અમીન (અમાનતદાર) છે. પરંતુ શરન એ છે કે એ લોકો બાદશાહો અને અમીરોના દરવાજાઓ પર ન આવે. નહિતર એ લોકો અમાનતમાં ખ્યાનત કરનારા ગણવામાં આવશે.’

■

‘હે અલ્લાહ ! તું અને મિસ્કીન બંદાઓનો કુર્બાન (નજીહીકી) અર્પણ કર અને તેમની ગમખવારીની તૌફિક અર્પણ કર.’

□

‘પ્રુદા તમને કોઈ નેઅમત આપે અને તમો તેને બળવી રાખવા છોડો તો અલ્લાહ તઆલાનો વધુ અને વધુ શુક્ર કરશે. કેમકે પ્રુદાએ પોતાની કિતાબમાં ફરમાવ્યું છે : ‘અગર તમે શુક્ર કરશો તો હું તમને વધુ આપીશ.’

રાજી મળવામાં બીજા ધામ તો અસ્તગદાર વધુ કરશે. અલ્લાહ તઆલા પોતાની કિતાબમાં ફરમાવે છે :

‘તમારા રમથી મગફિરત છોડો, તે મોટા બખ્શનાર છે; તમારા પર આસમાનથી મૂશળધાર પાણી વરસાવશે; અને દુનિયામાં માલ અને અવલાદથી તમારી મદદ કરશે; અને આખિરતમાં તમારા માટે જન્નત અને નહેરે બનાવશે.’

□

‘જ્યારે તમારી પાસે બાદશાહ યા સરતાધીશનો કોઈ કુકમ આવે તો :

‘લાહવલ વલા કુવ્વત હલ્લાખિલ્લાહ’

વધુ પઠહો. તે કુશાદગીની આવી છે.’

■

‘જે માણસ પોતાની કિસ્મતના હિસ્સા પર સખ કરે છે તે બેયર્વા રહે છે;

જે બીજના માલની તરફ નજર કરે છે તે સીખારી મરે છે.

જે માણસ પ્રુદાની વહેંચણી પર રાજી નથી થતો તે

પ્રુદાને તેના ક્યસ્લા પર નિયુક્ત કરે છે.

□

‘જે માણસ બીબના ભેદ ઉઘાડે છે તેના ધરની ગુપ્ત વાત, પ્રુદા ઝાહિર કરી દે છે.

જે જમાવતના માટે તલવાર ખેંચે છે તેને તેનાથી કસ કરવામાં આવે છે.

જે પોતાના ભાઈના માટે ખાડો ખોદે છે તે પોતે તેમાં પડે છે.

જે આલિમોને મળે છે તે પ્રતિષ્ઠા મેળવે છે.’

□

‘જે નકારા સ્થળે, એ બધે છે તે બદનામ બને છે.’

□

‘હમેશાં સાચી વાત કહો, પછી જલ્દી તમને અનુકૂળ હોય મા પ્રતિકૂળ.’

□

‘આદમીની અસલ (જડખૂળ) તેની અકલ છે; તેનો હસમ તેનો ફીન છે; તેનો કરમ (મહેરમાની) તેનો તકલ છે; (એ સિવાય) તમામ ઈન્સાન માણસ તરીકે સરખા છે.’

□

‘સલામતી બધી ફુલ છે. અહીં સુધી કે તેને તલાશ કરવાની જગા પશુ છૂપી છે. અગર તે ક્યાંક મળી શકે છે તો સંભવ છે ગુમનામીના ખૂણામાં સાંપડે;

અગર તમે એને ગુમનામીના ખૂણામાં તલાશ કરો અને ન મળે તો શક્ય છે એકલતા (તનહાઈ)માં મળે. એકલતાનો ખૂણો, ગુમનામીના ખૂણા કરતાં જુદો છે.

અગર એકલતાના ખૂણામાં પશુ શોધતાં એ ન મળે તો સહજે સાલિહિન [પવિત્ર પૂર્વજો]ના વચનો (અકવાલ)માં મળશે.’

□

‘જ્યારે તમારાથી કોઈ ગુનો થઈ જાય તો તેની મગફિરત માહો. ઈન્સાનની તખ્લીક (હિયતિ)થી પહેલાં એની ડાકમાં ખતાઓનો હાર પડેલો છે. ગુનાહો પર ઈસરાર દલાકન છે.’

□

‘ખુદાએ દુનિયાની તરફ વહી કરી છે કે જે શખ્સ મારી ખિદમત કરે છે; તું તેની ખિદમત કર અને જે તારી ખિદમત કરે છે; તેને તું ચકવી નાંખ !’

□

‘ત્રણ બાબતો વિના જમણે સાલિહ (નેક કામ) સંપૂર્ણ થતું નથી :

જ્યારે તમે એ કશું તો,

એને ખૂબ નાનું સમજો;

એને છૂપાવો; અને

એમાં જલદી કરો.

જ્યારે તમે એને નાનું સમજશો ત્યારે એની અઝમત (મહત્વ) વધી જશે;

જ્યારે તમે એને છૂપાવશો ત્યારે એની તકમીલ (પૂર્ણતા) થશે; અને

જ્યારે તમે એમાં ઉતાવળ કરશો તો ખુશખબરી મેહસૂસ થશે.’

□

‘જ્યારે તમારા (કોઈ મુસલમાન) સાઈથી તમારા માટે કોઈ નાપચંદીદહ વાત બહાર થાય તો એના જવાબ (યોગ્ય હોવા) વિશે એકથી સિતેર સુધી તાવીલ (અર્થઘટન) કરો; જો તે છતાંયે ન મળે તો સમજો કે એનો સમજ અને એની કોઈક તાવીલ જરૂર હશે જેની તમને જાણ નથી.’

□

‘જો તમે કોઈ મુસલમાનથી કોઈ ત્રિલહ (ફરિયાદ) સાંભળો તો તેનો સારામાં સારો અર્થ ઘટાવો; જ્યારે તેનું અર્થઘટન એ રીતે થઈ ન શકે તો પોતાના નહસને મલામત કરો.’

□

‘ચાર મીત્રોમાં સજ્જન માણસે શરમ ન કરવી એઈએ :

- ૧ પોતાના પિતાની તબ્દગીમ માટે પોતાની જમાએથી જીવામાં.
- ૨ મેહમાનની ખિદમત કરવામાં.
- ૩ તેની સવારીની દેખભાળ જાતે કરવામાં લલ્લે ધરમાં સો નોકર-ચાકરો કેમ ન હોય;
- ૪ પોતાના ઉસ્તાદની ખિદમત કરવામાં.’

‘બ્યારે દુનિયા કોઈની સાથે અનુકૂળ થઈ જાય છે ત્યારે ખીજની લલાઈઓ પણ તેને આપી દે છે; અને બ્યારે મુખ ફેરવી લે છે તો ખુદ તેની પોતાની ખૂખીઓ પણ છીનવી લે છે.’

‘તમે ધાર્મિક અધકાઓથી બચો; કારણ કે એ કલ્મને મશગૂલ કરી દે છે અને નિષાક પેદા કરે છે.’

‘પાંચ શખ્સોની મુહબત (સંબંધ)થી બચો :

- ૧ જુકુ’ બોલનારથી કારણ કે વાં હમેશાં તેનાથી ધોકામાં રહેશે.
- ૨ અહમક (મુરખ)થી કારણ કે તે તને ત્રમે એટલો નફો પહોંચાડવા ચાહશે છતાં તને નુકસાન થશે અને તેને સમજ પણ ન પડશે કે તે જો કંઈ કરી રહ્યો છે તેનાથી તને ફાયદો પહોંચે છે કે નુકસાન.
- ૩ બખીલ (કંજુસ)થી કારણ કે તે તારા સુંદર સમયને બરબાદ કરશે.
- ૪ ડરપોક (કાયર)થી કારણ કે જરૂરતના સમયે તે તને તખાલીમાં છોડી દેશે.

૫ શાસિક (કુરાચારી)થી કારણ કે તે તને એક નિવાસના બદલામાં વેચી મારશે. જલકે લોકના કારણે એનાથી પણ સસ્તામાં તને આકૃતમાં નાંખી દેશે.

□

‘હક તઆલાની જન્નત અને જહન્નમ આ દુનિયામાં પણ છે. જન્નત તારે કે બ્યારે આક્રિયત હોય; અને જહન્નમ ત્યારે કે બ્યારે આક્રિયત ન હોય.

જન્નત એ છે કે પોતાનાં કામો ખુદાને સોંપે અને જહન્નમ એ છે કે પોતાનાં કામો આ અગ્મારહ (નકલ) ના ઉપાસે કરે.’

□

હઝરત બાયઝીદ પુસ્તામી

રહમતુલ્લાહિ અલૈહ

□

દામને હિલ્મો કરમસે

હશ્રમે' લેના છુપા,

આરિકે હક બાયઝીદે (૨૬.)

બે રિયાકે વાસ્તે.

□

ખવાળ અને તઅળીર

હઝરત અબૂ મુસા (રહ.) ફરમાવે છે :

‘એક રાતે મેં ખવાળ જોયો કે હું અસેઈ ઈલાહીને માથા ઉપર જોતકીને લીટી રહ્યો છું ! જાયા પછી હું તળબુળમાં રહ્યો અને સવારે ખવાળની તઅળીર પૂછવા માટે હું મારા મુરશિદની ખિદમતમાં રવાના થયો.

ત્યાં ગયો તો જાણવા માથું કે આપ રાતે વફાત પામ્યા છે. આપના જનાઝામાં સરીક થવા માટે ચોતરફથી પુષ્કળ સોકો જમા થઈ ગયા.

જ્યારે આપનો જનાઝો ઉઠાવવામાં આવ્યો તો મેં ધણી કેશિશ કરી કે હું પણ આપના જનાઝાનો એક પાથો પકડી લઈ પરંતુ પુષ્કળ જનમેદનીના કારણે મારો વારો આવતો ન હતો. હું ધણો બેચેન થઈ ગયો. આખરે હું જનાઝાની નીચે ધસી ગયો અને જનાઝાને મારા માથે ઉઠાવી લીધો ! એ વખતે હું મારા ખવાળને બૂલી ગયો હતો.

એકાએક અને જનાઝામાંથી સાદ સંભળાયો.

મારા પીરો મુરશિદ અંદરથી ફરમાવતા હતા :

‘હે અબૂ મુસા ! જાજ તારા રાતના ખવાળની તઅળીર છે; જેમાં તેં અસેઈ ઈલાહીને માથે ઉપાઓ હતા.

‘હે અબૂ મુસા ! તે અસેઈ ઈલાહી તો આજ આશિકે ઈલાહીનો જનાઝો છે !’

જનાઝામાંથી ખવાળની તઅળીર દર્શાવનાર એ મહાન આશિકે ઈલાહી યુઝુર્ હતા સુલતાનુલ આરિફીન હઝરત બાવઝીદ ધુસ્તામી (રહ.) ।

નામ

આપનું નામ તૈફર છે.

આપની કુનિયત (ઉપનામ) ‘અબૂ યઝીદ’ છે.

● ૧ ‘પુસ્તાનુલ આરિફીન’ પા. ૩૩૧

આપનો લક્ષ્ય 'સુઘતાનુલ આરિકીન' છે.^૧

આપ સામાન્ય રીતે 'અબૂ યઝીદ'ને બદલે 'બાયબીલ' નામથી મશહૂર છે.

આપ પુસ્તામના વતની હોવાથી પુસ્તામી કહેવાયા.

જન્મ પહેલાં જ કરામતોનો આરંભ

આપની માતા ફરમાવતા હતા કે,

'જ્યારે મારા પેટમાં જો હતા ત્યારે જો કોઈ એવો નિવ.લો (કાજિયો) મારા સુખમાં જતો કે જેના હસાસ હોવામાં શંકા હોય તો આપ મારા પેટમાં ખૂબ તડકડવા માંડતા. જ્યારે તે નિવાસો મારા સુખમાંથી હું કાઢી નાંખતી ત્યારે જ આપ શાંત થતા !'

□

આપનો જન્મ ૧૩૬ હિજરી સનમાં પુસ્તામમાં થયો.

પ્રાથમિક તાલીમ

પ્રાથમિક દીની તાલીમ મેળવવા માટે આપની માતાએ આપને એક કાગિલ ઉસ્તાદની ખિદમતમાં મોકલવા માંડ્યા. જ્યારે આપે 'સૂરએ લુકમાન'ની આ જાણતો પઢી :

'ઈન્નશ શુક લી વલી વાલિ હૈક.'

'મારો અને માતા-પિતાનો શુક કરો.'

તો આપ પોતાની માતા પાસે આવ્યા અને કહેવા લાગ્યા :

'મારાથી જે શુક અદા થઈ શકે એમ નથી. ક્યાં તો આપ પુદાથી મને માંગી લો કે હું તમારો શુક કરું; અથવા આપ મને પુદાને સોંપી દો કે હું તેનો જ શુક કરતો રહું.'

આપની માતાએ કહ્યું :

'મેં મારો હક મગાફ કરીને તમને અસ્લાહને હવાલે કરી દીધા. તેનો શુક અદા કરતા રહો !'

ઉચ્ચ દીની તાલીમ

આપ ઈમામે આઝમ હઝરત અબૂ હનીફા (રહ.)ના શાગિદ^૧ છે. એમની ખિદમતમાં રહીને આપે ઉચ્ચ દીની તાલીમ હાસિલ કરી.

આપ અસ્હાબે રાય અને ઈજતિહાદ હતા પરંતુ આપ વલી થઈ ગયા એટલા માટે મઝહબ એમાં ઝાહિર ન થયો.^૨

બાતિની ફેઝ

આપ જન્મથી જ વલી હોવા છતાં એક રિવાયત મુજબ આપે લગભગ ૧૧૭ પીરો અને છુઝુરોની ખિદમત કરી અને સર્વેથી બાતિની ફાયદો હાસિલ કર્યો. હઝરત ઈમામ જઅફર સાદિક (રહિ.) ની ખિદમતમાં બાતિની મુલૂકને પરિપૂર્ણ કર્યો અને ખિલાફતથી મુશારફ થયા.

કહે છે કે, એક દિવસે હઝરત ઈમામ જઅફર સાદિક (રહિ.) એ આપથી ફરમાવ્યું કે,

‘ફલાણી કિતાબ કબાટમાંથી લઈ આવો !’

આપે પૂછ્યું : ‘કયો કબાટ ?’

ઈમામ સાહબ (રહ.)એ નવાઈ પામી ફરમાવ્યું :

‘આટલા લાંબા સમયથી આ ઘરમાં રહો છો અને હજી સુધી તમે કબાટ નથી જોયો !’

આપે વિનમ્રતાપૂર્વક જવાબ આપ્યો :

‘હું કબાટ જોવા માટે નથી આવ્યો.’

ઈમામ સાહબ (રહ.)એ ફરમાવ્યું :

‘જો એવું જ છે તો તમે હવે છુસ્તામ ચાલ્યા જાઓ ! તમારું ઠામ હવે પરિપૂર્ણ થઈ ગયું.’

● ૧ ‘જવાહરે અલવીયહ’ પા. ૪૦

૨ ‘નકશાતુલ ઉન્સ’ પા. ૬૪

હઝરત ગોલાના બદ્દહીન સરહિદી (૨૬.)એ પોતાની કિતાબ 'સનવાતુલ અલ્કિયા'માં ઉપર પ્રમાણે લખ્યું છે પરંતુ 'રશ્દાન' નામની કિતાબમાં લખ્યું છે કે સહીહ રિવાયતાથી સાબિત છે કે આપનો જન્મ ઈમામ સાહબ (૨૬.)ની વફાત પછી થયો હતા અને ઈમામ સાહબ (૨૬.)એ બાતિની સ્વરૂપે હઝરત બાયઝીદ (૨૬.)ની તરબીયત કરી હતી, ઝાહેરી સ્વરૂપમાં તરબીયત કરેલી નથી.^૧

મારી પીર એક વૃદ્ધ છે

હઝરત બાયઝીદ (૨૬.)થી કોઈએ પૂછ્યું :

'આપના પીર કોણ છે ?'

આપે ફરમાયું :

'એક વૃદ્ધ.'

ત્યાર પછી પોતાના જવાબની આપે આ પ્રમાણે સોબત કરી :

'એક દિવસ તોહિદના ભેશમાં હું એવો હોહોહલ થયો કે બેખુદીની હાલતમાં વમડામાં ચાલ્યો ગયો. ત્યાં એક વૃદ્ધને ભેળું. લોટ ભરેલો એક થેલો તેની નજીક મૂકેલો હતો. તે તેને ઉપાડવા ભયતી હતી, પરંતુ અશક્તિ અને વૃદ્ધાવસ્થાના કારણે ઉપાડી શકતી ન હતી. અને નિહાળી તેણે મને લોટનો થેલો ઉપાડવા કહ્યું.

હું તે સમયે જંઝગની દેશિયતમાં હતો. હું પોતે પોતાને પણ જાણતી શકતો ન હતો. ત્યાંથી પસાર થતા એક વાઘને મેં ઈશારાથી બોલાવ્યો. તે મારા ઈશારે આનાકાની વગર નજીક આવી ગયો. મેં તે થેલો તેની પાંદ પાંદ પાંદ વૃદ્ધાથી કહ્યું :

'જાઓ, એ તમારો લોટ તમારા ઘર લગી પહોંચાડી દેશે.'

પછી મેં વૃદ્ધાથી પૂછ્યું :

'જ્યારે તમે શહેરમાં પહોંચી જશો ત્યારે લોકોથી તમે મારા વિશે શું વાત કરશો ?'

તે બોલી :

‘હું હોઠોથી કહીશ કે મેં આજે એક આલિશ અને ગર્વિષ્ટ માણસને જોયો !’

‘હે ડોસીઆ ! તમે હોશમાં તો છો ને ? !’

તે બોલી :

‘હું તો હોશમાં જ છું. અલગત તમે તમારો દેશ ખોઈ બેઠા છો. શું તમે નથી જાણતા કે ખુદાવંદ તઆલાએ જે ને મુકલ્લક ન બનાવ્યો હોય તને તકલીફ આપવી મુદ્દમ છે ?

વાધ ઝેર મુકલ્લક છે અને છતાં તને તકલીફ આપે છે તો શું આલિશ નથી ?

વળી તમે એવું પણ દંવડો છો કે શહેરીજનો એ પણ જાણી લે કે વાધ તમારો તાબેદાર છે અને તમે મોટા કરામતવાળા છો ! તો શું એ ખર્વ નથી ?’

હઝરત ગાયઝીદ (૨૬.) ફરમાવે છે કે :

‘એ સાંભળીને મેં અસ્લાહ તઆલાયા તૌઆ કરી અને હું પોતાને તકબૂરથી આઝિઝી તરફ લાવ્યો, એ જ કારણે હું તે શૂકાને મારી પીર કહું છું.’

□

ઈબ્રાહિમ અને રિયાઝત

નક્સને નાથવાની તરફીબ

આપ (૨૬.) ફરમાવે છે :

‘બાર વર્ષ સુધી મેં નક્સને રિયાઝતની ભૂમીમાં નાંખીને મુબહિદાની આગમાં તપાવ્યો અને મલામતના હથોડા વડે એને ટીધ્યો. એ પછી મારો નક્સ આવના જોવા થઈ ગયો.

પછી પાંચ વર્ષ સુધી મેં તેમાં આત્મ નિરીક્ષણ કર્યું. પ્રકાર પ્રકારની ઈબ્રાહિમી કલાઈ એ આવના ઉપર કરી.

પછી એક વર્ષ મેં જ્યારે એ આવના પર ભરોસાની નિગાહ કરી તો એના મળામાં આત્મપ્રસંસા, ઈબ્રાહિમ પર

ભરોસો અને ગર્વ તેમ જ ધમંડની યુન્નાર પહેરેલી જોઈ !

તે પછી મેં પાંચ વરસ સુધી બેહદ કોશિશ કરીને એ યુન્નારને દૂર કરીને નક્કસને નવેશિરે મુસલમાન બનાવ્યો. એ પછી જ્યારે ખિસ્કતને મેં જોઈ તો સર્વેને મૃત્યુ પામેલા જોયા; એટલે નમાઝે જનાઝા એ સૌના ઉપર પઢીને એવી રીતે ખલ્લથી અલગ થયે. જેવી રીતે જનાઝાના નમાઝીઓ જનાઝાની નમાઝ પઢીને કયામત સુધી સાહેબે જનાઝાથી દૂર થઈ જાય છે !

તે પછી અસ્લાહ તઆલાની મદદના કારણે વાસિલ બહક થયો.

આલીસ વરસ સુબહિદા

હલે છે કે આલીસ વરસ સુધી આપ એક મસ્જિદમાં રહ્યા અને એ લાંબા સમયગાળામાં મસ્જિદની હીવાલના સિવાય ખીજ કોઈ પણ વસ્તુને ટેકા લગાવીને એકાં નથી !

આપ ફરમાવે છે :

‘જે યીઝ સામાન્ય રીતે માણસો આપ છે તે મેં આલીસ વરસ સુધી ખાધી નથી. મારો ખોરાક કોઈ ઝોર જ હતો.

આલીસ વરસ સુધી મેં દિલની નિગેહબાની કરી પછી ચિંતાન ગનન કયું તો બંદગી અને ખુદાવંદી સૌ તરફથી નઝર આવી.

તીસ વરસ સુધી મેં અસ્લાહની તલાશ કરી; ફરી જ્યારે ધ્યાનથી જોયું તો ખુદા તાલિબ અને હું મતલુબ નઝરે પડ્યો.

તીસ વરસથી મારો દસ્તૂર છે કે જ્યારે અસ્લાહનું નામ લેવાનો ઈરાદો કરું છું ત્યારે અસ્લાહના નામની અઝમતના કારણે જલ્લ અને મુખને ત્રણ વખત ધોળું છું !’

માત્ર પગના અંગૂઠા પર ઊભા રહી આખી રાત ઈબાદત હઝરત મહંમદ મખાઝ (ર.દિ.) એક દિવસ હઝરત બાવઝીદ

(૨૬.)ની ઝિયારત માટે પધાર્યા. ઈશાનો વખત થઈ ગયો હતો. આપે ખ્યાલ કર્યો કે રાતના સમયે એમને તકલીફ આપવી યોગ્ય નથી.

સવારે જ્યારે મુલાકાત માટે ગયા તો જાણવા મળ્યું કે હજરત ગાયઝીદ બુસ્તામી (૨૬.) કબ્રસ્તાનમાં છે. ત્યાં ગયા તો જોયું કે આપ બંને પગોના અંગૂઠા ઉપર બિલા રહીને ઈબાદતે ઈલાહી કરી રહ્યા છે. અને આપની હાલતથી જણાતું હતું કે આખી રાત આપે આ જ રીતે વિતાવી છે !

નક્ષત્રને આકરી સજા

આપ ફરમાવે છે :

‘શિયાળાની ઋતુમાં એક રાતે ગોઠડી ઝોઢીને હું જંગલમાં સૂતો હતો. અને ગુસલની જરૂરત થઈ, એ રાતે ઠંડી ધણી ભારે હતી. મેં નહાવાને વિચાર કર્યો, પરંતુ મારા નક્ષે આજસ કરી.

હું તેજ વખતે ગોઠડી ઝોઢીને જ બરફના પાણીથી નહાયો. અને જ્યાં સુધી સૂર્યોદય થયો ત્યાં સુધી એ જ ભીની ગોઠડી ઝોઢીની રાખી. જેથી આજસની સજા તરીકે નક્ષને વધારે ઠંડી બરફાસ્ત કરવી પડે !

તે દિવસથી મેં શિયાળામાં રાતે એ જ પ્રમાણે નહાવાનો નિયમ બનાવી લીધો અને સવાર સુધી ભીની ગોઠડી ઝોઢી મૂકતો !’

‘એક વખતે મેં નક્ષને સજા કરવા માટે દિવસના સીતેર વખત ગુસલ કર્યું અને દરેક વખતે હું ગેહોંશ થઈ જતો હતો.’

આપ ફરમાવે છે :

‘મેં અસ્લાહથી પૂછ્યું કે તારી તરફ હું કઈ રીતે આવી શકું છું ? તો હુકમ થયો કે નક્ષને ત્રણ વખત તલાક આપી દે તો તું મારી પાસે આવી શકે છે !’

મુબ્બહિદા

લોકોએ એક વેળા આપથી વિનંતી કરી કે પોતાના મુબ્બહિદાની કંઈક કેફિયત બયાન કરમાવો !

આપે ફરમાવ્યું :

‘એ હું આલા (હિય્ય) મુબ્બહિદાનું વર્ણન કરીશ તો તમે સમજી નહિ શકશો. હું તમારી સમક્ષ મામૂલી મુબ્બહિદાનું વર્ણન કરું છું, સાંભળો !

એક દિવસે મેં નફસને ઈબાદતે ઈલાહી કરવા માટે કહ્યું. તેણે સરકશી કરી. એની સજા રૂપે મેં નફસને આખા બરસ સુધી પાણીનું એક ટીપું પણ પાણું નહિ; અને કહ્યું, જ્યાં સુધી તું ઈબાદતે ઈલાહી માટે રાજી ન થશે ત્યાં સુધી તને આ જ પ્રમાણે તરસ્યો રાખીશ !’

આવી જાણે ઈબાદત અને સખત રિયાઝત છતાં... !

આપ ઈશાબાદ આર રકાત નમાઝ અદા કરતા અને સલામ ફેરવ્યા પછી ફરમાવતા :

‘આ નમાઝ કબૂલ થવાને હાથક નથી થઈ.’

આટલું ફરમાવી ફરી નમાઝની નિમ્મત કરતાં અને સલામ ફેરવ્યા બાદ પાછું એ જ પ્રમાણે ફરમાવતા. આખી રાત એ જ રીતે વિતી જતી.

સવાર થતી ત્યારે ફરમાવતા :

‘હે અલ્લાહ ! મેં ધણી કશિશ કરી કે એવી નમાઝ અદા કરું જે તારી બારગાહને હાથક હોય પરંતુ મારાથી અદા થઈ શકી નહિ. હું જેવો છું તેવી જ મારી નમાઝ પણ છે. તારા ઘણા બંદાઓ બેનમાઝી પણ છે. મને પણ તેઓ પૈકી જ ગણી લે !’

□

જ્યારે આપ મસ્જિદે જતા તો દરવાઝા આગળ ઊભા રહીને રડતા રહેતા. લોકોએ આપથી એનું કારણ પૂછ્યું.

આપે ફરમાવ્યું :

‘હું મારી અતને ઢેઝવાળી (માસિક આવેલી) સ્ત્રીના જેવી નાપાક નિહાળું છું. હું એ જાવના કારણે રડું છું કે કયાંક મારા અંદર જવાના કારણે મસ્જિદ નાપાક ન થઈ જાય !’

■

જ્યારે આપના ઉપર ખોદે ઈલાહી છવાઈ જતો ત્યારે આપને લોહીનો પેશાબ થતો હતો.

□

આપ ફરમાવે છે :

‘એક રાતે મારી પાસે પહેલા આસમાનના ફરિશ્તાઓ આવ્યા, અને કહેવા લાગ્યા :

‘જીડો ! તમે અને અમે ભેગાં ગળીને અસ્લાહની ઈબાદત કરીએ !’

મેં કહ્યું :

‘મારી જીભને પાદે ઈલાહીની તાકાત નથી !’

ત્યાર બાદ એક પછી એક સાતે આસમાનના ફરિશ્તાઓ આવ્યા અને આ જ માંગણી કરી. મેં પહેલા આસમાનના ફરિશ્તાઓને જ જવાબ આપ્યો હતો તે જ જવાબ એ સૌને આપ્યો.

પછી તેઓએ પૂછ્યું :

‘ઝિક્રે ઈલાહીની કુન્વત આપને ક્યારે પ્રાપ્ત થશે !’

મેં કહ્યું :

‘કિયામતમાં જ્યારે હિસાબ-કિતાબ પછી જન્નતી જન્નત-માં અને જહન્નમી જહન્નમમાં ચાલ્યા જશે ત્યારે હું અર્શની ફરતે ચક્કર લગાવીને અલાહ અલાહ કરીશ !’

□

એક રાતે ઈબાદતે ઈલાહીમાં આપનું દિલ લાગવું ન હતું. આપે ખાદિમથી ફરમાવ્યું :

‘જુઓ ! મકાનમાં કોઈ વસ્તુ તો નથી ?’

ઘરમાં દ્રાક્ષનો એક ઝૂમળો મળ્યો. આપે ખાદિમથી ફરમાવ્યું કે કોઈને આપી દો. તેણે આપી દીધો. તરત જ અનવારે ઈસ્રાએલ આપ પર નાજીસ થવા માંડ્યા અને યાદે ઈલાહીથી આપને બેડક સિઝઝત હાસિલ થઈ.

□

એક વખતે આપ ખોડે ઈલાહીથી મૂજ રહ્યા હતા. એક મુરીદે કારણ પૂછ્યું. આપે ફરમાવ્યું :

‘આ તો મતભેદ છે જે ત્રીસ વરસની ઈમાદત અને નફસકશીના પછી હાસિલ થાય છે. તને એનો એક અભારે સમજમાં ન આવશે.’

■

એક શખ્સે આપથી કહ્યું :

‘જો થોડો સમય સાફ દિલથી આપ મારા તરફ ધ્યાન આપો તો હું આપથી એક વાત કરું !’

આપે ફરમાવ્યું !

‘ત્રીસ વરસ થઈ ગયા છે કે હું સતત અલાહ તઆલાથી સાફ દિલ માંગું છું પરંતુ હજી સુધી મળ્યું નથી. જ્યારે મારી પાસે સાફ દિલ જ નથી તો તારી તરફ (સાફ દિલથી) કેવી રીતે ધ્યાન આપી શકું !’

■

આપ (૨૬.) ફરમાવતા હતા :

‘મારી આટલી ઈમર એક જ તમન્નામાં વિતી છે કે કોઈ નમાઝ હું એવા ખુશઅ (દિલપૂર્વક) અદા કરું કે અલાહની બારગાહમાં કબૂલ થઈ જાય પરંતુ હજી સુધી અદા થઈ શકી નથી !’

હજજ

જ્યારે હઝરત બાયબીલ ધુસ્તામી (૨૬.) હજજ માટે રવાના થયા તો બે-ચાર કદમ ચાલતા અને નમાઝ અદા કરતા. પછી

કરમાવતા :

‘કમળા કુન્વરી બાદશાહેનો દરબાર નથી કે જ્યાં માણુસ
ઠીકે સીધો ચાલ્યો જાય!’

એ જ પ્રમાણે કરતાં કરતાં આપ બાર વધે મક્કા મુઅઝ્ઝમા
પહોંચ્યા ! હજજ અઢાકરી પરંતુ મહીના મુનવ્વરા ન ગયા અને
કરમાવ્યું :

‘હજજના બહાના હેઠળ મહીના મુનવ્વરા જવું’ અને યોગ્ય
લાગતું નથી. હું ખીજ વખતે ખાસ મહીના શરીફની ઝિયા-
રત માટે જ હાજર થઈશ.’

તે પછી આપ પોતાના સહેરમાં વાપસ આવ્યા અને ખીજ
વરસે મહીના મુનવ્વરાની ઝિયારત માટે ગયા.

આપ કરમાવે છે :

‘જ્યારે હું પહેલી વખતે કમળા શરીફ ગયો તો તેને પથ-
શોદ્ધ’ બનેલું’ મકાન જોયું. મેં દિલમાં કહ્યું કે, હજજ
હખૂલ નહિ થઈ કારણ કે મેં આ જાતના પથશો તો અનેક
જોયાં છે !

‘ખીજ વખતે જ્યારે હું ગયો તો ખાનજો કમળાને
પણ જોયો અને ખાનજો કમળાના માલિક (ખુદા)ને પણ
જોયો. છતાં મેં એમ જ કહ્યું કે હજ તોહિદ હાસિલ
નથી થઈ !

‘ફરી જ્યારે હું ત્રીજી વખતે ગયો તો અલાહ તઆલાને
જ નિહાળ્યો. અને ખાનજો કમળાને ત્યાં ન જોયો.

ઈસ્તિમરાક અને બેખુદી

હઝરત બાવઝીદ (રહ.)એ એક વેળા બેખુદીની હાલતમાં
કરમાવ્યું :

‘સુબહાની મા આ’ઝમુ શાની’

‘મારી ઝાત તમામ જયબોથી પાક છે;

તેવી ખુલંદ છે મારી શાન !’

જ્યારે બેખુદીની હાલત દૂર થઈ ત્યારે મુરદાએ પૂછ્યું :

‘આપે આવું શાને કરમાવ્યું ?’

આપે ઉત્તર આપ્યો :

‘મેં એવું કહ્યું હોય એવું મને લાગ નથી. અને જો તમે ફરી પાછાં મારા મુખે આવ્યા શબ્દો સાંભળો તો મારા હૃદય ફરી નાંખવા જોઈએ.’

હઝરત મોલાના રૂમી (૨૬.)એ પોતાની મસ્તવીમાં આ બટના-
વું સરસ રુપશીકરણ કર્યું છે.

બા મુરદાં આં ફકીરે મુહંતશમ.

મુરદાની પાસે આ યુગ્મનું દુરવેરા,

બાથગ્રીહ આમક કે ચઝઝાનક મનમ.

હઝરત બાથગ્રીદે આવીને કહ્યું કે, ‘હું’ ખુદા હું !’

શુદ્ધ મસ્તાનહ, અર્થાં આં ગૂંફનૂન,

એ મસ્તમાનવે ચોખ્ખે ચોખ્ખું એમ કહ્યું કે :

લાઈલાહા હજી આના ફઝલુદ્દીન.

‘મારા સિવાય અન્ય કોઈ ખુદા નથી આટે તમે મારી ઈમા-
ફત કરો.’

યુ’ શુઝસ્ત આં હાલ શુદ્ધતન્દશ સબાહ.

જ્યારે આ હાલ બિતરી તમે ત્યારે સવારે એમને કહેવામાં
આવ્યું કે,

તુ ચુની શુદ્ધી વ ઈ ન ખુદ સલાહ.

આપે આ પ્રમાણે કહ્યું હતું જે ઉચિત (ચોખ્ખ) નથી.

તો હઝરત બાથગ્રીદ (૨૬.)એ ઉત્તર આપ્યો કે :

હક મુનઝહ અઝ તનો, મન બા તનમ,

અલ્લાહ તઆલા શુદ્ધ વજેરેથી પાક (નિરાકાર) છે જ્યારે હું

તો શુદ્ધવાળો હું !

ચું ચુની જોયમ બે બાયલ કુરતનમ.

જે વખતે હું એ પ્રમાણે બોલું ત્યારે મને મારી નાખવો
જોઈએ.

પરંતુ ફરી પાછો (બ્યારે) હાલ તારી ચયો ત્યારે :

ચું હુમાએ બેખુદી પરવાઝ કહું,

બ્યારે બેખુદી રૂપી કુમા પક્ષી બીડવા માંડ્યું,

આ સુખન રા બાયઝીદ આગાઝ કહું.

ત્યારે બાયઝીદ (રહ.)એ ફરી પાછું તે જ પ્રમાણે કહેવાતું
શરૂ કર્યું.

અઠસરા સયલે તહુચુર હર રખૂદ,

હેરતરૂપી સામરના તરજો એમની અઠસ્ર અને સૂજ-બૂઝને
વહાવીને લઈ ગયા.

હાં કવીતર શુકત કે અવ્વલ શુકતહ બુદ.

અને પહેલાં કરતાં પણ વધારે બાર ઈંદને તે જ શબ્દો ઉચ્ચાર્યા.

નેસ્ત અંદર જુખખઅમ ઈલ્લા ખુદ,

(કે) મારા પોષાકમાં ખુદા છે,

અંદ જોઈ હરઅર્મી હર આસ્માં.

જમીન અને આસમાનમાં તમે ક્યાં સુધી શોધખોળ કરતાં
રહેશો !

બ્યારે મુરીદોએ આ શબ્દો સાંભળ્યા તો તરત જ ચાપુ-છરી
જે કંઈ હાથમાં આવ્યું તે લઈને આપને મારવા માટે ધસી ગયા.
પરંતુ ત્યાં જઈને નજર કરી તો આખા ઘરમાં બધાં જુઓ ત્યાં
હઝરત બાયઝીદ (રહ.)ની જ આકૃતિ નજર આવતી હતી. તેઓએ
ચાપુ-છરી મારવા માંડી પરંતુ એવું લાગતું હતું બધે તેઓ
પાણી પર પ્રહાર કરી રહ્યા છે. અને હઝરત બાયઝીદ (રહ.) પર
એની કંઈ પણ અસર થતી નથી !

થોડા સમય પછી તમામ આકૃતિઓ અદ્દસ થઈ ગઈ અને
હઝરત બાયઝીદ (રહ.) એક મેહરાબમાં બેઠેલાં દેખાયા. મુરીદોએ
પૂરી ઘટના આપને દર્શાવી.

આપે ફરમાવ્યું :

‘હું’ આ હું જેને અત્યારે તમે જુઓ છો. અને જેને આજણ તમે જોયો તે હકીકતમાં બાવઝીદ ન હતો !’

હઝરત બાવઝીદ (૨૬.)ને ઈસ્તિમરાક અને શરાબે ઈશ્કનો કંઈક એવો ભીનો ભીનો નશો ચઢ્યા હતો કે આપનો એક મુરીદ વીસ વરસથી આપથી કચારેવ અલગ થયો ન હતો છતાં જ્યારે આપ તેને બોલાવતા ત્યારે ફરમાવતા :

‘મિયાં ! તમારું’ નામ શું છે ?’

એક દિવસે તે મુરીદે અર્જ કરી :

‘હઝરત ! શાયદ આપ મારી સાથે મગમત કરો છો ! હું’ વીસ વરસથી આપનો ખિદમતગુઝાર (સેવક) છું, અને આપ દરરોજ મને પૂછો છો કે તારું નામ શું છે !’

હઝરત બાવઝીદ (૨૬.)એ ફરમાવ્યું :

‘મિયાં ! હું’ તમારી સાથે મગમત નથી કરતો પરંતુ હકીકત એ છે કે જ્યારથી મારા માલિકનું નામ “અસ્લાહ” મારા દિલમાં વસી ગયું છે ત્યારથી અન્ય તમામ નામોને મારા દિલમાંથી ભૂલાવી દીધાં છે. હું’ તમારું નામ દરરોજ પૂછીને માફ કરું છું પરંતુ શું કરું ફરી પાછો ભૂલી જઈ છું !’

હઝરત ઈસા પુસ્તામી (૨૬.) ફરમાવે છે :

‘ત્રીસ વરસ સુધી હું’ આપની સુહનતમાં રહ્યો પરંતુ કચારેવ આપને વાત કરતા જોવા નથી. આપની એ આદત હતી કે માથું ઘૂંટણો ઉપર મૂકી રાખતા અને જ્યારે ઉઠાવતા ત્યારે આહ કરીને ફરી પાછું માથું ઘૂંટણો ઉપર મૂકી દેતા !’

હઝરત શેખ સહલઝી (૨૬.) ફરમાવે છે :

‘જે હાલત હઝરત ઈસા પુસ્તામી (૨૬.)એ જવાન કરી છે તે કેફિયત આપની “કબ્જ”ની છે; નહિતર “ખસ્ત”ની

હાલતમાં આપે વાત-ચીત કરેલી છે અને એક મોટા સમૂહને આપથી ફેડ હાસિલ થયો છે.'

□

હઝરત અબૂ મુસા (રહ.)એ એક દિવસે આપથી પૂછ્યું :

‘આપ સવાર કઈ રીતે કરો છો?’

આપે ફરમાવ્યું :

‘મને ચાહે ઈલાહીના કારણે સવાર કે સાંજ કોઈની જ ખબર પડતી નથી!’

□

એક દિવસે કોઈએ આપ (રહ.)ને દરવાજા પરથી ખૂમ પાડી. આપે પૂછ્યું :

‘કોને બોલાવો છો?’

પેલાએ જવાબ આપ્યો :

‘બાવઝીદને.’

આપે ફરમાવ્યું :

‘ત્રીસ વરસથી હું બાવઝીદને શોધું છું પરંતુ કંજુ સુધી તે નથી મળ્યો!’

આ બનાવ લોકોએ હઝરત ઝુન્નુન મિસરી (રહ.) સમક્ષ કહી સંભળાવ્યો. આપે ફરમાવ્યું :

‘તેઓ એવી રીતે હકમાં ફૂળી ગયા છે જેવી રીતે ખાસાને ખુદા હકમાં ગૂમ થઈ ગય છે.’

□

ફઝાઈલ

સુલતાનુલ આરિફીન

લોકોએ હઝરત બાવઝીદ ખુસ્તામી (રહ.)થી પૂછ્યું :

‘હઝરત ! આપે ઈસ્કે ઈલાહીમાં કમાલનો આ મરતબો કેવી રીતે મેળવ્યો? અને ઝમીન તેમ જ આસમાનમાં “સુલતાનુલ આરિફીન” કેવી રીતે કહેવાયા?’

આપે ફરમાવ્યું :

‘મારા બાળપણમાં એક દિવસે ચાંદની રાતમાં હું યુસ્તામ શહેરથી બહાર નીકળી ગયો. મેં એક મહાન દરવાજો જોયો. એ દરવાજો એવો મહાન હતો કે અંદાર હજાર આલમ એની તુલનામાં એક રજકણ જરાબર પણ નથી. મારા દિલમાં એક જવાબો પેદા થઈ અને એક અજબ હાલત મારા પર ઘવાઈ ગઈ !

મેં અર્જ કરી :

‘પ્રભાવંદા ! આટલો મોટો મહાન દરવાજો અને ખાલી ! અને આવો અલભ્ય દરવાજો લોકોની નજરોથી છુપો કેમ છે ?’

એ જ વેળા ઝેબથી સાદ સંભળાયો :

‘દરવાજો ખાલી એટલા માટે છે કે કોઈ આ દરવાજામાં આવવું નથી કારણ કે અમે આ પાક દરવાજામાં પાકને જ દાખલ કરીએ છીએ. એમાં નાપાકોનું કામ નથી.’

એ વખતે મારા દિલમાં એવો ઈરાદો થયો કે હું તમામ લોકોની સિફારિશ કરીને દરવાજામાં દાખલ કરાવું. પરંતુ તરત જ મારા દિલમાં વિચાર ઉદ્ભવ્યો કે શક્યતો હજારો મુહમ્મદ યુસ્તામ (સહ.)નો મકામ છે. એટલે અદખલ કરણે હું ચૂપ રહ્યો.

તરત જ ખિતાબ થયો :

‘હે બાયબીલ ! અત્યારે તો મારા મેહબૂબે પાકનો જે અદખલ અને સિદ્ધાજ કર્યો છે તેના કારણે જ, હે બાયબીલ ! મેં તારું નામ યુલંદ કયું અને ઈસ્કે ઈલાહીનો ઈસ્રાફીલી સર તારા દિલમાં ફૂંકી દીધો !

‘જા, હે બાયબીલ ! લોકો તને કયામત સુધી “સુલતાનુલ આરિફીન” કહેતા રહેશે !’

બહે ફરિશ્તાઓમાં હઝરત બિબીઘલ (અલે) !

હઝરત જુનેદ બજદાદી (રહ.) ફરમાવે છે :

‘હઝરત બાબઝીદ ખુસ્તામી (રહ.)નો અલ્લાહવાળાઓમાં તે મત’બો છે જે ફરિશ્તાઓમાં હઝરત બિબીઘલ (અલ.)નો છે ! બીબીઓ જ્યાં અંતિમ કક્ષાની કૌશિસો પછી પહોંચે છે ત્યાં હઝરત બાબઝીદ (રહ.) શરૂઆતમાં જ પહોંચેલા નજરે પડે છે !

બસો વરસ સુધી કોઈ મઅરિફતના બાગમાં પુષ્પો વીણતો રહે ત્યારે ક્યાંક આવું એકાદ પુષ્પ મળશે જેવા પુષ્પો હઝરત બાબઝીદ (રહ.)ને કદમ ચૂકતાં જ ઈનાયત કરી દેવામાં આવ્યા !’^૧

મને તો અલ્લાહ જ બોધ્યો

હઝરત બહમદ ખિઝરબિયહ (રહ.) ફરમાવે છે :

‘હું ખવાગમાં દીદારે જમાલે ઈલાહીયા મુશરફ થયો તો મને ઈશાહ થયો કે દુનિયામાં તમામ લોકો પોતપોતાની જરૂરતની ત્રીજો ભારાથી ભાંજે છે પરંતુ બાબઝીદ ભારાથી મને જ ભાંજે છે !’

અલ્લાહની હુસુરી

એક વખતે આપ મુરાકિબામાં હતા. એ વખતે એક છુસુર^૨ આવ્યા. જ્યારે આપે મુરાકિબાના અંતે માથું ઘીચું કર્યું તો પેલા છુસુરે પૂછ્યું :

‘અમારે આપ ક્યાં હતા ?’

આપે ફરમાવ્યું :

‘દરગાહે ઈલાહીમાં.’

છુસુરે કહ્યું :

● ૧ ‘ફકાનીમતહે ઓબીસ સિતારે’ : પા. ૭૭

‘હું પણ એ જ દરબારમાં હતો. મને તો આપ ત્યાં દેખાયા નહિ.’

આપે ફરમાવ્યું :

‘તમારા અને અલ્લાહના દરમિયાન એક પરદો હતો. બ્યારે હું અલ્લાહની સમક્ષ પરદા વિના ઊભો હતો. પરદાના કારણે તમે મને જોઈ શક્યા નહિ.’

□

કલ્મની વિશાળતા

હઝરત બાવઝીદ (૨૬.) ફરમાવે છે :

‘મારા કલ્મ (દિલ)ની વિશાળતા એટલી છે કે અશી મોઅલ્લા મારા કલ્મની તુલનામાં એવો નાનો માલૂમ પડે છે જેવી રીતે કોઈ મકાનના ખૂણામાં ઠીકરી પડેલી હોય!’

મેઅરાબ

હઝરત સુલતાનુલ આરિફીન બાવઝીદ યુસ્તામી રહમતુલ્લાહિ અલૈહ ફરમાવે છે કે,

‘મને નમાઝમાં મેઅરાબ થઈ. મારી રહ મખ્લૂકથી ગાયબ થઈ ગઈ. હું વાસિલ બહક થયો....બ્યારે હું મકામે “રુખૂનિયત”-માં પહોંચ્યો તો ત્યાં મેં એવો ખાલો પીધો કે હંમેશા સુધી એની ચાશાણી (મીઠાશ) મારા દિલમાંથી ન જશે અને હંમેશા સુધી બીજા ખાલાની તમન્ના મારા દિલમાં રહેશે ! એ ખાલાની ચાહત ખાસ મારા દિલમાંથી કદાપિ છુટાશે નહિ !

‘સુબ્હાનલ્લાહ ! એ ખાલાને પીધાં પછી ત્યાંથી “વહદા-નિયત”ના લીલાંછમ મેદાનમાં ત્રીસ હજાર વર્ષ સુધી ઊઝો. પછી ત્રીસ હજાર વરસ સુધી “ફરદાનિયત”ના મેદાનમાં ઊઝો. બ્યારે પૂરા નેવું હજાર વરસ થયાં ત્યારે મેં બાવઝીદને જોયો. અને એ પણ સમજાઈ ગયું કે જે કંઈ મેં જોયું તે સર્વ કંઈ એ બાવઝીદ જ હતો !

‘બુલ્હાનલ્લાહ ! પછી ચાર હજાર મેદાન પાર કરીને ઓલિયા અલ્લાહના છેવટના મકામે પહોંચ્યો. ત્યાં મેં નિગાહ કરી તો પોતાને અબિયા અલ્લેહિમુસ્સલામના સરખાતના દરબખામાં જોયો.

‘પછી તે મંજિલ અને તે મકામમાં એટલો દોડ્યો કે જેની કોઈ હદ અને ઈન્તિહા ન રહી. ત્યાં ફરી પાછી મેં નિગાહ કરી તો મેં ‘પોતાનું’ માથું એક નખી (અલ્લે)ના પગના તળિયા સાથે લાગેલું જોયું. ત્યારે મને માલૂમ પડ્યું કે ઓલિયા અલ્લાહનો જે છેવટનો દરબજો છે તે અબિયા અલ્લેહિમુસ્સલામનો પહેલો દરબજો અને પહેલો સળક છે તથા તેમના ઉરજ (ઉત્થાન, ઉન્નતિ) ની નિહાયત અને ઈન્તિહા નથી !

‘પછી મારી રૂઠ તમામ ફરિસ્તાઓના ઉપર ગુજરી અને જન્નત તેમજ દોઝખને જોયાં પરંતુ કોઈ પણ ચીજની તરફ ધ્યાન ન આપ્યું અને જે પૈગમ્બર અલ્લેહિમુસ્સલામની રૂઠે મુબારકથી મુલાકાત થઈ તેમને સલામ કર્યાં ! પરંતુ—

‘અલ્લાહો અકબર ! જ્યારે હજરત મુહમ્મદ મુસ્તફા સલ્લલ્લાહુ અલ્લેહિ વ આલિહી વસલ્લમની રૂઠે મુબારકની તરફ ધ્યાન કર્યું તો બાયઝીદ શું જુએ છે કે ત્યાં ઈફે ઈલાહીની આગના એવા લાખો સમંદર વહી રહ્યાં છે કે અગર એક કદમ ચૂકે તો જલ્દી બૂનીને ખાક થઈ જાય !

‘અલ્લાહો અકબર ! તબલિયાતે ઈલાહી અને અનવારે ઈલાહીના હજારો એવા એવા પરદાં જોયાં કે અગર સહેજ પણ સાહસ કરે તો મને બખાદ કરી દે ! છેવટે મારી રૂઠ મબજૂર થઈ અને હયખત તથા વહશતના કારણે એવી બેહોશ થઈ ગઈ કે મારી રૂઠને કંઈ જાન ન રહ્યું !

‘જ્યારે જાનમાં આવી તો મારી રૂઠે બધી કંઈ હિમ્મત કરી અને પ્રમે એટલું ચાલ્યું કે હજરત રસૂલે મકબૂલ સલ્લલ્લાહુ અલ્લેહિ વ આલિહી વસલ્લમના મુબારક મંડપ (શામિયાના)માં પહોંચે અને આપ (સલ.)ની જિબારતથી મુશરફ થાય પરંતુ મારી રૂઠ ન પહોંચી શકી !

‘અલ્લાહ રખાયુલ ઈઝઝતની તરફથી હુકમ થયો કે :

‘હે બાયઝીદ ! જે તું પોતાની ખુદીથી નીકળવા ચાહે, બને જહાંનની ખૂબીઓ ચાહે અને મારાથી મને શોધવા ચાહે, તો જા, હે બાયઝીદ ! મારા મહેબૂબ મુહમ્મદ રસુલુલ્લાહ સલ્લલ્લાહુ અલૈય્હિ વ આલિહી વસલ્લમની ઈતાઅત અને ફરમાનરદારી કર ! પોતાની આંખોમાં એમના મુગારક કદમોની ખાકનો સરમે લગાવ ! એમની મુતાબિઅત (તાબેદારી) પર હંમેશાગી કર ! પછી તું નિહાળા છે કે ઈરફાનના બાગથી જ્યાં ફૂલ ન હોય ત્યાંથી ફૂલોની ખૂશ્બૂ આવશે ! અને જ્યાં શરાબ ન હોય ત્યાંથી જોશે શરાબ અને કપક થશે ! અને ઈસ્કે ઈલાહીની આજ એવી લાકડી ઊઠશે કે જેની એક ચિનગારીથી દોઝખ દિવસમાં સીતેર વખત પતાહ માંગશે !’

અખ્લાક અને આદતો

માતાની ખિદમત

આપ કરમાવે છે :

‘જે મરતબા મને મળ્યા તે માતાની ખિદમત અને દુઆના કારણે છે.

એક દિવસની વાત છે. રાત્રે મારી માતાએ મારી પાસે પીવા માટે પાણી માંગ્યું. ઘરે પાણી ગિલકુલ ન હતું. મેં ઘડો લીધો અને નહેર પર જઈને રાતો રાત પાણી લાવ્યો. પરંતુ નહેર અમારા ઘરથી દૂર હતી એટલે જવા-આવવામાં મને એટલી વાર લાગી કે મારી માતાને જીથ આવી ગઈ. હું પાણીને ઘડો ઉપાડીને આખી રાત જીભો રહ્યો. ઠંડી એટલી સખત હતી કે ઘડામાંનું પાણી પણ ખરક બની ગયું. જ્યારે મારી માતા જાણ્યાં ત્યારે મેં તેમને પાણી પાડ્યું.

તેમણે પૂછ્યું :

‘તું પાણી લઈને જીભો કેમ રહ્યો ?’

મેં જવાબ આપ્યો :

‘હું’ પાણી લઈને એટલા માટે ઊભો રહ્યો કે જો હું’ પાણી મૂકી દઉં અને તમે જાઓ અને પાણી ન પીઓ તો તમને તકલીફ થાય !’

‘તે વખતે મારી માતાએ મારા હકમાં કુઆ કરી.’

આપ ફરમાવે છે :

‘પૂરી એક વખતે એવી થટના બની. એક રાતે મારી માતાએ ફરમાવ્યું કે ફરવાબનું એક બારણું ખોલી દો. હું સવાર સુધી જો જ મુંઝવણમાં ઊભો રહ્યો કે ખબર નથી કાણું કે જમણું, કયું બારણું ખોલવા માતાએ ફરમાવ્યું ? જો હું’ મારી ધારણા પ્રમાણે કોઈ એક બારણું ખોલી નાખું અને માતાએ ખીજું બારણું ખોલવા માટે જણાવેલું હોય તો હુકમ ભંગ થયો !’

‘એના જ બદલામાં અસ્લાહ તઆલાએ મને આ સૌ મરતબા અપ’ણ કર્યા છે.’

એક વખતે લાંબા પ્રવાસેથી આપ પાછા ફર્યા. ફજરની નમાઝના સમયે આપ ઘરે પહોંચ્યા. મકાનના ફરવાબ પર થોભીને કાન લગાવી સાંભળ્યું તો જાણવા મળ્યું કે આપની માતા લુગૂ કરે છે અને આ કુઆ મગે છે,

‘હે અસ્લાહ !

મારા મુસાફરને આરામથી રાખજો !

બુઝુર્ગને એનાથી રાજી કરજો !

એને નેક બદલો આપજો !’

આ સાંભળીને આપ ખૂબ રમ્ય પછી ફરવાબે ખટખટાવ્યો. આપની માતાએ પૂછ્યું :

‘કાણે છે ?’

આપે જવાબ આપ્યો :

‘આપનો મુસાફર.’

મુન્નતની ઇત્તેબા વિના છુજુર્ગો અસંભવિત

એક દિવસે લોકોએ આપથી દર્શાવ્યું કે ફલાણી જગાએ એક મોટા છુજુર્ગ પધારેલા છે. આપ તેમની મુલાકાત માટે રવાના થયા. જ્યારે તેમની નજીક પહોંચ્યા તો તે છુજુર્ગ કિપ્સા તરફ થુંક્યા. આપ મુલાકાત કર્યા વગર જ ત્યાંથી પાછા ફરી ગયા. અને ફરમાવ્યું :

‘જો એ તરીકતના મરતબાએથી માહિતગાર હોતે તો ખિલાફે શરીઅત કામ કહાપિ નહિ કરતે.’

મસ્જિદનો અદખ

આપના અદખની એ હાલત હતી કે મસ્જિદ આપના મકાનથી આલીસ કદમ દૂર હતી પરંતુ જ્યારે આપ નમાઝ પઢવા માટે જતા ત્યારે રસ્તામાં મસ્જિદની અઝમતના સિંહાસના કારણે થુંકતા ન હતા.

લોકોનું ટાળું ઇબાદતમાં અવરોધક છે

જ્યારે હઝરત બાવળીદ છુસ્તામી (૨૬.) મદીના મુન્વવરાની ઝિયારત માટે રવાના થયા તો ઘણા લોકો આપની સંગાથે રવાના થયા. આપે કુઆ કરી :

‘હે અલ્લાહ ! મને મખ્લૂકના સાથથી છોડાવ !’

પછી એક દિવસે આપે ફજરની નમાઝ બાદ લોકોની તરફ જોઈને ફરમાવ્યું :

‘ઈન્ની અનલ્લાહો લાઈલાહા ઇલ્લા અન્ના ફઅબુદ્દીન’

‘હું ખુદા છું. લોકો નથી ઇબાદત કરતાં પરંતુ મારી.’

આ સાંભળીને તમામ લોકો આપને હીવાના સમજીને આપથી જુદા થઈ ગયા. હકીકતમાં આ સજ્જો આપે ઝળાને ઈલાહીયા ફરમાવ્યા હતા. જેવી રીતે વાઝાજ કરનારાઓ મિઝ્ગર પર ઠકે છે :

‘અલ્લાહ તઆલા ફરમાવે છે.’

મહીના મુનવ્વરાની ઝિમારત બાદ આપ છુસ્તામ પાછા ફર્યા. છુસ્તામ વાસીઓ આપનો સત્કાર કરવા માટે દૂર સુધી આવ્યા. આપે ખ્યાલ કર્યો કે લોકોનું ટોળું અને ચાહે ઈલાહીયા માફિલ ફરી ફેરો, કોઈ એવી યુક્તિ કરવી જોઈએ કે લોકો વિખેરાઈ જાય.

રમઝાન શરીફનો મહિનો હતો. આપે એક દુકાનેથી રોટી ખરીદી અને ખાવા લાગ્યા. લોકોએ રમઝાન શરીફમાં આપને રોઝા વગરના અને ફિવસે ખાતા જોયા તો આપની જોડે તેઓને જે અહીંદત હતી તે નીકળી ગઈ અને પાછા ચાલ્યા ગયા. આપે પોતાના સાથીઓથી ફરમાવ્યું :

‘જુઓ! મેં તો શરીઅતના મસઅલા પર અમલ કર્યો (હારજ કે મુસાફર માટે છૂટ છે) અને લોકો અને ખરાબ સમજીને ચાલ્યા ગયા!’

મરીમીની મદદ

એક વખતે આપ હજજ પઢવા માટે જઈ રહ્યા હતા. રસ્તામાં એક માણસ અચો. તેણે પૂછ્યું :

‘આપ ક્યાં જાઓ છો?’

આપે જવાબ આપ્યો :

‘હજજનો ઈરાદો છે.’

‘આપની પાસે નાણાં છે?’

‘હાં, મસો દીનાર છે.’

પેલા માણસે કરમરીને કહ્યું :

‘હું બાળખઆવાઓ માણસ છું. આપ એ દીનાર મને

આપી દો અને સાત વખત મારો તવાફ કરી લો. આપના મારે એ જ હજબ પૂરતી છે !'

આપને તેની હાલત પર દયા આવી. બસે દીનાર તેને આપી દીધાં અને હજબ પહ્યા વિના વાપસ આવી ગયા.

□

હલાલ રોઝી માટે બેહદ કાળજી

એક દિવસે હઝરત યહયા બિન મબાઝ (૨૬.)એ એક માણસ જોડે હઝરત બાયઝીંદ યુસ્તામી (૨૬.)ની ખિદમતમાં એક રોટી મોકલી અને સંદેશો પાઠવ્યો કે :

‘આ રોટી ખાય લેશો. એ ઝમઝમના પાણી વડે શુંદીને ખાસ બનાવેલી છે.’

હઝરત બાયઝીંદ (૨૬.)એ રોટી પેલા માણસ જોડે જ પરત મોકલી અને જવાબમાં વળતો સંદેશો મોકલ્યો કે :

‘જોકે આ રોટી ઝમઝમના પાણી વડે ખમીર દઈને બનાવી છે, એ એની ફઝીલત છે પરંતુ ખબર નથી કે હલાલ કમાઈ વડે એના ખીજ વાવવામાં આવ્યા હતા કે હરામ કમાઈ વડે. એના હલાલ રોઝી હોવામાં અને શંકા છે !’

□

બીબની લાગણી વિશે બેહદ કાળજી

એક દિવસે હઝરત બાયઝીંદ યુસ્તામી (૨૬.) કબ્રસ્તાનથી પોતાના ઘર તરફ આવતા હતા. રસ્તામાં એક યુવાનને બેઠેલો જોયો. તે સારંગી વગાડતો હતો. આપે કહ્યું :

‘લાહવલ વલા કુવ્વત ઈલ્લા
બિલ્લાહીલ અલીયુલ અઝીમ.’

યુવાનને આ સાંભળી ક્રોધ ચઢ્યો. તેણે પોતાના હાથમાંથી સારંગી હઝરત બાયઝીંદ (૨૬.)ના માથામાં ખૂબ જોરથી મારી. હઝરતનું માથું થોડીલુહાણ થઈ ગયું અને સારંગી પણ તૂટી ગઈ.

ધરે પાછા ફર્યા બાદ આપે એક માણસ જોડે તે યુવાનને નાણાં અને મિઠાઈ મોકલી અને કહેવડાવ્યું કે :

‘આ નાણાં વડે બીજા સારંગી ખરીદી લે જો અને આ મિઠાઈ ખાજો જેથી સારંગી વૂટવાના કારણે તમને જો રંગ અને ગમ થયો છે તે દૂર થાય !’

હઝરત બામઝીદ છુસ્તામી (રહ.)ના આ વર્તનથી પેલો યુવાન એટલો પ્રભાવિત થયો કે તે પોતાના હેટલાયે સાથીઓ સહિત હઝરતની ખિદમતમાં હાજર થયો અને માફી માંગી તેમ જ પોતાની પાછલી જિંદગી પર તોળા કરી અને અવિશ્વમાં નેક રહેને ચાલવાના સંકલ્પ કર્યો.

પડોશીની ખિદમત

આપના પડોશમાં એક મજૂદી રહેતો હતો. એક વખતે તે લાંબી મુસાફરીએ ગયો. તેને એક પુત્ર હતો. જે કુટુંબ એટલું ગરીબ હતું. કે મજૂદીની પત્ની રાત્રે ડીવો પથ્થુ સળગાવી શકતી ન હતી અંધારાના કારણે પેલો પુત્ર આખી રાત રડતો રહેતો. હઝરત બામઝીદ (રહ.) રાત્રે પોતાનો ડીવો તેને ત્યાં મૂકી આવતા. પેલો પુત્ર ચૂપ થઈ જતો.

જ્યારે પેલો મજૂદી પાછો આવ્યો ત્યારે તેની પત્નીએ હઝરતના આ સદ્વર્તન વિશે તેને વાત કરી. તેણે કહ્યું :

‘બાકસો છે ! આવા મહાત્મા આપણી પડોશમાં હોવા છતાં આપણે ગૂમરાહીમાં પડેલાં છીએ !’

ત્યાર પછી તે મજૂદી હઝરતની ખિદમતમાં હાજર થયો અને ઈસ્લામથી મુશર્ફ થયો.

ગણન વાતોને સરળતાથી સમજાવવાની અનોખી રીત

એક શખ્સ આપની છુઝૂખી અને કરામતને સ્વીકારતો ન હતો. તે એક દિવસે આપની ખિદમતમાં હાજર થઈને કહેવા લાગ્યો :

‘મને અણાહના બેઠ દર્શાવો.’

આપે ફરમાવ્યું :

‘ફલાણા પહાડ ઉપર મારો એક મિત્ર રહે છે. તું તેને જઈને પૂછા’

તે માણસ પહાડ ઉપર ગયો તો એક વિશાળકાય મસમોટા અજગરને બેઠેલો જોયો, અજગરને જોઈને તેને એવો ભય વ્યાપી ગયો કે તે બેઠાન ચઢીને ધરતી પર ઢળી પડ્યો. જ્યારે હેશમાં આવ્યો તો આપની ખિદમતમાં હાજર થયો અને પોતાની વીતક કહી સંભળાવી.

હઝરતે ફરમાવ્યું :

‘કેટલી નવાઈની વાત છે કે એક મધ્યલૂકના ભયથી તો તારી આવી હાલત થઈ અને છતાં તું અણાહના બેઠો જાણવા માંગે છે! અગર એને હું બચાવ કરું તો હયબતે ઈલાહીને તું કેવી રીતે બરદાસ્ત કરી શકેશ!’

□

એક રંગરેજ આપની રિયાઝત અને કરામત જોઈને કબા કરતો હતો કે જે વાતો એમનામાં છે તે હું પણ કરી શકું છું માત્ર એટલો તકાવત છે કે એમની વાતો મારી સમજમાં આવતી નથી.

તે રંગરેજ એક દિવસે આપની ખિદમતમાં હાજર થયો. હઝરત એની ખૂબી વાતોથી વાકિફ હતા. તેને જોતાં જ આપે એક આહ બરી. તે બેઠેશ થઈને ધરતી પર ઢળી પડ્યો. ત્રણ રાત દિવસ તે એ જ પ્રમાણે બેઠેશની હાલતમાં પડેલો રહ્યો. ઝાડો-પેશાબ પણ કપડાંમાં જ થતો રહ્યો પરંતુ તેને કંઈ ખબર ન પડી. જ્યારે હેશમાં આવ્યો તો સુસલ કરીને ફરી પાછો આપની સમક્ષ હાજર થયો.

હઝરતે ફરમાવ્યું :

‘આ વાત જાણી લે કે હાથીનો બોજ મધેડા ઉપર લાદવામાં આવતો નથી!’

□

આભાર દર્શન

એક વેળા ભમેઅ મસ્તિબ્દના કોઈક ખૂણામાં આપે પોતાનો અસા (હાથ લાકડી) ટેકવીને મૂકી હતી. સંન્મેયવશાત્ તે પડી ગઈ. એક વૃદ્ધ માણસે લાકડી ટેકવીને ફરી પાછી પોતાના સ્થાને મૂકી દીધી. પાછળથી હઝરતને જ્યારે આ વાતની જાણ થઈ તો આપ પોતે તેના મકાન પર ગયા અને ફરમાવ્યું :

‘લાકડી છઠાવવામાં આપને જે તકલીફ થઈ તેને માફ ફરમાવી દો !’

નમાઝ બેવડાવી

એક વખતે આપે એક ઈમામ પાછળ નમાઝ પઢી. નમાઝ પૂરી થયા પછી ઈમામે આપથી પૂછ્યું :

‘જહેરી રીતે તો આપનો કોઈ ધધો નથી તો આપ શ્વન નિર્વાહ કેવી રીતે કરો છો ?’

આપે ફરમાવ્યું :

‘પ્રથમ હું મારી નમાઝ બેવડાવી લઈ પછી હું તમારા સલાસનો જવાબ આપીશ.’

ઈમામે પૂછ્યું :

‘નમાઝ બેવડાવવાની શી જરૂર છે ?’

ફરમાવ્યું :

‘જે માણસ રોઝી આપનારને પણ ઝાળખતો નથી તેની પાછળ નમાઝ અદા થતી નથી !’

મુસીબત વેળા દુઆ

જ્યારે આપ પર કોઈ મુસીબત આવતી તો આ દુઆ કરતા :

‘હે અલ્લાહ ! તે’ રોટી તો આપી, શાક પણ આપી દે જેથી સારી રીતે ખાઈ !’

એટલે કે મુસીબત પશુ તારા તરફથી જ છે તો સચ્ચ પશુ
બતા કરાવ.

□

અમલોનું અનુકરણ કરી

હઝરત બાબઝીઠ જુસ્તામી (૨૬.) એક વેળા કયાંક જઈ રહ્યા
હતા. એક શખ્સ આપના પગલાંની નિશાની પકડી જતી હતી
તેના ઉપર પગ મૂકતો મૂકતો આપની પાછળ ચાલવા લાગ્યો અને
કહેવા લાગ્યો :

‘શેખના નકરો કદમ પર ચાલવું’ આને કહે છે.’

પછી તેણે હઝરતથી કહ્યું :

‘હઝરત ! આપના વસ્ત્રોને એક ટુકડો મને આપો કે જ્યાં
એનાથી હું ખરેખર હાસિલ કરું.’

આપે ફરમાવ્યું :

‘વસ્ત્રો ટુકડો તો શું હું મારી ચામડી ઉતારીને તને
આપી દઉં અને તું પોતાના શરીરે ધારણ કરી દે તો પશુ
બેકાર છે. જ્યાં સુધી તમે મારા જેવા અમલ ન કરશો
ત્યાં સુધી એ સર્વ બિનફાયદાકારક છે.’

વિનમ્રતા

આપ કેટલીક વાર કૂતરાથી ફરમાવતા :

કે કાનઠ કે બેહતર અમા હરહો કિસ્ત
કે કૂતરા ! શી ખબર હું તારા કરતાં
બેહતર છું કે તું મારા કરતાં બેહતર છે.^૧

નિકાહ કરવા મુન્નત છે

આપ ફરમાવે છે :

‘એક વખતે મેં વિચાર કર્યો કે અલ્લાહ તઆલાથી કુઆ

• ૧ ‘અહસનુલકલીમ’ પા. ૬૫

કરું કે જોરતોના ઘરણુ-પોષણની જવાબદારી મને ન સોંપે (અર્થાત્ નિકાલ કરીને ઘર સંસાર માંડવાની જવાબદારી માંથી મુક્ત કરે) પરંતુ પછી વિચાર આવ્યો કે આમ કરવાથી સુન્નતે નળવી છૂટી જશે. એટલે મેં એ કુચ્છા ન કરી. અને એ કામને પોતાના જિમ્મે લીધું (અર્થાત્ નિકાલ કર્યાં). અલ્લાહ તઆલાએ એ કાર્યને મારા માટે આસાન બનાવી દીધું.”

કરામતો

અવિધ્ય વાણી

હઝરત બાયઝીદ છુસ્તામી (રહ.)એ હઝરત અબુલ હસન ખિરકાની (રહ.)ના જન્મથી વરસો પહેલાં જ એમનું નામ, એમની મુખાકુતિ, એમના દેહનો ઘાટ, રંગ અને એમના કમાલના હાલાત દર્શાવી દીધા હતા!

હઝરત બાયઝીદ છુસ્તામી (રહ.) બ્યારે પણ ખિરકાન જતાં તો ત્યાં થોભી જતા અને કોઈક ખૂશ્ખૂ સંઘતા હોય એ રીતે નાક ખેંચીને ઊંડા શ્વાસ લેતા.

એક વખતે મુરદિએ પૂછ્યું :

‘હઝરત ! અમને તો કોઈ ખૂશ્ખૂ મેહસૂસ નથી થતી ! આપ શું સંભો છો ?’

આપે ફરમાવ્યું :

‘મને ખિરકાનમાંથી એક અલ્લાહવાળાની સુમંધ આવે છે. એમનું નામ અલી અને કુનિયત (હિપનામ) અબુલ હસન છે. મરતબામાં તેઓ મારા કરતાં ત્રણ દરજ્જા યુક્ત હશે. ખેતી કરીને પોતાના કુટુંબના માટે હલાલ રોઝી પ્રાપ્ત કરશે.”

કબરમાંથી આગંદારીન

હઝરત અબૂલ હસન ખિર્કાની (રહ.) હઝરત બાયઝીદ યુસ્તામી (રહ.)ની કબર શરીફ પર કેટલાંયે વરસો સુધી દરરોજ હાજર થતા હતા. એક વખતે યુસ્તામીમાં ભારે બરફ વર્ષા થઈ અને બધી કબરો બરફમાં ઢંકાઈ ગઈ. હઝરત અબૂલ હસન ખિર્કાની (રહ.) હેરાન થઈને ઊભા હતા તો હઝરત બાયઝીદ (રહ.)એ કબરમાંથી ફરમાવ્યું :

‘હે અબૂલ હસન ! મારી કબર આ છે. અહીં આવો !’

□

એક નઝરમાં કામ તમામ

હઝરત અબૂ તુરાબ (રહ.)ના એક મુરીદ રાહે ખુદામાં ઝડપી ગતિવાળા અને સાદાંબે હાલ હતા. હઝરત અબૂ તુરાબ (રહ.)એ તેને કહ્યું :

‘તમને હઝરત બાયઝીદ (રહ.)ની સુહબત મળવી જોઈએ.’

મુરીદે ઉત્તર આપ્યો :

‘જે શાખસ દિવસમાં સો (૧૦૦) વખત બાયઝીદના ખુદાનું દર્શન કરતો હોય તેને બાયઝીદની સુહબતની શી બજર !!’

હઝરત અબૂ તુરાબ (રહ.)એ ફરમાવ્યું :

‘મિયાં ! તમે ખુદાના દર્શન કરો છો તે પોતાની શક્તિ અને સામર્થ્ય પ્રમાણે કરો છો. પરંતુ હઝરત બાયઝીદ (રહ.)ની તવજ્જોહ વડે દર્શન કરશો તો એ કંઈક ઓર જ હશે !

‘અને વાદ રાખો ! દર્શન દર્શનમાં પણ મોટો તફાવત છે. શું તમને ખબર નથી કે હઝરત સિદીકે અકબર (રહ.) પર (આખરતમાં)એક વખત તજલિ થશે અને એક વખત તમામ મખસૂક પર થશે !’

આ વાતે મુરીદના દિલ પર અસર કરી. તેણે કહ્યું :

‘હઝરત ! ચાલો, આપણે જાને સાથે એમની ખિદમતમાં જઈએ.’

જાને હઝરત બાચઝીદ (રહ.)ની ખિદમતમાં હાજર થવા માટે રવાના થયા. રસ્તામાં જાનેએ હઝરત બાચઝીદ (રહ.)ને સામેથી આવતા જોયા. આપના એક હાથમાં પાણીનો ઘડો હતો અને બીજા હાથમાં ચામડાંનું ફાટેલું વસ્ત્ર હતું. જ્યારે પેલા મુરીદની નજર હઝરત બાચઝીદ (રહ.)ની નજરથી મળી તો તેની કાયા થરથર ધ્રુજવા માંડી. તે જમીન પર ઢળી પડ્યો અને તરત જ તેનું પ્રાણપંખેરું જીડી ગયું.

હઝરત અબૂ તુરાબ (રહ.)એ હઝરત બાચઝીદ (રહ.)થી અર્જ કરી :

‘હે શેખ ! એક જ નઝરમાં એનું કામ તમામ કરી નાખ્યું !!’

આપે ઉત્તર આપ્યો :

‘હે અબૂ તુરાબ ! એ યુવાનના અંતરમાં એક “લતીફ”^૧ ખૂલવાનો બાકી રહી ગયો હતો. મારી એક નઝરમાં જ તે લતીફ એકદમ ખૂલી ગયો પરંતુ તે એને બરદાશત કરી શક્યો નહિ એટલે એનું પ્રાણપંખેરું જીડી ગયું.’^૨

આપના મુરીદ પક્ષ બાકરામત

હઝરત બૂ સઈદ મઘખૂરાની (રહ.) એક વખતે હઝરત બાચઝીદ ખુસ્તામી (રહ.)ની કસોટી કરવા માટે આવ્યા. આપ સમજી ગયા કે તેઓ કસોટી કરવા માટે આવ્યા છે. આપે ફરમાવ્યું :

● ૧ લતીફ : સમજૂતી માટે જુઓ; ‘મેઅચારુસ્સુલક’ પા. ૫૬ થી ૬૪, ‘અહસનુત્તકવીમ’ પા. ૧૭૯

૨ બરતાનુલ આરિફીન પા ૩૩૬

‘તમે જુ સર્પદ રાઈની પાસે જાઓ. તેઓ મારા મુગીદ છે. હવે મેં વિલાયત અને કરામત તેમને જ સોંપી દીધી છે.’

તેઓ ત્યાં ગયા. જોયું કે તેઓ નમાઝ પઢે છે. ઈન્તેઝાર કરતાં જિભા રજા. જ્યારે તેઓ નમાઝથી ફારિગ થયા તો તેમની તરફ જોઈને પૂછ્યું :

‘શી ઇજા છે ?’

જવાબ આપ્યો :

‘તાજી દ્રાક્ષ ખાવાની ઇજા છે.’

હઝરત જુ સર્પદ રાઈ (૨૬.)ની પાસે એક લાકડી હતી. આપે એના બે ટુકડા કર્યા. એક ટુકડો પોતાની નજીક અને બીજો ટુકડો તેમની નજીક જમીનમાં જીભો ખોસી દીધો. થોડોક સમય પછી વિત્યો ન હશે કે બંને જગ્યાએથી લીલાંછમ દ્રાક્ષના વેલા જીભી નીકળ્યા અને છુલ્લું થઈને ફળદાર થઈ ગયાં. પરંતુ જુ સર્પદ મયખૂરાની (૨૬.)ની નજીકના વેલા ઉપર કાળી દ્રાક્ષ અને પોતાની નજીકના વેલા ઉપર ઉમદા સફેદ દ્રાક્ષ હતી. હઝરત જુ સર્પદ મયખૂરાની (૨૬.)એ કારણ પૂછ્યું. હઝરત જુ સર્પદ રાઈ (૨૬.)એ જવાબ આપ્યો :

‘મને સિદ્ધ અને યક્ષીન હાસિલ છે જ્યારે તમારો મકસદ કસોટી કરવાનો છે એટલે આલ્લાહ તઆલાએ બંને વેલા-ઓથી દરેકના દિલની કેફિયત બહેર કરી દીધી.’

તે પછી આપે તેમને એક કમ્મલ (કામળો) આપ્યો અને ફરમાવ્યું કે એને સાચવજો. ખોવાઈ ન જાય. હઝરત જુ સર્પદ મયખૂરાની (૨૬.)એ કમ્મલ લઈ લીધી અને હજી કરવા માટે રવાના થયા. રસ્તામાં એને ખૂબ સાચવી પરંતુ અરફાતના મેદાનમાં એ કમ્મલ એમની પાસેથી ગુમ થઈ ગઈ. હજીથી ફારિગ થઈ પાછા સુસ્તામ આવ્યા તો જોયું કે હઝરત જુ સર્પદ રાઈ (૨૬.)ની પાસે એ કમ્મલ મોજૂદ છે ।

જિંદગી બોલ

મહીના મુનવરની સફર વેળા હઝરત બાવઝીદ પુસ્તાબી (૨૬.)ની પાસે એક જિંદ હતો. તેની ઉપર આપે બેઠક માલ સામાન લાદેલો હતો. લોકો કહેવા લાગ્યા :

‘આ કાર્ય જીજુર્જોની શાનથી ખિલાફ છે કે બનવર પર બેઠક બોલ લાદવામાં આવે !’

આપે ફરમાવ્યું :

‘જરા ખાનથી જુઓ કે બોલ જિંદ પર છે કે નહિ !’

બ્યારે લોકોએ ખાનથી બોલ્યું તો જણાયું કે તમામ બોલ જિંદની પીઠથી જિંદે અધ્ધર છે !

□

હીવાલમાં ફરિયા

એક વેળા આપ પોતાના મુરીદો સાથે મસ્જિદમાં બેઠેલા હતા. એકાએક પોતાના મુરીદોથી ફરમાવ્યું :

‘અસ્લાહના એક દોસ્ત આવે છે. જોડો આપણે સૌ તેમનું સ્વાગત કરીએ.’

બ્યારે તેઓ સૌ મસ્જિદની બહાર આવ્યા તો બોલ્યું કે ‘હઝરત ઈબ્રાહીમ હવી’ (૨૬.) એક અધ્ધર ઉપર સવાર થઈને આવી રહ્યા છે. આપે તેમનાથી કહ્યું :

‘મને તમારું સ્વાગત કરવા માટે અસ્લાહ તરફથી હુકમ થયો છે અને એ પણ હુકમ થયો છે કે હું આપને અસ્લાહની ફરમાહમાં પોતાનો શક્તિ બનાઉં.’

હઝરત ઈબ્રાહીમ હવી’ (૨૬.)એ જવાબ આપ્યો :

‘જો શક્તિએ અવ્વલીન તમને અને શક્તિએ આખિરીન મને આપવામાં આવે તો પણ હઝરત રસૂલે અકરમ (સલ.)ની શક્તિતના મુકાબલામાં જોનો મત’બો એક મુઠ્ઠી ધૂળ બરાબર પણ નથી થઈ શકતો !’

ખાવાનો સમય થવા આવ્યો હતો. હઝરત બાયઝીંદ ખુસ્તામી (૨૬.)એ ફસ્તરખાન ખીલાવ્યું અને ભતભતના તેમજ બાત ભાતના ઉમદા પકવાન તેના ઉપર મુકાવીને તેમની સાથે બેસીને ભોજન કર્યું. હઝરત ઈબ્રાહીમ હવી* (૨૬.)એ મનોમન વિચાર કર્યો :

‘બાયઝીંદ (૨૬.) કૈયે વક્ત છે. એમણે ખાવા ઉમદા પકવાનો ખાવા ન જોઈએ.’

હઝરત બાયઝીંદ (૨૬.) એમના આ વિચારો કશ્કથી બચી ગયા. ભોજન બાદ બાપ તેમને પોતાની જોડે એક ખૂણામાં લઈ ગયા અને ત્યાં દીવાલ ઉપર હાથ માર્યો. દરવાજામાંથી જોયું તો એક અગ્નિમુશ્શાન સાગર વહી રહ્યો છે. આપે તેમનાથી ફરમાવ્યું :

‘આવો, આપણે બંને આ સાગરમાં જ પલાવીએ !’

હઝરત ઈબ્રાહીમ (૨૬.)એ જવાબ આપ્યો :

‘અલ્લાહે એ મત ખો મને નથી આપ્યો !’

આપે ફરમાવ્યું :

‘આપ જે જવની રોટી પકાવીને ખાઓ છો તે જવમાં ચોપાયાં ખાવને હયાળ કરે છે અને તમે તેની રોટી પકાવીને ખાઓ છો છતાં એની અસલિયત પૂછો છો અને એ ખ્યાલ કરો છો કે સ્વાદિષ્ટ ભોજન ખાનારો સાહબે તકવા નથી હોઈ શકતો !’

હઝરત ઈબ્રાહીમ હવી* (૨૬.)ને શરમીંદગી થઈ. તોબા કરી અને માફી માંગી.

જલવર્ષા

એક વેળા દુકાળથી પરેશાન થઈને લોકોએ હઝરત બાયઝીંદ ખુસ્તામી (૨૬.)થી દુઆની દરખાસ્ત કરી. આપે મુરાકિબહ ફરમાવ્યો અને થોડા સમય પછી તિર બહવીને ફરમાવ્યું :

‘જઓ, ગટર, મોરી, નાળા, ગળનારા ઠીક કરી લો. પાણી આવે છે !’

થોડા જ સમયમાં પાણી વરસવા માંડ્યું અને એક રાત-દિવસ સતત વરસાદ વરસતો રહ્યો.

જુહોર્નોનું કોઈ કામ મામૂલી નથી

એક વખતે હજરત ખાલ્ફાઝઝુલ્લાહી (રહ.)એ પગે લાંબા કર્યા. એક મુરીદે પલ્લુ આ જોઈને પોતાના પગ લાંબા કર્યા. હજરતે પત્ર ખેંચી લીધા. મુરીદે પલ્લુ પત્ર ખેંચવા પ્રયત્ન કર્યો પરંતુ તેનાથી પત્ર ખેંચી શકાવા નહિ. અને તેની જિદ્દગી કાર પત્ર લાંબા જ રહ્યા. એનું કારણ એ હતું કે મુરીદે હજરતના પત્ર લાંબાવવાને મામૂલી માની લીધું હતું.

મારે કરામત નથી જોઈતી

આપ ફરમાવે છે :

‘હું એક વેળા દબલ્લા નદીના કિનારે ગયો. દબલ્લાનાં પાણી મારું સ્વાગત કરવા માટે જોશબેર આગળ વધ્યાં. મેં કહ્યું :

‘તારું’ આ જોશબેર સ્વાગત જોઈને હું કદાપિ મત્રર થનાર નથી. અને ત્રીસ વરસની ઈબાદતોને તારા સ્વાગતના કારણે તકબ્બૂર કરીને વેડફી નાખનાર નથી. મને કરીમ (ખુદા)ની ઇચ્છા છે; કરામતની મને જરૂરત નથી.’

આપની દુઆથી લોકોની મુશ્કેલી મુશ્કેલી પૂરી થઈ જતી

જ્યારે લોકો હજરત ખાલ્ફાઝઝુલ્લાહી (રહ.)થી દુઆ કરવા માટે વિનંતી કરતા તો આપ ફરમાવતા :

‘હે અલ્લાહ ! તારી મખ્સૂક અને વસીલો જનાવીને કંઈક મંજિ છે. જોકે તેમની હાલત તું સારી રીતે જાણે છે !’

લોકોની મુશ્કેલી મુશ્કેલી પૂરી થઈ જતી.

વિધે દર્શન

આપ ફરમાવે છે :

‘અસ્તાહ તઆલાએ મને એ રુત્યો આપ્યો છે કે તમામ વિશ્વને હું મારી બે આંગળીઓની વચ્ચે નિહાળું છું.’

પાણી થઈ ને વહી ગયો

એક વખતે એક શખ્સે આપની સમક્ષ આવીને ‘હયા’ના કોઈક મસઅલા વિશે પૂછપરછ કરી.

હજરતે એ મસઅલાનું વિસ્તારથી વર્ણન કર્યું. પરંતુ આપની વાણીની એવી અસર થઈ કે તે શખ્સનું શરીર પાણી થઈ ને વહી ગયું !

ઈન્તેકાલ

આપનો ઈન્તેકાલ ૧૪, રામજાન હિ. સ. ૨૬૧માં થયો. આપનો મઝારે મુબારક ધુસ્તામમાં છે.

હવે છે કે આપે ઈન્તેકાલ વખતે બારગાહે ઈલાહીમાં આ પ્રમાણે અર્જ કરી :

‘હે પરવરદિગાર ! મેં તારી વાદ નથી કરી પરંતુ ગફલત સાથે અને તારી ખિદમત નથી કરી કિંતુ તુક્સાનની સાથે.’

ઈન્તેકાલની આગલી રાત્રે આપના મુરીદ હજરત અબૂ મુસા (૨૬.)એ જોયેલા ખવાળની તબખીર આપે જનાઝામાંથી દર્શાવ્યાની ઘટના બારગામાં આવી ગઈ છે.

હવે છે એક મુરીદે આપને ખવાળમાં જોયા અને અર્જ કરી :
‘હજરત ! આપે મુનકર-નકિરના સવાલથી કેવી રીતે મુક્ત મેળવી ?’

આપે ફરમાવ્યું :

‘જ્યારે તેમણે મારાથી પ્રથમ પૂછ્યો તો મેં જણાવ્યું કે મારા જવાબ આપવાથી તમારો મકસદ પૂરો ન થશે. કારણ કે અગર કું જણાવું કે તો મારો ખુદા છે તો પણ મારી વાતનું કોઈ મૂલ્ય નથી. એના કરતાં એમ કરો કે તમે પાછા જાઓ અને હકતઆલાથી પૂછો કે કું તેનો કોણ ખું ? તે પાક ઝાત જે કંઈ દરમાવશે તે બિલકુલ સત્ય અને મોખ્ય હશે. અગર કું સેંકડો વખત કહું કે તો મારો ખુદા છે તો પણ એ બેફાલ છે. હાં, અગર તે મને પોતાનો બંદો અને આશિષ માને તો બરાબર છે.’

□

ઈન્તેકાલ પછી કોઈએ આપને જવાબમાં બોલાં. જવાબ એનારે પૂછ્યું :

‘હઝરત ! અલ્લાહ તઆલાએ તમારી બેડે શું મામલો દરમાવ્યો ?’

આપે જવાબ આપ્યો :

‘મારાથી પૂછવામાં આવ્યું કે શું લાવ્યો છે ?

મેં અજ્ઞ કરી :

‘જ્યારે કોઈ ગરીબ માણસ બાદશાહના દરબારમાં આવે છે તો તેને એમ પૂછવામાં નથી આવતું કે શું લાવ્યો છે ? બલકે પૂછવામાં આવે છે કે તારે શું બોધ્યું છે ?’

□

ઈસ્લાહાત

એક વખતે મેં હક તઆલાની દરયાહમાં મુનાબત (ફાયા) કરી અને કહ્યું કે :

‘ઈલાહી ! કું તારી તરફ કયા રસ્તે આવું ?’

ત્યારે મેં એક નિહા સાંભળી કે :

‘હે બાવઝીદ ! પહેલાં પોતાના નફસને ત્યજી તલાક આપી દે અને પછી મારું નામ “અલ્લાહ” લેતો રહે !’

□

● ૧ ‘હઝરતુલ કુદસ’ આ. ૧ (‘હાલાતે મસાઈએ નકશબંદીયક’ પા. ૬૭)

હક તઆલાની જરા ગરાબર મઅરિફત આરિફના દિલને એવી સિઝઝત બખશે છે કે જન્મતના એક લાખ ઉમદા મહેલ તે આરિફને તે જરા ગરાબર મઅરેફતના મુકાબલામાં હેય (તુગ્જ) બખાય છે !

□

તમારા યુનાહા એટલા પ્રમાણમાં તુકસાન ન કરશે જેટલા પ્રમાણમાં મુસલમાન લાઈનું ખેઈઝઝત અને ઝલીલ (અપમાનીત) કરવું તમને તુકસાન પહોંચાડશે !

□

મઅરિફતવાળાઓ અને આશિકાને ઈલાહીની ઈબાદત 'પાસ અનફાન' છે અને હરેક સાંસમાં 'અલાહ' 'અલાહ'ને ખ્યાલ રાખવો છે.

□

ફુનિયાદારોના માટે સુર પર સુર છે;

આખિરતવાળાઓના માટે સુર પર સુર છે. અને

હક તઆલાના ઈશક અને મઅરિફતવાળાઓના માટે દૂર પર દૂર છે.

□

ફુનિયાની વિસાત જ શી છે કે એને ઊડવું એક મોઢું લારી કામ સમજવામાં આવે છે !

□

જે કોઈ અલાહ તઆલાને બણે છે તે અલાહ તઆલાના ઝિક સિવાય પોતાની ઝમાનને ખીબના ઝિક માટે ખોલતો નથી.

□

જેને અલાહ રબુલ ઈઝઝત દોસ્ત રાખે છે તેને ત્રણ ખસલતો આતા ફરમાવે છે.

૧ સખાવત દરિયાની સખાવત જેવી.

૨ શક્કત (મહેરબાની) સુરખની શક્કત જેવી.

૩ તવાનુઅ (વિનમ્રતા) ઝમીનની તવાનુઅના જેવી.

□

હાજી લોકો જિંદગીમાં ખાનગી ખુદાની કરતે તવાફ કરે છે અને બકા યાને હંમેશાની જિંદગીના અભિલાષી છે.

અહીં સુહબત પોતાના દિલોથી અર્થે ઈલાહીના કરતે તવાફ કરે છે અને દીદારે ઈલાહીના અભિલાષી છે.

નેક લોકોની સુહબત નેક કામ કરતાં બેઠતર છે અને બૂરા લોકોની સુહબત બદકામ કરતાં બેઠતર છે.

તમામ શકિતઓ મુબહિદ્દમાં ખચીને ખુદાયે પાકના ફઝલ પર નહર રાખવી જોઈએ, ન કે પોતાના કામ પર.

જેણે અલ્લાહ તઆલાને ઓળખ્યો તેને સવાલ (માંગવા)ની હાજત નથી અને ન હશે, અને જેણે (ખુદાને) ન ઓળખ્યો તે હાજતમંદ છે અને હાજતમંદ રહેશે.

આરિક બિલ્લાહ (અલ્લાહને ઓળખનાર) તે છે કે કોઈ તેના મશરુબ (પંથ)ને બગાડી ન શકે અને જે મંદહી એના સુધી પહોંચે તે સાફ થઈ જાય.

આગ એવા શખ્સના માટે અઝાબ છે કે જે ખુદાયે પાકને પહેચાનતો નથી. પરંતુ ખુદાયે પાકને પહેચાનનારો આગના માટે અઝાબ છે.

જેણે નકશાની ખવાહીસો (મનેઆઓ)ને ત્વજ દીધી તે અલ્લાહ રખ્સુલ ઈઝઝતથી જઈને મળ્યો અને વાસિલ બહક થઈ ગયો.

જે આરિક બહક છે તે કહે છે કે હું બહિલ છું અને જે બહિલ બહક છે તે કહે છે કે હું આરિક છું. આરિક શીડતા પંખી સમાન છે અને ઝાહિદ ચક્કર લગાવનાર હવવાન જેવો છે.

અમર તમામ દોહતો અને નેઅમતો, જે મખલૂકના માટ છે તે તમામ દોહતો અને નેઅમતો તમારા હવાલે કરે તો પણ તમે નેના તરફ આકર્ષિત ન થશો !

અમર તમામ બદળખતીઓ તમારી સગણ આવે નો પણ નાહિમીદ ન થશો કારણકે અલ્લાહ તઆલાનું કામ છે,

‘કુન ફ યકુન’

‘તે હશે છે, “થઈ જા !” અને થઈ જાય છે !’

જે કમનસીબ અને બદળખતે પોતાના દિલને ખ્યાલીશોની પુષ્કળતા વડે મુદ્દા બનાવ્યું છે તે જ્યારે મરે ત્યારે તેને લઅનતના કદનમાં લપેટવું જોઈએ અને નદામતની ઝમીનમાં દફન કરવું જોઈએ.

અને સુખ્દાનલ્લાહ ! જે શખ્સે પોતાના નફસને ખ્યાલીશોથી રાક્ષાને માથું છે, તે જ્યારે મરે ત્યારે રહેમતના કદનમાં લપેટવું જોઈએ અને સલામતીની ઝમીનમાં દફન કરવું જોઈએ.

□

જિંદગી અને હયાત હિંદમમાં છે.

રાહત મઅરિફતમાં છે; અને

ઝોક તેમજ શોક જિંકમાં છે.

■

બૂખ્યા રહેવું એક એવું વાદળ છે કે રહેમતની વર્ષા સિવાય વરસતું નથી.

■

તે શખ્સ અલ્લાહ તઆલાથી અને તમામ મખલૂકથી વધારે દૂર છે જે ગુફરના કારણે ઈશારાઓ અને સંકેતોથી કામ ચલાવે છે.

□

તે શખ્સ તમામ મખલૂક કરતાં અલ્લાહ તઆલાની વધારે કરીબ અને નજીક છે જે લોકોની તકલીફો સહન કરે છે અને ખુશખુદી (સહવર્તન)થી વર્તે છે.

■

લોકોએ આપથી પૂછ્યું કે : 'હર્ષ અને સુન્નત શું છે ?'

આપે હરમાવ્યું કે :

'હક તઆલાની મુહમ્મત હર્ષ છે અને દુનિયાને તક કરવું સુન્નત છે.'

■

લોકોએ આપથી પૂછ્યું કે :

'ખંદા કમાલના ફરજને ઠવારે પહેંચે છે ?'

આપે હરમાવ્યું કે :

'જ્યારે પોતાના અવળો (દિવો)ને જોળે છે અને મખ્લૂકથી દિલને ઉઠાવી લે છે ત્યારે હકતઆલા તેને તેની હિન્મત અને તેના નફસથી દૂરીના પ્રમાણુમાં પોતાની કુખંત અને નજીહી અતા ફરમાવે છે.'

□

એક શખ્સે આપથી અર્જ કરી કે :

'હઝરત ! મને કંઈ વસિયત ફરમાવો !'

આપે હરમાવ્યું કે :

'આસમાનની તરફ નજર કરો !'

તેણે નિગાહ કરી.

પછી આપે હરમાવ્યું કે :

'તું જાણે છે ? આ આસમાનને કોણે પયદા કર્યું છે ?'

તેણે કહ્યું કે :

'હાં, જાણું છું.'

આપે હરમાવ્યું કે :

'જેણે આસમાન પયદા કર્યું છે તે આસમાનનો પયદા કરનારો એવો જળરદસ્ત છે કે તું જ્યાં પણ હશે, તે તારાથી વાકિફ હશે, તેનાથી કરતો રહે !'

□

લોકોએ પૂછ્યું કે,

'અમે કોની સાથે સુહન્નત રાખીએ ?'

આપે ફરમાવ્યું કે :

‘એક એવા શખ્સની સાથે સુહૃદ્દ રાખો કે જે તમે બીમાર પડો તો બીમારપૂર્ણ માટે આવે, અને તમારાથી કોઈ ભૂલ થઈ જાય તો તેને માફ કરી દે, અને જે વાત હક (સત્ય) હોય તેને તમારાથી ન છુપાવે.’

□

લોકોએ આપથી પૂછ્યું કે :

‘આપની ઉંમર કેટલી છે ?’

આપે ફરમાવ્યું કે :

‘ચાર વરસની છે !’

લોકોએ કહ્યું :

‘કેવી રીતે ?’

આપે ફરમાવ્યું કે,

‘સિત્તેર વરસ સુધી તો હું દુનિયાની જ જન્મજન્મમાં મશગૂલ રહ્યો પરંતુ હવે ચાર વરસ થયાં છે કે હું તે પાક ઝાતને એવી રીતે જોઈ છું કે તેનો હાલ મારાથી ન પૂછા. આહ ! જે ઝમાનો હિંજળ અને પરદામાં ગુજર્યો તે તો ઉંમરની ગણતરીમાં દાખલ જ નથી.’

□

લોકોએ કહ્યું કે :

‘આપ બૂખ્યા રહેવાની તારીફ શાને ફરમાવો છો ?’

આપે ફરમાવ્યું કે :

‘અગર ફિરઝોન બૂખ્યો હોત તો :

‘અના રખ્યો કુમુલ અઅલા’

‘હું જ તમારો સર્વોપરિ પરવરદિગાર છું !’

કહેતે નહિ.

હે લોકો ! યાદ રાખો, કે મુલકખીર (અભિમાની) અને મગર (ધમંડી) કદાપિ મચરેકતે ઈલાહીની ખૂશ પણ સંધરે નહિ.’

લોકોએ કહ્યું કે :

‘મુતકબીર અને મગર કેને કહે છે ?’

આપે ફરમાવ્યું કે,

‘મુતકબીર અને મગર તેને કહે છે કે પોતાની જાતને અઢાર હજાર આલમ (દુનિયા)ના કરતાં પણ બૂરો ન સમજે.’

■

લોકોએ કહ્યું કે :

‘કુરૂર ! આપ મોટા કરામતવાળા છે કે પાણીની સપાટી ઉપર પણ ચાલો છો !’

આપે ફરમાવ્યું કે :

‘એ કરામત નથી. લાકડાના નાના નાના ટુકડાઓ પણ પાણી ઉપર તરતાં ફરે છે.’

તે વખતે લોકોએ કહ્યું કે :

‘આપ હવામાં ઊડો છો એ તો કરામત છે ને ?’

આપે ફરમાવ્યું કે :

‘એ પણ કંઈ કરામત નથી. ટચૂકડાં મગરો પણ હવામાં ઊડવા કરે છે.’

લોકોએ કહ્યું કે :

‘આપ એક રાતમાં મક્કા મુઅઝ્ઝમાં પહોંચી જાઓ છો એ તો જરૂર મોટી કરામત છે !’

આપે ફરમાવ્યું કે :

‘એ પણ કંઈ વિસાતમાં નથી. કારણ કે જાદુગરો એક રાતમાં હિન્દુસ્તાનથી હમાવંદ પર્વત સુધી પહોંચી જાય છે.’

પછી લોકોએ કહ્યું કે :

‘કુરૂર ! ભલે, હવે આપ જ ફરમાવો કે મર્દો (અક્ષાહના વલીઓ)ના કાર્યો શું છે ?’

આપે ફરમાવ્યું કે :

‘પોતાના દિલને ખુદાપાકના સિવાય કોઈની સાથે ન લગાવે !’

□

‘હું જો ખ્યાલમાં હતો કે હું અદલાહ રખુલ ઈઝઝતને દોસ્ત રાખું છું. પરંતુ બ્યારે ચિંતન-મનન કરું ત્યારે માલૂમ થયું કે અદલાહ રખુલ ઈઝઝતની દોસ્તી ના મારી દોસ્તી કરતાંયે પ્રથમ હતી.’

□

‘દરેક બધુ અમલના દરિયામાં ડૂબેલો છે અને હું તે પાક જાતની ખુશ્કીના દરિયામાં ડૂબેલો છું યાને ખીજખોએ પોતાની રિયાઝત પર નઝર કરી છે અને હું હક તઆલાની ઈનાયત પર નઝર રાખું છું.’

□

‘ભહેરી ઈસ્મ અને ચરીખતે પાકની ફરમાંબરદારી તથા પથરવીથી કોઈ ચીજ મારી નઝદીક વધારે ફુસ્વાર (ઝુકેલ) નથી!’

□

‘હું પોતાનાં અંગેને ઈબાદતમાં મસ્ગૂલ કરતો અને બ્યારે કોઈ અંગેને ઈબાદતમાં સૂસ્ત બેતો તો ખીજ અંગથી કામ લેતો અહીં સુધી કે હું બાવઝીદ થઈ ગયો.’

□

‘મારા દિલમાં ખ્યાલ આવ્યો કે માલૂમ કરું કે સૌથી વધારે સખત અઝાબ શરીરના માટે કયો છે? તો છેવટે માલૂમ થયું કે માદે ઈલાહીની અઝમત કરતાં વધારે કોઈ અઝાબ વધારે નથી કારણ કે દોઝખની આગ આદમીને એવી રીતે ન જલાવશે જેવી રીતે કે નજવી મદલત જલાવી દેશે.

અહ્લાહુમ્મહ ફઝના ગિબાહિ-નખીચીલ કરીમ
સહ્હાહુ અલૈહિ વ આલિહી વસહમ.

□

‘વરસો વિતી ગયા કે બ્યારે હું નમાઝના માટે જિભો થાઈ છું તો મારો ઝેઅતિકાદ મારા નહસના બારામાં એજ રહે છે કે હું આતિશ પરસ્ત (અઝિપૂજક) છું મારે

ગુનાર (અગ્નિપૂજકો-પારસીઓ-કમ્મરે બાંધે છે તે દોરો)
તોડવો જોઈએ.'

□

‘ઔરતોનો મુઆમલો મારા મુઆમલા કરતાં બેહતર છે
કારણ કે તેઓ દર મહિને ગુસલ કરીને નાપાકીથી પાક
થઈ જાય છે અને મને આખી ઉંમરમાં પાકીયું ગુસલ
નસીબ ન થયું !’

■

અગર આખી ઉંમરમાં એક વખત :

‘લાઈલાહ ઈલ્લાહો મુહમ્મદુર્સુલુલાહ’

‘બાયઝીદથી સબીહ અને દુરસ્ત નીકળી આવે તો પછી
બાયઝીદને કોઈનાથીયે ખોદ નથી.’

□

મેં મારી તઆલાને ખવાજમાં જોયા ! મારાથી ફરમાવ્યું કે :
‘હે બાયઝીદ ! શું જોઈએ છે ?’

મેં અર્જ કરી કે :

‘જે વું ચાહે છે તે હું ચાહું છું.’

ત્યારે હક તઆલાએ ફરમાવ્યું કે :

‘હે બાયઝીદ ! હું તારો છું, જેવી રીતે વું મારો છું !’

■

મેં હક તઆલાને ખવાજમાં જોયા. અર્જ કરી કે :

‘તારા તરફ આવવા માટે ક્યો તરીકો અને ક્યો રસ્તો છે ?’

ફરમાવ્યું કે :

‘ખુદી (અહ)ને તક કર અને આલ્યો આવ !’

□

મને ઈલ્હામ થયો :

‘અમારા ખજાનામાં ઈબાદત અને ખિદમત તો ઘણી છે
અગર વું મને મળવા ચાહતો હોય તો એવી ચીજને
અમારી દરગાહમાં શક્તિ જળનાવ જે અમારા ખજાનામાં
ન હોય.’

મેં કહ્યું :

‘યા અલ્લાહ ! એવી કંઈ ચીજ છે ને તારા ખજાનામાં નથી !’

હુકમ એવો :

‘બેચારગી, ઈજ્જત, ઝિલ્લત અને ગમ હાસિલ કરે કારણ કે આ ચીજો મને પસંદ છે અને એ ચીજો હાસિલ કરનારને હું પોતાનો કુર્બા (નઝદીકી) અપેક્ષા કરું છું.’

□

ગંને આલમની નેઅમતો કરતાં આ વાત ઘણી સારી છે કે ઈન્સાન સમજી સે કે કોશિશ અને ફિકર-ચિંતાથી, ફક્તે ઈલાહીના વગર કંઈ હાસિલ થતું નથી. પરંતુ ઈન્સાનને કોશિશ કરવાનો હુકમ છે એટલા માટે કોશિશ કરવી જરૂરી છે. પરંતુ કોશિશ પછી ને વાત હાસિલ થાય તેને અલાહનો ફક્લ સમજે, ન કે પોતાની કોશિશનું પરિણામ.

□

ઈદમ અને ઈર્ફાન

હઝરત બાવઝીદ છુસ્તામી (૨૬.)ને એક દિવસે મુરાક્કિબા (ધ્યાન)માં અલ્લાહ તઆલા તરફથી ઈરશાદ થયો કે,

‘તમે મહ્મદીનો લિબાસ પહેરીને મહ્મદીઓની ઈદગાહ દીરેસમાં જાઓ. મહ્મદીઓની ઈદમાં શામેલ થાઓ.’

હઝરત બાવઝીદ (૨૬.) પહેલાં તો આ ઈદહામથી ગભરાયા. પરંતુ સતત આ પ્રકારની પ્રેરણા એમને થતી રહી. ઈદના દિવસે એમણે મહ્મદીઓનો લિબાસ પહેર્યો અને દીરેસમાં પહોંચ્યા.

ત્યાં બધાં મહ્મદીઓ ભેગાં થયાં. એમના મોટા મોટા આલિમો પણ આવ્યા. સૌથી મોટો પાદરી પ્રવચન કરવા માટે બેસો થયો. પરંતુ એ બેસી શક્યો નહિ. એની વાચા બધ થઈ ગઈ. એના દિલ ઉપર કોઈ ખાસ અસર થઈ.

ઘણીવાર સુધી, કંઈ પણ બોલવા વગર, બાધાની જેમ તે

ચૂપચાપ બેસી રહી તો લોકોમાં ચોરબોર અને ગણગણાટ મચી ગયો. લોકોએ તેને ચૂપ રહેવાનું કારણ પૂછ્યું.

તેણે કહ્યું કે,

‘મને લાગે છે કે આજે ‘આપણી આ સભામાં’ કોઈ મુહમ્મદી ઘુસી આવ્યો છે. હું પ્રવચન નહિ કરું કારણકે તે આપણા પરીક્ષક બનીને આવ્યો છે.’

આ સાંભળતાં જ આખી સભામાં રોષ અને ખળભળાટ મચી ગયો. લોકોએ પાદરીને કહ્યું કે આપ અમને પરવાનગી આપો નેથા અમે તેને કતલ કરી દઈએ.

પાદરી બોલ્યો,

‘થોભો ! કયાય કારણ કે દલીલ વિના કોઈને કતલ કરવું ન જોઈએ.’

આ સાંભળીને સભાના સર્વ લોકોની આંખો તે નવા આગંતુ-કને શોધવા લાગી.

પાદરી બોલ્યો,

‘હે મુહમ્મદી ! હું તને તારા નબીનો વાસ્તો આપીને કહું છું કે તું જ્યાંય બેઠો હોય ત્યાં બેસો થઈ જા ! તું જો અમારા પ્રશ્નોના સંતોષકારક જવાબો આપશે તો અમે તારું અનુકરણ કરીશું પરંતુ જો તું ઈસ્લામ સંબંધી અમારા સંશયો દૂર કરી ન શક્યો તો અમે તને કતલ કરી દઈશું.’

હઝરત બાબઝીદ ધુસ્તામી (રહ.) આ સાંભળીને તરત જ બેસી થઈ ગયા. સભાની આંખો એમના પર સ્થિર થઈ. આપે સવાલો પૂછવાની પરવાનગી આપી. પાદરીએ પ્રશ્નો પૂછવા માંડ્યા.

સવાલ : તે એક શું છે જેનો બીજો નથી ?

જવાબ : અલ્લાહ.

સવાલ : તે બે શું છે જેનો ત્રીજો નથી ?

જવાબ : રાત અને દિવસ.

સવાલ : તે ત્રણ શું છે જેનો ચોથો નથી ?

જવાબ : જન્નત, દોઝખ અને અઝરાફ (જન્નત અને દોઝખ વચ્ચેનું સ્થાન)^૧

સવાલ : તે ચાર ચીજો બતાવો જેનો કોઈ પાંચમેા નથી.

જવાબ : તૌરાત, ઝબુર, ઈન્જિલ (ખાઈબલ) અને કુરઆન

સવાલ : તે પાંચ શું છે જેનો છઠ્ઠો નથી ?

જવાબ : પાંચ વખતની ફર્જ નમાઝો.

સવાલ : તે ૭ શું છે જેનો સાતમેા નથી ?

જવાબ : તે ૭ દિવસો છે જેમાં ધરતી અને આકાશોનું સર્જન થયું.

કુરઆનમાં છે,

‘વ લકહ ખલક-નસ-સમાવાતિ વલઅહ વમા
જૈનહુમા હી સિત-તતિ ઝૈયામ.’

અને અલબત્ત અમે આકાશો અને પૃથ્વી તથા જે કંઈ તેમની વચ્ચે છે તે (સી)ને ૭ દિવસમાં બનાવ્યા.^૨

સવાલ : તે સાત શું છે જેનો આઠમેા નથી ?

જવાબ : સાત આલમાન.

કુરઆનમાં છે,

‘ખલક સખમ સમાવાતિન તિખાફા.’

(તેણે) સાત આકાશોને એકના ઉપર એક બનાવ્યા.^૩

સવાલ : તે આઠ શું છે જેનો નવમેા નથી ?

જવાબ : અશ્નું ઈલાહીનો બોજ ઉપાડનારા ફરિસ્તાઓ.

કુરઆનમાં છે,

‘વ યહમિલુ અશ્નું રજિમક ફૈકહુમ યામઈઝિન
સમાનિયહ.’

● ૧ ખીલ રિવાયતમાં કોનો જવાબ અશ્નું, કુરસી અને કલમ આપેલો છે.

૨ પારો ૨૬, સૂરએ ‘ઝક્ર’, આયત ૭૮

૩ પારો ૨૬, સૂરએ ‘ઝક્ર’, આયત ૩

અને તારા પરપરદિગારના અશ્ને તે દિવસે આઠ
રશ્મિતા પોતાના ઉપર છાવી રાખશે.^૧

સવાલ : તે નવ શું છે જેનો દસમો નથી ?

જવાબ : હઝરત સાલિક (અલૈ.)ની કોમના નવ રસાદોઓ
(કિતાબોર લોકો).

કુરઆનમાં છે,

‘વ કોન ફિલ મલીનતિ તિસઅતુ રહ્તિય સુફસિફુન
ફિલ અર્હ.’^૨

અને તે શહેરમાં નવ માણસો (આજેવાનો) હતા. જેઓ
દેશમાં ફસાદ કર્યા કરતા હતા.^૩

સવાલ : ‘અફરો કામિલા’ (પરિપૂર્ણ દસ દિવસો) કોને કહે છે ?

જવાબ : જે હાજી ‘હજજે તમતુઅ’ કરે અને કુરબાનીની શક્તિ
ન ધરાવે તેને દસ રોઝા રાખવા પડે છે. તેને ‘અફરો
કામિલા’ કહે છે.

કુરઆનમાં છે,

‘તિલક અશ્શતુન કામિલહ’
આ પૂરા દસ રોઝહ થવા.’^૪

સવાલ : અગિયાર એટલે શું ?

જવાબ : હઝરત યુસુફ (અલૈ.)ના (અગિયાર) ભાઈઓ.

સવાલ : બાર એટલે શું ?

જવાબ : બાર મહિના.

સવાલ : તેર એટલે શું ?

જવાબ : હઝરત યુસુફ (અલૈ.)ને ખવાબમાં સિજદો કરનારી તેર
વસ્તુઓ.

૧ પારો ૨૬, સૂરએ હાકકહ, આયત ૧૭

૨ પારો ૧૯, સૂરએ ‘નમલ’, આયત ૪૮

૩ પારો ૨, સૂરએ ‘બકરહ’, આયત ૨૬૬

કુરઆનમાં છે,

‘ઈન્ની રઝૈતુ અહલ અશર કૌકબ’વ વશશમસ વલ
કમર રઝૈતુહુમ લિ સાજિદીન’

મેં અગ્રિયાર તારા અને સૂર્ય તથા ચંદ્રને (સ્વપ્નામાં)
બોધા (અને) હું બોલું છું કે તે સૌ મારી રૂગરૂ સિજદા
કરી રહ્યા છે.^૧

સવાલ : તે ક્યા માણસો છે જેઓ જૂઠું બોલવા છતાં જબતમાં
મયા ?

જવાબ : હઝરત ચુસુફ (અલૈ.)ના ભાઈઓ.

સવાલ : તે ક્યા લોકો છે જેઓ સાચું બોલવા છતાં જહન્નમમાં
જશે ?

જવાબ : યહૂદીઓ અને નસારા (ઈસાઈઓ) એક બીજાને જૂઠાડ-
વામાં સાચા હોવા છતાં જહન્નમમાં જશે.

કુરઆનમાં છે,

‘વ કાલતિલ યહુદુ લૈસતિન નસારા અલા શૈઈવ વ
કાલતિનનસારા લૈસતિલ યહુદુ અલા શૈઈવ વહુમ
યત્તુનલ કિતાબ.’

અને યહૂદીઓ કહે છે કે ઈસાઈઓ ખરા માગ પર
નથી, તેમ ઈસાઈઓ કહે છે કે યહૂદીઓ સત્ય માગ
પર નથી. અને જુઓ તો તેઓ સો કિતાબ (તૌરાત
અને ઈન્જિલ) પઢે છે.^૨

સવાલ : તે કઈ નિજીવ વસ્તુ છે જે શ્વાસ લે છે ?

જવાબ : સુબ્હે સાદિક (પ્રાતઃ કાળ).

કુરઆનમાં છે,

‘વસ્સુબ્હ ઈઝા તનફફસ.’

અને સોમંદ છે પ્રભાતના ક્યારે કે તે શ્વાસ લેવા
(પ્રકાશવા) માટે.^૩

● ૧ પારો ૧૨, સૂરએ ‘ચુસુફ’, આયત ૪

૨ પારો ૧, સૂરએ ‘બકરહ’, આયત ૧૩

૩ પારો ૩૦, સૂરએ ‘તકવીર’, આયત ૧૭

સવાલ : એવી કઈ કબર છે જે પોતાના મુદાને લઈને ફરતી હતી ?

જવાબ : હઝરત ચુનુસ (અલૈ.)ની માછલી.

સવાલ : એવી કઈ પાંચ સજીવ વસ્તુઓ છે જે ન માતાના પેટ-
માંથી નીકળી ન બાપની પીઠમાંથી પસાર થઈ ?

જવાબ : હઝરત આદમ અલૈહિસ્સલામ.

હઝરત હવ્વા અલૈહિસ્સલામ.

હઝરત ઈબ્રાહીમ (અલૈ.)નો દુઓ.

હઝરત સાલિહ (અલૈ.)ની છંટણી.

હઝરત મૂસા (અલૈ.)ના અસાથી બનેલો અજગર.

સવાલ : સોથી પહેલાં ક્યા ઈન્સાનનું લોહી ધરતી ઉપર રેકાયું ?

જવાબ : હઝરત આદમ (અલૈ.)ના બેટા હામિલનું.

સવાલ : એવી કઈ વસ્તુઓ છે જેને ખુદાએ પૈદા કરી અને
ખુદાએ પોતે તેને ખરીદી લીધી ?

જવાબ : મુઅમિનનો જાન અને માલ.

કુરઆનમાં છે,

‘ઈન્-નલ-લાહુશ્શરા મિનલ-મુઅમિનીન અન્કુસ
હુમ વ અસ્વાલહુમ બિઅન્ન હહુમુલ જન્નહ.’

બેશક, અહાલે મુસલમાનોથી તેમની જાનો તથા માલને
ખરીદી લીધાં આ વાતના ગદલામાં ૩ તેઓ મારે
જન્નત છે.^૧

સવાલ : તે કયો અવાજ છે જેને ખુદાએ જનાવ્યો અને ખુદાએ
પોતે તેની જૂરઈ જવાન ફરમાવી ?

જવાબ : ગધેડાનો અવાજ.

કુરઆનમાં છે,

‘ઈન્ન અઝરલ અસ્વાતિ હસવ તુલ હમીર.’

બેશક, સોથી જૂરો અવાજ ગધેડાનો અવાજ છે.^૨

● ૧ પારો ૧૨, સૂરએ ‘તોબા’, આયત ૧૧૨

૨ પારો ૨૧, સૂરએ ‘હુકમાન’, આયત ૧૯

સવાલ : તે કોણ છે જેને ખુદાએ પૈદા કરી અને પછી તેનું મહત્ત્વ દર્શાવીને તેનાથી એટલીને રહેવા કરાખ્યું ?

જવાબ : સ્ત્રી ચરિત્ર એટલે ઓરતોનો મકર.

કુરઆનમાં છે,

ઈન્ન કૈફ કુન્ન અત્રીમ.^૧

ખરેખર, તમારાં (સ્ત્રીઓના) ચરિત્ર પણ ગજગનાં જ હોય છે.^૨

સવાલ : તે કઈ વસ્તુ છે જેને ખુદાએ પૈદા કરી અને પોતે જ પૂછ્યું કે એ શું છે ?

જવાબ : હઝરત મૂસા (અલૈ.)નો અસા.

ખુદાએ પૂછ્યું,

‘હે મૂસા ! તમારા જમણા હાથમાં શું છે ?’

હઝરત મૂસા (અલૈ.)એ કહ્યું,

‘હાઝા અસાય’ એ (અસા છે.)

સવાલ : સૌથી ઉત્તમ પહાડ કયો ?

જવાબ : કોહે દૂર.

સવાલ : સૌથી ઉત્તમ જનવર કયું ?

જવાબ : મોડો.

સવાલ : સૌથી ઉત્તમ મહિનો કયો ?

જવાબ : રમઝાન.

સવાલ : સૌથી ઉત્તમ રાત કઈ ?

જવાબ : લયલતુલ દર (શબેકદ્ર).

સવાલ : એક આડમાં બાર ડાળીઓ છે.

દરેક ડાળીમાં ત્રીસ પાંદડાં છે.

દરેક પાંદડાંમાં પાંચ ફૂલો છે.

જે ફૂલો તડકામાં અને ત્રણ ફૂલો ઝાયામાં છે.

બતાવો એ શી વસ્તુ છે ?

● ૧ પાર ૧૨, સૂરએ ‘યુસુફ’, આયત ૨૮

જવાબ : ઝાડ એટલે વરસ.

બાર ડાળાઓ એટલે બાર મહિના.

ત્રીસ પાંદડાં એટલે ત્રીસ દિવસો.

પાંચ ફૂલો એટલે પાંચ વખતની નમાઝો.

બે ફૂલો તડકામાં છે એટલે કે ઝાહર અને અસરની બે નમાઝો દિવસના અઢવાળામાં પઢવામાં આવે છે.

ત્રણ ફૂલો ઊંચામાં છે એટલે કે ફજર, મગરિબ અને ઈશાની ત્રણ નમાઝો રાતની ઊંચામાં પઢવામાં આવે છે.

સવાલ : તે કઈ વસ્તુ છે જે નિજી વ હતી અને તેના પર હજી રૂઝ ન હતી છતાં તે કબ્રા પાસે પહોંચી અને કબ્રાનો તવાફ કર્યો ?

જવાબ : હઝરત નૂહ (અલૈ.)ની નૌકા. તેહાન (બલખલખ)ની હાલતમાં તે નૌકા ખરબચડી થઈ ગઈ હતી તેથી તેણે કબ્રાનો તવાફ કર્યો ! તે વેળા કબ્રા પાણીમાં ડૂબેલું હતું.

સવાલ : તે કઈ ચાર વસ્તુઓ છે જે એક જ મૂળમાંથી નીકળેલી છે પરંતુ દરેકનો રંગ અને સ્વાદ અલગ અલગ છે ?

જવાબ : એક જ માથામાં આવેલી ચાર વસ્તુઓ આંખ, નાક, કાન અને મોઢું છે. આંખના પાણી(આંસુ)નો સ્વાદ ખારો છે. નાકના લીંટનો સ્વાદ ખારો છે. કાનના મેલનો સ્વાદ કડવો છે. મોંના ચુંકનો સ્વાદ મીઠો છે.

સવાલ : તે કઈ વસ્તુ છે જે ન ઈન્સાન છે, ન જિન્ન છે, ન ફરિશ્તો છે છતાં ખુદાએ તેના ઉપર વહી મોકલાવી છે ?

જવાબ : તે મધમાખી છે.

કુરઆનમાં છે,

‘વ અવહા રખખુક ઇલન નહલિ...’

અને તારા પરવરદિગારે મધમાખાને વહી મોકલી
(હુકમ આપ્યો) કે તું...’

સવાલ : ઓરતોમાં સાથી વધુ મહાન કોણ છે ?

જવાબ : હઝરત ફાતિમા ઝોહરા (રદિ.).

સવાલ : નદીઓમાં સાથી શ્રેષ્ઠ નદીઓ કઈ છે ?

જવાબ : જોહન, સેહુન, દજલ્લા અને ફુરાત (નાઈલ).

સવાલ : ગધેડો પોતાના અવાજમાં શું કહે છે ?

જવાબ : ખુદા ટેક્ષ વસૂલ કરનારાઓ પર લઅનત કરે.

સવાલ : કૂતરો શું ખેલે છે ?

જવાબ : જહન્નમવાસીઓ પર ખુદાના મજબની
ગલા નાઝિલ થાઓ.

સવાલ : બળદની તસ્ખીહ (માર્ચના) શું છે ?

જવાબ : ‘સુખ્હાનલ્લાહિ વલ હમ્દ.’

સવાલ : જિંટની તસ્ખીહ શું છે ?

જવાબ : ‘હસ્ખીયલ્લાહ^૨ વ કફા બિલ્લાહિ વકીલા.’^૩

સવાલ : મોરની તસ્ખીહ શું છે ?

જવાબ : ‘અર્હમાનુ અલલ અર્શિસ્તવા.’^૪

સવાલ : બુલબુલની ખૂશ ઈશ્કાની (સુમધુર અવાજ)માં
કઈ આવડ છે ?

● ૧ પારો ૧૪, સૂરએ ‘નહલ’ આવડ ૬૮

૨ કાવાઈ : મને અલ્લાહ ખસ છે. (પા. ૧૧, સૂ. ‘હુકમાન,’ આ. ૧૨૯)

૩ કાવાઈ : અને અલ્લાહ કાર્યસાધક ખસ છે. (પા. ૫, સૂ.
‘નિસાઅ,’ આ. ૮૧)

૪ કાવાઈ : તે મહાન રહમતવાળો અર્શ પર કામમ છે.
(પારો ૧૬, સૂરએ ‘તા-હા,’ આવડ ૫)

જવાબ : 'ફુલ્લુહાનલ્લાહિ હીન તુમસુન વ હીન તુસબિહુન'¹

■

આટલા સવાલો પૂછીને યહૂદી પાદરી ચૂપ થઈ ગયો. હઝરત
ખાયાઝીદ ખુસ્તામી (રહ.)એ ફરમાવ્યું,

‘પાદરી સાહેબ ! ચૂપ કેમ થઈ ગયા ?

પાદરી : ‘બસ મારે હવે કંઈ પૂછવું નથી !’

હઝરત : સારું. હવે તમે મારા માન એક જ સવાલનો જવાબ
આપો !

પાદરી : ‘પૂછો !’

હઝરત : ‘જન્નતની ચાવી શું છે ?’

પાદરીએ જવાબ નહિ આપ્યો !

—

હઝરતે ફરમાવ્યું,

‘પાદરી સાહેબ ! આપના ઈશ્મી સવાલોથી સાદ જાહેર
થાય છે કે, આપ આકાશી કિતાબોના શાની છો. મારા
સવાલનો જવાબ કેમ આપતા નથી ?’

પાદરી બોલ્યો,

‘હું આપના સવાલનો જવાબ આપી શકું છું પરંતુ
આ બીજા પાદરીઓ અને યહૂદીઓને મારો જવાબ
મમશે નહિ !’

આ સાંભળીને સલામાં બેઠેલા તમામ પાદરીઓ અને યહૂદીઓ
બોલી ઉઠ્યા,

‘આપ અમારા સરદાર અને સરતાજ છો. આપ જવાબ,
આપો. જવાબ સાચો હશે તો અમે જરૂર માની લઈશું.’

પાદરીએ જવાબ આપ્યો,

‘જન્નતની ચાવી છે :

- ૧ સાવાઈ : તે પવિત્ર અલ્લાહની યાદ કરો (મુશ્વત્વે) સાંને અને
સવારે.

(પારો ૨૧, સૂરએ ‘૩મ’, આયત ૧૭)

“લાઈલાહ મહમ્મદુ મુહમ્મદુર્રસૂલુલાહ”

અને સોથી પ્રથમ હું પોતે સત્વનો સ્વીકાર કરીને મુસલમાન
બનું છું !

એ પછી તમામ પાદરીઓ અને વહીવટીઓ ઉગ્રરત ખાચઝીદ
યુસ્તામી (૨૬.)ના હાથ પર મુસલમાન બની ગયા.^૧

* ૧ ‘હિકમત, દાનાઈ અને ઈબ્રાહીમી વાતો’ : મો. અહમદ મુહમ્મદ
હમુરહી સા.

(‘ઈમ્મીદ’ સાપ્તાહિક (સુરત) : ૧૪ અને ૨૧ એપ્રિલ, ૧૯૮૯)

‘ઈલ્મ અને ઈફ્તીન...’ (‘તબ્લીગ’ માસિક (તડકેસ્વર) : ફેબ્રુઆરી,
૧૯૭૬)

હઝરત અબૂલ હસન ખિક્કાની

રહમતુલ્લાહિ અલૈહ

□

દીનો! દુન્યાકે મેરે સબ
કામ તુ કરદે દુરુસ્ત,
'બૂલ હસન' (રહ.) મેહબૂબે
શાહે હો સરાકે વાસ્તે.

□

તો તમામ કાફિરો મુસલમાન થઈ જાત

મહાન શરવીર સુલતાન મહમૂદ ગઝનવીએ સોમનાથ પર ચઢાઈ કરી હતી. એક જાણુ ઈસ્લામના પવિત્ર પ્રકાશને પ્રથ્વીના પટ ઉપર પાથરવા માટે, પોતાના વતનથી સેંકડો માર્દુ દૂર, મુઘીબર મુસલમાનો, પોતાના પ્રાણોને મુઘીમાં લઈને, રશ્મિદાનમાં ફેદી પડ્યા હતા તો બીજી તરફ સમસ્ત હિન્દુસ્તાનના રાજ-મહારાજાઓ પોતાના વિરાટ સૈન્યો અને શસ્ત્રો સાથે, આંધીની જેમ ઈસ્લામના દીપને ઘુઝાવવા ધસી આવ્યા હતા. ધમસાણુનું તુમુલ મુલ્ક આલુ હતું.

સુલતાન મહમૂદ મનોમન વિચારતો હતો :

‘ક્યાંક મારો પરાજય તો ન થાય ?’

એકાએક એને કંઈક યાદ આવ્યું. તે લોડા ઉપરથી નીચે ઉતરી પડ્યો. રશ્મિદાનના એક ખૂણામાં જઈ બહાહતી બારગાહમાં સિજદો કર્યો અને પોતાના પીરો મુરશિદે આપેલા પવિત્ર પહેરણને પોતાના હાથમાં લઈ ખૂબજ વિનમ્રતા પૂર્વક દુઆ અને પ્રાર્થના કરવા માંડ્યો :

‘હે ખુદાવંદા ! જેનું આ પવિત્ર પહેરણ છે તેના અને તેના પહેરણનો વસીલો તારા દરબારમાં પેશ કરું છું. મને એના વસીલાથી આ દુશ્મનો અને વિરોધીઓ સામે વિજય આપ !’

‘ખુદાયા ! વિજય બાદ મને બહીથી જે કંઈ માલે ગનીમત મળશે તે તમામ દુરવેશો અને ફકીરોને ભેટ ધરી ફરિશ.’

અલ્લાહો અકબર ! સુલતાન મહમૂદની દુઆ હજી પૂરી પણ થઈ ન હતી કે દુશ્મનોમાં આપસમાં કંઈક એવી ગઝબ અને નાઈતે-કાઈ (કુસંપ) થયો કે પોતેજ અંદરો અંદર લડવા માંડ્યા અને લોહીના ફુવારા ઊડવા માંડ્યા. જેને જે તરફ માર્ગ મળ્યો તે તરફ ભાગવા માંડ્યા. અંતે મુસલમાનોનો ભવ્ય વિજય થયો !

સુલતાન મહમૂદે તે રાતે ખવાળમાં જોયું કે તેના પિરો મુરશિદ

તેનાથી ફરમાવે છે :

‘હે મહમૂદ ! તે બાવા નાનકડા કામ માટે હંઝરત જલ્લ જલાલુદ્દીના આરમાહમાં મારા પહેરણનો વસીલો લીધો ! આ ઠીક નથી થયું. અરે મારિશ ! જો તું તે ધડીએ એવી માંગણી કરતો કે આ પહેરણના વસીલાથી તમામ કાફિરાને મુસલમાન બનાવી દે તો એવું જ થઈને રહેતો !’

મુસતાન મહમૂદ મઝનવીના એ મહાન પીરો મુરશિદ કોણ હતા ! એ હતા મહાન યુગ્મું હંઝરત ખવાબ અબૂલ હસન ખિર્કાની (રહ.)^૧

□

નામ અને સિલસિલો

આપણું નામ અલી બિન જઅદર છે.^૨ આપ પોતાના જમાનાના ગૌરા હતા. તસવ્વુફમાં આપનો સિલસિલો મુસ્તાનુલ આરિફીન (હંઝરત બાવઝીદ યુસ્તામી) (રહ.)થી મળે છે; પરંતુ ફકાનિયતની રીતે અને વાસ્તા વિના.

‘હેટલાકતું’ કહેલું છે કે દરમ્યાનમાં નીચે પ્રમાણે વસીલા હતા :

- આપે અબૂ મુઝદ્દર મોલા તુકું તુસીથી ખિલાફત મેળવી.
- તેમણે ખવાબ એઅરાબી યઝીદ અફઝળીથી ખિલાફત મેળવી.
- તેમણે ખવાબ મુહમ્મદ મઝરબીથી ખિલાફત મેળવી અને
- તેમણે મુસ્તાનુલ આરિફીન શેખ બાવઝીદ યુસ્તામી (રહ.)થી ખિલાફત મેળવી.^૩

હંઝરત બાવઝીદ (રહ.)ની અવિધ્વવાણી

રિવાયત છે કે શેખ બાવઝીદ યુસ્તામી (રહ.) દર વરસે સ્કીફીની કળેશની ઝિમારત કરવા માટે હિંદુસ્તાન જતા હતા. બ્યારે રસ્તામાં ખિર્કાન પહોંચતા તો ત્યાં જિલા રહી જતા અને કંઈક ખૂફૂ સંધતા હોય એ પ્રમાણે જોડા થાસો લેતા.

● ૧ ‘મુસ્તાનુલ આરફીન’ પા. ૩૫૧, ‘તઝકિસ્તુલ ઓલિયા’ પા. ૧૧૭

૨ નફીકાતુલ કન્ઝ : પા. ૩૨૮

૩ ‘જવાહરે અલનીયત’ : પા. ૪૨

મુરીદો અરજ કરતાં :

‘હઝરત ! અમને તો કોઈ સુગંધ આવતી નથી ! આપ શું સૂંધો છો ?’

આપ જવાબ આપતા :

‘આ ગામમાં મને એક મર્દ (અલ્લાહવાળા)ની ખુશખબર આવે છે. એનું નામ અલી અને કુર્નિયન (લકડગ) “અખૂલ હસન” છે. અને એમનામાં મારા કરતાં ત્રણ વાંતા વધારે હશે—

એમના પર બાલબચ્ચાંઓનો બોજ હશે.

એ ખેતી કરશે અને

એ ઝાડો રોપશે.^૧

જો કે હઝરત બાયઝીદ પુસ્તામી (રહ.)ની વફાતના લગભગ ચાલીસ વરસ બાદ હઝરત અખૂલ હસન ખિક્કાની (રહ.)નો જન્મ થયો હતો છતાં હઝરત બાયઝીદ પુસ્તામી (રહ.) એ એમનું નામ, એમની મુખાકૃતિ, એમના દેહનો ઘાટ અને રંગ તેમજ એમના કમાલાત દર્શાવી દીધાં હતા.^૨

માતાની સેવા

આપ બે ભાઈઓ હતા. નિયમ એવો બનાવ્યો હતો કે રાતે એક ભાઈ અલ્લાહની ઈબાદત કરતો અને બીજો ભાઈ માની સેવા ચાકરીમાં આખી રાત વિતાવી દેતો. એક દિવસે હઝરત અખૂલ હસન ખિક્કાની (રહ.)ની ઈબાદત કરવાની વારી હતી અને આપના ભાઈની વારી માતાની ખિદમત કરવાની હતી.

તેણે આપને કહ્યું કે,

‘આજે તમે તમારું કામ મને સોંપો અને મારું કામ તમે કરો કે જેથી આજે હું અલ્લાહની ઈબાદત કરું.’

આપે એ વિનંતી સ્વીકારી લીધી અને આખી રાત માતાની

● ૧ ‘હાલાતે મશાઈએ નકશાબંદીયહ’ પા. ૬૭

૨ ‘અહસનુતતકવીમ’ પા. ૨૬

સેવા માફરીમાં વિતાવી. બીજા ભાઈએ આખી રાત અલાહની ઈશ્વાદતમાં વિતાવી ! તેણે જેથી વાણી સાંભળી :

‘મેં તારા ભાઈને બખ્શી દીધો અને તેના વૃક્ષમાં તને પણ બખ્શી દીધો !’

પેલા ભાઈને નવાઈ લાગી. તેણે કહ્યું :

‘હે અલાહ ! એનું શું કારણ છે ?’

જેથી વાણી સંભળાઈ :

‘તું મારી ઈશ્વાદત કરે છે પરંતુ મને તારી ઈશ્વાદતની કંઈ જરૂર નથી જ્યારે તારો ભાઈ માની ખિદમત કરે છે અને તે ખિદમતની મોહતાજ છે.’

બીવીના બકવાસ બરદાશત કરી લેતા

વિશ્વ વિખ્યાત હકીમ અને તખીજ બૂ અલી સીના હંઝરત અબૂલ હસન ખિક્તની (૨૬.)ના સમકાલીન હતા. તિબ્બ અને તખીબી વિદ્યા અંગે એમણે બે મહાન ગ્રંથો લખ્યા હતા.

(૧) ‘કિતાબુસ્શિફા’ (૧૮ ભાગ)

(૨) ‘અલ કાનૂન ફિલ તિબ્બ’ (૧૪ ભાગ)

આ મહાન ગ્રંથોનું દુનિયાની સમગ્ર તમામ ભાષાઓમાં ભાષાંતર થઈ ચૂક્યું છે અને દુનિયાની ઘણી યુનિવર્સિટીઓમાં તખીબી શિક્ષણના અભ્યાસક્રમમાં આને પણ શામેલ છે.

બૂ અલી સીના, હંઝરત અબૂલ હસન ખિક્તની (૨૬.)ની ખ્યાતિ સાંભળીને આપની મુલાકાત માટે ખિક્તન આવ્યા. એઓ હંઝરતના મકાને ગયા ત્યારે હંઝરત લાકડાં લેવા માટે જંગલમાં ગયા હતા.

બૂ અલી સીનાએ ઘરમાં પૂછ્યું કે,

‘હંઝરત શેખ ક્યાં છે ?’

આ સાંભળીને હંઝરતની બીવી જાહેદાર્થ ગઈ.

તે તોજડાર્થી કહેવા લાગી :

‘એ જુદા સેખનું નામ શાને લો છે ? એ તો જુદો છે.
એ જંગલમાં લાકડાં લેવા ગયો છે !’

આ સાંભળીને જૂ અલી સીના વિચારમાં પડ્યા કે, ખુદા જ
ખેર કરે ! બ્યારે ખીવીનો પોતાના ખાવિંદ સાથે આ હાલ છે
તો ન જલ્દી સેખનો શું હાલ હશે !

પછી જૂ અલી સીના પોતે જંગલ તરફ રવાના થયા. એમણે
આલેશી જોયું કે સેખ એક વિકાળ સિંહની પીઠ ઉપર લાકડાંનો
ભારે મૂકીને આવી રહ્યા છે ! આ જોઈને જૂ અલી સીનાને સીને
મૂળવા માંડ્યો. એમના ગાંઠો ઢીલા પડી ગયા, હઝરત નજીક
આવ્યા ત્યારે મહામુશ્કેલીએ કંઈક સ્વસ્થતા જાળવીને સલામ કરી
અને પછી પૂછ્યું :

‘હઝરત ! એક તરફ આપનો મામલો એ છે કે સિંહ પણ
આપનો હરમાંજરદાર છે બ્યારે ખીજી તરફ આપની ખીવી
સાહિબાનો આપની તરફનો વતવિ વિચિત્ર છે ! એનું શું
કારણ છે ?’

હઝરતે હરમાળ્યું :

‘ભાઈ ! જો કે વડુ જેવી આવી વિકાળ સીને ભાર ન
ખેંચું તો ભલા, આ સિંહ ભારે ભાર શાને ખેંચે !’

તે પછી જૂ અલી સીનાને સાથે લઈને આપ મકાન પર
આવ્યા અને ધણી ભેદની વાતો આપથી જાહેર થઈ.

દુનિયાની હોલતથી બેપરવાઈ

હઝરતની પાસે એક વાડી હતી.

એક વખતે આપે બોલકામ ક્યું તો ચાંદી નીકળી,

ખીજી વખતે એનું નીકળ્યું અને

ત્રીજી વખતે સાચા હીરા, મોતી અને ઝવેરાત નીકળ્યું.

આ જોઈને આપે દુઆ કરી :

‘ખુદાવંદા ! તારા દરનો ફકીર જળલ હસન આ સોના,

માંદી, હીરા અને ઝવેરાતથી લલચાય એમ નથી.

‘પ્રુદાવંદા ! આ તારા કપારને અમર દીન અને દુનિયા બંને મળી જાય તો પણ એને તારી પાક ઝાતના સિવાય અને તારી મુહુબ્બત તેમજ ઈશ્કના સિવાય ખીજ કંઈ તરફ લક્ષ અને ધ્યાન ન થશે,

‘પ્રુદાવંદા ! અને તો તારી મુહુબ્બત, તારો ઈશ્ક અને તારી ઝાતે પાકની દોલત બોધે છે !’

ઈબ્તદાલ અને રિયાઝત

રિવાયત છે કે વીસ વરસ સુધી હઝરત અબૂલ હસન ખિર્કાની (રહ.)ને એ નિયમ રહ્યો કે ઈશાની નમાઝ ખિર્કાનમાં પઢીને છુસ્તામ હઝરત બાયઝીદ (રહ.)ના મઝારની ઝિયારત માટે તશરીફ લઈ જતા. ત્યાં મઝારની નજીક જીભા રહીને કુબ્જા કરતા :

‘હે અલ્લાહ ! જે રુખો તેં બાયઝીદને આપ્યો છે તેમાંથી મને પણ ફિરસો આપ !’

તે પછી ખિર્કાન પાછા આવતા અને ઈશાના વુજૂથી ફજરની નમાઝ પઢતા. પાછા ફરતી વેળા એટલી અદબ જાળવતા કે પાછા આવતી વખતે મઝાર તરફ પીઠ ન યાચ એટલા માટે જીભટા પગે ચાલીને છુસ્તામથી ખિર્કાન આવતા.^૧

□

એક વખતે છુસ્તામમાં ભારે બરફ વર્ષા થઈ અને બધી કબરો બરફમાં દૂંધાઈ ગઈ. હઝરત અબૂલ હસન (રહ.) હેરાન થઈને જીભા હતા તો હઝરત બાયઝીદ (રહ.)એ કબરમાંથી ફરમાવ્યું :

‘હે અબૂલ હસન ! મારી કબર આ છે, અહીં આવો !’

તારા બેસવાનો વખત આવી ગયો

આ રોજના નિયમ પ્રમાણે લગભગ બાર વરસ પીતી ગયા. તે પછી આપે એક વખતે હઝરત બાયઝીદ (રહ.)ના મઝારથી

● ૧ ‘ખુસ્તામુલ આરિફીન : પા. ૩૫૧

૨ ‘તઝકિરતુલ ઓલિયા’ : પા. ૧૦૬

૩ ‘અકસુલુલ્લીય’ : પા. ૧૪

અવાજ સાંભળ્યો :

‘હે અખૂલ હસન! તારા બેસવાનો વખત આવી ગયા!’

આપે ફરમાવ્યું :

‘મને હિમ્મત આપો કારણ કે હું અભણ છું અને શરીર
અનની પારીક વાંતા અને રહસ્યાથી હું જાણુકાર નથી.’

અવાજ આવ્યો :

‘હે અખૂલ હસન! મને જે કંઈ મરતબો મળ્યો છે તે
તમારી બરકતથી મળ્યો છે!’

આપે ફરમાવ્યું :

‘આપ તો મારા કરતાં ઓગણચાલીસ વરસ પહેલાં થઈ
મયા છો!’

ફરી અવાજ આવ્યો :

‘તમે સાચું કહો છો. પરંતુ હકીકત એ છે કે હું જ્યારે
ખિકાન તરફથી પસાર થતો હતો તો ત્યાંની જમીનથી
આસમાન સુધી મને એક નૂર દેખાતું હતું. મારી એક
જરૂરત માટે હું ત્રીસ વરસથી દુઆ કરતો હતો પરંતુ
કબૂલ થતી ન હતી!’

‘પછી મને હુકમ થયો કે બાયઝીદ! જો તું દુઆ કબૂલ
થાય એવું ચાહતો હોય તો આ નૂરને મારી બારગાહમાં
શક્ષીઅ બનાવ! મેં એ નૂરને શક્ષીઅ બનાવીને દુઆ માંગી
તો મારી હાજત પૂરી થઈ ગઈ.’

□

રિવાયત છે કે આ બનાવ પછી આપ ખિકાન આવ્યા અને
ચોવીસ દિવસમાં પૂરો કલામે મજીદ આપે પઢી લીધો!

□

કેટલાક કહે છે કે પુસ્તામમાં જ હઝરત બાયઝીદ (રહ.)ના
મઝારથી અવાજ આવ્યો કે,

‘સૂરએ ફાતિહા શરૂ કરો!’

આપે સૂરએ ફાતિહા શરૂ કરી અને ખિકાન તરફ રવાના થયા

અને ખિકાન પહોંચતા સુધીમાં તો પૂરા કલામે મજાદ ખતમ કરી દીધો !^૧

**ચાલીસ વરસ સુધી ઈશાના વુઝૂથી
ફજરની નમાઝ પઢી !**

રિવાયત છે કે, ચાલીસ વરસ સુધી આપે શિર વક્રિયા ઉપર મૂક્યું નથી અને એ કાળમાં આપે સતત ચાલીસ વરસ સુધી ઈશાના વુઝૂથી ફજરની નમાઝ અદા કરી !^૨

નફસની સુખાલિકૃત

આપ ફરમાવે છે કે :

‘ચાલીસ વરસથી મારું મન મારી પાસે એક ઘુંટ ઠંકું’ પાણી માંગે છે પરંતુ હું એને આપતો નથી !’

□

રિવાયત છે કે,

ચાલીસ વરસથી આપનું મન વેંગલ ખાવા ચાહતું હતું પરંતુ આપે ખાહું નથી !^૩

આપ (રહ.)નો મરતબો

આપની ભરકતવંતી ઝાત સહસ્રોબોનો ખઝાનો હતી. આપ સુલતાનુલ મશાઈખ અને કુલ્મે વકીલ હતા. અત્યંત આલી હિંમત અને છુલ્હંદ પાયા છુઝૂમ હતા. ફરમાદે બારી તઆલાના નિકાયાત નાઝપરવહંદ હતા.

આપ ફરમાવે છે :

‘હું અશ’ના નજીક પહોંચ્યો ત્યારે ફરિસ્તાઓની સફોની સફો સતકાર કરવા માટે આવી અને કહેવા લાગ્યા :

“અમે કરોંનિયાન છીએ !”

“અમે રહાનિયાન છીએ !”

● ૧ ‘તઝકિરતુલ ઓલિયા’ : પા. ૧૦૯

૨ ‘તઝકિરતુલ ઓલિયા’ : પા. ૧૧૯

૩ ‘તઝકિરતુલ ઓલિયા’ : પા. ૧૫૪

મેં કહ્યું :

‘અમે ઈલાહિયાન છીએ !’

મારો આ જવાબ સાંભળીને સૌ શરમાઈ ગયા.’

□

હઝરત શૈખુલ મસાઈખ ફરમાવે છે કે,

‘અબૂલ હસન ખિર્કાનીના ખોફના કારણે વીસ વરસથી હું સૂતો નથી !’

‘હું’ કોઈ પણ ભરતખામાં કદમ મૂકું છું તો એમને મારા કરતાં બેન્ચાર કદમ આગળ જ બેઠું છું !’

‘ટેલ્લીએ વેળા મેં પ્રયાસ કર્યો છે કે હું એમના કરતાં આગળ હઝરત બાપઝીદ (૨૬.)ના ગઝારની ઝિયારતે પુસ્તામ પહોંચી બહુ પરંતુ પહોંચી શક્યો નથી ! અલ્લાહ તઆલાએ એમને એવી શક્તિ આપી છે કે ત્રણ ફરસંગ (સત્રભગ પંદર કિલોમીટર)નું અંતર પળવારમાં કાપીને પુસ્તામ પહોંચી બાબ છે !’

□

રિવાયત છે કે,

હઝરત અબૂ સઈદ (૨૬.)એ આપની સમક્ષ ક્યારેય વાત કરી નથી. લોકોએ એનું કારણ પૂછ્યું તો આપે ફરમાવ્યું :

‘અદબ એનું જ નામ છે કે શૈખની સામે વાત ન કરે. અને અસહ્ય તો એ છે કે સમુદની સરખામણીમાં નદીઓની કંઈ વિસાત નથી !’

વળી આપે કહ્યું :

‘હું’ બધારે ખિર્કાનમાં આવ્યો હતો ત્યારે પાકી ઈંટ જેવો હતો હવે આપની તબજજુહથી હીરો બનીને બહુ છું !’

□

હઝરત અબૂલ હાસિમ કશીરી (૨૬.) કહે છે કે,

‘બધારે હું’ ખિર્કાનમાં દાખલ થયો ત્યારે આપનો ખોફ મારા પર એવો છવાઈ ગયો કે વાત કરવાની પણ શક્તિ

ન રહી; અને બિલકુલ ગુંજો થઈ ગયો જેના કારણે મેં
ખ્યાલ કર્યો કે કદાચ મારી વિસાવત છીનવાઈ ગઈ છે !

□

લોકોએ હઝરત અબૂલ હસન (રહ.)ને પૂછ્યું,

‘આપની મસ્જિદમાં અને અન્યોની મસ્જિદમાં શું
તફાવત છે ?’

આપે ફરમાવ્યું :

‘શરીઅતની રૂએ બધી મસ્જિદો એક સરખી છે પરંતુ
મઅરિફતની રૂએ આ મસ્જિદની વાત ઘણી લાંબી છે
કારણ કે મેં જોયું છે કે બીજી મસ્જિદોમાંથી એક નૂર
પ્રગટ થઈને આસમાનની તરફ જાય છે પરંતુ મારી
મસ્જિદનો કુબ્જહ તેની કૃપાથી નૂરાની થઈને આસમાન-
ની પથ્થ પાર નીકળી જાય છે !

‘જ્યારે આ મસ્જિદ તૈયાર થઈ અને હું એમાં આવી-
ને બેઠો તો ફરિસ્તાઓએ આવીને એક લીસો ઝંડો
લગાવ્યો હતો. એ ઝંડો (એટલો ખુલ્લું હતો) કે એની
ટાંચ અશ્વ સુધી જઈ પહોંચી અને હજુ મુધી તે ઝંડો
એ જ પ્રમાણે એમાં છે, અને કિયામત સુધી અક્ષાહ એ
ઝંડાને એમાં કાયમ રાખશે !

‘એક દિવસે જેબથી સાદ સાંભળ્યો કે હે અબૂલ હસન !
જે બંદો તારી મસ્જિદમાં આવશે તેના પર દોઝખની
આગ હરામ છે અને જે બંદો તારી જિંદગીમાં અથવા
વક્ષાત પછી કિયામત સુધી તારી મસ્જિદમાં બે રકાત
નમાઝ અદા કરશે, તે કિયામતમાં આબિદોની સાથે
જીશે !’

અબૂલ હોવા છતાં અપાર ઈદમ

આપ (રહ.) ફરમાવે છે :

● ‘તઝકિરતુલ ઓલિયા’ : પા. ૧૫૪

‘જોકે હું અણધારે પરંતુ અણધારે પોતાના હૃદયથી મને
હરેક ઈશ્વર અર્પણ કર્યો છે.’

□

એક માણસ હઠીસ શરીર પદવા માટે ઈરાદા જવા ચાહતો
હતો. તેણે હઝરતથી સલાહ અને મસ્લેહા માંગ્યો.

આપે ફરમાવ્યું :

‘ઈરાદા જઈને શું કરશો !! અહીં જ કોઈથી હઠીસે મુસ્તશ
(સલ.) પઢી લો !’

પેલા માણસે કહ્યું :

‘હઝરત ! અહીં તો એવો કોઈ મુહદ્દિસ નગર નથી આવતા !
ઈરાદામાં તો મોટા મોટા અણગમતા અને વિખ્યાત વિદ્વાનો
છે. અને હઠીસે મુસ્તશ (સલ.) માટે ફના થઈ જનારા
લોકો છે !’

હઝરતે ફરમાવ્યું :

‘ભાઈ ! એક તો હું પોતે જ અણધારે અને એઈશ્વર શખ્સ
હું. જરા ભારી કંને જ હઠીસે મુસ્તશ (સલ.) પઢી લો
અને સાંભળી લો !’

પેલાએ અચરજ પામીને પૂછ્યું :

‘હઝૂર ! આપે હઠીસ શરીર કેવી પાસે પઢી !!’

જવાબ આપ્યો,

‘મિયાં ! ખુદ સુલતાનુલ અંબિયા અને ખૌલિયા, મુહમ્મ-
દુર્રસુલ્લાહ સલાહ અલૈહિ વસલમ પાસેથી મેં હઠીસ
શરીર પઢી છે ! અને મારા ઉસ્તાદે કામિલ મુહમ્મદુર્રસુ-
લ્લાહ (સલ.) છે !’

પરંતુ હઝરતની વાત પેલાના મનમાં કિતરી નહિ. રાત્રે તે
સૂતો ત્યારે હઝૂર (સલ.)ને ખવાબમાં જોવા. ખવાબમાં આપ
(સલ.)એ તેને ફરમાવ્યું :

‘હે શખ્સ ! જેઓ મહાને ખુદ છે અને જવાંમદ છે
(અદાલવાળાઓ છે) તેઓ સાચી અને હક વાત કહે છે.

તેમની વાતને દિલમાં ઉતારી લેવી જોઈએ અને યકીન કરવું જોઈએ !'

બીજા દિવસે તે રાખસ હઝરત અબૂલ હસન (રહ.)ની ખિદમતમાં હાજર થયો અને હઠીસ શરીફ પદવી શરૂ કરી. સખાક દરમિયાન હઝરતે ફરમાવ્યું :

‘મિયાં ! આ હઠીસ જે તમે પઢી તે હઠીસે મુસ્લિમ (સલ.) નથી !’

પેલા રાખસે વિસ્મય પામી પૂછ્યું :

‘હઝરત ! આપને કેવી રીતે ખબર પડી કે આ હઠીસે મુસ્લિમ (સલ.) નથી ?’

હઝરતે ફરમાવ્યું :

‘જ્યારે તમે હઠીસ પઢો છો ત્યારે મારી બાંને આંખો આં હઝરત સલ્વાહુ અલૈહિ વસલ્લામના મુબારક ભવાં (બમર) પર મંડાયેલી રહે છે. જ્યારે આપ (સલ.)ના ભવાં જે આંખેલા નિહાળું છું ત્યારે સમજી જાઉં છું કે અ.પ (સલ.) એનાથી જોડાર છે !’

આપ (રહ.)ના ઉચ્ચ અખલાક

આપ (રહ.) ફરમાવતા :

‘જ્યારે કિયામતમાં મને પૂછવામાં આવશે કે દુનિયાથી શું લાવ્યો ?’

તો હું કહીશ કે :

‘તેં એક ફૂતરાને (શયતાનને) દુનિયામાં મારો સાથી બનાવ્યો હતો. હું હમેશાં એની સંજાળ રાખતો હતો કે તે (શયતાનરૂપી ફૂતરો) મને અને તારા બીજા બંદાઓને કરડે નહિ. વળી તેં મને નખસતથી ભરેલી એક તબિઅત (નફસ અથવા મન) આપ્યું હતું. મેં આખી જિંદગી એને પાક કરવામાં વિતાવી દીધી !’

વળી ફરમાવ્યું :

‘લોકો કહે છે કે, હે અલ્લાહ ! મોત વખતે અને કબરમાં અને કિયામતમાં મારી મદદ કરજો પરંતુ હું તો કહું છું કે, હે અલ્લાહ ! તું હરેક વખતે મારી ફરિયાદ સાંભળ !’

વિનમ્રતા

એક વખતે હઝરતને પોતાના મુરીદો સહિત કંઈ ખાધા વિના સાત દિવસો વિતી ગયા. એક માબુસ લોટ અને ગદરી લઈને આવ્યો અને કહેવા લાગ્યો કે આ જાને વસ્તુઓ હું સૂઈઓ માટે લાવ્યો છું.

હઝરતે મુરીદોને ફરમાવ્યું :

‘તમારામાંથી જો કોઈ સૂઈ હોય તે આ વસ્તુઓ લઈ લે ! સૂઈ હોવાનો દાવો કરવાની મારી તો હિમ્મત નથી !’

મતલબ કે મુરીદોમાંથી કોઈએ પણ લીધું નહિ અને તે શાપ્સ જાને વસ્તુઓ પાછી લઈ ગયો.

પોતાના સમકક્ષીન જુઝુમોના આદર કરતા

એક વખતે મશહૂર જુઝુમ^૧ હઝરત અબૂ સઈદ (૨૬.)એ હઝરત અબૂલ હસન (૨૬.)ની મુલાકાત કરીને આપથી વિદાય થતી વેળાએ હઝરત અબૂલ હસન (૨૬.)ની ઈઝઝતના કારણે આપની ચોખટના પથ્થરને ચુંબન કર્યું અને તેના ઉપર પોતાની પેશાની મૂકી.

હઝરત અબૂ સઈદ (૨૬.) પોતાના આ વર્તન મારફતે હઝરત અબૂલ હસન (૨૬.)ને એ દર્શાવવા ચાહતા હતા કે તેઓ હઝરત અબૂલ હસન (૨૬.)ના હરીફ નથી બલકે ખાદિમ સમાન છે. અને એમના માટે એમના આસ્તાનાનું^૨ ચુંબન ચર્વપાત્ર છે.

હઝરત અબૂલ હસન (૨૬.)એ હઝરત અબૂ સઈદ (૨૬.)ના સન્માન અને આદર જાગવવા માટે પોતાના ખાદિમોને કુકમ આપ્યો કે તે પથ્થરને ચોખટમાંથી ઉઠાવીને મેહરાબમાં લગાવી

● ૧ ‘તત્તલિસ્તુલ ઓલિયા’ : પા. ૧૫

દેવામાં આવે. આદિયોએ કુકમનું પાલન કર્યું અને તે પથ્થરને ચોખટમાંથી કાઢીને મેહરાબમાં લગાવી દીધો.

રાત પિત્તા પછી બીજા દિવસે જોયું તો તે પથ્થર આપો-આપ પોતાના અસલ સ્થાને આવી ગયો હતો. હઝરતે ફરી પાછો મેહરાબમાં લગાડાવ્યો. પરંતુ બીજા દિવસે ફરી પાછો પોતાની અસલ જગાએ આવી ગયો. ત્રીજા દિવસે પણ એમ જ થયું તો હઝરતે અબૂ સષદ (રહ.)નો આદર બળવવા માટે ચોખટ આગળ-તો દરવાજાને બંધ કરાવી દીધો અને આવ-જા માટે બીજા જગાએ બીજા દરવાજાને બનાવ્યો !

સ્પર્ધાવસ્થા

એક વખતે એક શખ્સ હઝરત ખવાબ (રહ.)ની પાસે આવ્યો અને કહેવા લાગ્યો :

‘હઝરત ! આપ મને પોતાનું પહેરણ પહેરાવો !’

હઝરતે ફરમાવ્યું :

‘મધ્યમ તું મારા એક સલાહનો જવાબ આપ.

જો કોઈ સી પુરુષનાં કપડાં પહેરી લે તો તે સી પુરુષ બની ભવ ખરી ?’

જવાબ મળ્યો :

‘ના, તે સી પુરુષનાં કપડાં પહેરવાથી પુરુષ બની જતી નથી !’

હઝરતે ફરમાવ્યું :

‘તો પછી તને માફ પહેરણ પહેરવાથી શું કાયદો થશે ? જો તું મર્દ નથી તો પહેરણ પહેરવાથી મર્દ થઈ જવાનો નથી !’

(અણહવાળાઓની નજરમાં અણહની રાહમાં મુગ્ધહિદા કરનારા માણસો જ સાચા મર્દ છે; તે સિવાયના તમામ નામર્દ છે.)

શુદ્ધ જીવનનો આમલ

એક શખ્સે હઝરતને વિનંતી કરી :

‘હઝરત મને પરવાનગી આપો કે હું ખરો ખુદાને અણહ-

ની દા'વત આપું.'

આપે ફરમાવ્યું :

‘અલાહની તરફ દા'વત કરજો. અબરદાર, પેતાની તરફ ન કરશો.’

પેલા શખ્સે પૂછ્યું :

‘પોતાની તરફ દા'વત કેવી હોય છે?’

ફરમાવ્યું :

‘પોતાની તરફનો અર્થ એ છે કે જો કોઈ ખૂબ જ શખ્સ અલાહ તઆલાની તરફ દા'વત કરે અને જો તને નાખૂશ થાય તો એ એની નિશાની છે કે તું પોતાની તરફ દા'વત કરે છે.’

સખાવતની ભાવના

આપ ફરમાવે છે કે :

‘કુનિયાના ચારસો દીનાર કરજ છોડીને જતું હું પસંદ કરું છું પરંતુ એને પસંદ નથી કરતો કે કોઈ મંગનારે મારી પાસે કંઈ માંગે અને હું તેની જરૂરત પૂરી ન કરું!’

સુલતાન મહમૂદ ગઝનવી હઝરતની સેવામાં

સુલતાન મહમૂદ ગઝનવી હઝરત અબૂલ હસન (રહ.)ની ખ્યાતિ સાંભળીને આપની જિયારત માટે ખિર્કાન આવ્યો. શહેરની બહાર તંબૂમાં પકાવ નાંખ્યો અને એક સંદેશવાહકને હઝરતની પાસે મોકલ્યો. તેણે સંદેશવાહકને સૂચના આપતાં કહ્યું :

‘હઝરત પાસે જઈને અરજ કરો કે, ‘સુલતાન મહમૂદ પોતે આપની જિયારત માટે ગીઝનીથી અહીં આવ્યા છે આપ જરા તકલીફ લઈને બાદશાહના તંબૂ સુધી તશરીફ લાવો!’

વળી આગળ સૂચના આપતાં જણાવ્યું :

‘જો હઝરત અહીં આવવા માટે ના પાડે તો તેમને આ આયત શરીફ પઢી સંભળાવજો !

અતિઉલ્લાહ વ અતિઉર્સૂલ વ ઉલિલ અમ્મિ મિન્દુમ

હે ઈમાનવાળાઓ ! અલ્લાહની ફરમાંબરદારી કરો,
તેમ રસૂલ (સલ.)ની તાબેદારી કરો, અને તમારા-
માંના (મુસ્લિમ) હાકિમોનો પણ કુકમ માનો.^૧

સંદેશવાહકે હઝરતની ખિદમતમાં હાજર થયો અને આપને
હઝરતનો સંદેશ કહ્યો.

હઝરતે ફરમાવ્યું :

‘મને માફ કરો !’

સંદેશવાહકે ઉપરની આયત શરીફ પઢી સંભળાવી.

હઝરતે ફરમાવ્યું :

‘જઈને મહમૂદને કહો કે હું “અતિઉલ્લાહ”^૨ યાને અલ્લાહની
ફરમાંબરદારીમાં એટલો અમ્મ છું કે “અતિઉર્સૂલ” યાને
રસૂલ (સલ.)ની તાબેદારી (કરી ન શકવાના કારણે)
શરમિલ્લી અને શર્મસારી બનુઝલું છું તો પછી “ઉલિલ
અમ્મ” યાને હાકિમોનો કુકમ માનવાની તો વાત જ શી
કરવી !!’

સંદેશવાહકે પાછા આવીને બાદશાહને હઝરતનો જવાબ કહ્યો.
બાદશાહને ખાતરી થઈ ગઈ કે એની ધારણા પ્રમાણે આ ફકીર
ખીજા ફકીરો જેવા નથી !

બાદશાહે ભતે હઝરતની ખિદમતમાં હાજર થવાનો નિશ્ચય
કર્યો. તેણે પોતાનો શાહી લિખાસ પોતાના ગુલામ અયાઝને
પહેરાવ્યો અને અયાઝનો ગુલામ જેવો લિખાસ પોતે પહેર્યો. વળી
દસ દાસીઓને પુરુષોનો પોષાક પહેરાવીને પોતાની સાથે લીધી.
પોતે ગુલામની જેમ શસ્ત્રસજ્જ થઈને, ગુલામના સ્વરૂપમાં તેઓની
સાથે હઝરતની પવિત્ર ખાનકાહમાં દાખલ થયો અને કહ્યું :

‘અસ્સલામો અલૈકુમ !’

હઝરતે જવાબ આપ્યો :

‘વ અલૈકુમુસ્સલામ !’

• ૧ પારં-પાંચમો, સૂરખો ‘નિસાબ’, આયત-૫૬

પરંતુ હઝરત બાદશાહની તા'ઝીમ આટે જીજા ન થયા. વળી આપે બાદશાહના વેશમાં આવેલા અવાજ તરફ પણ બિલકુલ ધ્યાન ન આપ્યું. બહારે સુલામના વેશમાં આવેલા બાદશાહ તરફ જોયું તો સુલામના વેશમાં બાદશાહે કહ્યું :

‘હઝરત ! આપે બાદશાહની તા'ઝીમ ન કરી !’

હઝરતે ફરમાવ્યું :

‘મિયાં ! આ તમામ જાળ, ધોઢો અને ફરેજ છે !’

મહમૂદે ખિસિયાણા ચર્ચને કહ્યું :

‘હાં, તમારી વાત સાચી છે કે આ જાળ, ધોઢો અને ફરેજ છે પરંતુ આપ જો જાળમાં સપડાઈ જાય એવો પંખી નથી !’

હઝરતે મહમૂદનો હાથ પકડ્યો અને ફરમાવ્યું :

‘મારી નજીક આવો !’

મહમૂદે હઝરતની નજીક સરખીને વિનંતી કરી :

‘હઝરત ! કંઈક ફરમાવો !’

આપે ઉત્તર આપ્યો :

‘હે મહમૂદ ! સર્વ પ્રથમ (પુરુષોના વેશમાં આવેલી) આ નામકરમો (દાસીઓ)ને બહાર મોકલી આવો !’

બાદશાહે તરત જ હંશારો કર્યો અને તે તમામ દાસીઓ વિના વિલંબે બહાર આવી ગઈ.

તે પછી મહમૂદે વિનંતીલાવે કહ્યું :

‘હઝરત ! સુલતાનુલ આરિફીન હઝરત બાયઝીદ છુસ્તામી (૨૬.)ની ઠોઈ ઘટના અથવા હિકાયત અમને સંજાગાવો !’

આપે ફરમાવ્યું :

‘હઝરત બાયઝીદ છુસ્તામી (૨૬.)એ ફરમાવ્યું છે કે—

“જેણે મને જોયો તેણે જાળખતીથી નબંત મેળવી !”

મહમૂદે ખૂબ જ આશ્ચર્યથી પૂછ્યું :

‘શું બાયઝીદ (૨૬.)નો દરજ્જો સુલતાનુલ અબિયા સલ્તનાહ

અલેદિ વસણમના કરતાં પણ વધારે છે ! અમૂ લદ્દમ, અમૂ જહલે અને ખીબા કેટલાયે કાફિરોએ આં હઝરત સાલ્વાદુ અલેદિ વસણમને જોયા હોવા છતાં જાદુગમ્મતના જાદુગમ્મત જ રહ્યાં !'

હઝરતે ફરમાવ્યું :

‘મહમૂદ ! જુઓ, અદગનો લિલાઝ રાખો. તમે તમારી ધનતરાની (કોશિયારી) તમારી પાસે રાખો. નમે અમ્મતા નથી કે આં હઝરત સહ્યાદુ અલેદિ વસણમને સહાગા રિદવાનુસ્લાહિ અલેદિમ અજમર્દનના સિવાય કોઈએ જોયા નથી. અને મારી વાતના સમર્થન માટે આવત શરીફ મોજૂદ છે :

‘વ તરાફુમ ચ-હુરન ઈલૈક વહુમ લા મુખિસરન.’

‘હે મેહબૂબ (સલ.) ! તું તેઓને જુએ છે કે (જાહેરમાં) તેઓ તારી તરફ જુએ છે પરંતુ (હકીકતમાં) તેઓ કંઈ જ જોતા નથી !’

યાને અલ્લાહ તઆલા ફરમાવે છે કે :

‘મારા આરા રસૂલ (સલ.) ! તારી અજમત, તારી છુત્તમી અને તારી શાન તેમ જ તારી નૂરાનિયતનું શું કહેવું ! તારી હક્ય ઝાત કંઈ એવી ઝાત નથી અને તારી શાન કંઈ એવી શાન નથી કે જે અદેરી આંખો વડે જોઈ શકાય ! જલકે તારી ઝાત અને તારી શાન તે એવી છે કે તેને જોવા માટે દિલની આંતરિક આંખોની જરૂર છે !’

મહમૂદને હઝરતની વાત અમૂ જ પસંદ પડી. તેણે વિનંતી કરતા કહ્યું :

‘હઝરત ! મને કોઈક નસીહત ફરમાવો !’

આપે ફરમાવ્યું :

‘હે મહમૂદ ! ચાર ત્રીજાનો ખ્યાલ રાખો !

શરીર્યતે પાકમાં મના કરવામાં આવેલી યીજેયો બચેા !
નમાઝ બાજમાઅત પહેા !

સખાવત કરેા અને

પ્રુદા તઆલાની મખૂલક પર માવા અને મહેરયાની રાખેા !

મહમૂદે અરજ કરી !

‘હઝરત ! આપ મારા માટે દુઆ ફરમાવેા !

ઉતરે મળ્યેા :

‘હું આ દુઆ કરતેા રહું છું :

‘અલ્લાહુમ્મજકરે સિલ્લ મુઅમિનીન વલ્લ મુઅમિનાત.’

‘હે અલ્લાહ ! ઈમાનવાળા મરેા અને ઈમાનવાળી

ઔરતેાની મજદિરત ફરમાવ !’

મહમૂદે વિનંતી કરી :

‘મારા માટે ખાસ દુઆ ફરમાવેા !’

હઝરતે દુઆ ફરમાવી :

‘મહમૂદ ! તારી આકિખત મહમૂદ થલે !’

મહમૂદે અશરફીઓથી ભરેલી થેલી હઝરતને એટ આપવા
ચાહી. હઝરતે જવની રોટલીના ટુકડા મહમૂદની સામે મૂકાને
ફરમાવ્યું :

‘એને ખાઓ !’

ઈરશાદ પ્રમાણે બાદશાહે એક ટુકડો તોડીને મોઢામાં મૂક્યો
અને મણા સમય સુધી ચાવતો રહ્યો પરંતુ ગળામાંથી કોળિયો
નીચે ઉતરતો ન હતો.

હઝરતે પૂછ્યું :

‘કોળિયો તમારા ગળામાં અટકતો હોય એમ લાગે છે !’

મહમૂદે કહ્યું :

‘આપ સાચું ફરમાવેા છે.’

‘તો તું અશરફીઓની આ થેલી મારા ગળામાં અટકે
એમ તમે ચાહેા છે ! એને પાછી લઈ લેા ! મેં એને
તલાક આપી દીધેલી છે !’

મહમૂદે કહ્યું :

‘હીઠ છે. આપ પોતાનું તબરુ’કતો મને આપો !’

હઝરતે પોતાનું એક પહેરણુ મહમૂદને આપ્યું.

વિદાય થતી વેળા મહમૂદે કહ્યું :

‘આપની આ પવિત્ર ખાનકાહ ઘણી જ સરસ છે.’

હઝરતે ગમ્મતમાં ફરમાવ્યું :

‘આટલી મોટી સહનત ધરાવતા હોવા છતાં આ ફકીરની નાની સરખી ઝુંપડી પણ છીનવી લેવાનો ઈરાદો છે કે શું !!’

મહમૂદને વિદાય કરતી વેળા હઝરત તેની તા’ઝીમના માટે જિલા થયા.

મહમૂદે આશ્ચર્યથી પૂછ્યું :

‘હઝરત ! બ્યારે કું અહીં આવ્યો ત્યારે તમે મારા તરફ ધ્યાન સુધાં ન આપ્યું ! હવે વિદાય વેળાએ આ તા’ઝીમ કેવી ! એતું કારણ મને સમજતું નથી !’

હઝરતે એતું કારણ સમજાવતાં ફરમાવ્યું :

‘તમે અહીં આવ્યા ત્યારે પોતે બાદશાહ હોવાના મર્વ સાથે અને મારી પરીક્ષા કરવાની સાવનાથી આવ્યા હતા; પરંતુ હવે વિદાય થતી વેળા તમે વિનમ્રતા અને દુરવેશીની સાવના સાથે જઈ રહ્યા છો તેમજ ફકીરીનો આદતખ તમારા ચહેરા પર ચમકી રહ્યો છે.

તમે આવ્યા ત્યારે તમારી બાદશાહીના કારણે તા’ઝીમ માટે કું જિમો ન થયો.

હવે વિદાયવેળાએ તમારી દુરવેશી અને ફકીરીના કારણે તા’ઝીમ માટે જિમો થયો છું.’

અને બાદશાહ ત્યાંથી રવાના થયા.

□

સુબ્હાનસ્લાહ ! આશિકે ખુદાની એક પડીની સુહનતે સુહતાન મહમૂદને ‘મહમૂદ’ બનાવી દીધો. ફુનિયાનો બાદશાહ તો હતો જ

પરંતુ ફકીરના દરવાજા પર લીખ માંગવાથી આખિરતની બાદશાહત પણ મળી ગઈ.^૧

ત્રોઈએ કેટલું સાચું કહ્યું છે :

તમન્ના દહે દિલકી હય તો ખિદમત કર ફકીરોંકી,
નહિ મિલતા યહ જોહર બાદશાહોં કે ખજીનોંમે.

કરામતો

અબૂલ અમ્ર અબૂ અબ્બાસ (૨૬.) એક દિવસે હઝરતની પાસે આવ્યા. હઝરતની પાસે પાણીથી ભરેલું એક વાસણ મૂકેલું હતું. હઝરત અબૂ અમ્ર અબૂ અબ્બાસ (૨૬.)એ પોતાનો હાથ તે પાણીમાં નાંખી તેમાંથી એક જીવતી માછલી કાઢી અને હઝરતની સામે મૂકી.

હઝરતે તરત જ પોતાની પાસે ધનધનતી ભઢીમાં હાથ નાંખ્યો અને તેમાંથી જીવતી માછલી કાઢીને મૂકી !

પછી ફરમાવ્યું :

‘પાણીમાંથી જીવતી માછલી કાઢવું’ આસાન છે. આગમાંથી કાઢે તો બાણું.’

હઝરત અબૂ અમ્ર અબૂ અબ્બાસ (૨૬.)એ કહ્યું :

‘આવો, આપણે બંને આ ધનધનતી ભઢીમાં ફેરીએ !
જોઈએ કેણું જીવતું બહાર આવે છે !’

હઝરતે ફરમાવ્યું :

‘આવો આપણે બંને પોતાની નેસ્તીમાં ડૂબકી મારીએ !
જોઈએ કે તેની હસ્તીની સ વે જીવંત ઘરને ફેણ નીકળે છે !’

આ સાંભળીને હઝરત અબૂ અમ્ર અબૂ અબ્બાસ (૨૬.) ખામોશ થઈ ગયા !

શૂંદરાઓથી હિફાઝત

એક વખતે કેટલાક લોકો મુસાફરીએ જવાની તૈયારીમાં હતા. તેઓ હઝરતને કહેવા લાગ્યા :

● ૧ ‘જહાનનુલ આરિફીન’ : પા. ૩૫૧

‘હઝરત ! રસ્તો ખોઈનાક છે. આપ અમને કોઈ એવી દુઆ બતાવો કે જેની પરકતથી અમે આશ્વત બલાથી સુરક્ષિત રહીએ !’

આપે ફરમાવ્યું :

‘જ્યારે કોઈ આશ્વત કે બલા આવે ત્યારે અબ્દુલ હસનને યાદ કરજો !’

તે લોકોને આ વાતમાં પૂરતો યકીન બેઠો નહિ. તેઓ મુસા-ફરીએ ઉપડી ગયા. રસ્તામાં ખરેખર લૂંટારાઓએ આવીને તેઓને ઘેરી લીધા. સૌનો માલ-સામાન છીનવીને આગી જવાની તૈયારીમાં જ હતા કે તેઓમાંથી એક મુસાફરે હઝરતને યાદ કર્યાં. યાદ કરતાંની સાથે જ તે મુસાફર લૂંટારાઓની નઝરથી ગાયબ થઈ ગયો. તેનો માલ-સામાન પણ ગાયબ થઈ ગયો. આ બનાવથી લૂંટારાઓ પણ હેરતમાં પડી ગયા. અને એક સિવાયના બાકીના બધાંનો માલ-સામાન લૂંટીને ચાલતા ગયા.

લૂંટારાઓના આદ્યા જવા પછી પેલો મુસાફર બીજા મુસાફરોને દેખાયો. તે બિલકુલ સહીસલામત હતો. બધા પૂછવા લાગ્યા કે,

‘તું કેવી રીતે બચી ગયો ?!’

તેણે કહ્યું :

‘મેં હઝરતની નસીહત પર અમલ કર્યો. જેવા મેં હઝરતને યાદ કર્યા કે તરત જ હું લૂંટારાઓની નઝરથી ગાયબ થઈ ગયો !’

જ્યારે તેઓ પ્રવાસેથી પાછા ફર્યા ત્યારે હઝરતની ખિદમતમાં હાજર થઈ કહેવા લાગ્યા :

‘હઝરત ! ખુદાના વાસ્તે દશવિંદ કે એમાં શું બેદ છે ! અમે સર્વે ખુદાએ તમાલાને પુકારતા રહ્યા છતાં બચી શક્યા નહિ જ્યારે આ શખ્સે આપને યાદ કર્યાં તો એ બચી ગયો !’

હઝરતે ફરમાવ્યું :

‘બાઈઓ ! તમે હક તઆલાને માત્ર ઝખાનથી પુકારો છો, દિલના જીઝાજીમાંથી પુકારના નથી. અને અખૂલ હસન દિલથી, બલકે દિલના પણ દિલથી હક તઆલાને પુકારે છે. એટલે તમે અખૂલ હસનને પુકારો કે જેથી અખૂલ હસન તમારા માટે ખુદાયે બરતર અને બાલાને વાદ કરે. અને તમે પોતાના મકસદમાં કામિયાબ થઈ જાઓ ! જે તમે તેને દિલથી પુકારવાના બદલે ઝખાનથી હઝાર વખત પણ પુકારશો તો કંઈ ફાયદો ન થશે.’^૧

જોડાની બરકત

બગદાદમાં અબુફદ્દોલા નામનો એક વઝીર હતા. તેના પેટમાં અસલ દુખાવો થતો હતો. બલવાલા હકીમે અને તખીમીએ ઈલાજ ક્યો પરંતુ દુખાવો દૂર ન થયો !

કેટલાક લોકો હઝરતની પાસેથી આપના સુબારક જોડા લઈ આવ્યા અને વઝીરના પેટ ઉપર ઘસ્યા. હક સુબકાનહ વ તઆલાએ તેને તરત જ તંફુરસ્તી આપી.

વાયદા પ્રમાણે વફાત પછી પણ પધાર્યા

મુહમ્મદ ખીન ફુસૈન (૨૬.) કહે છે કે, તેઓ ખીમાર હતા અને જાન નીકળવાના ગમમાં ખૂબ જ ગમખીન હતા ત્યારે હઝરત અખૂલ હસન ખિકાની (૨૬.) તશરીફ લાવ્યા અને ફરમાવ્યું :

‘હે મુહમ્મદ ખીન ફુસૈન ! મલારાઓ છો શાને ? ખુદાપાકના ફઝલથી તમે સાબ થનાર છો. મોતથી હરગીઝ કશો નહિ. જુઓ ! જે તમારા કરતાં ત્રીસ વરસ પહેલાં પણ મારો ઈન્તેકાલ થઈ જશે તો ઈન્શાઅલાહ તમારા મોતના સમયે હું હાજર થઈ જઈશ !’

હઝરત મુહમ્મદ ખીન ફુસૈન (૨૬.) તે પછી સાબ થઈ ગયા અને કેટલોક સમય પછી હઝરત અખૂલ હસન ખિકાની (૨૬.)નો ઈન્તેકાલ થઈ ગયો. આપ (૨૬.)ના ઈન્તેકાલને જ્યારે ત્રીસ વરસ

• ૧ ‘ખૂરતાનુલ આરફીન’ પા. ૩૫૧, ‘તઝકિરતુલ ઓલિયા’ પા. ૧૧૧

વિતી ગયાં સારે મુહમ્મદ ખીન કુસૈનના ઈ-તેકાલની ધડી નજીક આવી. મોતના અંતિમ સમયે તેઓ એકાએક બિઝાનામાંથી અદબ-પૂર્વક જીભા થઈ ગયા અને ઠહેવા લાગ્યા :

‘વ અલ્લેકુમુસ્સલામ ! પધારો ! ભલે પધારો !’

એમના પુત્રે આશ્ચર્યથી પૂછ્યું :

‘અબ્બાબન ! આપ કેને નિકાલો છોડા’

હિતર મળ્યો :

‘એડા ! હઝરત શૈખ અબૂલ હસન ખિર્કાની (૨૬.) ધણા લાંબા સમય પછી પોતાના વાવઢા પ્રમાણે તશરીફ લાવ્યા છે. તેઓ એટલા માટે પધાર્યા છે કે જ્યાં હું મોતથી ન ડરું. વળી એમની જોડે જવાંમદોની એક નૂરાની જમા’ત પણ આવી છે !’

આટલું કહેતાંની સાથે એમની રહ આખેરત તરફ પ્રયાણ કરી ગઈ.

ઈન્ના લિલ્લાહિ વા ઈન્ના હિલ્લિ શબિહન

પળવારમાં કયાંથી કયાં !

હઝરત અબૂલ હસન ખિર્કાની (૨૬.)ના એક મુરીદે આપને અરજ કરી :

‘હઝરત ! મને પરવાનગી આપો તો હું લેએનોનના પર્વત ઉપર ભઈ અને ત્યાં કુત્બે આલમની ઝિયારત કરું !’

હઝરતે તેને પરવાનગી આપી. તે મુરીદે લાંબો અને મુસ્કેલ પ્રવાસ કરીને ઈટલાયે દિવસો પછી મહામુસીબતે લેએનોનના પર્વત ઉપર પહોંચ્યો !

તેણે જોયું કે ત્યાં ધણું લોકો જીભા છે અને તેઓની સામે એક જનાઝો મૂકેલો છે. પરંતુ તેઓ ન જોસે છે ન જનાઝાની નમાઝ પઢે છે બલકે કોઈના આવવાની રાહ જોતાં હોય એમ લાગતું હતું. પેલા મુરીદે આશ્ચર્ય પામી એવું કારણ પૂછ્યું.

લોકોએ તેને જણાવ્યું :

‘અહીં પાંચે વખતની નમાઝની ઈમામત કુત્બે આલમ કરે છે. અમે તેમની રાહ જોઈએ છીએ. જનાઝાની નમાઝ પણ તેઓ જ પઢાવશે.’

કુત્બે આલમના આવવાની વાત સાંભળીને તે મુરીદ ખૂશ થઈ ગયો. તેને આપની મુલાકાત કરવાની ભારે આતુરતા હતી. એટલામાં લોકો સહ જાંધીને ઊભા થઈ ગયા. પેલા મુરીદ ખ્યાનથી ઈમામ તરફ જોયું તો તેના આશ્ચર્યની કોઈ સીમા ન રહી કારણ કે તેઓ ખીભ કોઈ નહિ જલકે ખુદ હઝરત અબૂલ હસન ખિર્કાની (૨૬.) હતા! આ જોઈ તે મુરીદના દિલમાં એવો ભય વ્યાપી ગયો કે તે ખેલેશ થઈને ઢળી પડ્યો.

મોડેથી જ્યારે તે હોશમાં આવ્યો ત્યારે લોકો જનાઝાને દફન કરી ચૂક્યા હતા અને હઝરત પણ ત્યાંથી રવાના થઈ ગયા હતા. મુરીદ મનમાં વિચાર કર્યો કે કદાચ મને ભ્રમ થઈ ગયો હશે. હઝરતને બદલે કોઈ ખીભ જ ઈમામ હોવા જોઈએ.

તેણે લોકોને પૂછ્યું :

‘જમણે જનાઝાની નમાઝ પઢાવી તે કોણ છુટ્ટુર્ગ છે અને એમનું નામ શું છે?’

ઉત્તર મળ્યો :

‘તેઓ કુત્બે આલમ હતા. એમનું નામ અબૂલ હસન ખિર્કાની છે.’

મુરીદ પૂછ્યું :

‘હવે ફરી તેઓ આવશે ના નહિ?’

‘હાં, નમાઝના સમયે આવશે.’

મુરીદ આતુરતાથી આપની રાહ જોવા લાગ્યો. જ્યારે નમાઝનો સમય થયો ત્યારે હઝરત તશરીફ લાવ્યા. અને ઈમામત કરી. નમાઝ પછી મુરીદ આગળ વધ્યો, આપને સલામ કરી અને આપનો હામન પકડી લીધો પરંતુ ખોદના કારણે આપું શરીર ઘરઘર ફૂજવું હતું. તે મુખથી કંઈ કહી

શક્યો નહિ.

હઝરત તેને પોતાની સાથે લઈને યજ્ઞવારમાં ભેળેનેના પર્વત ઉપરથી ખિઠાન પહોંચી ગયા પરંતુ આપેં તેનાથી વચ્ચ લીધું કે :

‘જે બાબત તેં અહીં જોઈ છે તે કોઈને કહીશ નહિ, મેં અક્ષાહથી અહંદ કયોં છે કે મને લોકોથી દૂરો રાખે અને મારા મરતબાને હઝરત બાવઝીદ (૨૬.) શિવામ કોઈ લોકો બાણે નહિ કારણ કે હકીકતમાં હઝરત બાવઝીદ (૨૬.) જીવંત છે.’

અલ્લાહવાળાઓની બેઅદબીના બહાનો.

હઝરત અબુલ્લાહ અનસારી (૨૬.) ફરમાવે છે :

‘મારા ઉપર એક ગુનાહનો આરોપ મુકવામાં આવ્યો અને તેના કારણે મને ત્રિસતાર કરવામાં આવ્યો. મારા પગોમાં બેડીઓ પહેરાવીને મને બલખ લઈ જવામાં આવ્યો. રસ્તામાં હું વિચારતો રહ્યો કે—

‘મારા પગે એવો તે કયો ગુનો કયોં હતો કે જેના કારણે એને બેડીઓ પડે જઠકવામાં આવ્યા છે !

‘જ્યારે હું બલખ પહોંચ્યો તો જોયું લોકો પોતા-પોતાના મકાનોના ઓટલાઓ ઉપર પથ્થરો લઈને મને મારવા માટે બેસ્યા છે !’

તે વખતે મને ઈલ્હામ થયો—

‘તેં દયાણુ દિવસે હઝરત અબૂલ હસન ખિઠાનીનો મુસલ્મો પાથરતી વખતે મુસલ્મા ઉપર પગો મુક્યા હતા. તેની જ આ સજા છે !’

‘મેં તરત જ તોળા કરી. તોળા કરતાંની સાથે જ મેં જોયું કે, લોકોના હાથોમાં પથ્થરો જેમના તેમ રહી ગયા. તેઓ મને મારી શક્યા નહિ. મારા પગની બેડીઓ આપો-આપ ટૂટી ગઈ. તે પછી મને કોઢી ચૂક્યા માટે હાકીમનો કુકમ આવ્યો અને મને મુક્ત કરવામાં આવ્યો.’

હઝરત મોલાના રૂમી (૨૬.) ફરમાવે છે :

અઝ ખુદા ખવાહીમ તવફીકે અદબ,
અમે ખુદાથી અદબની તૌફીક માંગીએ છીએ,

એ અદબ મેહરૂમ માનદ અઝ ફઝલે રખ.
(કારણ કે) એ અદબ ખુદાના ફઝલથી વંચિત રહે છે.

...તો કયામત સુધી રૌટલીઓ મળતી રહેતે !

એક વખતે હઝરત શૈખ અખૂ સઈદ (૨૬.) પોતાના ટેટલાક ખુરીદા સાથે હઝરત અખૂલ હસન ખિકાની (૨૬.)ને ત્યાં મહેમાન બાવ્યા. સંભોગવસાત તે વેળા આપને ત્યાં થોડીક રૌટલીઓ જ હતી.

આપે ખાદિમને ફરમાવ્યું કે,

‘રૌટલીઓ ખર ચાદર ઢાંકી દો અને ચાદર નીચેથી જોટલી જરૂરત હોય એટલી રૌટલીઓ કાઢીને મહેમાનો સામે મૂકતા બઓ !’

તે વખતે દસ્તરખ્વાન ઉપર મહેમાનો ઘણા હતા અને ખાદિમ રૌટલીઓ લાવી લાવીને સતત મૂકતો જતો હતો. પરંતુ આપના ફરમાવવાના કારણે અસ્લાહે તે ચાદરમાં એવી બરકત ફરમાવી કે તેમાંથી સતત રૌટલીઓ કાઢતા રહેવા છતાં ઓછી થતી ન હતી !

એક વખતે રૌટલી કાઢતી વખતે ખાદિમે ચાદર જીંચકી તો એક રૌટલી પણ તેના નીચેથી મળી નહિ. હઝરતને ખબર પડી તો આપે ફરમાવ્યું :

‘તમે મોટી બૂલ કરી ! જો ચાદર ન જીંચકતે અને કયામત સુધી એમાંથી રૌટલીઓ કાઢતા રહેતે તો પણ રૌટલી ઓછી ન થતે !’

જમીન અને આસમાન હુમવા લાગ્યા.

હઝરત અબૂલ હસન ખિક્કાની (રહ.) કદાપિ સિમાઅર સાંકળતા ન હતા. છતાં ભોજન પછી હઝરત અબૂ સઈદ (રહ.)એ સિમાઅની પરવાનગી માંગી તો આપે પરવાનગી આપી હોધી. શાઈરેએ અસ્આર પઢવા શરૂ કર્યા. શૈખ અબૂ સઈદ (રહ.)એ હઝરતને કહ્યું :

‘આ જિલા થવાનો સમય છે.’

હઝરત જિલા થઈ ગયા અને ત્રણ વખત પોતાની બાંધ ઝાટકી અને સાત વખત પોતાના પગ જમીન ઉપર અડાવ્યા. તરત જ ખાનકાહની દીવાલો હાલવા લાગી !

શૈખ અબૂ સઈદ (રહ.)એ આપને કહ્યું :

‘હઝરત થોભી જાઓ ! મકાનો જમીન પર ધસી જશે ! હું અલ્લાહની કસમ ખાઈને કહું છું કે આપની જોડે જમીન અને આસમાન પણ ઝુમી રહ્યાં છે !’

હઝરતે ફરમાવ્યું :

‘સિમાઅ તે શખ્સના માટે મુશ્કેલ છે જેને આસમાનથી લઈને અશી સુધીનો અને જમીનથી લઈ પાતાળ સુધીનો વ્યાપક વિસ્તાર દેખાતો હોય અને જેની નજર સામેથી તમામ આવરણો છઠાવી લેવામાં આવ્યા હોય !’

અસહી વેદના.

એક વખતે હઝરત અબૂ સઈદ (રહ.) અને હઝરત અબૂલ હસન (રહ.) બંનેએ આપસમાં પોતાના ‘કબ્ર’ અને ‘બસ્ત’ બદલ-બદલ કરવાનું નક્કી કર્યું. બંને છુઝુત્રો એકબીજાને ભેટયા કે તરત જ બંનેની હાલત બદલાઈ ગઈ.

હઝરત અબૂ સઈદ (રહ.) પોતાના ઘેર ગયા અને આખી રાત ઘૂંટણ ઉપર માથું મૂકીને રડતા રહ્યા !

● ૧ સિમાઅ : સમજૂતી માટે જુઓ ‘એઅચારુસ્સલ્હ’ પા. ૧૩૨

આ તરફ હંઝરત અબૂલ હસન (૨૬.) આખી રાત ના'રા
મારતા રહ્યા અને વજ્રદની હાલતમાં રહ્યા !

સવારે હંઝરત અબૂ સઈદ (૨૬.) હંઝરત અબૂલ હસન
(૨૬.)ની પાસે આવીને કહેવા લાગ્યા :

‘મારો ખિરકો મને પાછો આપો દો. આ અસલ વેદના
અને મમ જરદાસ્ત કરવાની મારામાં શકિત નથી !’

હંઝરતે ફરમાવ્યું :

‘ખિરિમલાહ.’

ફરી જ’ને છુઝૂરો ભેટવા અને તરત જ જ’ને પોતાની અસલી
હાલત પર આવી ગયાં !

કરકું

એક રાત્રે આપે લોકોને કહ્યું કે,

‘અત્યારે ફલાણા જ’મલમાં ડાકૂઓએ એક કાફલાને છુટી
લીધો છે અને કાફલાના થણા લોકોને ધાવણ કર્યા છે !’

તે પછી લોકોએ આ બાબતમાં તપાસ કરી તો ખરેખર
તે જ દિવસે અને તે જ વખતે કાફલો છુટવામાં આવ્યો હતો
અને કાફલાના થણા લોકોને ડાકૂઓએ ધાવણ પણ કર્યા હતા !

પરંતુ નવાઈની વાત એ છે તે જ રાત્રે ખુદ હંઝરતના પુત્રને
હતલ કરીને, માથું કાપીને, અલગ કરીને, કેઈ હંઝરતના દરવાજાની
ચોખટ પર મૂકી મથા હતા છતાં હંઝરતને એ બનાવની બિલકુલ
ભણ થઈ ન હતી !

ભ્યારે આપની બીવીને આ જ’ને બનાવોની ભણ થઈ તો તે
આપની વિલાયતનો ઈન્કાર કરીને કહેવા લાગી :

‘એવા માવુસની બિલકુલ વાત કરવી ન ભોઈએ જેને
દૂરની વાતોની ભણ થઈ ભણ અને પોતાના દરવાજા
આગળ બનતી બીનાની ખબર સુદાં ન પડે !’

હંઝરતે બીબીને એવું કારણ દર્શાવતા ફરમાવ્યું :

‘એવું કારણ એ છે કે જે વખતે ડાકૂઓએ જ’મલમાં

કાફલાને છુટ્તો અને કાફલાવાળાઓને ધમકા કર્યા તે વખતે મારી નજર આગળથી તમામ હિંમત (પરદા) ઊઠાવી સેવામાં આવ્યા હતા પરંતુ જે વખતે મુત્રને કતલ કરીને તેલું માથું દરવાજા આગળ મૂકવામાં આવ્યું તે વખતે મારી નજર સામે હિંમત બાકી હતા એટલે મને એ બનાવની ખબર ન પડી !

હરેક કામમાં કરામત

હઝરતે ફરમાવ્યું :

‘મારા હરેક કામમાંથી કરામત બહાર ધાય છે, એટલે સુધી કે બ્યારે કું કાલ લાંબો કરું છું તો હવા મારા કાલમાં સોનાના કણોની જેમ દેખાય છે ! એ સર્વે એટલા માટે છે કે ક્યારેય મેં હવામાં કરામત બહાર થવાના વિચારે કાલ લાંબો કર્યો નથી અને ન કોઈ કામ કરતી વેળા મને કરામત બહાર કરવાનો વિચાર આવે છે.

‘બ્યારે કોઈ શખ્સ કરામત બહાર કરવાના વિચારે કોઈ કામ કરે છે અને કરામત બહાર થવાનો શોખ ધરાવે છે ત્યારે તેના માટે અલ્લાહ તઆલા કરામતના દરવાજા બંધ કરી દે છે અને પોતાની દરગાહથી દૂર કરે છે.’

વળી આગળ ફરમાવ્યું :

‘કરામત એવું નામ છે કે જે સૂફી પંથકથી કોઈ વાત પૂછે તો તે પણ જવાબ આપે !’

તમામ વાતો યાદ છે

હઝરતે ફરમાવ્યું :

‘બ્યારે કું ચાર મહિનાનો મારી માતાના પેટમાં હતો ત્યારથી લઈ આજ સુધીની તમામ વાતો મને યાદ છે અને બ્યારે કું દુનિયાથી ચાલ્યો બઈશ ત્યારે પણ ક્યામત સુધી લોકોને કાલ જવાન કરીશ.’

વક્તા

આપે એક વાર નિદા (સદા) સાંભળા :

‘હે અખૂલ હસન ! તું ખુલ્લાન અને મુન્કર નકીરથી કેમ
ડરતો નથી !’

ઉત્તર આવ્યો :

‘હું મરોંથી ડરતો નથી જેવી રીતે જિંટ ધંટડીના રણકારથી
ડરતું નથી.’

ફરી પાછી નિદા (સદા) સાંભળા :

‘તું ક્રિયામત અને એની તકલીફોથી કેમ નથી મલરાતો !’

ઉત્તર આવ્યો :

‘મેં નિર્ધાર કરી લીધો છે જ્યારે તું લોકોને હાનના મેદાન-
માં બોલાવશે અને મને માટીમાંથી ઉઠાવશે ત્યારે પોતાની
અખૂલ હસનીના સિંચાણને ઉતારીને વેલદાનિયતના સમુદ્રમાં
ડુબાડી મારીશ કે જેથી તમામ વાહિદી વાહિદ મઈ જાય
અને અખૂલ હસન ન હોય. જ્યારે ખુદ અખૂલ હસન જ
ન હશે તો અજાણના ફરિસ્તાઓ એના પર કેવી રીતે
અજાળ કરી શકે !’

□

એક વખતે આપે દુઆ કરી :

‘હે અલ્લાહ ! મોત વેળા મારી પાસે રહ કબૂલ કરવા માટે
મલકુલ મોતને મોકલીશ નહિ કારણ કે ન મેં મલકુલ
મોત કનેથી રહ મેળવી છે ન તેને આપીશ. મેં રહ તારી
કનેથી મેળવી છે અને તેને જ પાછી સોંપીશ. હું તારી
અમાનત ખીબને સોંપવાનું હરગીઝ પસંદ કરતો નથી !’

□

જ્યારે આપના ઈન્તોકાલનો વખત નજીક આવ્યો તો આપે
ફરમાવ્યું :

‘મને જમીનમાં ત્રીસ મઝ નીચે દફન કરવો કારણ કે
ખર્કોની (ખિર્કાની) જમીન યુસ્તામની જમીનના કરતાં

જમી છે અને મારી કબર હજારન બાવડી (૨૫)ની કબર-
ના કરતાં જમી હોવી ઘણી મોટી જેઠાણી છે ।'

હિજરી સન ૪૨૪ થા ૪૨૫માં આશરાના દિવસે રવિવાર થા
મંગળવારના દિવસે આપનો ઈન્તકાલ થયો.

‘ઈન્નાલિલ્લાહિ વઈન્ના ઈલૈહિ રાજિઉન.’

આપની વફાત પછી લોહાએ આપની વસીયત પ્રમાણે જમીનમાં
ત્રીસ ગજ નીચે કફન કર્યાં, આપની વફાતના બીજા દિવસે વીજળા
ચમકી અને તે પછી આપના મઝાર આગળ એક સફેદ પથ્થર
મૂકેલો જેવામાં આવ્યો અને મઝારની નજીક સિંહનાં પગલાંની
છાપ પડેલી જણાઈ. જેનાથી એવું જણાયું કે પથ્થર કદાચ સિંહ
લાવ્યો છે. કેટલાકેનું કહેવું છે કે લોહાએ ઘણી વેળા આપના
મઝારની આસપાસ સિંહને ફરતો જોયો છે.

વળી એ વાત પણ લોહામાં મરાહૂર છે કે આપે ફરમાવ્યું
હતું કે :

‘જે કોઈ મારી કબરના પથ્થર ઉપર હાથ મૂકીને દુઆ
માંગશે અલ્લાહ તેની દુઆ કબૂલ કરશે.’

અનુસવથી પણ આ વાત સાચી હોવાનું જણાય છે. ૧

રિવાયત છે કે કેટલાક લોહાએ વફાત પછી આપને ખ્યાલમાં
જોઈને પૂછ્યું :

‘અલ્લાહ તઆલાએ આપની જોડે શું મામલો ફરમાવ્યો ?’

આપે ફરમાવ્યું :

‘મારું આમાલનામું મારા હાથમાં આવ્યું તો મેં કહ્યું કે—

હે અલ્લાહ ! તું મને આમાલનામાંમાં મરાહૂલ કરવા
ચાહે છે ! જોકે જો સમયે મેં અમલો કર્યા છે, તેના પણ
આગળથી તું જાણતો હતો કે હું શું અમલો કરનાર છું !
મારું આમાલનામું ફિરામન કાતિબીનને સોંપ કે તેઓ

એને વાંચ્યા કરે અને અને એ અંતમાંથી મુક્તિ આપ કે
નથી હું સતત તારી બેડે વાતો કરતો રહું !'

□

બોધ વચનો

ત્રણ ચીજોની હદ કે છેડો અને જણાયાં નથી !

૧ આં હૃદય (સહ.)ના મતંગા અને દરબજાઓના;

૨ નરસના મકરના;

૩ મઅરિકતના.

□

સુખ અને એન મેં એકલતામાં મેળવ્યું.

સલામતી મેં આમોસીમાં મેળવી.

□

મારા દિલમાં નિહા આવી :

'હે અખૂણ હસન !

મારા હરમાન ઉપર કામચ રહેા કારણ કે હું છવંત છું
અને કદાપિ મરીશ નહિ. તેમ જ તને પણ એવી જિંદગી
અપણું કરીશ કે એનો કોઈ અંત ન હશે.'

□

ને કોઈ જવાંમદો (અલ્લાહવાળાઓ)ની સુહગતમાં બેઠો તે
હક સુખહાનુહ વ તઆલાની સુહગતમાં બેઠો.

□

જ્યારે મારી અજાન હક સુખહાનુહ વ તઆલાની તોહિદમાં
અને ઝિકમાં કુલાદક થઈ ત્યારે આસમાનો અને જમીનોને મારી
કરતે કરતા મેં નીહાળ્યા પરંતુ મખૂક એ વાતથી અજણ છે.

□

આલિમ ઈશ્મમાં વધારો ચાહે છે;

ઝાહિદ ઝુહદમાં વધારો ચાહે છે;

પરંતુ અખૂણ હસન એ ફિકરમાં રહે છે કે કોઈ મુસલમાન
બાઈના દિલને કોઈ પ્રકારે ખૂસી પહોંચાડે.

□

ખની ઈસરાઈલમાં એક શખ્સ આપુ' વર્ષ સિજદામાં રહેતો હતો।

ખીજો શખ્સ બે વર્ષ સુધી સિજદામાં રહેતો હતો।

પરંતુ સુખડાનલ્લાહ।

અવલોકન અને અનુભવથી જાણવા મળ્યું છે કે હઝરત મુહમ્મદુર્રેસુલુલ્લાહ (સલ.)ની ઉમ્મતના ખંદાની એક ઘડીની ફિક ખની ઈસરાઈલના આબિદોના આખા વરસના સિજદા બરાબર છે.

ધરતીના પટ ઉપર અલ્લાહના કેટલાક ખંદાઓના દિલમાં તોહિફતી કુવ્વત અને વૂર વડે એવી તજલ્લી રાશન છે કે જો આજે આ'લાથી લઈ તહતુસ્સરા (પાતાળ) સુધી જો કંઈ છે તે તમામે તમામના ઉપર એ તજલ્લી રાશન થઈ જાય તો એ તજલ્લીની (જ્વાળા) શૌને એવી રીતે સળગાવી દે જેવી રીતે આગ પખીની પાંખોને સળગાવી દે છે।

ઓલિયાના (હિલોમાં) જો કંઈ છે તેમાંથી જરાક જેટલુંયે એમના સુખ વાટે મહાર નીકળી જાય તો તમામ જમીન અને આસમાનની મખ્સુક પ્રલરાઈ જાય।

રહેની મિસાલ એક એવા પક્ષી જેવી છે
જેની એક પાંખ પૂર્વમાં છે અને
ખીજી પાંખ પશ્ચિમમાં છે;
જેના પગ પાતાળમાં છે, અને
માથું ત્યાં છે જેની નિશાની બેનિશાની છે।

દોસ્ત જ્યારે પોતાના દોસ્તની પાસે હાજર થાય છે ત્યારે
દોસ્તના હશનમાં એવો દુખી જાય છે કે
પોતાની ઝાતને પણ બૂલી જાય છે.

જ્યાંમદો (અબ્લાહની રાહમાં મુબારકિદા કરનારાઓ)ની આંગા આસમે ગયયના તરફ મંડાયેલી રહે છે કે નેથી ને યીઝોનો શ્વાદ અંબિયા (અસે.) તેમ જ ઓલિયા (૨૬.)એ ચાખ્યો છે તે યીઝો તેઓના દિલોપર પણ નાઝિદ થાય અને તેઓ પણ એ મુબારક યીઝોનો શ્વાદ ચાખે.

પણ જમાએ ઓલિયા અબ્લાહથી ફરિસ્તાઓ પણ હેખત અને વહશત ધરાવે છે :

- ૧ મહકુલ મોત રહ કબૂલ કરતી વખતે;
- ૨ ફિરામન કાતિખીન (આમાલ) લખતી વખતે; અને
- ૩ મુન્કર નકિર (કગરમાં) સવાલ પૂછતી વખતે.

જિંદગી એવી રીતે વિતાવો કે ફિરામન કાતિખીન પાછાં ચાલ્યા જાય, એ ન બની શકે તો એવી રીતે તો જરૂર વિતાવો કે રાતના સમયે તેમના હાથમાંથી આ'માલનામું લઈને તેમાંથી જને ચાહે તેને બૂંસી નાંખો અને ચાહે તે લખી લો. એ પણ ન બની શકે તો સોધી બદના દરબજે એ છે કે તમે એવા તો બની જાઓ કે બ્યારે ફરિસ્તાઓ હક તઆલાની કુમૂરમાં તમારી કનેથી પાછાં જાય તો બખૂં કરે કે-

‘તેણે નેહા કરી છે અને બદીથી દૂર રહ્યો છે.’

હક જલ્લ શાયુહ કરેક મો'મિનને ચાલીસ ફરિસ્તાઓની હેખત અને રોબ અતા ફરમાવે છે. અને એ તો કમતર દરબજે છે. વળી એ હેખતને લોકોથી અપ્ત રાખે છે, નેથી લોકો એનાથી હળેમળે.

જે દિલ અબ્લાહ તઆલાના દર્દમાં પરોવાયું, મુબ્દાનલાહ ! તે દિલતો ખૂબ જ મુબારક છે; કારણકે એ દર્દની શિક્ષા અબ્લાહ તઆલા છે.

બ્યાં સુધી તું દુનિયાની ઇચ્છા કરતો રહેશે
ત્યાં સુધી દુનિયા તારા ઉપર ખાદશાહ રહેશે
બ્યારે તું દુનિયાથી મુખ ફેરવી લેશે
ત્યારે તું દુનિયા ઉપર ખાદશાહ બનશે.

વખતથી પહેલાં તારી પાસે નમાઝ માંગવામાં આવતી નથી,
વખતથી પહેલાં તું પણ રોઝી ન માંગ !

જવાંમદી* રૂપી મહા નદીમાંથી ત્રણ ઝરણાં વહે છે :

- ૧ સખાવત;
- ૨ ખલ્લે ખુદાપર શરફત;
- ૩ ખલ્લે ખુદાથી બેપરવાઈ અને ખાલિકની પરવા તેમ જ આરાનાઈ.

બ્યારે કોઈ બંદો નેકાઓનો ઝિક્ક કરે છે ત્યારે એક સફેદ
પૂરાની વાદળ આવે છે અને તેમાંથી તેના ઉપર રહમત વરસે છે.

બ્યારે અલ્લાહ જલ્લ જલાલુહનો ઝિક્ક કરે છે ત્યારે એક
લીલું વાદળ આવે છે અને તેમાંથી તેના ઉપર ઈસ્કની વર્ષા થાય
છે જેનાથી તે ઝાકિરનું દિલ અને તેના દિલની ખેતી હરીભરી
(લીલીભમ) થઈ જાય છે.

શમતાનથી મજહબને ઐટલું તુકસાન પહેંચતું નથી જેટલું
તુકસાન (નીચે જણાવેલા બે પ્રકારના) માણસોથી થાય છે !

- ૧ હિસ (લોભ-લાલચ) ધરાવનાર ખાલિકથી; અને
- ૨ બેઈસ્મ (બહિષ) ઝાહિદથી.

મો'મિનની ઝિયારત કરવી સો હજબના સવાબ બરાબર છે.
મો'મિનની ઝિયારત કરવી હજાર દિનાર સદકો કરવા કરતાં
બેહતર છે;

મારે બધારે (તને) મો'મિનની ઝિવારત નસીબ થાય ને
ચોક્કસ માનજો કે અલ્લાહ પાકે તારા ઉપર રહમત કરાવી છે.

□

રડો વધારે, હસો ઝોણું;
ચૂપ રહો વધારે, બોલો ઝોણું;
ખેરાત કરો વધારે, ખાઓ-ઝિંબો ઝોણું.

□

લોકો ભેડે વિનમ્રતા અને મિલનસારીથી રહેવું ભેઈએ.
કુબૂર (સલ.)ની પવરવી અને ઇતિગા આદાબની સાથે હોવી
ભેઈએ.
અલ્લાહ પાકની (ફરમાવરદારી) પાછીની સાથે હોવી ભેઈએ;
કારણ કે તે પાક છે અને પાક લોકોને ચાહે છે.

□

અમેને આખી દુનિયા તારી પાસે હોય પણ જો તારું દિલ
ખુદામાં મગ્ન હશે તો એ તને ગુજાન ન કરશે;

અમેને તું કિંમતી સિવાસ ધારણ કરે કે કંતાનનો
(મ.મૂલી) સિવાસ ધારણ કરે અને તું મુશ્કિલ હોય પણ જો
તારું દિલ ખુદામાં મગ્ન ન હશે તો એ કંતાનથી તને કંઈ ફાયદો
ન થશે.

□

લોકો માન સવાર-સાંજ ઈબ્તદાત કરીને કહેતા હરે છે કે અમે
તે પાક જાતની તલાશમાં છીએ!

હે ભાઈ! તે પાક જાતની તલાશ અત્યેક પળે કરતાં રહેવું
એ જ ખરી તલાશ છે.

બે, પાંચ, કે સાત વખત તલાશ કરવાથી મળી જાય એવી
એ પાક જાત નથી.

□

ધરતી પરના પ્રવાસીના પગમાં જાણ્યાં પડે છે;
આકાશમાં ઈન્દ્રનારાના ઈશમાં ઉઝરડાં પડે છે

□

જો પોતાની આખી ઈશરમાં એક વખત પશુ તેં પોતાના
ખુદાને નારાજ કર્યો હોય તો તારા માટે જરૂરી છે કે તું પોતાની
માફીની આખી જિંદગી એની માફી માટે રહતો રહે કારણ કે જો
(ખુદા તને) માફ પશુ કરી દે તો પશુ હસરતનો એ કાલ ન મટશે
કે કાલ ! મેં આવા ખુદાવંદ જલ્દ જલાલુદ્દ વ આ'ઝમ શાહુદ્દને
શાને નારાજ કર્યો !

□

આપે એક શુદ્ધિશાળી માણસને પૂછ્યું :

‘તું ખુદાને ચાહે છે કે ખુદા તને ચાહે છે ?’

તેણે જવાબ આપ્યો :

‘હું ખુદાને ચાહું છું.’

આપે ફરમાવ્યું :

‘જો તું ખુદાને ચાહતો હોય તો જા, પોતાના એ દોસ્તની
પાછળ ફરતો રહે, કારણ કે જ્યારે કોઈ સખ્સ કોઈને
ચાહવા માને છે ત્યારે તે તેની પાછળ પાછળ ફરતો ફરે
છે. તું પશુ પોતાના દોસ્તની પાછળ પાછળ ફર કે જ્યાં
કોઈક દિવસ તારી છાંછા પૂર્ણ થાય !’

★

સૂચિઓ

વ્યક્તિઓ

સ્થળો

ઇમારતો

ગ્રંથો

સામયિકો

❖ વ્યક્તિઓ ❖

સૂચના

હક્કાનેા ક્રમ અનુવવા માટે, છુટ્ટુર્ગેનાં નામેની આગળ વપરાતા માનવાચક શબ્દો પાછળ કોંસમાં આપ્યા છે તે આગળ ધ્યાનથી વિનંતી.

નામ

પાનું

અ

અબૂલ હાસિમ (હુઝૂર સદ.)	૩૮
અઝીઝાનઅલી રામેતની રહ. (હઝરત ખવાભ)	૧૮
અઝુઝુદ્દોલા	૨૭૨
અતિક (હઝરત અબૂબક રહિ.)	૪૬, ૫૦
અદનાન	૨૪
અનસ રહિ. (હઝરત)	૩૫, ૭૦
અનસ બિન માસિક રહિ. (હઝરત)	૧૨૬
અબૂ અમ્ર અબ્બાસ રહ. (હઝરત)	૨૭૦
અબૂ અલી ફારમદી રહ. (હઝરત)	૧૮
અબૂ કુહાફ (રહિ.)	૪૯થી ૬૩, ૮૯
અબૂ જહલ	૬૭, ૬૮, ૨૬૭
અબૂ ઝનાદ (રહ.)	૧૫૧, ૧૫૩
અબૂ ઝર રહિ. (હઝરત)	૧૨૮, ૧૩૭
અબૂ તાલિબ	૨૭, ૨૮, ૩૧, ૫૭
અબૂ ઘુરાબ રહ. (હઝરત)	૨૨૨, ૨૨૩
અબૂ હરદા રહિ. (હઝરત)	૧૨૨, ૧૩૧ થી ૧૪૨
અબૂ હરદા રહિ. (હઝરત)નાં પત્ની	૧૩૪, ૧૩૫
અબૂ નઈમ રહિ. (હઝરત)	૪૪
અબૂ બક સિદિક રહિ. (હઝરત)	૧૭, ૩૮, ૪૨, ૪૮થી ૬૮, ૧૨૭, ૧૩૭, ૧૪૨, ૧૪૬, ૧૫૧થી ૧૬૭, ૨૨૨,

અબૂ નસીર રહ.	૧૬૩, ૧૬૪
અબૂ મુઝફ્ફર મોલા તુર્કી તુસી રહ. (હઝરત)	૨૫૧
અબૂ મૂસા રહ. (હઝરત)	૧૬૩, ૨૦૭, ૨૨૮
અબૂ સહબ	૨૬, ૨૬૭
અબૂ સઈદ રહ. (હઝરત)	૨૫૮, ૨૬૨, ૨૬૩, ૨૭૬, ૨૭૭, ૨૭૮
અબૂ સુરિયાન રહિ. (હઝરત)	૪૬, ૧૨૭
અબૂ કેનીદ રહ. (હઝરત હિમામ)	૫૩, ૧૬૫, ૧૬૬, ૧૬૭, ૧૬૯
અબૂ કુરૈશ રહિ. (હઝરત)	૪૧, ૧૪૮
અબૂલ આસ રહિ. (હઝરત)	૩૯
અબૂલ હાસિમ હશીરી રહ. (હઝરત)	૨૫૮
અબૂલ ફતહ મુહમ્મદ રહ. (હઝરત)	૧૪
અબૂલ રનાદ રહ.	૧૪૯
અબૂલ હસનઅલી નદવી (હઝરત મોલાના સૈયદ)	૭
અબૂલ હસન ખિર્કાની રહ. (હઝરત)	૧૮, ૨૨૧, ૨૨૨, ૨૪૬ થી ૨૮૭
અબુરુહમાન અસ્કાફ રહ. (હઝરત સૈય)	૪
અબુરુહમાન બામી રહ. (હઝરત મોલાના)	૭, ૧૩
અબુરુહમાન બિન અબૂબક રહિ. (હઝરત)	૫૬, ૮૬, ૧૫૮, ૧૬૩
અબુરુહમાન બિન અબૂ રહિ. (હઝરત)	૫૪
અબુરુહમાન બિન હાસિમ રહ. (હઝરત)	૧૫૦, ૧૫૨, ૧૫૮
અબુરુહમાન ઉરમાન	૧૨
અબુરુહમાન નકશાબાંદી અબુપુરી (હઝરત મોલાના શાહ)	૧૭, ૨૨
અબુલ અલીઝ મુહમ્મિસ દહેલવી રહ. (હ. શાહ)	૨૬, ૨૯
અબુલ અલીઝ રહ. (હઝરત સૈયદ)	૧૭૭
અબુલ અહદ રહ. (હઝરત ખવાબ સૈય)	૨૦
અબુલ ખાલિક ગજલવાની રહ. (હઝરત)	૧૮

અબદુલ મુતલિબ	૨૭
અબદુલ મુસ્તફા આ'ઝમી (હઝરત મોલાના)	૧૪
અબદુલ વહીદાણ છુખારી રહ. (હઝરત સૈયદ)	૮
અબદુલ હય હસની રહ. (હઝરત હકીમ સૈયદ)	૭, ૧૪
અબદુલ્લાહ (હુઝૂર સલ.ના વાલિદ)	૨૪, ૨૬
અબદુલ્લાહ (હુઝૂર સલ.ના પુત્ર)	૩૮
અબદુલ્લાહ (હઝરત ઉસ્માન રહિ.ના પુત્ર)	૩૯
અબદુલ્લાહ (હઝરત અબૂબકર રહિ.નું મૂળ નામ)	૪૯
અબદુલ્લાહ અનસારી રહ. (હઝરત)	૨૭૫
અબદુલ્લાહ બિન અબૂબકર (રહિ.) (હઝરત)	૬૨, ૭૨
અબદુલ્લાહ બિન અબુબાસ રહિ. (હઝરત)	૭૦, ૧૦૧, ૧૧૮
અબદુલ્લાહ બિન હમર રહિ. (હઝરત)	૧૪૬, ૧૫૬
અબદુલ્લાહ બિન ઉરૈકિત	૬૧, ૭૨, ૭૪
અબદુલ્લાહ બિન ખુવામ રહિ. (હઝરત)	૧૪૮
અબદુલ્લાહ બિન અબ્બાસ રહિ. (હઝરત)	૧૪૮
અબદુલ્લાહુર લખનવી રહ. હઝરત મોલાના	૧૨
અમ્માર રહિ. (હઝરત)	૧૨૬
અયાઝ	૨૬૫, ૨૬૬
અરિયા રહિ. (હઝરત)	૫૭
અલાઉદ્દીન અતાર રહ. (હઝરત ખવાબ)	૧૯
અલી શેરખાન રહ. (હઝરત મુહમ્મદ)	૨૨
અલી રહિ. (હઝરત)	૩૯, ૫૪, ૮૪, ૧૨૬, ૧૩૬, ૧૩૮, ૧૪૬, ૧૪૭, ૧૫૫, ૧૬૨, ૧૬૭
અલી બિન હુસૈન રહિ. (હઝરત)	૧૬૨
અલી બિન હિમામ અબ્બાસ રહ. (હઝરત)	૨૫૧
અવઝાઈ રહ. (હઝરત હિમામ)	૧૫૮
અસ્મા રહિ (હઝરત અબૂબકર રહિ.નાં પુત્રી)	૬૨ થી ૬૯

નામ

પાણી

અસ્મા રદિ. (હજરત હાસિમ રદિ.નાં પત્ની)	૧૫૮, ૧૬૩
અસ્લમ મૂલી રહ. (હજરત)	૧૪૯
અસ્કામે કહેક	૬
અસ્કામે ફીલ	૨૫
અહમદ હાફી સરહિંદી રહ. (હજરત સૈય)	૨૦
અહમદ રહ. (હજરત હાજી)	૨૧
અહમદ ખિઝરવિમહ રહ. (હજરત)	૨૦૯
અહમદ મુહમ્મદ હુસુરખી (હજરત મોલાના)	૧૫
અહમદ અલી ચિસ્તી નિઝામી (હજરત મો. સૈ.)	૧૩

આ

આદમ અલે. (હજરત)	૨૪૩
આમીના રદિ. (હજરત ખીબી)	૨૪
આમીર બિન કુતેરા રદિ. (હજરત)	૫૭, ૬૧, ૭૨, ૭૪
આપશા રદિ. (હજરત)	૩૩ થી ૮૬, ૧૪૬ થી ૧૫૧
આરીફ નેવઝરી રહ. (હજરત મુહમ્મદ)	૧૮

હ

ઈફ્તાહ (હાકદર મુહમ્મદ)	૭૭, ૧૨૫
ઈફ્રીસ રહ. (હજરત સૈયદ)	૧૭૭
ઈબ્ને અબ્બાસ રદિ. (હજરત)	૬૦, ૬૧, ૧૪૮, ૧૫૧
ઈબ્ને અસીર રહ.	૫૦
ઈબ્ને હુસુના	૫૮, ૫૯, ૬૦
ઈબ્ને ઉમર રદિ. (હજરત)	૧૪૮, ૧૫૦, ૧૫૧
ઈબ્ને હુમ્મ બિનઅબ્બાસ રદિ.	૧૪૮
ઈબ્ને જૂન રહ.	૧૫૦
ઈબ્ને મુઈન રહ.	૧૪૯
ઈબ્ને સઅદ રહ. (અસ્લામા)	૧૫૫

ઈન્ને હાનાન રહ.	૧૫૫
ઈમાલીમ અલૈ. (હઝરત)	૩૨, ૧૧૧, ૨૪૩
ઈમાલીમ રહિ. (કુચૂર સલનાં પુત્ર)	૩૬
ઈમાલીમ રહ. (હઝરત સૈયદ)	૧૭૭
ઈમાલીમ અનવર	૧૭૭
ઈમાલીમ હર્વી રહ. (હઝરત)	૨૨૫, ૨૨૬
ઈમામ અલી શાહ રહ. (હઝરત સૈયદ)	૨૧
ઈમામુદ્દીન દરમાહવાલા (સૈયદ)	૧૨૫
ઈસા અલૈહિસ્સલામ (હઝરત)	૧૦૭ થી ૧૧૧
ઈસાભાઈ કાવીવાળા (મુનશી)	૨૨
ઈસા પુસ્તામી રહ. (હઝરત)	૨૦૬
ઈસ્માઈલ મુકમ્મલ મેહતર	૧૨
ઈસ્માઈલ બિન ઈમામ અબ્દુર સાદિક (રહ.)	૧૭૪
ઈસ્હાક સિદ્દીકી (મોલાના)	૧૩
ઈસાદીલ અલૈહિસ્સલામ (હઝરત)	૨૦૮

ઉ

ઉમૈદુલ્લાહ અહમદ રહ. (હઝરત ખવાળા)	૧૬
ઉમૈદુલ્લાહ બિન ઉમર રહિ. (હઝરત)	૧૫૦, ૧૫૨
ઉમર ફારુક રહિ. (હઝરત)	૩૮ થી ૪૬, ૭૧ થી ૧૦૦, ૧૨૪ થી ૧૨૭, ૧૪૬, ૧૫૧
ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝ રહ. (હઝરત)	૧૫૪
ઉમર બિન ઉમૈદુલ્લાહ રહ. (હઝરત)	૧૫૬
ઉમ્મે ઐમન (ખીખી)	૨૬
ઉમ્મે કુલસુમ રહિ. (કુચૂર સલનાં પુત્રી)	૩૮, ૩૯
ઉમ્મે સલમા બિન્તે સમ રહિ.	૪૬, ૫૫, ૫૬
ઉમ્મ બિનલ મહદામ રહ.	૧૬૪

ઉર્ફહ રહ. (હજરત)	૧૪૯
ઉસ્માન રહિ. (હજરત)	૩૯, ૯૨, ૧૩૯
ઉસ્માન બિન અફફાન રહિ.	૫૪
ઉસ્માન બિન આમિર રહિ.	૪૯
ઉસામા રહિ. (હજરત)	૮૧

એ/એ

એઅરાબી યઝીદ અફસખી રહ.	
(હજરત ખવાળ)	૨૫૧
એયૂબ બલેહિસ્સલામ (હજરત)	૧૮૦
એયૂબ સખતયાની રહ. (હજરત)	૧૫૦, ૧૫૩

હતીયતુલ અબશી	૧૭૪
હરીમહ રહ.	૧૫૮, ૧૬૩
હસ્તલાની રહ. (હજરત હિમામ)	૫૨
હાતિબીન	૨૮૧, ૨૮૪
હાલેખાન છ. પાંચ (વઝીલ)	૨૪
હાસિમ રહિ. (હમૂર સલ. ના પુત્ર)	૩૮
હાસિમ બિન યુહન્નહ રહિ. (હજરત)	૧૭, ૧૪૫થી ૧૫૮, ૧૬૨, ૧૬૩, ૧૬૬
હિરામન	૨૮૧, ૨૮૪
હિલામ	૨૪
હિસરા	૨૫, ૪૪
હુલયુમ બિન હિદમ	૧૨૪, ૧૧૬
હિમા	૪૭

ખ

ખહીલ રહિ. (હજરત બીબી)	૨૮, ૩૧, ૩૮, ૫૪, ૫૭
-----------------------	-----------------------

તાલ

પાત્રું

ખાલિદ રહિ. (હઝરત)	૪૭
ખાલિદ બિન મઝાઝ રહ. (હઝરત)	૧૪૯
ખુવૈસહ (હઝરત ખદીબ રહિ. ના પિતા)	૨૮
ખોજી (પગી)	૬૮

||

ખામવાસી	૪૦
ગિયાસુદ્દીન તાહિર રહ. (હઝરત ખવાબ)	૧૭૭
ગુલામ અલી શાહ સાહેબ દહેલવી રહ. (હઝરત સૈયદ)	૧૨

▼

જઅમર રહિ. (હઝરત હિમામ)	૧૭, ૧૨૮, ૧૪૩, ૧૪૬, ૧૫૫, ૧૫૮થી ૧૬૧, ૧૬૫, ૧૬૬
જમાસુદ્દીન ખવારઝુમી રહ. (હઝરત ખવાબ)	૭
જરથોસ્તી	૧૦૨
જિન્ન	૩૨, ૬૭, ૧૩૮, ૨૪૫
જિખઈસ અલેહિસ્સલામ (હઝરત)	૨૬, ૩૧, ૫૧, ૭૭, ૭૮, ૮૮, ૬૨, ૨૦૬
જુનેદ મગદાદી રહ. (હઝરત)	૨, ૨૦૯

❖

અકરિય્યહ રહ. (સોખુલ હદીસ હઝરત મોહાના મુહમ્મદ)	૧૩
અડી પારસા રહ. (હઝરત મુહમ્મદ)	૨૧
અમાન રહ. (હઝરત ખવાબ મુહમ્મદ)	૨૧
અહમી રહ. (હાફિઝ)	૧૪૯
અહરી રહ. (હિમામ)	૧૫૦, ૧૫૮
આહિદ રહ. (હઝરત મોહાના મુહમ્મદ)	૧૬

મીઠા

ઝિન્નુરૈન રદિ. (કંઝરત સરમાન)	૩૯
ઝુન્નુન મિસરી રદિ. (કંઝરત)	૨૦૭
ઝુબૈર રદિ. (કંઝરત)	૧૫૪
ઝુબૈર બિન અવ્વામ રદિ. (કંઝરત)	૫૪
ઝુરકાની રદિ. (કંઝરત)	૭૩
ઝૈફ બિન સાબિત રદિ. (કંઝરત)	૮૧
ઝૈફ બિન હારિસહ રદિ. (કંઝરત)	૩૯, ૫૪, ૭૦
ઝૈનબ રદિ. (કુઝૂર સહ. નાં પુત્રી)	૩૮, ૩૯
ઝૈનુલ આબિદીન રદિ. (કંઝરત)	૧૪૬, ૧૫૫, ૧૬૨,

.ત

તાર્કો બિન ઇબ્રહીમ રદિ. (કંઝરત)	૫૪
તાજુદ્દીન રદિ. (કંઝરત ટૈખ)	૮
તાહિર રદિ. (કુઝૂર સહ. ના પુત્ર)	૩૮
તિબરાની રદિ. (કંઝરત)	૮૨
તૈમૂર રદિ. (કંઝરત નામઝીદ યુસ્તાઝી)	૧૬૩
તૈમબ રદિ. (કુઝૂર સહ. ના પુત્ર)	૩૮

દ

દાહિદ તાઈ રદિ. (કંઝરત)	૧૭૦, ૧૭૧
દાના રદિ. (કંઝરત ખવાબ હીવાબ)	૪
દુરવેરા યુઝમદ રદિ. (કંઝરત ખવાબ)	૪૭
	૨૦

ન

નઝીર	૨૨૮, ૨૮૦, ૨૮૪
નઝઝુદ્દીન રદિ. (કંઝરત ખવાબ)	૧૭૭
નઝીરા રદિ. (કંઝરત)	૧૭૭
નસરુલ્લાહ પેશાવરી રદિ. (કંઝરત ટૈખ)	૮
નહલિયા રદિ. (કંઝરત)	૫૭

નામ

પાણી

નાકિયા મૂલી રહ. (કંઝરત)	૧૫૦
નુઅમાન રહ. (કંઝરત હંમામ અબૂ હનીફ)	૧૬૭, ૧૬૮
નુઅમાન બિન હમીદ રહ.	૧૨૮
નુરુદ્દીન અબૂલકુતૂબ શીરાઝી રહ. (સેખ)	૭
નુરુલ્લાહ પેશાવરી રહ. (કંઝરત સેખ)	૮
નૂહ અલૈહિસ્સલામ (કંઝરત)	૨૪૫

પ

પગી (ખોશ)	૬૮, ૬૯
પાદરી (હંસાઈ)	૨૮, ૧૦૩ થી ૧૦૭
પારસી	૧૦૨

ફ

ફહૈફ રહિ. (કંઝરત હંમામ અબાદર રહિ. નાં માતા)	૧૫૮, ૧૬૨, ૧૬૩
ફરિસ્તા	૨૫ થી ૬૭, ૧૪૦ થી ૧૪૪, ૨૦૧ થી ૨૪૫, ૨૫૭, ૨૫૯
ફરીદુદ્દીન અત્તાર રહ. (કંઝરત ખવાબ)	૧, ૧૩
ફાતિમા રહિ. (કંઝરત ખીખી)	૩૮, ૩૯, ૨૪૬
ફિરબોન	૨૩૪

મ

મતૂલ રહિ. (કંઝરત)	૧૭૧
મદરુદ્દીન સરહિંદી રહ. (કંઝરત અલ્લા)	૧૯૬
મની સૈસ કખીલાની સી	૧૩૧, ૧૩૨
મરકત રહિ. (ખીખી ભૂમે એમન)	૨૬
મરાઝ બિન આઝિબ રહિ.	૪૪
મહાસિદ્દીન અહમ્મદ નકશાબંદ રહ. (કંઝરત ખવાબ)	૧૯
માહર રહિ. (કંઝરત હંમામ અહમ્મદ)	૧૬૨, ૧૬૩, ૧૬૬

ખાદા બિસ્લાહ રહ. (હઝરત ખવાબ મુહમ્મદ)	૮, ૨૦
ખાલ્દી કુસ્તામી રહ. (હઝરત)	૧૭, ૧૯૨ થી ૨૬૬
બિન્તે ખારીજી રહિ.	૮૯
બિલાલ રહિ. (હઝરત)	૫૭, ૧૨૬
બુદેરા	૨૭
બૂ અલી હકીક રહ. (હઝરત હેખ)	૨
બૂ અલી સીના (હામ)	૨૫૩, ૨૫૪
બૂ અખ્લાન	૧૦૧
બૂ હર્થક અય્યૂરાની રહ. (હઝરત)	૨૨૩, ૨૨૪
બૂ હર્થક રાઈ રહ. (હઝરત)	૨૨૩, ૨૨૪
બેકરી રહ. (હઝરત)	૪૪

મુહમ્મદ મુસ્તાફા અલ. (હઝરત)	૧૭ થી ૧૦૧, ૧૬૩, ૧૭૧, ૨૦૮, ૨૧૧, ૨૧૨, ૨૨૫, ૨૩૯, ૨૮૭, ૨૮૬
મખાલ્દ બિન અબ્દુલ રહિ. (હઝરત)	૧૩૪
મખ્દુમ હિન્દ યાલા તિમિઝી રહ. (હઝરત)	૮
મરહુમ અહમદ લાલપૂરી રહ. (હઝરત મોલાના)	૧૭૯
મઝહર રહ. (હઝરત હેખ મુહમ્મદ)	૨૧
મનસૂર (ખલીફા)	૧૭૬ થી ૧૮૨
મલકુલ મોત	૨૮૦, ૨૮૪
મહમુદ અબ્દુલ ખૈર હમ્મવી રહ. (હઝરત ખવાબ)	૧૮
મહમ્મદ મઝનવી (સુલ્તાન)	૨૫૦ થી ૨૬૬
માલિક રહ. (હઝરત હામ)	૧૫૨, ૧૫૨, ૧૬૫, ૧૬૮
માલિક બિન હિન્દાર રહ. (હઝરત)	૧૫૦
મારિયા કિપ્તીયા (રહિ.)	૩૯

નામ

પાનું

માસૂમ રહ. (હજરત ખવાલ મુહમ્મદ)	૨૦
મિઠદાદ રહિ. (હજરત)	૧૨૮
મીર કુલાલ રહ. (હજરત ખવાલ સેવદ)	૧૬
મુઆવિયહ રહિ. (હજરત)	૧૪૮
મુઝીરહ રહિ. (હજરત)	૭૦
મુઈનુદ્દીન અહમદ નહવી (મોલાના)	૧૨, ૧૩
મુઈનુદ્દીન ચિસ્તી રહ. (હજરત ખવાલ)	૧૭૭
મુન્ઝીહ અફેસાની રહ. (હજરત ઈમામે સખાની)	૨૦, ૧૬૭
મુનકર	૨૨૮, ૨૮૦, ૨૮૪
મુનાદી (સેવદ અઝીમુદ્દીન)	૨૩
મૂસા અલ્લેહિસ્સલામ (હજરત)	૧૬૮, ૨૪૩, ૨૪૪
મૂસા ઠાઝિમ રહ. (હજરત સેવદ ઈમામ)	૧૭૭
મુહમ્મદ રહ. (હજરત ખવાલ દુરવેશ)	૨૦
મુહમ્મદ અમરઝી રહ. (હજરત મોલાના)	૨૦
મુહમ્મદ દેહદારી રહ. (હજરત ખવાલ)	૭
મુહમ્મદ બાકર રહ. (હજરત ઈમામ)	૧૬૨, ૧૭૭
મુહમ્મદ બાબા સખાસી રહ. (હજરત)	૧૬
મુહમ્મદ બિન અબૂબક રહિ.	૧૪૬, ૧૪૭
મુહમ્મદ બિન કુસૈન રહ. (હજરત)	૨૭૨, ૨૭૩
મુહમ્મદ મમરબી રહ. (હજરત ખવાલ)	૨૧૧
મુહમ્મદ મુસુફ સીદાત આસાવાલા	૧૫
મુહમ્મદ હસન નકશાનંદી (મોલાના)	૧૫
મૈસરા	૨૮
મોહસિન રહિ. (હજરત શતિમા રહિ.ના પુત્ર)	૩૬

■

યઝદ બઈ (ઈરાનનો બાદશાહ)	૧૨૫, ૧૪૬
યલા અમ્માર રહ. (હજરત)	૧, ૨
યલા બિન અબ્બાસ રહ. (હજરત)	૧૬૮, ૨૧૬

નામ

પાત્ર

યજ્ઞા બિન સર્પદ અનસારી રહે. (હજરત)	૧૫૦, ૧૫૨
યાકુબ ચરખી રહે. (હજરત મોલાના)	૧૯
યુનુસ અલ્લેહિસ્સલામ (હજરત)	૨૪૩
યુસુફ અલ્લેહિસ્સલામ (હજરત)	૧૮૦, ૨૪૧
યુસુફ અલ્લેહિસ્સલામના ભાઈઓ (હજરત)	૨૪૧, ૨૪૨
યુસુફ હમ્દાની રહે. (હજરત ખવાબ)	૪, ૧૮

૬

રહીમ અલ્લેહ નકશખંદી રહે. (હજરત શેખ)	૧૨
રખીમ	૧૭૯થી ૧૮૨
રખીમઅલ્લેહ બિનઅખી અબ્દુરરહમાન રહે. (હજરત)	૧૫૫
રંઝવેજ	૨૧૮
રાહિમ બિન ખદીજ રહિ. (હજરત)	૧૪૮
રહેમા રહિ. (કુતુબ સલામના પુત્રી)	૩૮, ૩૯
રમનો બાદશાહ	૭૭
રમી રહે. (હજરત મોલાના જલાલુદ્દીન)	૨૭૧

૭

વલીમુલ્લાહ મુહમ્મિસ હકેલવી રહે. (હજરત શાહ)	૨૪
વલ્લમ બિન અબ્દિ મનાફ	૨૪

૮

શબનમ	૧૨
શમ્સુદ્દીન કુરેશી (મોલાના)	૧૨
શરીફ (મીર હેયદ)	૬
શીખલી નુઅમાની (મોલાના)	૧૫
શુઅબી રહે. (હજરત હમામ)	૮૨, ૧૫૦
શેર મુહમ્મદ ખાન સાહેબ રહે. (હજરત)	૨૨
શેતાન	૨૬, ૧૦૫, ૧૦૬, ૨૬૧, ૨૮૫

સમદ બિન અખી વકાસ રદિ. (હઝરત)	૧૪, ૧૨૪, ૧૩૭
સઈદ રહ. (હઝરત ખવાબ મુહમ્મદ)	૨૦
સઈદ અનસારી રહ. (હઝરત)	૧૫૦
સઈદ બિન અખી મલીક રહ.	૧૫૦
સદમાન ફારસી રદિ. (હઝરત)	૧૭, ૬૭, ૯૯ થી ૧૪૪
સવદહ લિઝમે વલદ રદિ. (હઝરત)	૧૪૬
સહલ (મહીના મુનવ્વરનો તલીમ ખાળક)	૭૫
સહલદી રહ. (હઝરત શેખ)	૨૦૬
સા'દી રહ. (હઝરત શેખ)	૨૩
સાલિમ રદિ. (હઝરત)	૧૪૬, ૧૫૦, ૧૫૨, ૧૫૩
સાલિહ અલેદિસ્સલામ (હઝરત)	૨૪૧, ૨૪૩
સિદ્દીક રદિ. (હઝરત અખૂ બક)	૪૯ થી ૬૩
સીરતી	૧૨
સુબેખા	૨૬
સુલીમાન સવરી રહ. (હઝરત)	૧૭૧, ૧૮૪, ૧૮૫
સુમતિ રહ. (અહ્મદ)	૮૫
સુરાહા બિન માલિક રદિ. (હઝરત)	૪૩, ૪૪
સુલેમાન અલેદિસ્સલામ (હઝરત)	૧૮૦
સુલેમાન નદવી (મોસાના લેખ)	૧૫
સુલેમાન બિન કલહ	૧૫૬
સુલેખ રદિ. (હઝરત)	૧૨૬
સુલેહ (મહીના મુનવ્વરનો તલીમ ખાળક)	૭૫

હનીફ રહ. (હઝરત ખવાબ મુહમ્મદ)	૨૧
હરસા રદિ. (હઝરત ખીખી)	૩૮, ૭૬
હયાબ બિન છુલ્તામ	૧૭૬
હરવી રહ. (હઝરત હિમામ)	૧

હાથીયા સમદિયા	૨૫
હન્વા જલ્લેદિસ્સલામ (હજરત)	૨૪૩
હસન રદિ (હજરત ઈમામ)	૩૯, ૮૨
હાનિશ	૨૪૩
દિલાવનજલી રહ. (હજરત મો. મુહમ્મદ)	૨૨
ફઝેલા રદિ. (હજરત)	૪૩
ફુલ્લ રદિ. (હજરત ઈમામ)	૭૯, ૧૪૬, ૧૬૩, ૧૮૨
ફુલ્લ જલી ચાહ રહ. (હજરત મીરાન ઈબ્રહ)	૨૧
દેલર રદિ. (હજરત જલી)	૪૭

કે સ્થળો કે

સ્થળ	પાનું	સ્થળ	પાનું
અબૂહલીસ પહાડ ૧૬૦		હરબલા	૧૬૩
અમદાવાદ ૧૪, ૧૫		હરાંચી	૧૨
અરકાત ૨૨૪		કાઝીકી કોટ(સિંધ) ૨૧	
અલકરા (મુવા- નેકશ) ૨૦		કાદિસિયા ૧૨૪	
એબિસિનિયા (હનશ) ૨૬		કાળા શરીફ ૨૮, ૪૧, ૫૧, ૫૮, ૬૩, ૨૦૩, ૨૪૫	
આ'હમમદ ૧૩		કાલા અફઘાન ૨૨	
ઈનકી લાવહી (અરબ) ૨૧		કાવી(બિ.કાર્ય) ૧૪	
ઈરાક ૮૧, ૧૮૦, ૨૬૦		કુળા ૧૦૧, ૧૧૪, ૧૧૬	
ઈરાન ૪૪, ૧૦૦ થી ૧૪૬		કોહે તુર ૨૪૪	
ઈસ્ફહાન ૧૦૧, ૧૦૬		ખવખહ ઉમર (રદિ.) ૧૫૨	
ઉમૂરિયા ૧૦૯, ૧૧૦, ૧૧૩		ખવારજુમ ૧૮	
ઉહહ ૧૧૮, ૧૨૨		ખિકાન ૧૮, ૨૨૧, ૨૨૨, ૨૫૭, ૨૭૫, ૨૮૦	

સ્થળ	પાશ્વ'	સ્થળ	પાશ્વ'
મળદવાન	૧૮, ૨૫૧, ૨૫૬, ૨૫૮	બદર	૩૬, ૪૧, ૮૬, ૧૧૮, ૧૨૨
મંગા નદી	૧૬૭	બનારસ	૧૬૭
મારે સોર	૬૫થી ૭૨, ૬૦	બલમનુન	૧૮
મારે હિરા	૨૬, ૨૬, ૬૬	બદ્ધ	૨૭૫
મન્નવુલ મહીઅ	૮૪, ૧૧૭ ૧૫૭, ૧૭૭	મસરા	૨૭
મહાનિયા	૧૬	મહર ઈન્ને	
મખના નદી	૧૬૭	મળગાસ રહિ.	૧૪૮
મયપુર	૨૨	મહેર રહેર	૧૨૪
નૈઅ	૧૦૧	મામિવાન	૨૧
નૈકુન નદી	૨૪૬	ખીરે મહીના	૬૧
ઝારંક	૮૨	પુખારા શરીફ	૧૬
ઠાઈમીસ નદી	૧૨૪, ૧૨૫, ૧૩૬	પુસ્તામ	૧૭, ૧૬૪, ૧૬૫, ૨૦૮, ૨૧૫, ૨૨૨, ૨૨૪
તાઈફ	૪૬	મૈવુલ મુહમ્મદ	૩૨, ૫૦, ૧૪૨
તુરાન	૮	મૈવુલાઈ	૫૫
તુસ	૧૮	મહા મુકરમા	૨૧થી ૧૨૨, ૧૬૦, ૨૦૩, ૨૩૫
તોજ	૮૨	મહરાન	૮૨
દબલા નદી	૧૬૬, ૨૨૭, ૨૪૬	મકામે ઈબ્રાહીમ	
દમાવંદ પર્વત	૨૩૫	અલે.	૩૨
દહિસ્તાન	૨૫૧	મજમલિય	
દિલ્હી	૨૦	મહરેન	૧૪૭
દીરેસ	૨૩૮	મહાઈન (ઈરાન)	૧૭, ૪૫, ૧૦૦, ૧૨૪, ૧૨૫, ૧૨૮, ૧૩૮, ૧૩૬
દેવળંદ	૧૩		
નસીમીન	૧૦૮, ૧૦૯		
કુરાત (નાઈલ)			
નદી	૨૪૬		
મગદાદ	૨૭૨		

સ્થળ	પાનું
મહીના મુનવ્વરા	૧૭, ૩૨, ૩૯, ૫૯, ૬૪થી ૭૫, ૮૭, ૮૯, ૧૦૧, ૧૧૩, ૧૧૬થી ૧૭૯, ૨૦૩, ૨૧૪, ૨૧૫, ૨૨૫
મર્વ	૧૮
મિરખરે નબવી	
સહ.	૧૫૨
મિસર	૧૪૭
મીના	૭૮, ૧૫૬
મુસિલ	૧૦૭, ૧૦૮, ૧૦૯
મમન	૪૫, ૬૩
રત્ન છત્ર	
(પંજબ)	૨૧
રૂમ	૭૭
રેવમઠ	૧૮
સખવન	૧૪
સાબપુર	૧૨
સાહોર	૧૩
સેબેનોન પર્વત	૨૭૩, ૨૭૫
સોવારી શરીફ	૨૧
વખ્શી	૧૯
વાકની	૧૮
વાદિલ કુરા	૧૧૨

સ્થળ	પાનું
શામ (સિરિયા)	૨૭, ૨૮, ૪૬, ૮૧, ૮૬, ૧૪૨.
સફા મર્વા	૧૬૧
સફા શહેર	૪૫
સમરકંદ	૧૯
સમાસી	૧૯
સરહિંદ શરીફ	૨૦
સહારનપુર	૧૩
સાવાનમર	
(ઈરાન)	૨૫
સુફફહ	૧૨૨
સુરત	૭, ૮, ૧૨થી ૧૫
સેફુન નદી	૨૪૬
સોમનાથ	૨૫૦
સોર પર્વત	
અને ગુફા	૬૧થી ૭૨
હબરે અસ્વદ	૨૯
હબશા	
(એનિસિનિયા)	૨૬, ૫૭, ૫૮
હરમ શરીફ	૬૦
હિરા (ગુફા)	
(પર્વત)	૨૬, ૨૯, ૬૬
કુદેબિયા	૭૬, ૮૮
કુનેન	૪૦
હોઝે કોસર	૧૩૭

કે હમારો કે

રાજ્યે અઠદસ સહસ્રાહુ બલોહિ વસત્તમ : ૮૪, ૧૫૨
મસ્જિદે નબવી સત્તસાહુ બલોહિ વસત્તમ : ૭૫, ૭૬, ૮૦, ૧૨૨,
૧૫૨
ઈસાઈ દેવળ : ૨૮, ૧૦૨ થી ૧૧૦, ૧૬૦
ક્રિસ્તીનો રાજમહેલ : ૨૫
બમેબા હિદાયત, બયયુર : ૬
બમેબા મસ્જિદ, છુસ્તામ : ૨૧૯
મદાઈના મહેલો : ૪૫
મસ્જિદે ચૂડીગરાં, સવદામરવાહ, સુરત : ૮
મસ્જિદે હઝરત અબૂલ હસન ખિઠાની રહ. : ૨૫૯
શામના મહેલો : ૪૪

કે અંથો કે

નામ

પાકું

અલાહની કિતાબ (કુરઆને કરીમ)	૩૩ થી ૬૩, ૧૩૬, ૨૪૦
બલ અતીક	૫૦
બલ કાનૂન ફિલ તિબ્બ	૨૫૩
બલ ફારક	૧૨૫
અસિફુલ સિયર	૭૫
અહલે બયલ	૧૫૮ થી ૧૬૪, ૧૭૬, ૧૮૩
અહલસનુત્તકવીમ	૨૧૦ થી ૨૫૫
ઈન્જિલ (બાઈબલ)	૧૩૬, ૨૪૦, ૨૪૨
ઈબ્ને હિશામ બિ. ૧	૫૧ થી ૬૮
ઈબ્ને સબહ	૧૮૭ થી ૧૫૬
કન્ઝુલ હુમાલ	૫૭
કરામાતે મુસવિધ્દ	૪૭

કરામાતે સદાળા	૮૬, ૧૩૬
કસ્તુર મેહગુળ	૧૩૭
કિતાબુસ્તિફા	૨૫૩
ખસાઈએ કુખા બિ. ૧	૫૧, ૭૧, ૮૫
ખુલકાએ રાશિદીન	૫૭, ૬૭, ૮૩
બવાદરે હમૂમ્મલ	૭૮, ૧૩૮, ૧૬૬, ૧૬૮, ૧૬૫, ૧૬૬, ૨૫૧
અબૂર	૨૪૦
કુરકાની	૩૩
તઝકિરતુલ બીલિયા	૧૭૦ થી ૨૭૨, ૨૮૧
તઝકિરતુલ કુશકાઝ	૧૪૬, ૧૭૬
તઝસીરે બાઝીઝી	૨૬, ૨૬
તાબેઈન	૧૪૮ થી ૧૭૬
તારીખે ખસાઈએ ખિસ્ત	૨૬, ૩૧, ૩૬, ૫૬, ૮૦
તિરમિઝી શરીફ	૫૦, ૭૩
તેહઝીખુલ અરુમાઝ	૧૪૮ થી ૧૫૧
તેહઝીખ	૧૪૬ થી ૧૫૬, ૧૬૭
તોરાન	૧૩૬, ૨૪૦, ૨૪૨
કુર્દીલાસાની બા. ૧	૧૬૭
નકલતુલ ઉલ	૧૬૫, ૨૫૧
નૂતુલ અબસાર	૧૬૪
પરની સુવેનિર	૮, ૧૩
પેમખરે ઈસાનિયત	૬૫
પસાઈએ હબબ	૮૫, ૧૬૨
ફતુલ બારી બિ. ૭	૭૧
ફૂરફુલ હમૈન	૬, ૧૩
ખિદાવલ નિહાવલ બિ. ૩	૫૪
ખુખારી શરીફ	૫૭, ૭૩, ૭૮, ૧૧૪

નામ

પાનું

બૂરનાનુસ આરિકીન

૧૯૩ થી ૨૭૨

બેઝી

૬૬

મકતુગાને હઝરત અલી (રદિ.)

૧૩૭

મશાઈએ નકશાગંદિયહ

૯૨, ૧૩૯

મિરઅલુલ અસરાર

૬

મેઆવાનુસસુલુક

૧૯૨, ૨૨૩, ૨૭૭

વાઈ એવામ

૭, ૮, ૧૪

રવઝર રિવાહીન

૧૩૯

રહઝાત

૧૪૬, ૧૯૬

રહમતુલ સિલ્લ આલમીન જિ. ૧

૬૫, ૬૮

રહાનિયા 'કે' એબીસ સિતારે

૨૦૯

રહુલ મઆની જિ. ૧૦

૭૧

ચહે' શુઆરી શરીફ

૫૨

સનવાતુલુ અન્કિયા

૧૯૬

સફરનામાએ દિબઝ

૮

સરકારે હો આલમ (સહ.)

૨૪

સીરતુન્નબી (સહ.) (ચાહ વધી ઉલાહ રહ.)

૨૪

સીરતુન્નબી (સહ.) જિ. ૧ (મો. સીબી)

અને મો. નદવી)

૫૯, ૬૦, ૬૩, ૭૫

સીરતુલ મુસ્તાફા (સહ.) જિ. ૧

૫૧ થી ૭૫, ૧૧૪

સીરતે સરકારે મદીનહ (સહ.) બા. ૧

૪૪ થી ૭૫, ૧૨૧

સુરતુલ મહમુન

૨૪

હઝરત ખવાળ મુઈનુદ્દીન ચિસ્તી (રહ.)

૧૭૭

હઝરત મુજહિદ અલ્હેસાની (રહ.)

૧૪૬

હઝરત સલમાન ફારસી (રદિ.)

૧૨૫

હઝાન મશાઈએ નકશાગંદિયહ

મુજહિદિયહ (રહ.)

૭૮ થી ૯૦, ૧૫૫, ૧૭૧,

૧૮૩, ૧૮૪, ૨૫૨

❀ સામયિકો ❀

- ૧ 'અલ-ઈસ્લાહ' (જા-પુ. ૧૯૮૦નો અંક) : ૧૭૪, ૧૭૫
- ૨ 'શુભોદ' (તા. ૧૪ અને ૨૧ એપ્રિલ ૧૯૮૬ના અંકો) : ૨૪૮
- ૩ 'તબ્સીર' (ફેબ્રુઆરી ૧૯૭૬નો અંક) : ૨૪૮

□

વેચાણ કેન્દ્રો

૧. 'અંજુમને હિદાયત'
C/o. ગુલામ મુસ્તાફાઈ કાપડીયા, 'સત્કાર કાપડ કેન્દ્ર'
ઝાંપા બજાર, પો. ઓ.ની સામે, સુરત ૩૯૫ ૦૦૩
૨. 'કલીમ છુક ટેપો'
ખાસ બજાર, અમદાવાદ
૩. 'કાહુપુર, ન્યૂઝ પેપર સ્ટોલ'
કાહુપુર, અમદાવાદ
૪. 'હિદાયત સ્ટોર'
મોટા ધાંચીવાડ, વલસાડ ૩૯૬ ૦૦૧
૫. 'નફીસ કિતાબ ઘર'
(મોલાના મુહમ્મદમુસા ખાનપૂરી સાહેબ)
હવ્યાણ બાગની સામે, સમીરા હોટલની ત્રણીમાં, વલસાડ
૬. 'કિતાબીસ્તાન'
મુહમ્મદ અલી રોડ, મિનારા મસ્જિદની સામે,
મુંગઈ ૪૦૦ ૦૦૩ (ફોન : ૩૩૦૧૩૪)
૭. Mr. M. M. Ghari
149, Mere Road,
LEICESTER, (U.K.) LE. 55 GQ.
૮. Ashraf G. Bhutsarwala
5, Kingsley Road, KILBURN
LONDON N.W. 6, 7 R. H. (U.K.)

વિશેષ માહિતી અને વેપારી પૂછપરછ માટે તથા દયાસહી
કિતાબો મંગાવવા માટે 'અંજુમને હિદાયત'ને જ લખો.

હવે પછી પ્રગટ થશે

‘નકશાબંદી ઔલિયા’

ભાગ-૨

સંપાદક : અબ્દુલકાદિર ફાતીવાલા

□

પીરો મુરશિદ હઝરત મોલાના શાહ મુહમ્મદ અબ્દુર્રહીમ
સાહબ નકશાબંદી, મુજદ્દિદી, જયપુરી (દા. બ.)ના
શજરચો તૈયિયામાં જેમનાં મુળારક નામો છે
તે બુબુર્ગોનો કમવાર જીવન પરિચય
કરાવતી અંથમાળા

□

આશરે ત્રણસો પાનાંના આ બીજા ફળદાર અંથમાં—

- ૧ હઝરત અબુઅલી ફારમદી (૨૬.)
- ૨ હઝરત ખવાબ યસુફ હમ્દાની (૨૬.)
- ૩ હઝરત ખવાબ અબ્દુલ ખાલિક મજદવાની (૨૬.)
- ૪ હઝરત ખવાબ મુહમ્મદ આરિફ રેવમરી (૨૬.)
- ૫ હઝરત ખવાબ મૈદમુદ (૨૬.)
- ૬ હઝરત ખવાબ અઝીઝાન અલી રામેતની (૨૬.)
- ૭ હઝરત ખવાબ મુહમ્મદ બાબા સમ્માસી (૨૬.)
- ૮ હઝરત ખવાબ શમ્સુદ્દીન અમીર કુલાલ (૨૬.)
- ૯ ઈમામે તરીકા હઝરત ખવાબ બદાઉદ્દીન નકશાબંદ (૨૬.)
- ૧૦ હઝરત ખવાબ અલાઉદ્દીન અતાર (૨૬.)
- ૧૧ હઝરત મોલાના યાકૂબ ચર્ખી (૨૬.)

ના દુરાની જીવનની વિગતો, અપ્લાક, આદાત, મુળહિદા
રિયાઝતો, કરામતો, કર્સેફો, નસીહતો...વગેરે અનેક બાબતોનું
ખાલેખન કરવામાં આવ્યું છે.